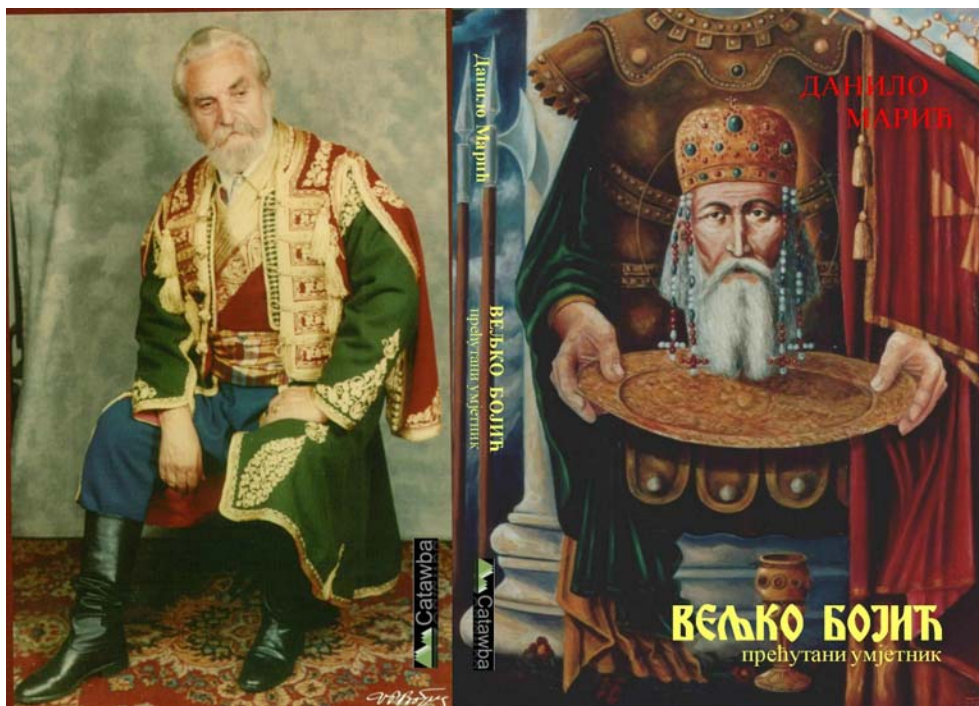

прва и задња страна корица

Захваљујем супруги Даници
која је помогла да у књизи буде мање грешака,
кад се издавач затекао без лектора и коректора.

књигу посвећујем
будућим надахнутим истраживачима
истинских умјетника – заобиђених од критике

Вељко Бојић 1937 (6 година)

Вељко Бојић 2001 (70 година)

Данило Марић
ВЕЉКО БОЛИЋ – прећутани умјетник

Рецензент:
Димитрије Јаничић

Лектура и коректура:
Даница Марић

Технички уредник:
Данило Марић
Дизајн:
Данило Марић

Издавач:
Catawba publishing Company
Charlotte, NC, USA
ISBN 978-1-59712-255-6

E-mail: danilomarc@AOL.com
Web site: www.angelfire.com/la3/dm

Данило Марић

ВЕЉКО БОЈИЋ
прећутани умјетник

 Catawba
Charlotte 2008

Јесам ли пјесма

Струне са Лумера
Орловска гнијезда

Изгнаник
Орфеј у паклу

Судбине
За крововима изнад звијезда

Принц
Не гаси ми свјетилку

Неотета
Дама у белим рукавицама

Вазнесена самоћа
Азбука љубави

Аристомаха
Тајна свадба богиње Селене

Љубавници
Жубор мјесечеве воде

Бакрорез љубави
Сломљени печат

Севлад
Окрвављено прољеће

Вилин Лаз
Сумрак терора

Очекивање ријечи
Тама у дому Световида

Мат у рају
Трагични оптимист

Захвалност плъуску
Излазак из сумрака

Јесам ли пјесма? Вељко П. Бојић је објавио 28 књига, и ово је моја пјеснички изазвана игра са 28 наслова његових: романа, пјесама, прича и драма, који је сваки на свој начин поетичан, сваки наслов једна пјесма. *Јесам ли пјесма?*, питам се присјећајући се својевремено запажене пјесме једног *Милована* (мог пријатеља Милована Крунића), који се у пјесми *Милован* неколико пута упитао да ли је *м (М) илован*, кад каже да и јест и није *милован*, и ево и ја да кажем да и јесам и нисам написао пјесму *Јесам ли пјесма*, кад сам само на свој начин побројао 28 Бојићевих књижевних наслова.

Родна кућа Вељка Бојића у Липову код Колашина

с а д р ж а ј

1. ВЕЉКО БОЈИЋ човјек и умјетник

- 1.1. Основни подаци
 - 1.1.1. Основни биографски подаци 14
 - 1.1.2. Библиографија 15
- 1.2. Вељко Бојић, човјек и умјетник
 - 1.2.1. Бојић из близа 17
 - 1.2.2. Бојић самоизгнаник 48
 - 1.2.3. Бојић о које чему 59
 - 1.2.4. Бојић о једном свом дјелу 76
 - 1.2.5. Бојићеве посвете 87
- 1.3. Димитрије Јаничић о Вељку Бојићу 93
- 1.4. Мира Матарић о Вељку Бојићу 99
- 1.5. Вељко Бојић на енглеском језику 102
- 1.6. Бојић по часописима 112
- 1.7. Томислав Јекнић посвета

2. ВЕЉКО БОЈИЋ објављене књиге

- 2.1. ИЗГНАНИК, пјесме и поеме 117
- 2.2. 17-57, поема 122
- 2.3. ОРЛОВСКА ГНИЈЕЗДА, роман у два тома 137
- 2.4. СТРУНЕ СА ЛУМЕРА, пјесме и поеме 156
- 2.5. ДАМА У БЕЛИМ РУКАВИЦАМА, роман 167
- 2.6. ЦРВЕНИ КЛОБУК, роман 191
- 2.7. МАТ У РАЈУ, драма 193
- 2.8. ДРАМЕ:
 - 2.8.1. Оливер 196
 - 2.8.2. Не гаси ми свјетилку 197
 - 2.8.3. Колашиновићи 197
 - 2.8.4. Излазак из сумрака 197

- 2.9. ЖУБОР МЈЕСЕЧЕВЕ ВОДЕ, пјесме 199
- 2.10. СУДБИНЕ, проза 207
- 2.11. ЗА КРОВОВИМА ИЗНАД ЗВИЈЕЗДА, поезија 211
- 2.12. НЕОТЕТА, роман у два тома 215
- 2.13. АЗБУКА ЛЈУБАВИ, поезија 223
- 2.14. КОСОРИЋИ, трагедија у 4 појаве 228
- 2.15. ТРАГИЧНИ ОПТИМИСТ, драма 238
- 2.16. ТАЈНА СВАДБА БОГИЊЕ СЕЛЕНЕ, роман 252
- 2.17. ОРФЕЈ У ПАКЛУ, поезија 261
- 2.18. ВАЗНЕСЕНА САМОЋА, поезија 267
- 2.19. СВЕВЛАД, роман 274
- 2.20. ПРИНЦ, роман 279
- 2.21. АРИСТОМАХА, роман 291
- 2.22. БАКРОРЕЗ ЛЈУБАВИ, поезија 295
- 2.23. ИСКУШЕЊА Василија Васиљевића, роман 304
- 2.24. СЛОМЉЕНИ ПЕЧАТ, поема 316
- 2.25. ТАМА У ДОМУ СВЕТОВИДА, роман 324
- 2.26. ВИЛИН ЛАЗ, проза 326
- 2.27. ОЦАКОВИЋИ, роман у три тома 332
- 2.28. СУМРАК ТЕРОРА, роман у два тома 372

3. ВЕЉКО БОЈИЋ сликар

- 3.1. СЛИКАРСТВО Вељка Бојића 376
- 3.2. СЛИКЕ Вељка Бојића које су у његовом посједу 389
- 3.3. СЛИКЕ Вељка Бојића које нису у његовом посједу 412

ПРИЛОЗИ:

- Књига о писцу 421
- Библиографија Данила Марића 424
- Аутобиографија 425

1. **ВЕЉКО БОЈИЋ**
човјек и умјетник

1.1 ОСНОВНИ ПОДАЦИ

1.1.1. Основни биографски подаци

Вељко Бојић се потписује као Вељко П. Бојић

Рођен је 25. септембра 1931. у Липову код Колашина. Од оца Петра и мајке Кате (Кујовић).

Основну школу је учио у Липову, а гимназију у Колашину и Пећи, те правни факултет у Загребу.

Објавио је 28 књига: 4 драмских (8 драма), 8 поезије, 3 прозе и 11 романа.

Насликао је око 300 слика, од којих има у власништву око стотину.

Радећи као правник живио је у Загребу до 1963. године, када емигрира и три године живи на релацији Лос Анђелос-Парис, а од 1966. стално живи у Лос Анђелосу, Калифорнија.

Члан Удружења књижевника Србије постао је 1989. године (касније се повукао из чланства).

Није се женио.

Говори српским језиком, енглеским и служи се фран-цуским.

Добио награду за причу *Грко*.

Роман *Орловска гнијезда* ушао у ужи избор за НИН-ову награду 1992. године.

1.1.2. Библиографија

1. **Изгнаник**, пјесме и поеме (ћирилица), 101 страна
2. **17-57**, поема (ћирилица), 281 страна
3. **Орловска гнијезда**, роман (ћирилица), 1.012 страна
4. **Струне са Лумера**, пјесме и поеме (ћир.), 305 страна
5. **Дама у белим рукавицама**, роман (ћир.), 838 страна
6. **Црвени клубук**, роман (ћирилица), 192 стране
7. **Мат у рају**, драма (латиница), 162 стране
8. **4 драме**, (латиница), 383 стране
Оливер
Не гаси ми свјетиљку
Колашиновићи
Излазак из сумрака
9. **Жубор мјесечеве воде**, пјесме (латиница), 329 страна
10. **Судбине**, проза (ћирилица), 346 страна
11. **За крововима изнад звијезда**, поезија (ћир.), 345 страна
12. **Неотета**, роман (ћирилица), 1.283 стране
13. **Азбука љубави**, поезија (ћирилица), 411 страна
14. **Косорићи**, трагедија (латиница), 140 страна
15. **Трагични оптимист**, драма (латиница), 125 страна
16. **Тајна свадба богиње Селене**, роман (ћир.), 667 страна
17. **Орфеј у паклу**, поезија (латиница), 434 стране
18. **Вазнесена самоћа**, поезија (ћирилица), 390 страна
19. **Свевлад**, роман (ћирилица), 435 страна
20. **Принц**, роман (ћирилица), 593 стране
21. **Аристомаха**, роман (ћирилица), 488 страна
22. **Бакрорез љубави**, поезија (ћирилица), 194 страна
23. **Искушења Василија Васиљевића**, роман (ћир.), 493 страна

24. **Сломљени печат**, Поезија (латиницом) 292 стране
25. **Тама у дому Световида**, проза (ћирилица), 444 страна
26. **Вилин Лаз**, проза (ћирилица), 460 страна
27. **Оџаковићи**, роман у 3 тома (ћирилица), 1.570 страна
28. **Сумрак терора**, роман у 2 тома (ћир.) 1.100 страна

Школа у Липову

1.2 ВЕЉКО БОЈИЋ

човјек и умјетник

1.2.1. БОЈИЋ ИЗБЛИЗА

Неколико првих мјесеци проведених у Калифорнији, 1995 и 1996. године, спадају у моје најмучније успомене. Избјеглица без: новца, знања енглеског језика, људи на улицама и наших обичаја, осјећао сам се сувишним свакоме, па и себи. И за оно мало људи, које сам случајно сусрео, нисам имао одређене вриједности, за Американце јер нисам знао енглески језик, а за Србе јер немам ништа па би им могао искати што. Још у оном кратком периоду док сам наивно вјеровао да је вишеструко корисно упоз-нати Американце поријеклом из родног краја, путем интернета и телефонског именика, тражио сам презимена типично херцеговачка и мостарска, још и српска. Тим путем сам доспио и до имена књижевника и сликара Вељка Бојића, али он је посве другачији човјек, он је први Србин у Америци који ми је пружио мрсну руку, и никад је није устегао. Нажалост, готово и да је остао једини, драг на овај начин, потпуно својатан, како би рекла моја поко-јна мајка.

Булеваром Вали из Алхамбре возио сам се десетак миља до авеније Балдвин у Росмиду, па у град Ел Монте до омање зграде, у којој ме је на спрату у двособном апар-тману и ведром расположењу очекивао Вељко П. Бојић.

Слиједило је угодно и спонтано вријеме са домаћином, као што је увијек угодно са људима од изузетне интелек-туалне вриједности и искреном домаћинском добродош-лицом, без персирања и устегања било које врсте. У првим минутима разговора схватио сам да је домаћин истрајан антикомуниста, да је са мајчиним млијеком дојио и срп-ство, и да је одрастао у настрадалој четничкој породици, као сироче, и да је то још увијек у њему јако и важно, и да и о текућем рату Срба гледа из тога фокуса, и да се не можемо и нећемо моћи усагласити баш о свим српским и југословаенским политичким питањима. Све тадашње мо-је претпоставке касније ћу потврђивати, а читајући његова дјела схватати да је та одређења дословно спровео у свим својим умјетничким дјелима као и у свим годинама приватног живота.

Бојићев апар-тман састоји се од: књига, магазина, руко-писа, слика и сувенира, упорнији ће пронаћи и сто и фоте-ље и зидове, али све је то ту само да послужи стварању умјетничких дјела. Не вјерујем да се још негдје у свијету као у Бојићевом апар-тману, на тако малом простору, може наћи толико разливеног српства, оног што се кити дуби-ном ријечи – мудрошћу, свјетлоћом образа – чојством, тврдоћом човјека и камена – истрајношћу, истинском и исконском вјером – светосављем, слободарством, племе-нством, те аманетима пређа; Лазара и Милоша, Његоша, Карађорђа...

Вељко Бојић је написао петнаестак хиљада страница поезије, прозе и драмских текстова, те насликао више стотина слика, и разумљиво је што је и у првом нашем су-срету прича била потпуно окренута на ту страну. Изнена-дио сам се кад сам први пут бацио око на сат и схватио да сам већ ту око четири

сата.

Вељко Бојић је свој лик изграђивао понајвише на сту-дију права у Загребу, гдје је стасавао у угледним култур-ним групама, када су и заклијала многа његова дјела, прије свега пјесме, цртежи и драме. Многе тадашње његове идеје пратиће га кроз читав умјетнички живот и радиће на њиховој реализацији готово све до краја живота. Па и по-ред тако успјешног младог ствараоца са реалном перспе-ктивом, његове све мисли и планови стално су биле на другој страни, тамо гдје се не среца од топота удбашких чизама и кожних капута, тамо гдје се слободно дише и пише, тамо гдје сви млади свијета хрле, а то тамо је обе-ћани – *Слободни западни свијет*.

Након студија млади Бојић је радио у загребачком угледном предузећу „Вентилатор“ као правни заступник, са перспективом угледне каријере, али његове мисли су стално биле иза државне границе, преко које се и отискује 1963. године.

Бојић је непосредан, непристрасан, самосвјестан, на свој начин објективан и рационалан у одбацивању кому-нистичке идеје, с којом није никако могао под руку, и која је на крају сама себе поразила, како јој је он и прорицао судбину од почетка. У томе је врло јасан и досљедан. Нег-дје још при крају студија спопала га је снажна жеља да се домогне *слободног свијета*, и није га напуштала док је није испунио. Три године трајала је његова борба око имигра-нтског статуса, на релацији САД и Француске, да би се коначно скрасио у Калифорнији, у којој обитава ево већ пету деценију.

Вељко спада у оне кршне Црногорце, које је природа обдарила физичком љепотом и бистрим умом, а није му омашила ни на талентима, па се уз то још дорадио добрим школама, и уљепшао манирима загребачке и париске *чаршије*. Од најранијих дана у њему је заживила побуна, која му није дозвољавала да се скраси и мирује, морао је стално да се покреће и потврђује, пушта машти на вољу. Тако су у најранијој младости настајале пјесме, озбиљни и обимни умјетнички радови, које аутор није нашироко објелодањивао, тек стидљиво показао би их и читао повјерљивом друштву. Био је ограничен број људи који су знали чиме се у приватном животу Бојић бави. Тако ће се настављати и касније у животу, и кад писац буде већ нашао свој израз и мјесто у културној загребачкој средини. Своје, иако зреле радове, није објављивао због различитих техничких и финансијских околности, или се идејно нису уклапали у владајућу политику. Није још било добро вријеме да се рукопис коначно уобличи и преда издавачу, због сталног осјећаја да не припада *комунистичком* друш-тву и да је у њему стално прогоњен, да је тамо само прив-ремено, а кад се докопа свога свијета и слободе, *слободног западног свијета*, очекивао је да ће се тада отворити и она велика врата која прижељкује сваки умјетник.

Поред пјесама радио је на прози, млади Бојић је стал-но при руци имао и сликарски алат и правио скице из многих својих дневних мисли и ноћних мора. У завежљају који је понио у емиграцију, понио је 5 драма, пјесме и цртеже, у пуној нади да је понио благо које ће заблистати на Западу.

Нажалост, и *слободни свијет* је мутан што је Вељка изненадило, као и многе друге емигранте из *реал соција-лизма*, сувише је суров за племениту умјетничку душу, без знања домаћег језика и способности да ради оно што

умије. Млади Бојић је тако, умјесто у свијет умјетности ушао и заглавио се у период борбе за преживљавање.

Повратком у Лос Анђелос 1966. године, са статусом политичког емигранта, Бојић је пао на терет државне канцеларије за упошљавање, одакле га је једна, како он каже, *изузетна African-American љепотица*, упутила у *Artcraft Studio*, са ријечима: „Сваки адвокат зна да слика”. Није више никада заборавио њено име, *Miss Wright*, јер је то било као воља провидности да га пошаље тамо куда су његове склоности биле окренуте од најранијих дана.

У великој старинској троспратној згради, десетине и десетине стручњака и умјетника, израђивали су од најобичнијих *silik-screen* платна до копија великих слика, пред-мета од гипса, скулптура и релјефа, оквира за слике, и сваког дана камиони су одвлачили на стотине упакованих слика у разне правце. Бојић је радио у масовној произво-дњи са осам умјетника са којима се брзо зближио, а онда као и они почео и сам у свом скромном апартману да сли-ка. Прве слике направио је на дрвету (шпера), које је добио бесплатно у компанији, јер тада још није могао купити ни платно. Оно што је било пресудно, та умјетничка произво-дња, ма каква да је била, открила је у њему један други свијет и он га свим својим нагоном истреса из себе, и тако све убрзаније ради код куће. Дружи се и са сликарима из других одјељења, и оним значајним и успјешним, са којима је почео и да излаже. Вељко ће се на том послу потпуно исказати и послвије три године рада постати вођа групе.

Послије промјене власника ове компаније већина сли-кара се осула, јер нису прихватили нове услове рада, оте-жане, па се покренуо и Бојић, отворио свој студио и нас-тавио да напредује као сликар, стичући нове идеје, коло-рит и све веће композиције. Био је то период кад се није сматрао ни сликаром, али ни аматером, остваривао је дјела од којих је могао комотно да живи, а он никад није био далеко од забаве и уживања. Преко викенда је возио сто-тине миља до мјеста које га је привлачило, гдје је сретао бољи свијет, гдје се уз пиће забављао до касно у ноћ. Овакав начин живота му је погодовао у упознавању нових људи, и новог времена, из којих је стално долазио до нових погледа на социјалне промјене и навике. У тим сре-динама Бојић је имао видне успјехе, који су га, на жалост, и успављивали, јер је ту било одвећ љепоте да би се он лако лишио и себе везао само за једно биће, које зна да га већ сјутрадан неће сасвим испуњавати. Његов избирљиви укус тешко је ломљив и врло је упоран у својим схвата-њима, али и немоћан да направи компромис, или да се нечега одрекне, да би касније постао баласт. Једног дана нашао се у грађевинској компанији, стицајем више окол-ности, прије свега познанством, али и великом јунијском сатницом и могућношћу за напредак у послу, путовањима по великим и изазовним градовима, гдје је компанија облачила у мрамор и гранит небодере, било је изазовно и узбудљиво за умјетника који је живио за промјену. Из тих периода могу се препознати збирке његове поезије писане по мотелима и хотелима, па и на самим грађевинама. Кад се враћао у Лос Анђелос, настављао је рад на једном обим-ном роману (1.500 страница, које је и данас у том стању), јер је послвије три године писања окренуо другим дјелима. Каже да је све написано већ извадио из кофера осим овога дјела, за које му је за наставак понестало енергије, јер се осјећа помало уморним.

Занимљиво је да серијска производња слика у *Artcraft Studio* није на Бојићу оставила трага, ни на дух ни на стил, јер он је чврсто изградио свој

свијет који нико и ништа није могао пореметити.

Најранију фазу писања пјесама, са насловима и јасним порукама, напустио је у Паризу у току писања поеме *Une nuit a Paris*. Није то био избор ни свјесна намјера, просто га је запухнуо један други пјеснички дах, који се није мо-гао прекинути опружен на 130 страница.

У студију је млади умјетник почео водити *Дневник укле-тог сликара*, који је по форми наставак париске поеме, да би касније, у збирци *Goldan hart hat*, коначно, прихватио један нови израз и задржао га до краја. Наве-дене 3 поеме објављене су заједно тек 2000. године под заједничким насловом *Орфеј у паклу*. Символично, али врло истинито у мислима и осјећањима, која овој књизи дају снажну лирску основу. На корицама овога издања је његова рана надреалистичка композиција, са елементима започетим још у вријеме студентских дана, а на позадини дивна фотографија, гдје аутор у версајском парку 1963. одмара у крилу једне богиње, још увијек пун младалачког заноса.

Занимљиво је да Бојић не замагљује своје идеје ни у пјесмама, ни романима ни драмама, још мање на платни-ма. Он је јасан, одређен, детаљан. Свакако тај стил подсје-ћа на некога ко јасно има жељу да нешто саопшти и који пут не мисли на технику, премда и њом добро влада. Замисао му је увијек велика, а говори као и други сликари, *да између замисли и остварења пада сјена*. Неће олако свијет из душе да суверено овлада кичицом на платну, зато он сједа за писаћу машину (седам их је потрошио, није се користио рачунаром), јер га ту мисао не може изда-ти. Ту он потреса и себе и околину.

Пратећи годинама Бојића умјетника, и поред обимно-сти и разноврсности оствареног, закључујем да није залутао и изгубио се у умјетничкој дубрави, кад он сваким новим дјелом изнесе ново освјежење, а не удаљује се од давно уперених погледа у онај његов полазни простор. Попут Достојевског каже: *Не гарантујем ни за слике ни за књиге, али гарантујем за идеје*. Бојић много, с разлогом, вје-рује у своје идеје. Снага његовог идејног склопа дјела надмашује неке умјетникове недостатке, који и нису тек тако уочљиви, али он никада није престао ни да живи са том сумњом коју од себе не може да одагна, како ми је у више наврата рекао.

Оно што је сигурно, то је да се не може доћи пред Бо-јићева дјела и рећи да потичу из неких не његових извора. Умјетнички поток тих дјела је само његов, *Диворатски*, како он воли да каже, јер његов поток непресушно протиче поред рођеног огњишта и нико га није натрунио.

Сва Бојићева остварења имају Бојићевски ритуал и Бојићевску позорницу, кроз које тако често просијавају древни култови. О многим догађајима и актуелним тема-ма, није се устручавао изразити своје мишљење. А његов језик је, посебно лексика, један још не откривен ђуп блага који је дубоко закопан и невидљив за савремене српске језичке критичаре. Бојић је, као и други умјетници, имао и своје несанице, али каже: *Кад ствари постану тијесне и тешко могу разумом да се поднесу, запријети дубока депресија, тада импулси креирају нову слику, рађа се непозната енергија и увијек борбени дух улази славодобитно у зелену лагуну*. Зато је тешко њега разочарати и довести пред бродолом, макар остао и без највољеније жене, а то му се није догодило осим једном у животу. Ах то једном, колико је само уздахнуо пута

за том једном!?

Поред свих непогода и ограничења у протеклом животу, као млад човјек, Вељко П. Бојић је држао поглед уперен у даљине и припремао се за велики подвиг, који му тада није до краја био јасан, али је слутио тајанствене контуре са којима се подударала његова машта. Наравно, у демонској владавини није смио испољити своје најбоље мисли и осјећања, јер било је то вријеме опште униформи-саности и једнообразности, вријеме послушника, а он усамљени тајни побуњеник, нерадо виђен од котерије, а вољен од средине, људи и жена његове судбине. Говорио је, *оно мало драгоцјене воде мора сачувати на длану, да му је не проспу сатрапи*. У пустим студенским временима, када је умјетник дозријевао и захтјевао испољавање, у ширем друштву интелектуалцима нико ништа није ни обећавао. А он и његови истомишљеници су били већ довољно образовани и проницљиви да би их неко могао олако зава-равати ласкавим каријерама. Међу њима је било мало букача, повијале су се кичме, а Бојићеве жеље су нарас-тале, енергија изђикавала, студирао је успјешно и на ври-јеме завршио универзитет, али је непрекидно читао, писао и правио скице за будућа дјела, волио је љепотице и оне њега, и стизао је подједнако успјешно на све стране. У ово се може повјеровати кад се види да необична горштакча енергија, ево, није ни под старост издала.

Оно што посебно видим код Бојића је посједовање искричаве креативне маште и у књижевности и у сликарс-тву. Његова умјетност изражава унутрашње осјећање политички угњетених појединаца и народа, слика положај човјека у свијету и простору са великим познавањем људске природе и великим симпатијама за људске патње и животне промашаје.

Вељко Бојић је неко вријеме радио и по америчким сликарским радионицама, и започињао студије умјетности у Лос Анђелосу, али грађевински намјештеник биће њего-ва судбина од које није могао ни умио да се одлијепи, све док га од тога није одлијепило тјелесно попуштање.

Бојић ће првих година боравка у Америци више посве-ћивати времена сликарству него књижевности, и развијаће се у особеног сликара надреалисту. При том, ипак, није никад престајао да пише, слике је похрањивао у атељеу-гаражи, а рукописима пунио један велики емигрантски кофер. Двадесетак година је писао и сликао, а паралелно радио али и живио како нису други Американци, финан-сијски комотно, весело, помало и неодговорно, али по мјери на десетине љепотица, које су га салијетале колико и он њих.

Двадесет и пет година емигрантског живота и умјет-ничког рада протекло је до прве Бојићеве објављене књиге (*Изгнаник* 1988.), а онда ће се ствари преокренути и у наредних петнаестак година сваке године објавиће по јед-ну или двије књиге. Данас има објављених 28 књига, а упознао сам га 1995. године, када их је био објавио тек 7.

Вељко Бојић воли да истиче да се у току школовања бавио се писањем поезије, прозе и драма, од којих је понио у *слободни свијет* књигу поезије: *Жубор мјесечеве воде* (об-јављену 1996.) и књигу под насловом *Драме* (објављене 1995.) Боравети у Паризу написао је поему: *Une nuit a Paris*. Овај пјеснички доживљај је за њега био важан, јер дотадашњи

начин писања појединачних пјесама, са нарочитим лирским стилем надреалистичког смјера, замијенио је писањем опширних поема, дајући широко поетско платно, снажне визије и узбудљиве концепције, са дубо-ким психолошким понирањем у трагична осјећања усам-љеног и прогнаног човјека са свим његовим промашајима, али и вјером у спасење.

Повратком у Лос Анђелос 1966. године, док је радио ако сликар у *Artcraft Studio*, настала је његова друга поема: *Дневник уклетог сликара*. Поетска основа је као и код претходне поеме лично свједочење судбине појединца у времену и мјесту, освјетљене сензибилношћу и уздигнуте мисаоном лириком, показујући личну снагу да освјетли читав спектар поетских могућности у тражењу новог израза и богатства ријечи, којима обилују сви његови ра-дови, никада не испуштајући из вида вољу и тражење правде за социјалну заштиту и политичку слободу. Тај правац није се мијењао ни у будућих његових шест свеса-ка поезије.

Млади Бојић је у пуном залету и младалачком заносу, има велике планове, отвара сопствени студио и наставља стварање продајући слике и студирајући умјетност на универзитету. Али морало је ово бити и вријеме окретања ка егзистенцијалним питањима, и лутањима у пословима, па је због тога похађао и завршио више краћих студија на колеџима, који су га оспособили за конкретне послове. Та-ко је, уствари, силом егзистенцијалне нужде, седамдесетих година послом доспио у грађевинарство, у којем ће и оста-ти најдуже. У вријеме овога рада настала је трећа поема: *Golden hrad hat*. Ове три поеме, са немилосрдне животне стазе једног ствараоца, сличне су својом унутрашњом ве-зом са пјесниковим најдубљим бићем, и као три драгуља објављене 2000. године под заједничким насловом: *Орфеј у паклу*.

Вељко Бојић посједује креативну имагинацију, коју из-ражава како у поезије тако и у сликарству. Његова списатељска способност и елоквентно изражавање залаже се за одбрану права покорених и понижених, његово митско и бујно виђење човјека у универзуму, са великим познавањем његове природе, историје и културе, чини га изузетним писцем и сликаром.

Бојић је у 28 књига објавио преко 40 наслова: романа, приповједака, поезије и драма. Његова проза, романи и приповјетке, па и драме, су веома обимни, што ће се вид-јети у другом дијелу ове књиге.

Овај умјетник је један од највећих живих српских ро-дољуба, заиста, али помоћи никад није имао, ни од државе, политичке партије, цркве или појединца, и све што је објавио одрадио је сам, од стварања, продукције до продаје.

Сликар Вељко Бојић је имао више изложби, самостал-них и групних, гдје је излагао платна надахнута надреали-стичком имагинацијом, често пута фигуративно, осмиш-љено у приповјести, миту и епској машти, да саопшти по-руку, коју свака велика умјетност мора да има. Колико ми је познато, Вељко се први пут појавио на једној изложби 1968 године. Била је то групна изложба MIRACLE MULE OF ART SPRING/1968, на коју се није било лако угурати, када је од око 2.000 пријављених умјетника одабрано 183, и гдје је сликар Вељко Бојић регистрован под редним бројем 18, са презентованом сликом LIFE IS PEANUTS, изнад које је стајала процјењена вриједност и цијена 2.350 долара.

Дружећи се годинама с Вељком запамтио сам на стотине његових присјећања из дјетињства, која су ми касније помагала да боље разумијем његова умјетничка дјела и тамо гдје су ми у почетку бивала нејасна. А Вељко умије лијепо да говори. Скоро да није одржан ни један банкет међу овдашњим Србима да он није био позван да испољи своју ораторску вјештину. Сви саговорници, без изузетка, уживају док он приповиједа. Та приповједања су текла оваквим токовима, наравно, која нисам дословно упамтио, и само су моја интершпретација, и не служим се наводницима.

Зими, кад се заледе извори, чесме а дијеловима и поток који протиче поред нашег имања, стоку смо морали гонити пола километра до ријечног појила. Сваки дан сам на том дијелу јахао коња. Нарочито у повратку, након што се напије, на мали потицај прелазио би у галоп. Једном приликом, у таквој ситуацији, на мене је забректао парти-зански митраљез, гађајући ме мислећи да сам четнички командант у некој хитњи. Зрна су фијукала на све стране, преплашен коњ потражио је заштиту поточине, када се у њу сурвао, а мене инерција продужила и зауставила дубо-ко у снијежном смету. Поскочио сам прије коња и успио да му се поново ђипим на сапи и умакнем.

„Убисте нам дијете, јамари...!“

Иза кућних зидова на партизане викала је десетеро наше чељади. А кад сам одјахао и заклонио се услиједио је први аплауз који сам добио у животу. Испао сам херој!? Ја херој!?

Другом једном приликом, с јесени 1943. године, када су комунисти дошли да поново освоје колашински крај, дању су се водиле борбе по селима, док је стока била на уобичајеној планинској испаши. Једног дана дојавише нам од куће да стоку довече не вратимо у село, да је партизани не би заплијенили, што је била њихова редовна пракса. Кренули смо, било нас је у групи чак седам млађих чобана и једна постарија жена. Силазили смо широким путем оивиченим ограђеним имањима и дубодолином у којој је жуборио поток. Неки ме наум извуче на један од два непо-средна брежуљка, зване Материзми, с којих су се некад водиле битке са Турцима и гдје је било више одбранбених подзида. Тек сам стао на један од тих врхова, мјесец је исијавао раскошну свјетлост која ме на трен закупи, кад с пута плануше двије пушке, један метак скиде ми шубару с главе а други, свјетлећи, непосредно уз опанак зари се у траву и запали је. Шокирао сам се и нисам се могао макну-ти. Посјекле ми се ноге и памет занијемила, па онако немоћно стојим као што стоји дрвена мета на пјешадиј-ском стрелишту.

„Погибе ли сине!? Погибе ли!“

Раздрма ме глас жене између чобана и поможе да се снађем и сјурим на пут.

Ово је било четврто заобилажење смрти у мојој раној младости.

О чему год поведемо разговор Вељко ће га сврнути на крај гдје је први пут угледао сунце и говорити како је лијепа и пространа његова Сињавина, која га је заносила мирисима лjeta дуж питомих долова, благих падина и моћних висова, голих брда, нарочито таласастих дуж Гркова, као да се ту преселио комад златастог Златибора, да оду-шеви сиромашне горштакe и занесе, али је мученица изго-рјела још за вакта Немањића, кад су је називали Згорели-ца, јер је била као привиђење, прелијепа продуховљена удовица

увијена у црну свилу, а свуда чипкаста од пепела и угарака, и за сва времена остала голет, како доноси једна легенда и каже, да је, тог неког једног дана, била пок-ривена густом зеленом травом да јој се нису видјеле опе-котине, које су је биле сколиле од фашистичких плотуна и бомба савојских, да би плашили и убијали сиротињу и палили им добра, а кад све утихну Вељко се попео на Јабланов врх, да види докле је стигао рат. Јабланов врх срастао са легендама, као што се величанствено уздигао под плавет, висок 2203 метра, пријатан је видиковац са којег поглед пуца, на исток према масиву Комова, на југ према Умовима и Градиштима, а даље Морачка капа и Манастир Морачки, којег сазида Стефан, син великог кнеза Вукана 1252, на који ће Турци толико пута кидисати (описао у *Оцаковићима*). А даље, до плавети Ловћен, а на запад вид досеже до Великог сатараца и моћног Дурмитора и Дробњака, одакле пођоше Вук, Цвијић и Мутап Лазар, а главе погубише десетине војвода у име слободе, па на сјевер Студеница и даље измаглица и још даље велика и богата Србија према којој су пошли Морачани са исуканим сабљама кроз Отоманску империју у сусрет црном Ђорђију... Тако бесједи Бојић сав унесен у оно о чему говори, па макар да му око куће свирају и по двоја полицијска кола, двоја кола хитне помоћи или четири ватрогасна, он неће прекинути док не исказе мисао онако како је наумио да је каже. У његовом причању јављају се паузе кад им се сабесједник не нада, а оне као да имају циљ да сабесједнику остави вријеме да апсолвира сву ширину и дубину приче, која у правилу никад није сасвим проста. Тако је било и овога пута, када након паузе наста-вља са нешто измјењеном бојом гласа и положајем главе преозбиљног и сугестивног озбиљног израза.

Са тих висова, као нигдје на свијету тако, на све стране види се вјечно жива и присутна историја. Колективно пам-ћење и у дјечаку не престаје да кључа, па и тога дана, када се одважио и попео на та два километра висине, као чобанче разгледао *огроман* свијет у који ће некада отићи, а то ће бити градић Колашин на обали Таре. У њему је Алипаша 1651. године сазидао тврђаву одакле је све и по-чело. И то чобанче румених образа, преплануло од сунца, црне густе косе и једнако пореданих бијелих зуба, стрчаваће низ врлети да не закасни на пријемни испит, са дичном кокардом на капи, јер скоро ће двије године како четници владају ширим крајем, када је све усхићено коначном побједом, да би то чобанче дочекало до двије године да се уписује у партизанску гимназију, и до коју деценију те своје јаде овјековјечи у прози *Окрвављено прољеће*.

Дуго времена носио сам се изазовом да пишем о Боји-ћу, али нисам се усуђивао да раздирем огромну обланду и хватам се у коштац са крупном грађом, која ме плашила при помисли да морам овладати њом. Али кад сам год разговарао с њим та мисао ми је долазила уму, и сваки пут ме водила на наговор да ми Вељко говори о себи, а ја то добро памтио, биљежио па и снимао разном техником. Од Вељка сам много тога чуо и из исцрпних телефонских разговора. Нисам му никад говорио о овој евентуалној књизи, али као да је он предосјећао моју накану, говорио ми је оно што би у тој књизи тебало да се нађе као његово виђење. Пред сваким бићем негдје се крије дјелић његовог златног вијека, али сам ја од рана био на путу, гдје се није налазила ни срећа ни богатство, а најмање слобода, гово-рио је и набирао вјеће.

Вељка Бојића је рат учинио непризнатим сирочетом, како воли да каже. Од једног угледног газдинства и великог посједа мало је шта остало, а најгоре је да су остали без људи, као што је описао у приповјетци *Окрвављено прољеће*, гдје га читалац од првих страница препознаје у лику Вука. Поражен и каменован бранио се из све снаге, стално подучаван од болесне мајке да трпи и омразну ријеч да не каже, то им је било најважније, јер су му се преци због ријечи три пута раскућили и два пута промијенили презиме. Искушења кроз која су пролазили синови поражених гледајући гладна док партизанска дјеца у пролазним кухињама једу шумку и макароне уз бијели хљеб, па четничку дјецу гађају каменицама, јер је кухиња била међу рушевинама изгорјелих кућа и имали су те муниције у изобиљу да их одгоне као шугаве псе, како се изражава Вељко присјећајући се тих тешких времена. Озлојеђен, у тим условима, обиљежен четничким жигом, живио је двије године, а онда са братом и браћом од стричевића, напосто побјегао за Пећ, да завара четничке ожиљке, гдје ће и остати задуго прикривени.

Колико год да је дјечак са жигом трпио од партизанске обијесне омладине, касније му је било и теже од приши-петљи, који су подилазили *црвеним* иживљавајући се над немоћним потомцима *издајника* и *непријатељских сарадника*. Било је претешко уздићи се у систему који није подржавао никога ко је имао имао духа, а Вељко га је имао. Његовој души је било тешко под снажним осјећајем поражености. Остао је без заштите изгинулих оца и рођака, а угрожен од новог несоја и букача који су на све стране скандирају фразе. Уз све то изгледало је да се сиромашном и угњетеном дјечаку више и не може догодити ништа теже, јер њега је и гром био и млин млио, а догодило му се и оно најгоре што се дјечаку може десити.

Умрла је дјечакова мајка.

Вељко каже да је то вријеме за њега била једна огромна рана која није зацјелјивала већ стално расла и поганила се. Стално се присјећао баке и вјеровао само њој кад је говорила да је једина нада у смрти, да ће једино тамо бити боља времена. Међутим, одраслог Вељка реалност је била у животу и љубав које је узвисио изнад планине Сињавине и Јаблан врха, с којег је стрчао смјеран да иде и осваја свијет, којег ће касније описати у *Азбуци љубави*.

*Изагнаше нас из дјетињства
ручним бомбама
Мислим да сам прије постао човјек
него што сам био дјечак*

Рођен на размеђу добра и зла морао се и у дјетињству одупријети силама хаоса и терора, јер на свакодневне изазове морао је остати са устима пуним воде, не исправљајући главу, не дан-два, седмицу, мјесец већ двадесет година. Само они са гулага знају какве је врсте и мириса тај бол, каже Вељко кроз смјешак, ругајући се нечему вишем од своје патње. Дао сам им ћутање, али им нисам дао задовољство које сам имао пишући Жубор мјесечеве воде, пет драма и два романа, које сам спалио пред одлазак, напосљетку,

нисам им дао своје надахнуће и талент да оконча на слами у тамници...

Негдје у петом гимназије у Пећи, када је Вељко живио у поткровљу у којем се само на средини могао исправити и у постељу се увлачио погрбљен као у неки бункер, слабо храњен и слабије обучен, али ђак феноменалног памћења, почео је да размишља о писању, и написао прве стихове, у десетерцу. Касније је написао стотињак страница и читао их неком милиционеру. Једног дана га је заплашио тај добричина, кад му је рекао да пође с њим. А на што би помислило четничко дијете него на удбу, затвор. Одвео га је у свој стан, извадио двије масивне књиге, *Огњишта мудрости* и *Ум царује* од Will Duranta, и поклонио му их, рекавши да учи из њих, а да се окани књига које пишу замлате. Придодao му је и Нушићеву *Реторику*. Украшће му то ко док је у школи, пожалио се дјечак, а добричина га посаветовао нека књиге крије под душеком. Ове књиге су дјечаку предодредиле неке друге визије него што су нудиле епске пјесме, које је убрзо напустио за сва времена, и већ тада се окушавао лирским пјесмама. Као гимназијалац и у забитој Пећи, па иако одличан ђак, запријећено му је да му неће дозволити да матурира, и то је побиједио и побјегао у други свијет, када је то доживљавао као бијег из Мрачног средњег вијека. Све ово вјерно дочарава у роману *Искушења Василија Васиљевића*.

Вељко Бојић је непоколебљиви поносник својих оцак-овићких корјена, непокоран и слободоуман, и није се лако савијао и подилазио тањевинама које су руководиле јавним животом, како их је називао, понајприје школском руководству, које је задало многе јаде *ненапредној* омладини. Тешко су живили његови укућани и нису га могли помоћи да прекрочи праг голе егзистенције. Шта више, једва су га чекали да дође на распуст и да што заради у Земљорадничкој задрузи, јер друге радне снаге није било у дому. И та вајда је трајала кратко, јер су баш те задруге уништиле и оно мало добра што је у селу преостало.

Вељка су и у Загребу прогнали и исти разлози, али је тамо било сношљивије живити са људима са биљезима неистомишљеника, будући да велики град нуди неке друге погодности. Тамо је лакше доћи до информација које нису под капом *црвених*, тамо се лакше праве познанства сваке врсте, па и са студентима његових опредјељења, када се и он уклињује у културни миље града са богатом традицијом. Ту у Вељку сазријева идеја о зрелијем писању, и ту ће и бити почетак озбиљнијег обликовања његовог књижевног профила. Једно лјето ће посебно бити пресудно у његовој списатељској историји, када је стигао у своје кршевито село са нарамком идеја и папира, и када је тог лјета планирао написати кофер рукописа. Недостајало му је једно богатство о којем је сањао путујући из Загреба – писаћа машина. *Ево има педесет лјета, прича Вељко и смјешка се, како носим на плећима тешку писаћу машину и не знам је бацити колико ни осуђеник робијашку куглу.* На сто мука, из општинске канцеларије, добио је на употребу једну стару и претешку писаћу машину, али да је врати чим му поруче, условили су га, и он је четири пута тог лјета добијао порукe и носио и враћао тај метал из Колашина у Липово и назад,

удаљеним осам километара, јер је морао откуцати један сценарио и однијети га професору Меденици. А овај се тада насмијао Вељковој наивности, објаснивши да је конкурс расписан како би три стотине хиљада динара, колико је била прва награда, дали неком свом, та неће их ваљда поклонити њему... *Али ово што си написао, свидјело ми се и једног дана чућу да си постао наш Достојевски.* Кад се Вељко Бојић запита, а запита се често, да ли је требао писати то што је написао, има ли све то онај потребни квалитет и коме ће то, ко ће то читати, онда сваки пут причу заврши овом писаћом машином, која му је *крива*, а ни сам не зна зашто и како.

Тешко се и присјетити свих чудеса која је Вељко причао да је кроз њих пролазио, како током Другог рата када је четири пута био на дохват погибелји, али га је, увјерен је, рука провидности водила к другом циљу, према вјечној идеји од које се тада био само на трен одвојио, а трен је и сав људски живот. Спознаји општих принципа и вјечних идеја заузимао се од раних дана, ако не јавно, а и није могао, а онда потајним списима у рушењу сваког насиља и терора, прије него да се стави у њихову службу. *Трагедија је у чињеници да је уништена сва национална прошлост у име непостојеће будућности,* често Вељко ја-дикује на овај начин. Рећи ће и да су његове поеме поетизоване приче о људским судбинама. Заиста, живот му није био лак, када га је схватао као ропство, још као студент, кад је озбиљније закорачивао у свијет поезије, јер ћутање и анонимност ствара малодушност и неповјерење у онај састав гдје је излио себе, али га је чувао и носио са собом као неку староставну свету књигу. Изгледа, уз све ово, на крилима вјечне идеје ништа га није могло сломити. Каква је то постојаност и у име чега вишег и од живота?

Уморан од паролаша млади Бојић је у потаји писао да слобода није оно што говоре полтрони ношени таласима омиљених стихија, већ оно што понижени имају да кажу о тим замлатама, и казаће кад за то дође вријеме. Касније је ову тезу, у *слободном свијету*, слободно развијао у поемама, драмама, приповјеткама и романима. И на каруселима. Док смо разговарали на ову тему, једном приликом, реаговао је говорећи да је по струци правник, по унутрашњем позиву пјесник, а по склоности сликар. Упоређује се и каже да су Грци говорили да музе не напуштају сиједице главе, па би и он волио да је више писао поезију и осликао можда још стотињак бољих платана, напомињући да му је остало на десетине готових композиција, али су га обимни романи одвели на други пут, *као нека магија која га није пуштала из својих замки.* Унутрашњи снови и амбиције носе умјетника у непознату духовну радионицу, која обећава бољу креацију и непознату будућност у сталној нади остваривања бољих дјела, која у процесу стварања изгледају да је то оно главно. Неоспорно, самоувјерен је Бојић, *најсрећнији сам кад почнем једно дјело и завршим га јасном великом поруком,* као што је са романом *Неотета*, за коју ће рећи да је *чудесна музика прозе сва у стиху и слици.*

Идеја!?

Идеја је смисао Бојићевог стваралаштва, једнако као и живота.

Идеје су испуна најновијег Бојићева романа *Сумрак терора*, гдје аутор

ваја снажне ликове и онда им препушта филозовска питања. Позива се на Андреја Павловића који дубоко вјерује да је идеја супстанца његовог бића, његово најунтрашњије бивство изван које нема друге садржине. Баш као и овај његов главни лик из романа и Бојић је класични робијаш, али он не робује систему већ идеји, јер је систем пролазан а идеја је вјечна. Човјек хоће да га везује нешто за вјечност и њом се спаси од пролазности. Вељко је стално у потрази за другачијим свијетом којег он у даљини осјећа, без обзира може ли и теоретски опстати, или не. Јунак романа не мора да буде попут Платона, тврди умјетник, он треба да је јунак попут Јасона, који се може рукама дохватити за небеске власи и надвладати хаос који га окружује. И због тога систем не може сломити идеју која није од овога свијета. Системи пропадају а вјечне идеје стоје и вјечно ће стајати. Империје су прах и кад имају моћне легије, све су ово Бојићеве идеје које наилазимо у овом двотомном роману.

У Бојићевим дјелима се препознаје неки само његов револт, који му помаже кад га понесе хука идеја и мисли да расплине дугачком прозом. Једном приликом сам му реакту мисао, а он не часећи надовезао. Почео је са једним догађајем из јануара 1942. године, када се по дубоком снијегу, са оцем и стричевићем Гојком, однекуд враћао кући. Отац је крчио пртину а дјечаци ишли за њим. С десне стране је подзида а са лијеве хучна ријека. Стоти-њак метара пред њима је кривина, мостић па раскршће. Идући, наједном се пред њима указала црна лјеса уочљива на сњежној бјелини, која се комешала. Група људи. Отац је у трену дограбио пиштољ, натегнуо га, шапнуо иза себе, да ако они први запуцају да њих двојица бјеже назад, на горњи мост, па преко поља кући, а ако пуца он, да се заклоне иза њега. У једанаестогодишњем Вељку је завладо страх, дрхтао је као прут, а онда су се смјењивала чудна осјећања, као касније кад је у животу доживљавао највећа узбуђења. Огласили су се прво они и питали ко долази, а отац *мушки* узвратио да се прво они кажу. На срећу те стравичне ноћи, препознали су се и приближили. Крв је и даље кључала у свима. Дјечака су снажно дојмили ти људи, десетак њих из сусједног села, који су дознали да ће комунисти из Колашина доћи у окриљу ноћи и одвести двадесетак сељана и поубијати у Пасје гробље. Ту су се прикупљали да се затворе у кулу Пајића и дадну отпор. Већ тада, и читавог каснијег живота, на помен Пасјег гробља, Вељку се дизала коса на глави, једнако као и свим људима тих крајева. На Пасјем гробљу комунисти су окончали најстрашније људске судбине, више стотина њих, чије су се слике расплињавале на читаву Црну Гору, и шире. Кад су пристигли кући и тамо су затекли велике групе наоружаних сељака, који су запосјели све заклоне, иза којих су вириле пушчане цијеви. Одважност и стрепња тих људи дубоко су се усадили у дјечака и опстајаће до краја живота и исказивати у облику револта, који ће га инспирисати за многа дјела, а прије свега на снажно већ речено *Окрвављено прољеће*.

Сви велики писци, а Вељко Бојић је велики писац, себи постављају животне циљеве који не смију оманути. Код Вељка су они од ране младости изоштрени, постићи врхунско образовање, сам из сељачке куће, без ичије помоћи, још и са четничким печатом у миљеу *црвених*, осмјелио се и затрчао у велик свијет, у којем није смио посрнути ни изгубити пресудни

маратон. Ужасавао се каљуже затроване средине која је зазира од сваког успјеха који није прописан, провјерен и организован у *црвеним* кухињама. На Вељкову несрећу дневног живота, а вјероватно на добри час за умјетност, његово је било да стално крчи пролазе, као усамљено острво у океану, и стално високим и поносним челом, као неким гребеном у хуци таласа, и који ће одолети великим насртајима на његово Ја. Поред јака духа, самољубља, и воље, али здраве и јаке физичке конструкције, живот га је водио у све јачи коштац са недаћама, али *остајао је стамен у улози да испуни позив судбине*. Својим обимним романима достиже завидан ниво класичних новелиста, одлазећи и даље у епску ширину, у нади да ће остварити објективна историјска збивања на платнима библијских размјера.

Још једном истичем Вељково епско приповиједање, у којем је недостижан, које је потекло са огњишта ријечи, легенди и мотива, гдје је све хрлило ка националном циљу. Он до пунољетства није живио у срединама помије-шаних религија и нација, то се препознаје и у његовим дјелима. Кад су једном његови претци протјерали Турке, остала је национална чистота, права жижа свега великог, уздигнута до култа. У таквој чистоти рађа се будући пјесник, сликар и приповједач, који има шта да каже и има нагон да казује, јер је наслједство огромно. Па иако га слушам данима, мјесецима, ево већи и туце година, он никад није престао да буде аутентичан и занимљив. Ни мање огорчен. Огорчење је још једном у њему букнуло кад су *црвени* срушили тај његов идеализовани свијет, као онај Грк Херострат, који је запалио Дијанин храм у Ефосу, у који се и наш дјечак Вељко био запутио да се *рукопо-ложи* за свештеника љепоте и Логоса.

Громада оцаковића, испод које је дјечак молио као на вратима вјечног храма, распршавала се под песницама *црвених*, а он одгуриван и одстрањиван од друштва, као дијете из *назадне четничке породице*, како су биљежници шарали по његовим карактеристикама. *Несвјестан, безазлен дјечак, тек испилен из храма оцаковића, није се сналазио у друштву како се упорно надао, описује се старац Бојић и кроз осмијех наглашава да је себи, чистотом мисли, осјећања и непорочности свог срца, осигурао мјесто на небу, на које ће поћи поносан на свој карактер који је зазирао од свих порока*. И додаје да зна, да ни најбоље, само по себи, не добија битку у корумпираном свијету, против неправди и лажи, јер данас се славе само писци који се продају у три стотине милиона примјерака а честит критичар вапи поруком да је то добро смеће за читање, а Норман Милер додаје да: Није литература што је добра забава.

Бројни ликови Бојићевих романа, драма и поема, трагају за срећом и махом трагично окончавају свој живот, у неколико наврата ми је рекао да је то и његова судбина, али никад није постао песимиста. Он каже да је ближи Баковићевој дефиницији *Црногорског депресивног оптимис-те*, уважавајући тог аутора, јер му је на психолошки начин насликао ликове, каквих се он сјећа из дјетињства.

Остварење никад не заокружује сањану мисао. Остварено ријетко када одмјери бесмртном мјером на вапај

снова, каже Бојић, јер или бјежи мисао или креација, или дух затаји, а смртан човјек може само са оно талента што има. Наравно, није довољан толико само талент, мора се бити нешто још изнад, које се може схватити гледајући у огледало. По Аристотелу историја биљежи оно што се збило, а умјетност оно што се и могло збити, и слиједећи ову мисао Вељко се трудио да укаже како човјека ваља обликовати. А њему то није било лако извести из калифорнијске пустиње. Било је кактуса у изобиљу, али не млијека и мяса, само бодље, усијани ваздух и чемер. Ваљало ће ту горку самоћу пресушити, приклонити се уз властито остварење као неки тајанствени хлад, пити воду изјутра кад капље роса са божанских цвјетова, како ми се једном исповједао остарјели умјетник, додајући и не мислити зашто си прећутан и презрен у сопственом народу, који је погубио сва мјерила, јер нема пророка без части, осим на својој земљи. На све то може се гледати и како каже Бећковић, са брда изнад његове куће (Бојићеве). Ратно сироче нема ни помена од лијепа и раскошна живота, само сиротиња и глад, голотиња и стријепња од системских букача и дерача, повампиреног школског руководства, које је још један биочук у ланцу свих других невоља. Па и у таквим околностима Вељко је у себи сачувао зраке наде, које ће га као тајанствена рука провести кроз све тмине и у собу, звану *дрварница*, до правих извора мисли и осјећања. Ни у најмучнијим ситуацијама није постајао очајник, нешто га је изнутра држало усправним као стожер, јер му је намијењена друга судбина, у којој пије неки тајни флуид и све издржава.

Лична величина Вељка П. Бојића је, како он досљедно вјерује, да му ништа није могло измијенити карактер и завести га на зле странпутице, непрестано је у њему тиња-ла жишка са огњишта оцаковића, гдје се родило и са по-носом умирало пет кољена. Познаваоци његове литера-туре ће се сагласити да он никад није пао ни под чији утицај, и не једном ми је рекао да је сам на своме, као камен станац, који *никоме није дао да га употрејеби као камен биљикташ*. На ове и овакве ријечи знао је дуго да се смије. Баш овакав карактер је онај непомјерљив ослонац у њему. Оцаковићи су који пут знали и лако погубити главе, али никад морална начела. О томе је његов роман *Оцаковићи* циновска епопеја, нарочито први том. Вељко је, нема сумње, најпоноснији на свој унутрашњи свијет којег ништа није могло срушити, чак ни окрзнути. Кад сам га питао да ли би се мијењао да је живио негдје даље, гдје га нико не познаје, одговорио је: *Чему да се мијењам кад сам и ово једва под капу скућиио. Како ћу негдје друго од иловаче направити бољи лик од оног камена станца од којег сам се одвалио*.

Вељко Бојић је усправан од рођења и такав ће умријети. Он зацјело кроз живот није ишао са страхом, свакој опасности је приступио отворених очију и одупро јој се снагом маште. Све што је радио радио је предано и брзо напредовао, био је супервајзер када је управљао великим пословима. Рад је његов камен темељац и животни ослонац. Изложен непрекидним понижењима издржао је и постигао још сан из доба чобановања и отиснуо се у *велики свијет*. Имао је велике љубави које је проживио и овјековјечио.

Никад није прикрио истину да је читав живот трагао за изузетном женом, жуђеном, моћном, држећи се Платонове мудрости, да је предмет бога љубави – лијепо. Никад не пада испод овога, па чак и прва међу његовим књигама љубави, *Азбука љубави*, се у неким одама и издиже изнад овога. Био је то велики сан младалачке епопеје, дјело чулности и страсти, опасности, крахова и суза, стрепњи, надања и ужаса, па опет обимних засићења и бјежања од оне за којом је трчао, јер је имагинација назрела неко друго извориште љепоте, које се чини више и питкије. Умјетник је сматрао најважнијим ставом да се жеђ за љепотом није могла напити ни са најпиткијих извора које је налазио, само је жеђ постајала моћнија, страственија и даље га ошамућена одводила пре-ма неком новом раскршћу, како га је дочарао у *Краљев-ству муза*.

На моје не баш ријетке приговоре да је опширан, и да при поправци рукописа и даље дописује умјесто да крати, Вељко није сваки пут реаговао на исти начин. У основи није прихватао ове моје примједбе, или се и сам борио с њима. Једном ми се, вјерујем, и по овом питању отворио до краја. (Записујем по сјећању и не стављам под навод-нике).

Ти ми замјераш да сам опширан, рекао је и узео подужи предах. Ја то знам, али ни поред добре воље не могу постати минималиста. Не почињем писати док нисам сигуран да се нећу моћи зауставити. Сав свијет имам пред собом. Сада морам да водим личну карту јунака, раније сам све то држао у глави. Дакле, пишем колико доспијем на дан да укуцам у машину. Моја прва реченица мора бити као мото, снажна, граматички и језично чиста, метафорична, ако је могуће савршена, а све се друге равнају према њој као војници према челном. Нема код мене преписивања, кубурења са овим и оним, не мучи се ако не знаш ковати. Аутор постаје весталка – чуварица ватре, и она се не смије угасити, зато брзо пишем, јер нико не зна колико уља још има у тајанственом стењаку. Све то сам остварио како је природа имала на памети, само сам је ја, захваљујући интуицији, и дару који ми је дат, претекао за неколико тренутака.

О поезији сам га мање *боцкао* и није реаговао, а реаговао је тек кад сам му приговорио на модерну.

Негдје у *Вилином лазу* сам записао да поезија има своју звучну баријеру и само је најбољи могу пробити, а ни њих међу шест милијарди људи на земљи, није превелик број, остали се залијепе за плавет као мушице за стакло аутомобилског вјетробрана и ту цркавају. *Ето, грофе, трудио сам се да не будем та мушица, а ко ће то знати*. (Бојић ми је давно дао надимак Гроф, и тако ме упорно зове, због неких навика и настојања породице да угоди мојим слабостима, како је једном објаснио повод надимку).

Кад су наши разговори пресушивали темама, имао сам сигуран метод да их оживим, довољно је било да изговорим једну од три ријечи: љубав, птица или љепота. Њега свака од њих асоцира на љубав, и истог часа потече лава. Нисам записивао и не могу дословно поновити сваку ријеч, па иако су ово Божићеве ријечи, тим разлогом их не стављам у наводнике, имам потребу да ово поновим више пута, па и овдје.

Проклета вода не покреће млин, а ни моје прохујале љубави немају више

ефекта од болних успомена, којих се сјетим кад отворим *Азбуку љубави*. Неко је рекао говорећи о роману, да је чулност рука која носи бакљу. Без тога нема романа, без љубави нема лирике, без Сапфо, Лезбос би био само каменито острво, а жене које имају нагон према истом полу, некако би се другачије звале, а с тим би било све покварено, јер није везано за ненадмашну пјесни-кињу, десету музу. Но, нажалост, моје су љубавнице посиједиле, погубиле косе и зубе, помрле и неће ме имати ко ни оплакати.

И стари грешник смије се на сав глас, увијек спреман да се насмије и наруга свакој пролазности. Пустим га да се исмије, а онда га заскачем питањем на која ми раније није одговарао по очекивању, а односило се на чињеницу да га је умјетност одвела на пут који је различитији од свих људи с којим је живио.

Многи око мене дуго времена нису знали чиме се бавим, али свакако треба бити захвалан умјетности за дуг живот. Не, стварно, кочоперио сам се, сагорио сам пет батерија *РАСЕМЕКАР*, да објавим ова дјела. Умјетност ми је била као нека необорива кула, којој сам се увијек враћао кад сам осјећао животну опасност. Као што видиш, то бјежање је било у духу љепоте, а љубавник и кад се пов-лачи не иде сам... (Поново се грохотом смије.) Ти добро знаш колико је умјетност у покорности држала мој карактер. Она је била мој водич у свијет лијепог и мој спасилац. Кад сам требао праскати она ме је утишавала, везала за машину или сталак, и кад сам нешто започео нисам напуштао по шеснаест сати на дан. Тако сам, изб-јегавајући неке непотребне додире са спољним свијетом, избјегао многе неугодности. Музе није требало присиља-вати – долазиле су саме. Али не заборави, Грофе, било је једном или два пута, тако очајно, да умало нисам све предао пламу и изгубио се у пустињи, у којој сам био затечен.

Љепотице су биле та брана, пецнуо сам.

Ех, старо злопамтило. Оне су биле цвијеће или бијеле птице, које су као анђели крилима повезивале моје свјетове. Кад се погледају датуми кад сам шта створио могу се наћи шупљине од десетак година да нисам сликао или писао поезију. Како било, сматрам се пјесником и приповједачом и нисам ничији војник и не браним ника-кве владајуће теорије, а још мање праксе. Умјетник мора да брани истину, слабе и нејаке, а зла дјела насилника да осуђује, па нека ме зову како их је воља. Они се тамо (у Старом крају) не сматрају тако. Ишли су на чај код Ранковића а сада вребају медаљу од Принца. Дивота! Једном у времену видео сам нешто, доживио, стајао поред кућних врата док су митраљески куршуми праскали по каменом зиду, а ја нисам знао шта је то, а они, *другови*, са планине митраљирали су наше стадо на торини. Други пут, када се мали липовски батаљон четири мјесеца по дубоком снијегу бранио од огромне партизанске форма-ције, и када се борило на живот и смрт, носио сам оцу храну на положај и умало остао без главе. Док је оружје грмilo и меци фијукали на све стране, мени се, у једном трену, учињело да пролијећу уз пој необичне птице, а ни-гдје их очима нисам могао видјети, премда сам их тражио, базирајући се. Са ђувика ме војник дозивао да легнем, али мој понос није дозвољавао да лежим на снијегу и мрзлој земљи прикован куршумима, а не понесем на Ковачички крш ручак оцу који нас је бранио од зла. Поготову, што ме тада звао надимком капетан. Очевици су се чудили како сам преживио тај дан. У овом и сличним искуствима крију се моја опредјељења.

Још ме сестре и рођаци зову капетаном, а и ближи пријатељи. У петој години, учитељица која је живила у мојој кући, дала ми је декламацију: Мали капетан. Са бине сам, деклемовао поносно:

Ја сам мали капетан
О бедри ми сабља звечи
То се зна нашта личи...

Остало сам заборавио, али од тада је тај надимак. Кум ми из краљеве гарде донио кокарду и носио сам је на капи прије појаве других знамења и револуције...

Много тога ми пада на памет да кажем, али чему сва ова прича, закључићу је мишљењем да нико не може разумјети о чему причам док не прочита *Окрвављено прољеће*. Није било лако покушати било што међу неправедницима и њиховим измећарима. Пали смо под жезло *мислиоца* који је рекао да је карактер начин на који тражимо срећу. Моје вријеме сазријевања било је сурово, каквог сам покушао да дочарам кроз *Лица и маске*.

Вељко Бојић веома много ствара у осмој деценији живота, занимало ме је, кад већ има 77, до када мисли да ће моћи бити тако плодан. Услиједио је онај његов грохотан смијех и одговор, некако овакав.

Питаш докле ћу стварати? Имам још пар књига у глави и десетак великих платна, али снага издаје. Живим на *батерији* 21 годину. Без *Ресетакера* ниједна од ових мојих књига не би угледала свијет, нити би био урађен велик број слика. На вријеме сам осигурао новац за трошкове штампања тридесетак књига, које сам углавном већ и издао без ичије помоћи. Иза мене не стоји нити је стајала икаква партија, држава, организација тајна или јавна, ни црква, чак ни вољена жена, јер се и она на вријеме опаметила, немам чак ни дактилографкиње, немам никога без удбу, која ме још гура у списе народних непријатеља. Једном ми је Матија рекао да сам најбогатији српски пјесник, не слутећи да ћу потрошити 65.000 долара да објавим ова дјела.

Прије него је Бојић почео штампати књиге у аутор-ским издањима, чинио је велике напоре у покушајима да књиге објављује код угледних издавача, када је имао потајну наду и око ауторских хонорара. Али како је више улазио у издавачке воде више је схватао да је то илузија, да се у Америци мора плаћати име и маркетинг. Кад је 1973. године завршио *Сумрак терора* (тада 1.700 страница) још је био у увјерењу да ће наћи издавача, и написао је нарамак писама и разаслао их по широкој Америци. Учинио му се да је близу великог издавача Little Brown, када се за њих хватао свим чим је стизао. Истина је, ова кућа га је озбиљно узела у третман, затражила је да им достави двије главе преведене на енглески језик, и ту је био крај. Он то није могао тада превести, а није могао ни пронаћи човјека који би то могао квалитетно урадити, а питање је да ли би га могао и платити. Кад је ипак дошао до једног професионалног преводиоца, који му је за ту услугу тражио ондашњих десет хиљада долара, потрага за издавачем завршила се.

Испричао ми је ову причу, када га је неки пријатељ повео на ручак код богатог банкара Mr. Chase. Први пут се нашао у миљеу толиког богатства. Не

зна чему се више снебивао, огромности меншена, вриједности слика по зидовима са једном руском иконом из једанаестог вијека, уникатном порцелану и есцајгу, резбареном столу за 48 особа... У једној згодној прилици тај пријатељ је споменуо богаташу да Бојић тражи спонзоре за превод романа, додао је да има већ једнога спонзора, да је он други, нашта га је богаташ прекинуо рекавши: *Ако хоће да отвори ресторан, без икакве провјере дајем чек на пет хиљада долара, а за књиге ништа не дам. Има доста писара у Америци.* Тог дана је Вељко купио рукопис, још једном провјерио да ли су свих 1.700 страница добро поредане, те га умотао и оставио на дно кофера, с којим је дошао из Европе. У њему је овај рукопис, у коферу, лежао 36 година.

У Америци је дуго времена Јовановић у Сан Дијегу био највећи издавач, Вељко се обраћао и на њега, и разговарао са надлежном Drenkom Willen, која је одбила да прими рукопис романа *Дама у белим рукавицама*, изговарајући се да би били велики трошкови едитовања и превођења, *Али у сваком случају препоручујем да га понудите неком другом, јер и кад се једном издавачу чини губитак други издавач може видјети добит. Срећно!* И са поезиом Жубор мјесечеве воде стизао је до Јовановићеве компаније. Био сам на мукама, причао ми је Вељко, несвјесно сам схватао у самоћи да ми је поезија, и умјетност уопште, била стуб на који сам се ослањао, а то што сам стварао нисам могао реализовати. Требало је стално његовати зрно мудрости, како је говорио Volter, да нема праве поезије без велике мудрости. Нажалост, данас се постаје славан и кроз простаклук и глупост. Ја сам увијек вјеровао, прије сваког размишљања, како се мора чути глас музе. Онај унутрашњи Demijurg, како га је Сократ назвао, оставити све, као што је и он запустео домаће послове и пошао да подучава и испитује. И ја сам са Жубором мјесечеве воде пошао према извору тог свјетла. Дуго година Жубор мјесечеве воде, које сам понудио издавачу Јовановићу још 1964. године и добио одговор: *Звучи као да је написао геније, али ја не издајем поезију, жалим, хвала.* Показивао сам их нашим интелектуалцима по Калифорнији, а они су се исчуђавали да не пишем као Ђура Јакшић, умало да ме прогласе за лудака.

Бојић се упознао са надреалистима након што је већ био написао Жубор мјесечеве воде, па га питам о чему је размишљао након те спознаје и како се осјећао.

Имао сам пријатељицу која је тада једина читала и вјеровала у моју поезију. Приказао сам је у *Азбуци љубави* под Z. Једном приликом донијела ми је књижице поезије: Алена Боска, Блес Сандрара, Жак Превера, Аполинера, Андри Мишо, Сен-Џон Пера и Хуан Рамон Хименеза. Прије сам већ био нешто прочитао од њих, била су издања иза 1961. године и боља. Пажљиво сам их исчитавао и стално био под неким утиском да се ради о неким мојим рођацима, које ето и познајем.

На опаску да је био премлад да би разумио ту поезију, једино објашњење је да је прихватао неком интуицијом и био тако надахнут. Узвратио је да је у то вријеме на сваки начин желио ући у поезију, на начин као да је улазио у свечани дом, гдје је свака ствар на свом мјесту, лијепа, функционална и величанствена, и да никоме није дато да што поправља, и да је сагласан да је у

питању интуиција. Јер је то вјечни дом љепоте кроз који су прошли силни пјесници остављајући ликове утиснуте у бијелом мрамору. У пјесмама је као закон: храм љубави, љепоте и сазнања. (Присјетио сам се да је ову идеју Бојић, могуће, врло успјешно осликао на платну *Паралелни универзум*, што је он и потврдио.) Ту треба пронаћи свјетлосни кључ који сваку браву отвара, како би сва чудеса била знана и блистава. За тим је, у тамници, чезнуо мој дух, од седамнаест кољена у породичном дрвету од родоначелника војводе Васа, а они ме затварају у ћутање.

Након ових ријечи Вељко направи позу, осмотри ме и рече:

„Изгледа да си почео нешто да пишеш о мени...!“

„Можда...“

„Злопатиш се, јер је мало вјеровати од оног тамо наш-ег менталитета да ће према икоме од нас праведно пос-тупити. Они су задовољни сиротињом у којој живе.“

„Отишао си и попалио све мостове за собом, било је такво вријеме, али никад нисам осјетио да си због тога био очајан.“

„Нисам! Дуго сам плакао за оним свијетом, а данас, чини ми се да није ни тога достојан. Очекујући трифумф побједника над тиранијом, доживјели смо страхоту њего-вог преображаја у још нешто љигавије и срамније.“

Изгледаше силно узбуђен и разговор сам окренуо у мирније токове, из којих сам записао ове Бојићеве ријечи:

Ријетко се достиже оно за чим смо били у потрази. Стремљења умјетника су увијек велика, али никад није сигуран за главу кад се противи злу. Снови, грофе Марићу, нису шарени змај који се на крај подиже под небо – они се морају оваплотити и идеје са материјом ујединити у хармонији која ствара нови квалитет са знаком вјечности, а то се не постиже контраверзалним лакрдијама. Лијепу књижевност су засјенили страствени хвалисавци који немају осјећај за лијепо и узвишено, али имају нагон за комерцијално и лако плијене плитке памети. Данас има много више писаца, како каже штампа: *Driven by money and profit*, него оних прогоњених снажном лијепом идејом. Мора се поштовати човјек, оно што је он у бити, а не оно што он посједује у материјалном свијету. Нарочито је прљава литерарна порнографија, криминални романи, и та назови еротика, која тривијализира сваког ко није као они, али не постају умјетничка дјела него машине за прављење новца и то има своју незамјењиву цијену.

Црква у Липову

1.2.2. БОЈИЋ САМОИЗГНАНИК

Онај ко се негдје нашао као изгнанник, или као самоиз-гнанник, свјестан је свог великог ризика, живи у њему и с њим, и он му у неко доба постаје сав његов живот. *Ништа уистину није дато ни обећано, али је могуће оном ко се прихвати подухвата и ризика*, каже Camus. Никаквог олакшања ипак нема, он као појединац мора да зађе у драму живота, који му је до тада био сасвим непознат, он га проналази са узбуђењем и на сваком раскршћу може да се нађе пред кипом неке љепоте или страшилом ругобе. Бојић-изгнанник је одабрао ризик талента и вјечитих идеја, и опстаје у пустињи окружен фатаморганама, стално у нади да је општом добру довољно подарио себе.

У егзилу свијет није оно што је у васојевићким брдима, гдје морал спутава да се каже и кад се има и умије шта рећи, у егзилу се не може примјенити оно да се пјесник рађа а не постаје, јер ту има тако много оних који никада нису ни сањали да пјевају, а представљају се као пјесници. Нигдје се као у изгнанству не осјећа драма из-међу човјека и свијета у којем живи. Ако је важило прави-ло да се у сваком пјеснику мора нешто збивати, стално брујити дијалог, у изгнанству дијалог се пресликава у монолог, драма тече сама од себе, јер је драма сам изгнануиков живот, ма како био богат тај изгнанник, кад на првој страници испише своје мисли, читаву умрља сузама и више је не може прочитати, али ту те сузе долијевају инспирације да се додатно мотивише, да још одлучније ствара. Наш изгнанник ствара на десетине хиљада киломе-тара од свог свијета, али ствара у потпуној слободи и ником није одговоран изузев својој савјести. И тако неограничена слобода може умјетника да избаци на погрешну улицу међу бројним раскрсницама, али и тада умјетник не мијења брк, јер по својој природи воли да лута и што више лута добија осјећај величине. Вељко Бојић се нашао на многим од тих раскрсница, и оштрим кривинама из којих су испадали многи потенцијали, али он је умио да осјети колико му је потребно центрипеталне силе да се одржи на путу који држи смисао умјетности.

Бојића су дуго пратиле грозоте рата, а поготово у данима када се све то још морало и сакривати. *Није било ни подесног мјеста да се може исплакати на сав глас*, како каже. Но, захваљујући некој тајној сили у карактеру, спољашни свијет, ма како био насилан и груб, није могао осакатити његово биће, да касније не буде у ријечи заносан и омамљив. Нарочито у љубавној лирици кад уводи жену у чаробну мистику, да она сама постане чаробница, лишена свих мана и недостатака, јер је он доживљава оног велелепног тренутка када му се она предаје и душом и срцем, запљускујући му чула, кад се не може видјети или уочити било какав недостатак на савршено обликованом дјелу, било исклесаном од ум-јетника, било од мајке природе. То је та моћна, ненад-машна и никад више не поновљена прва љубав. У *Азбуци љубави* све су оне под ореолом прве, искрене, невине, платонске и безумно доживљене. Пјесник и љубавник тражи и налази што је најбоље и најљепше у једном бићу, а да је било другачије зар би толику силу испјевао. Од првог дана дивио сам се Бојићевим грандиозним амбици-јама, обиму енергије и снази духа да учини све то, а ни дубоко угаженом у осму деценију живота не малакше, а друго је то што, нарочито у

задње вријеме, воли да крзма на живот.

Вељко П. Бојић је обожаваалац класике, повремено идеалиста, али чврсто стоји на земљи и не запоставља неумитност, судбину и изгнаничку муку.

Гледајући огромне књиге Бојићеве поезије, једном сам примјетио да је он писац масовне поезије, ова опаска му није годила и имао своју причу, тврдећи да с које год стране се погледа, оно што је створио у поезији, поређује са оном Овидејовом: *Дијете рођено без мајке*. Он је и раније износио ову мисао док је говорио како није лако бити озбиљан у поп култури порнографске еуфорије, кад је код њега стална и природна тежња према непролазности, узвишености и раскоши ријечи и необичних слика, како су још на студијама примјећивали његови пријатељи. Његови цртежи за будуће слике, од којих је већину касније и претворио у уљана платна, настајале су тада, упоредо док је писао поезију. Он мисли да је боље од других осјећао наслеђе и традицију и више се од других на њих ослањао, и у сликарству и у поезији. Оно што је из тога видио приказивао је као спиралу која се подизала од земље према небу, од појединачног и пролазног до вјечног и непролазног, покушавајући да различитим елементима спаја цјелину. При том се позива на Хајдегера који је рекао да пјесник не имитира ништа, већ открива начин постојања ствари. На првој страници Бојићевог албума пише: *Ове слике је креирао Бог, Свети дух и Ја*.

Бојић користи сваку прилику да укаже на мањкавости догматских система, система заблуда, када је поезија губила свој основни смисао и циљ, када су и велики умјетници на периферији тог система застрањивали, као што је по њему и Пабло Неруда *млатио глогиње са Мичурових јабука*. Умјетник, каже Бојић, мора водити сталну борбу између човјека и свијета, између свијета и васељене, дакле: *Бог, човјек и људска судбина*. Умјетност не захтијева више, под условом да не потпане под имитацију. Многи пјесници су се измакли из зоне тог мучилишта, постали неке мале комете, разбјежане са добрих огњишта и лутају низ свијет. Па ипак, Бојић не мисли да пјеснике може ико помрачити, јер до недавно се није ни знало гдје се крију та мала сунца и колико ће још горјети, осим оних неколико разглашених и промовисаних из политичких разлога више него умјетничких, а изнад свих остао је чист и најцвјећи Ортавио Паз. *Кад би било мање предрасуда можда би се неко заинтересовао и за наше трагове, нас заобиђених умјетника, сјетно каже умјетник и додаје, да се објелодани у чему је био смисао нашег лутања*.

Враћајући се на моју опаску његове масовне поезије Бојић каже да су његове поеме поетизоване приче о људској судбини. Њему је загонетна визија те судбине и на то се враћа и објашњава у више поема, али напомиње да му није било лако под терором, а понекад је било и теже бити на осами. Бојићева поезија има унутрашњу музику, једном сам му рекао да ми се понекад чини да су прави музички комади, рима, када се ослободио интерпункције и пустио да слободно тече као водопад који оклијева. Он лако налази нарочите ријечи и форму да огласи љепоту коју види и истину за којом болије. Зна рећи да је према неким појавама и личностима био превише *благ*, а шта су радили и шта и сада раде, заслужили су

најсуровији остракизам. У шали додаје: да је вода прошла испод моста, и завршава, док ружица мирише дотле је свак бегенише.

Бојић је одрана био човјек пречишћених појмова, ста-мен и није га било лако поколебати, већ утишаних жеља и страсти, могуће и презасићен животом, држао се при-личито резигнирано према свим новим врисковима, али је упркос промјена у одмаклим годинама, још увијек из богатог искуства црпио обилне плодове и засипао своја позна дјела. Матија Бећковић је примјетио, тек што је погледао прву Бојићеву збирку, да у његовој поезији нема ничега почетничког, тако и ја мислим након ишчитаних на хиљаде страница. Вељко не мисли да је ишта изгубио због неуморне заљубљености. Био би гријех да сам оних младалачких дана ишта паметно размишљао, или у потаји ковао, кад сам страсно љубио. Био сам тотално искрен и поштен, а неке моје музе то нису ни цијениле, што се најчешће и догађа заљубљеном мушкарцу. Но, срећа ме није лако издавала.

И млад и стар Бојић ону темељну љубав жене и муш-карца ставља изнад свих такозваних озбиљних питања, јер, по њему, озбиљнијих нема: Љубавна страст попут урагана све развије, али будући да је систем био крвава олуја, ми смо се морали у тишини и потајно љубити. Ослањали смо се једно на друго попут завјереника и у присности налазили снагу да истрајемо.

Вођење љубави у вакат Бојићеве младости није огоља-вање попут кратких а широких сукњи на повјетарцу, његове љубавнице су високо изнад баналности: Без сумње, највећи број нас страственика био је немоћан, премда оне, красни пол, потицале су и из бољих кућа или владарских деспот, али на срећу нису ништа од мене захтијевале. Како сам негдје записао, нисмо имали ни поштен кревет, са двоје ноге смо се шуљали по парковима да негдје на лишћу доживимо час узбуђења.

Необично је да неко и у старости, па макар био и пјесник, с толико усхићености размишља и говори о својим дјевојкама из ране младости: Све су оне цијениле моју искреност и радо ми се повјеравале. Никад нисам одао жену, чак им ни пуна имена нисам писао. Поштовао сам њихову сујету. Тебе то не занима, али ја имам Азбуку љубави на души, па је морам за рај припремити. Трофе, мој карактер је већ тада био избрушен као дијамант који љепотице радо носе на рукама. Ха-ха-ха...

У свим плановима младог Бојића била је породица по народној Плети котац ко ти отац, наравно, уз прелијепу младу снашу пуну љубави и издашних груди, али до реализације тих планова није дошло, јер је млади пјесник прегорио у љепоти и превеликој идеји љубави: Нико није могао мене преваспитати, како се вулгарно изражавала владајућа камарила. Помисли, и љубавнице из Азбуке љубави, престале су да ме воле кад сам престао да

говорим о свадби – исто као и власт кад сам престао да обећавам да ћу се уписати у комунистичку партију.

Бојић је био самоувјерен и помало надобудан љубавник кад каже: У љубави, никад нисам страховао да ћу бити преварен, јер сам ја многе од њих већ био изневјерио са будућим цвијетом или птицом... То би било као бранити религију у коју човјек не вјерује.

Ако бих издвајао области Бојићевих инспирација на прво мјесто, свакако, ставио бих љубав према жени. На овај мој став, једном приликом, супроставио се: Не, не ми-сли тако, да, било је најистинскијих осјећања и најдубљих љубавних снова, и истина је да је од њих изаткана Азбука љубави, а и неке друге моје књиге. Будући нам је дух у Броз-овим решеткама стално трпио страх, да шта паметно не кажемо, ипак, сам доста тога и рекао. Вјеруј ми, излагао сам се свим врстама опасности да не разочарам истину и љепоту, које су ми једним погледом поклањале чудеса и ја их више нисам испуштао из вида. Тих побједа нема ни у романима. Требало се принијети на ломачу унутрашњег тихог отпора и пресјећи ужад која су везивали за ужас и патњу. Без обзира с које тачке да се посматра, у мојим књигама има више родољубиве лирике него љубавне. У многим поемама, дрхтај националног духа прекинут је који пут са неким уздахом, али у наше вријеме више се цијени љубав од национализма. Нисам крив што се укус искварио. Многи су хтјели заситити чула, па након тога умријети. На свим странама постоји огроман свијет немоћан да се одупре биједи. Три стотине хиљада бескућника у Калифор-нији, а пета економска сила планете. Шта писац да каже о томе? Све док мислимо о унапређењу ствари можемо се надати успјеху.

Не мислим да сам икад са Бојићем сједио више од неколико минута а да се није очешао о родољубље. Није престајала да га жуља та рана, и стално је мислио да јој мора принијети већу жртву: Нисам се отуђио од колијевке, она је тврдила да ме није у њедра ни повијала. Неоспорно, тражио сам оно небо и слободу коју сам у дјетињству осјетио, јер без тога не може се креирати. Вјеровао сам да у дубоким мислима, блиских разуму и срцу других људи, може се манифестовати сам човјек као најузвишеније биће на земљи. Кад се дође на ту помисао не може се занијекати идеја која га је на то навела. Ту се поставља ново питање: Да ли дар долази са надахнућем или надахнуће открива дар у човјеку да се другачије од свих других изрази. Шта је та воља која све потчини сили креирања? Шта је то што вуче још снажније и од родне груде и даје нова прегнућа?

Српски писци у расејању, као што нису писци ни једне земље на свијету,

не само да су били пола вијека игно-рисани већ су били третирани као најљући национални непријатељи и забрањени, а кад се о њима почео пробијати глас он је био стидљив и једва чујан. Један међу првим достојним освртима био је Предрага Палавестре објављен у *Књижевним новинама* од марта 1989. године, а у поводу антологијске књиге српске заграничне поезије Васе Михаиловића под називом: *У Туђем пристаништу*, у којој се први пут на достојан начин и са потпуним познавањем стања говори о изаграничним српским умјет-ницима. Овдје се нашло и достојно мјесто за Вељка Бојића:

„Већина песника у антологији углавном је потпуно непозната, чак и у књижевним круговима у земљи. Неки од њих стидљиво су се можда пробијали до неког листа или часописа, али их критика никад није узела у раз-матрање, са задатком да их процени као и друге писце српског језика. Прати их сенка тврдог политичког подо-зрења, које се од рата на овамо подгрева према тобожњој *непријатељској емиграцији*, у складу са старом большевичком тезом: *ко није с нама тај је против нас*. Црне листе српских и југословенских књижевника и дан данас пуне су имена невољника и прогнаника, које су ветрови рата и револуције развејали по свету. Али су им име и помен у земљи забрањени. У њиховим песмама има више отаџбинских тема и осећања него код домаћих песника из срца Шумадије. Њихове душе живе у све сувљем матерњем језику, који се труде да га не забораве, јер у њему виде најприроднији пут да се *врате у завичај*... Један од њих је и сликар Вељко Бојић, чија је књига *Изгнаник* (1988), у издању Српске националне академије из Канаде, штампана у Београду као прва књига српских писаца изван домовине која је изишла у земљи.“

Хиљадама страница Бојић је написао о љубави и ро-дољубљу, *Азбука љубави* је за њега кип својим дјевојкама колико и *Сумрак терора* споменик угњетаним и гаженим комунистичким чизмама: *У роману Сумрак терора мој јунак вјерује да је његова идеја врховно, апсолутно и чува у себи све информације о вјечном од постања и само је питање када ће њен изабраник открити та чудеса. Тај процес траје милионима година.*

Пјесник би био задовољан када би се најбоља енергија људи трошила на пољу технолошких иновација и умјет-ничком савршенству, на пољу етике и естетике. За Бојића нема дилеме, технолошка открића су људе по свијету приближила више него иједна идеологија или религија. Што је требала култура једном да учини сада је то у рукама информатичке ере. За умјетника је зближавање кључна ријеч, гдје се додиром једног дугмета премошћују непрегледне даљине. И у томе се крије нешто поетско.

Жудња за љепотом одвела је Бојића од његових младалачких снова, даље од сваке помисли, кад се затрчао са планине да иде у свијет, када му је свијет био даље у вијугавој долини а хтио је да се пење у висине. И кад је био на универзитету живио је у поппрази за љепотом.

Поезија више види од историје, давно је Бојић запамтио и њедрио ову Аристотелову мисао. Био је сигуран да ће једном морати чути глас праве музе, оставити све друго и поћи према извору тог свјетла,

опсједнут новим идејама, још увијек млад и здрав, ослобођен догме и њене укалупљености, цинизма о једнакости и лажи о братству, одбацити све екстреме и фанатизам, и прихватити само лијепо спарено с истином. Био је платоноват. Ићи стално напријед кроз непознате земље и сусретати непознате људе и обичаје, јести непознату храну и пити нова пића, љубити другачије жене, остати нормалан и никада не пронаћи тражено раскршће као у роману *Оцаковићи*. За сво то вријеме осјећао је сву напетост вулкана у себи и плашио се да заспи, јер умјесто усијане лаве, која се може држати на длановима, то је поезија, може га дим угушити. Остати будан – био је тек почетак пјесникове бесанице. Није човјек тада као други, јер да им је сличан, ништа не би било од поезије и необичне љубави. *Само оно што пјесника прави другачијим обећава плод*, каже пјесник Бојић.

Бојићева молитва љепоти непролазне жене у *Азбука љубави* није обична теревенка и исповјест боли, с обзиром гдје је тај јунак све то испричао, већ је занимљив пјесников однос према лијепом полу и на други начин. Бојићев *красни пол*, како каже, није као неке народне пјесме, више историја него поезија, и он је у *Азбуци љубави* и другим стиховима, вјерно пресликавао доживљено, јер срести једно биће као што је дјевојка *B-I*, нема маште која то може замијенити за нешто узбудљивије, драже и племенитије, божанскије, чак и поезија који пут остаје нијема пред љепотом која је истинска и она старинска, како је говорио Дучић, Грчка, хармонија материје и идеје, величанство пред којим би и Александар Велики положио мач. То је драж, врхунац, али и пјесникова пратилца, и требало је имати снаге и издржати пет година чисте платонске љубави, како каже Бојић и цитира Хомера: *Замјерке нема тројанцу ни назувчару Ахејцу што због такве жене већ одавно подноси јаде*. И све то за један час насладе, додаће пјесник, да јој пољубиш усне, па онда побјегнеш у свијет, а она долази за тобом, немоћна да схвати како изван те среће има нека друга. Тако је и Blez Sandrar пјевао о седам ујака.

*Али још нешто постоји
Туга
И жал за родним крајем*

А ево Бојића са надземаљском љепотицом у Паризу:

*Али још нешто постоји
Изгнанство
И жал за златном слободом*

Из *Азбуке љубави* вратила се *B-I* у свој свијет уплака-них очију, али се никада са пјесником није престала вољети. И то је, по љубавнику и младом пјеснику било трагање за нечим још већим. Идеалној жени, и кад се сретне, што је било у случају овог младог пјесника, тако је мислио и осјећао у младалачкој ватри, никакви се недос-таци и мане не уочавају. Који пут, дубоко у души, та се љепота не уклапа у унутрашњу визију и пјесник остаје сам чекајући на ону која ће га разумјети и коначно – умире сам.

Молекуларна биологија, филозофија... већ неко врије-ме ломе копља да

нас увјере у своју визију настанка живота на земљи или одкуда је дошао Bing Bang и шта је прије тога егзистирало. Други не признају Бога за креатора, трећи мисле да су супериорна бића заиста посијала живот на Земљи, али Бојић, расправљајући на ову тему, воли отпочети са реченицом коју понавља: није лако доказати да је универзум настао из ничега. Позива се на Хераклиту по коме је космос увијек био и увијек ће бити, јер он дубоко вјерује да је све разумно што су Грци начели. Мистерија живота стално закупа умјетника Бојића који живи у увјерењу да је она много даља и дубља него што је човек може екстремним теоријама докучити. Пита се ако *intelligent design* није наука, али на крају онда шта је шта: Универзум је постојао или је створен за 6 дана. Никако не прихвата тврдњу да је природно одабирање створило прву ћелију, али наставља да и даље мисли о небу. Ово су питања са којима се Бојић непрестано хрве. Он је путем интуиције већ прије четрдесетак година у Орфеј у паклу пјевао:

Човјек
Поклекнуо под теретом имена
 стропоштао се под страстима
Дошао однекуда као сјеме
И треба некуда да се врати
 као уздрео и здрав плод

Занимљиво, да ову идеју није напустио до данас већ је поново развијао у роману Сумрак терора:

Сјеме које смо донијели из свемира
 новим се ликовима отвара
Испружили смо руке један према другом
Да доживимо јединство човјечанства

У књизи поезије Вазнесена самоћа, гдје има 12 поема, на једном мјесту пјева:

Човјече
 Незахвални праху
Не можеш рећи под сводом да си сасвим сам
Отуђен
 Заведен
Без свог прапочетка остарала трава
Залутало сјеме из свемира
Које нема свог доброг орача
Лудо
 Истребљена штаповима

На једном другом мјесту каже: Окрени се према свемиру одкуда ти је дошло сјеме.

И путем стихова и прозе Бојић се враћа увјерењу да сјеме лута у простору, по читавој васиони, и кад наиђе на плодне услове ту се удјене и развије нови

живот. Он види како се свемиром крећу свакакве видљиве и невидљиве силе, енергије, усијане магле и пита се зашто би сјемена на земљи била изузетак, одстрањена од најбитнијег зачетка живота.

На ову тему не престајемо водити разговоре, јер њему Дарвинизам не лежи колико *intelligent design*, а ја имам посве другу, оригиналну визију настанка живота, премда је и моја сфера – стварање, и тако се наша полемика прет-варала у дијалоге у наставцима.

1.2.3. БОЈИЋ О КОЈЕ ЧЕМУ

Тринаеста је година како пријатељујем са Вељком П. Бојићем, не знам да ли више има овогалаксијске теме о којој нисмо што попричали, а кад сам већ био поодмакао са писањем ове књиге почео сам и да досљедније биљежим нека његова размишљања: писмом, тоном и сликом. Слиједе његове мисли које сам у различитим временима и различитим мјестима забиљежио оловком:

Пјевање под пријетњом казне: И ја сам био тај јуноша, али сам знао да се за мене неће заузети нико ако допаднем мука. Нисам био баш од оних који сада препјевавају своја дјела, да изгледају јуначнији. Ја сам, једноставно, пошао из кокошиња и свршена ствар. Желио сам да пјевам душом цијелог народа, увијек замишљајући га на митски начин и много бољим него се показао овога времена. Ништа више у мени не може упа-лити лучу одушевљења, ни држава, ни црква, ни војска, ни интелектуалци, нико... Говорим сада тако, а ти не обраћај пажњу баш на сваку моју ријеч, јер није лако бити под батинама сав живот. Ту, недавно, обратила ми се једна надобудна списатељица, начула да ће примити главну књижевну награду у Београду, па као бајаги извињава се мени, да сам ја за то приличнији, а онда као узгред тражи савјет, којом идејом и како да им напише ријечи захвалности. Испружи ми писмо које је добила, погледам га, извадим црвену оловку и преко њега напишем: *Марш пашчади комунистичка, не бих из ваших руку узела ни ораха, а не књижевну награду!* Није ми се више никад јавила. Splendid!

Ратне теме: Потресне су све моје приче из младости, кад се расте уз прасак плотуна и дим који суче из кровова, а пролетери плијене из пред куће и одводе: 47 оваца, 9 говеда и 2 коња натоварена са сиром и кајмаком што смо спремили за зиму, а ми сви за њима идемо и кукамо да и гора проплаче, заустављају нас и враћамо се уз мајке и баке које не престају да се шакама грувају у груди.

Морал поријекла у умјетности: Говориш ми, госпо-дине Марићу, како из мене стално извире морал, поријек-ло, задана ријеч, оцаковић... и кажеш како сам на те изворе поноснији него ико. Мој је мото: дати плодне мисли, дубока осјећања, аутентичност слика и идеја да други на њима успију као жито у мисиру.

Поред насљеђа са огњишта, а оно је у брдима било увијек главна школа, рано сам се упознао с грчком традицијом, читао много и одушевљавао се, јер ми је било врло блиско. Сократ се могао родити и у Кучима, као један наш други моралиста и јунак. То ми је све користило да напишем роман *Аристомаха*, више у дијалозима него иједно друго дјело. Мора се водити непрекидна борба против зла, али не испразним кованицама и вербализмом оних тамо, већ са истинским добром супроставити се свакој врсти зла. Чему слободна воља, ако не да бираш пут на којем се спасаваш гријеха и покајања. Трагао сам за изворима и уворима вјечних идеја, које према мудрацима егзистирају независно од наше воље. Писац мора бити савјестан и упућен у

проблеме. Данас је у нама потамнио сваки идеалан поглед на будућност народа који се тако стрмоглављује у бездан. Није лако сачувати *divinity* међу медиокритетима.

Приговараш ми, господине Марићу, да сам ето и песи-миста, али Ками је рекао: Како живјети без неколико добрих разлога за очајање. Има у том велике истине. Тешко је одавде открити смисао у којем би оптимизам превладао. У *Сумраку терора* постоји свеопшта врховна идеја, од које се одвајају плускови индивидуалних идеја и хране сва жива бића у свемиру, тако мисли мој главни јунак. Трудио сам се да буде добар и комплетан рад, а тада, прије тридесет и пет година, имао сам више амбиција и снаге него данас. Кад је роман био 1.700 страница био је читава констелација необичних ликова једног малог угроженог свијета, који се одупирао задњим духовним силама. Могу рећи да је мало који од приказивача мојих радова ухватио ону есенцију коју би требао уочити код савјеснијег читања, што ми читаоци који пут кажу боље од *критичара*. Ја сам се чувао, јер није ни у мојој природи, празних и баналних дијалога, а све сам сâм, као што знаш, остварио. Није било *review board*, ни *другова* из комитета да ми дописују књиге и преправљају. Нема имитације, нема понављања, али има истине и небројено детаља који о нечему говоре.

У мојим дјелима, основни лик главног јунака је да је он лик идеје на пропутовању, кад се појави човјек као пролазна појава. То су стари филозофи давно рекли. Нема ту ништа ново, лик идеје је зрно универзалне енергије које пало на добру земљу. У пролазности се крије релативна вриједност ствари, само духовна сила не пропада.

Карактер и морал умјетника: Ништа мој карактер није могло промијенити или наудити мом моралу. Ни једне мрље немам на образу нити сам учинио ишта на чему треба замјерити, и могу чиста и свијетла образа да се вратим на огњиште својих предака, какав сам отуда и пошао. Ја, мало сам можда и превише бринуо о љепшем полу, али, богами, оне су се занимале за мене. На веље јаде су ме наводиле, а опет сам остао сам. Христ је рекао волите се и множите и ја то не сматрам за гријех. Нека Они горе суде. Важна је чистота карактера. Нисам убио, нисам криво свједочио, нисам украо, нисам слагао, нисам пањао људе, нисам ама баш никад ни помислио да учи-ним рђаво колико ни онај оцаковић из *Краљевства муза*. Грофе Марићу, не заобилази мудрости мог Волта, којег не спомињеш, а он има кованица које могу запалити машту, а дио су мене.

Ход за идејом: Немам неке велике своје читалачке публике као ни други писци у емиграцији. О томе нисам бринуо, јер сам био обавезан према идеји која је стално тражила свјетлост дана. Језгро поезије, онај *credo*, излази из вјечне идеје као клица из сјемена цвијета и прије него покаже латице и мирис, не зна се њена природа и шта ће бити. Тако је и код мене: цвијет-жена-бијела птица, ибис, симбол бога мудрости, све као једна бисерна бројаница у мојим рукама.

Немоћ разума: Постоји један трен у животу, као кад су тебе, господине Марићу, дигли буновна из постеље и морао си бјежати или главу изгубити, кад све супротности насрну на разум, гдје се више не препознаје људско биће,

разум и разлози у којима се врше злочини. Та ирационалност није случајна, она је увијек присутна код човјека, само му треба мало загребати испод коже, па да видиш какву сотону крије тај лијепа тен и те тамне или зелене очи, није важно. Битно је оно осјећање туге и ништавила, које изнедри тренутак из душе једном храброг народа и учини га слабим, јер га је вријеме лишило великих вођа.

Бојић у Загребу: *Покољења дјела суде*, рече владика Раде, али ја сам мало другачији од давнашњих пјесника, јер сам сигурно култивисао свој природни дар, како су неки рекли, и урођени талент није подлегао апстракцији и реторици. Но, мораће неки жељшћи критик од тебе да ме стави на сито, па опет се сјећам оне: *Умјетничка дјела су бескрајно осамљена и ничим се не могу тако мало досегнути као критиком* (Rilke). Присјећам се једне епизоде са треће године студија, када се један студент, иначе Сплићанин, обратио професору Грађанског права: Друже професоре, шта ви мислите: Да ли је Ујевић већи пјесник од Rilkea? Већина студената се запањила. Професор је загонетним погледима прешао преко студентских глава, па мирно рекао: *Зар су та господа о којим говорите – правници?*

Међу студентима тог доба кружила је анегдота, како је Крлежа, који је тада преправљао свој предратни дневник да испадне херојски, крзмајући на Србе, очајан што им се два пута предао, а није као његов идеал из Кумровца остао до краја вјеран двојној монархији. У то вријеме бијше позвао у госте и скромног Тина Ујевића, који је по граду вукао незашниране војничке цокуле, и када су га као клов-на касније радозналци срели у подруму (биртији), у којем никад није платио пиће (то је било написано на зиду), а увијек је био у припитом стању, упитали га:

– Шта видје код Крлеже?

– Сва господа Глембајеви били су на окупу...

Било је то вријеме када сам ја у потаји читао забрањене књиге: *Истина и лаж комунизма* од Берђајева. Касније *Исток и запад* и *Човјек и машина*, што су нам биле послестице послје непроварене Кардељеве догме. У очајању тражили смо друге путеве на којима је увијек било безброј угрожених. Без полемике о било чему, тињали као жар испод пепела и чекали повјетарац, јер духовна љепота, ако је права, неће се угасити, у ово смо лудо вјеровали.

Осјећај стваралачке слободе: Па да, кад сам једном овдје осјетио слободу и ништа ме није спутавало, нико ме није питао: Еј, бре, мајковићу, шта ти то тамо по ваздан куцаш или нешто маљаш у студију, јер и у томе има неке ироније, сатире и подсмјеха на систем. Не, не, тога није било. Осјећао сам се као пловна ријека коју не може неки апаратичик преградити и у прогонство послати. Кад сам се вратио из Европе, то је било као излазак из Египта. Али живот је пун промјена и разочарења. Погледај мој роман *Принц*, ти који су ми много дали, наједном су моју делту засули бомбама. У *Оцаковићима* нестаће и чардак Веко-вића. Не замјери, али без техничких иновација, ово доба би било лажно и стерилно, запосједнуто хибридами и јаловцима. И хоћу још нешто да ти кажем: Кад би се укинуле лажи сви

друштвени системи би се срушили – демократије најприје.

Свој стил: Покушао сам да се изразим без икаквог уплива, угледања или праћења било кога. Ничијих трагова нема у мојим дјелима, која су као равна ливада покривена дебелим слојем снијега на којем се ни свјетлост није потписала. То је Вељко П. Бојић. Учио сам да велики пис-ци не испадају будале ни кад нападају своје идеолошке непријатеље. То што чини суштину мог Ја, та вјечна идеја као у роману *Сумрак терора*, лик Андреја, не може издати своју идеју. Рађе у смрт него да га небо сматра издајником. Идеја која је у човјеку мора му дати херојски лик ако слиједи њену бесмртност, ако је напосљетку може схватити, ако постане свјестан свог бића. Може човјек пратити музу Мел помену и завршити у амбису, јер ништа није загарантовано. У свој тој борби важно је проширити видик и продубити морал, да се цијени јунаштво и да се уважава личност и њен интегритет и слобода. Треба правити *butter* а не букагије.

Вапаји духа: Ја сам од првог дана слиједио спонтаност. Негдје сам рекао да сам између двије трамвајске станице написао најљепшу пјесму. Нисам стигао кад је кретао, па сам пјешачио и на пар мјеста стао да запишем стихове, као што сам касније на конструкцијама или у студију записивао сваког дана, а многе у мотелима и хотелским собама. То су вапаји духа који ни часа не губи из вида свој главни циљ – лијепо и вјечно, подижући високо лирску буктињу. По Аристотелу: За сада је најважније постати господар метафоре. То је једина ствар која се не може научити, позајмити од другог – то је генијалност.

Кажеш ми, господине Марићу, већ по не знам који пут да сам ламентирајући оригиналан. Свјесно нисам нигдје никог опонашао. Док возим, често заустављен семафорима, записујем мисли које изнебуха дођу, зачуђујуће лијепе и нове. Касније се пробуди и остатак пјесме. То је то баснословно креирање које изгледа да је олако пало, али та бујна сновиђена дизала су ме у пола ноћи и тјерала да записујем, јер кад се пробудим нећу знати ни да сам сањао. Чини ми се да је дух најлуциднији у ноћи кад се додирује са оностраним свијетом. Аристотел је тврдио да ми добијамо идеје креирања кроз употребу наших чула, наравно, осјећања и разума и ту се ништа није промије-нило. Много тога зависи од имажинације, а ни снове не треба запостављати. Велика дјела се несвјесно стварају. Не упуштам се у то да доказујем шта је истинито, а шта није, али ћу рећи: Изгнаник мора имати куражи да каже шта мисли и осјећа иначе није требао узети тај тешки крст. Требао је остати и узгајати љубичице са осталим шоњама.

Жубор мјесечеве воде: Стварно, право лирско узбуђење, невино, младалачко, без трунке злобе и мржње, чак ни према папагајима у црвеним чакширама, грануло је на студијама, међу цвјетовима из *Азбуке љубави*, које сам тек касније почаствовао бар првим словима из имена, а одиста сам чуо жубор мјесечеве воде, као што ме један од недавно увјерава да он види дугу око мјесеца, јер се појављује сваких 400 година. Живио сам у том друштву као да ме ту нема, загњурен по једанаест сати у књиге свјетских класика, учећи за испите не више од пар мјесеци годишње. У пракси се показало да сам боље писао све врсте судских поднесака од свих оних штребера и стекао

пријатеље међу судијама. Било је важније ући у забран и ставити цвијет под жрвањ, да се напијем сока њене ље-поте. То бијаше смисао неуморног флертовања. Неке сва-ри се у животу више никад не понове како смо прижељкивали.

Писао сам у Загребу драме, два романа сам окончао прије одласка, а онда ме један шуфт опањао код поли-ције, па сам романе превентивно спалио, а пет драма и *Жубор мјесечеве воде* сакрио код газдарице. Авај, роде, све се оплодило у лирику, а ја сам остао сам!

Није то који бол, колико сама помисао да ми је недос-тајало полена за оплођивање будућег цвјетања. Пјесник не смије бити сув, хладан, да се нико на њему не угрије и процвјета раскошније и боље. То су, за име бога, биле и љубавнице, цвјетови, бијеле птице и ријечи... Ха-ха-ха... Ако је све промашено и нема вриједности онда је то моја друга смрт. Знам једно и вјерујем чврсто, и никакви марксистички брабоњци не могу ме од тога одвратити, дух је неухватљив, као она идеја која се одвојила од врхо-вне, вјечне идеје, као кап росе на цвијету, којем је дала мој лик и ја се у њему огледнуо у тој сузи неба и нисам могао предвидјети гдје ћу стићи и чиме ћу се бавити. Умјетност је вјечна, а идеологије пролазне.

Потрага за идејом: Сав живот сам пребирао идеје и реализовао их на разне начине. Давао им облике и смисао, креирао поруке, вјерујући да поезија мора да задивљава и подучава, а *Највећа предност слике је да буде светковина за око*, како је рекао Делакруа. Данас је на цијени сликар и вајар Ботеро. Његове жене су се одвећ најеле сланине да би могле бити лијепе или иконе, осим у обору. Међутим, на Јелисељским пољима откривен је један његов споменик крмачи, вулгаризујући тако до безумља идеју лијепог. И то се дешава у великој Француској, која је почетком двадесетог вијека дала све школе и правце у умјетности, а почетком овога вијека као да не постоји, угушена у глобализму. У току сукоба у бившој Југославији чули смо приличан број интелектуалаца који су подлегли пропага-нди *mass media* контролисаних од својих влада, изводили су фантастичне закључке на лажима, који су водили у мржњу према нашем народу о којем нису савршено ништа знали. И то је подвала истини, љепоти, правди, литерарној и филозовској мисли, а један од тих гађоња још се издаје за филозофа.

Пошао сам у свијет да испуним позив судбине као и хиљаде других, али добре ствари не стварају се свјесно. Онај који зна куда иде неће далеко стићи, рекао је Стендал. Пјесник излази из свијета који је открио у себи, то мора бити узбудљива еманација. Утолико је више наш, уколико нам даје више крова над главом. Отуда оно: За крововима изнад звијезда. Треба се родити и схватити како каже Демокрит: Ријечи су слике које говоре. Затрчао сам се са једне планине испод неба и зауставио у пустињи. Моја поезија је у осликавању невиђених облика и необичних стања, која прате моје ликове, који су заправо идеје. Треба увијек провјеравати вољу човјека и видјети за чим је у потрази. Те слике представљене одабраним ријечима мо-рају сугерисати виши свијет, морају бити велике, јер склоп поезије мора бити такав да читалац не може помислити да је он сам може написати.

Храм љубави љепоте и сазнања: Можда и неће читаоци сваки пут ухватити моју умјетничку нит, премда је понегдје и она изричито осјенчена. Хтио бих да читаоца спопадне слично осјећање, јер мноштво слика као обиље мозаика креира чудеса, какав је био и мој *Дијанин храм*. Поезија се мора креирати према сопственом доживљају. Тај храм стоји мимо ријечи које га сугеришу. У космосу, као и на земљи, предмети настају и нестају, само духовне силе вјечно трају. Писац мора бити проницљив, његове амбиције и креативна интуиција не смију застрани у полемику, што се сада догађа у Србији, све од осамде-сетих година када је и дијаспора већ почела излазити из тих узалудности. Ја вјерујем у снагу ријечи само ако је употребљена у правом смислу. *Нека буде свјетлост и би свјетлост*. Нека буде лирика и би лирика. Као и на сликама, у поезији морају бити елегантне и чисте линије. Кад читам неког старијег пјесника осјећам колико се мучио да нађе жељени слик, умјесто да је у све то ударио ногом и почео слободно да дише, он је постао конструктор и на крају грађевина је испала слаба.

Досљедна оригиналност: Иза сваке моје нове књиге, господине Марићу, имаш сличан коментар, говориш да сам оригиналан умјетник по сваку цијену, да се јасно види идеја и да је почетак врхунски, али се касније често олабавим. Но, како било, ослободио сам себе и друге страшног зулума и моји су јунаци храбро умирали. Истина никада неће постати жртвом промјенљивости времена и укуса, кад тад – она ће уродити плодовима. Сатирик у име истине је значајна појава. Волио сам моћне ријечи, како их зовем *крилате*, које имају свој унутрашњи неон и вјечно свијетле, биле на почетку или на крају књиге.

Неоспорно, још као млад студент, осјетио сам тежњу ка узвишеној и раскошној мисли, нарочито сликама, кроз које сам се откривао и као писац, сликар и као човјек. Мислим, стварно, једино нисам туговао кад сам стајао пред стаклом и гледао рађање нових облика. То су били тренуци кад нисам осјећао свијет око себе и нисам мислио на њега.

Довршавање платна били су моји најздравији трену-тци, моје најчистије надахнуће, моја екстаза, која је изборила да се реализује, излазећи из мене као Атина из Зевсове главе. Ја сам их, морам признати, који пут изнев-јерио помањкањем занатске вјештине да их учиним племенитијим, али нек вријеме суди, ако му буде стало да суди.

Пјесниково је: Без сумње, љубавна поезија се и пише да пјесника покаже сваки пут у новој свјетлости, са новим изразом, новом метафором, новим симболима и бојама, да је нов, драг, снажан и непоновљив... Можеш ли то издр-жати – пјевај, пјесник си, иначе се мани...

Најгорчије животне дане често сам сањао у загрљају најчистијих анђела из *Азбуке љубави*, које сам без сумње, страсно волио, а био ми је Дамоклов мач стално над гла-вом...

Нек филозоф буде рационалан, а пјесник нек буде литерата и претвори у суво злато све чега се дотакне. Треба рећи људима да одиста постоји љепши свијет од оног у којем живи. Тај нови свијет треба да се отапа, мирише и заноси новом визијом.

Таленат писања: Природни дар писања није никаква вјештина научена од васпитача, јер кад би било тако, сви професори били би Толстоји и Достојевски. У Скерлиће-вој историји књижевности има двадесет и седам правника који су међу најбољим српским писцима и пјесницима. Мора се показати дух у дубоким, професионалним, елегантним и мисаоним обсервацијама и перцепцијама. Данашња провокативност је особина просташтва. Ја цијеним емоционално интимну фикцију, која више побуди пажње него нека робустна, необична пустоловина у кош-мару злочина. Мора се трагати за новим изразом, премда нико није одговорио на главна питања судбине и живота. И поред највећих вјерских и филозовских умова, остала су питања која су била и прије њих. Гдје је почетак, гдје је крај? Читава планета се спотиче.

Умјетнички правци: Почетком двадесетог вијека пјесници су се, додуше и сликари, утркивали: ко ће више створити праваца и отворити нових школа у изразу и композицији, бојама и манифестима... Данас само пар сла-бих ђака има из тих училишта, а неколико великих недав-но је умрло. Може се и без тих наставника, путем интуиције и истинског надахнућа симболичним митским преображајима остварити нешто трајно и племенито. Тражи се самоиницијатива, самосвијест, свјесна жртва, лишена идеологије и партијске стеге, лишена мучнине сваке догме. Љепота предодређена за подвиг, мора имати свој бесмртни, слободни тренутак. Пјесник не смије да се плаши изгнанства. Страх не ствара поезију. Треба крилате ријечи угравирати у крвоток времена, које ништа не може избрисати. Чудо поетичних мисли увијек ме бацало у занос. Има у мојим збиркама десетине стихова које сам сањао. Они се лако препознају по необичним сликама, а ја нисам крио да су ми дошли у сну. Умјетност нисам схва-тио као пут да се обогатим, требао сам ја њу обогатити. Изгнаник је био у мраку док није пронашао штампани слог и метафору и бацио свјетло на један читави нови свијет.

Кад се саберу чињенице, нисмо ништа постигли ни са побуном против богова. Шта је данас та крезуба европска филозофија. Да им Стаљин још није бог? Сарт и тутиком-панија. Мимо тих уображења постоји други примарни свијет, невидљив нама, јер смо ми у секундарном, вид-љивом, другом или реалном свијету, како каже Платон. Сваки човјек треба да буде ужаснут стањем тупоглавости екстрема који угрожавају јавни живот. Међутим, пјесник, ако је онај прави, улази у други свијет, тражи магичну атмосферу, не комфор да се сигурно осјећа међу малог-лавцима. У мојим раним пјесмама, кад сам понајвише страховао, све је бујало, цвјетало, плодило се под ударом развигора. Моје су и сузе тада биле срећне.

Дух и виша мисао: Не може само из материје, без духа и више помисли, настати *Горски вијенац*, *Фауст*, *Хамлет*, *Аида*, *Кармен*, или *Мона Лиза*, *Атинска школа*, *Страшни суд* или *Девета синфоније*, не може... Што ћупови не пјевају? Добија се утисак да је идеја која је узела наш лик, више заинтересована за наш успјех него што је равнодушна. Међутим, све зависи од наше надарености и надахнућа да идемо кроз та тајанствена врата и видимо онострани свијет. Она је ту, један атом вјечности, и наша је слабост ако га не препознамо и уздигнемо се како доликује. Изгледа, без тијела се не може оваплотити у нешто узвишеније.

Пада у нашу душу као сјеме цвијета у плодну земљу и припрема нас за вјечност. Ја сам стално потенцирао осјећања, али нисам занемарио логику и историју ствари. Био сам страшно занесен да ви-дим мит како хода, пошто су тврдили да су га усмртили, али не заборави: Вријеме гради вријеме разграђује. Што је било то ће поново да буде. Нажалост, вјечна супстанца, како је разумијем, не успијева увијек, јер има посла са глином и није лако све одуховити и обесмртити, јер можда ни те вјечне одаје нису једнаке, као што нису ни људи. Но, никад нисам престао да мислим о љепоти. Једно надах-нуће је водило у друго и како каже Јаничић, моја је ријека расла као што природно свака расте према свом увору. Ту помишљах да је мисао свега у неком врло једноставном одговору, ту, око нас, врло близу човјека, ослобођеног свих теорија и догми. Прихваћен од неба, кад мисли да је усамљеник и залудно живи. Иза свијести он је припрем-љен за вјечност и напушта тијело као плод који је напус-тио земљу кад је сазрео на грани. Нико не може одвагнути и рећи колико је природа равнодушна према нама, јер се још увијек споримо око креације и еволуције. Кад се види шта остаје од човјека кад прође, могло би се рећи да је само ћутање велико, мислио је *De Vinji*. Пред мојим очима увијек лебди успон и пад свега што ме окружава, али сам у роману Тајна свадба богиње Селене пошао Платоновим судом: Физичка љепота је одраз душевне љепоте и нисам се покајао.

Аутобиографско у дјелима: Ништа рјечитије не говори о неком писцу него његова аутобиографска дјела. Тога има доста код мене и не може се писати моја биографија ако се студиозније не прође кроз ова моја дјела: *Жубор мјесечеве воде, Струне с лумера, За крововима изнад звијезда, Орфеј у паклу, Азбука љубави, Вазнесена самоћа, Окрвављено прољеће, Очекивање ријечи, Црвени шал, Шеста бјежанија* и још по нешто. *Жубор мјесечеве воде* написао сам са 24 године, касније сам неке пјесме додао и поправљао и отуда има различитих година настан-ка пјесама. Писао сам у том стилу прије него сам и читао надреалисте. То су карактеристике стварања, као и касније поеме које су текле једна за другом, баш како би и нека небеска вода. Нисам имао периода са потешкоћама у писању, поготово са поезијом. Сјећам се дана када сам машином написао 36 страница. Кад своја осјећања саоп-штим према бесконачном, добијам утисак да сам спасио достојанство и углед свих људи. У поезији ријеч има десет пута вишу звучност и мора се у пјесми осјетити њена унутрашња сила. Моје су ријечи као легије у борбеном поретку и нема силе тирана који ће савити моје заставе. Ха-ха-ха...

Недавно сам, лежећи у болници, замолио медицинску сестру, у пет сати изјутра, да ми донесе десетак листова папира и оловку. Зашто ми то треба, питала је, а ја одговорио да напишем жалбу против биједних болничких услова. Жена ми се чудила и повремено навраћала и шпијунирала, а ја сам за кратко вријеме написао пет страница пјесама.

Кад кажем да и аутор моје биографије мора прочитати наведена дјела, и док су му у свјежем памћењу, повезати их са мојим личним животом. (Знам да си их ти прочитао и вјерујем у оно што ћеш написати о мени. Од оних што

су писали о мени, чини ми се, само су Драго Ђупић и Милош Луковић ушли дубље у суштину мог стварања.)

Прогонство и стваралаштво: Нисмо ми Срби ни први ни једини изгнаници, прогонство је старо колико и човјечанство. Присјетимо се Сапфо (628-568), која је прот-јерана из Атине на Сицилију, а завршила је на Лезбосу. Или Овидија, који је прогнан на Црно море 8.AD (отуда Епистулае, Ex Ponto) од Августина. Умро је у граду Томи, на ушћу Дунава. И Данте је био прогнан (1265-1321), рођен је у Фиренци а умро у Равени.

Кад се озбиљније проникне у живот егзиланата на ши-рем плану, код свих етничких група, сазна се да је међу њима стваралаштво развијеније него у срединама из којих су поникли. Стваралаштво им дође као нека врста терапије, неко угађање својој души, духовном животу, физич-кој тегоби и менталној потиштености. Писац мора да се ослобађа од духовног и психичког насиља, а не да се држи за скуте мањкавости. Ту су потребни романсијери библиј-ских размјера, али нема спознаје правих ствари. Мистични кругови се склапају и пропадају. Без присуства човјека – свијет се не може сам од себе сазнати. И то траје, али мало од тога остаје за трајнију употребу, и то је заједнички проблем јер је и трагедија заједничка у којој и сви глумци играју исту игру. Изгнаничког ствараоца прогони борба за голи опстанак и из тога подлијеже да каже шта га боли и зашто га боли. Избачен из једне нормалне колијевке суочава се са економским, и онда и моралним кризама на непознатом терену, и голим рукама хвата се за усијани умјетнички алат стално на опрезу да се не опече. И тада он умјесто да се залијеће за линијама неба лаћа се марамице и брише сузе. Прошао сам сва ова искушења и нисам подлеаго изазовима осредњости, вјерујем да сам пробио ону умјетничку баријеру, али и остао стално запитан и да ли тако мисле и неподмитљиви критичари.

Но, шта бих још могао рећи о ритму и звуку, који кре-ирају нови облик. Шта ми је још остало у анонимном животу између океана и пустиње, али ћу и даље ударати у плавет, док свака моја ријеч не прокрвави, а то би могло бити поље засуто цвјетовима које се очекивало од мене, Грофе...

Ко би то могао имати интереса за изгнанникове сузе? Одговори су често поразни, али стваралачка амбиција ни-кога не напушта. Кад се нешто и објави и изиђе на свјетлост дана (у расејању), на другом крају свијета усковитла се прашина. Није дошао смак свијета ако је неки изгнанник објавио књигу пјесама. Лириком се не може оборити нека тоталитарна грађевина, како каже једна пословица: *Срцем се ни прут не може сломити*, а гле, силни стрепе од цвијећа и лептира. *An artist is a creature driven by demons*, Fokner (Један умјетник је биће прогоњено демоном). Мислим како сваког изгнанника прогони чопор. И онда према Аристотелу, да би човјек био одговоран за своја дјела, мора бити слободан. То сам искусио и своја искуства не могу ничим да замијеним.

Успјешност живота: Могу да жалим што сам овдје прошао без усклика и дијалога са значајним људима, осим ту и тамо, али зато сам тај мањак надокнадио великим женама. Волио сам њихово настојање да се покажу супе-риорнијим, што је уз добру дозу укуса врло прихватљиво, ријеке изазовне, особене као цвјетне алеје, али кад се пробуде страсти, нажалост,

често се заборави на мудрост.

Неријетко су ме мучила врло важна питања, а нису се имала коме упутити. Не усуђујем се ни да питам: Шта је живот, шта је човјек, шта је идеја која ме салијеће у неком тајанственом облику, шта се може знати кад су нам као ђацима приповједали: Мозак лучи мишљење као што јетра лучи жуч... Господо учитељи, шта луче цријева? Ти марксистички брабоњци били су поплочали пут према гроб-ници и тамо је све замeтено.

Но, умјетност је била врховни господар свих мојих размишљања. Није било лако бранити истину. Научен да износим голе ријечи, голу истину, голу жудњу, па сам се који пут тако понашао и у љубави, а оне су мислиле да их лажем. Жена постаје неповјерљива кад је мушкарац потпуно искрен.

Нисам имао муку са новим идејама, имао сам само проблема да их у правом колориту насликам. Било је много тих проповједника свих фела у животу, који људе сваког дана превode жедне преко ријеке, ја се нисам дао поколебати у било чему. Остао сам стамен у чврстом ко-рјењу својих убјеђења. Тај став и укус одредио је мој *credo*, једном давно оформљеном карактеру и ја сам се само могао усавршавати, што сам неуморно радио, а никада га нисам трампио за нешто привлачније и уносније. Поред тога ја сам се ангажовао у борби против зла. Морални људи морају се ујединити у рушењу насиља. Моји су јунаци најчешће у сукобу са злом, истичући врлине, а презирући пороке. Но, господине Марићу, не заборави на чему си био, на велику идеју мора се чекати вјековима. Вјерује се како се догађа нешто важно, кад се само понављају старе ствари, фабуле, скаске, ратови, револуције, нове школе, правци, крици, а заправо велике идеје су још далеко од тог кошмара.

Занемарени умјетник: Историји нису остали непоз-нати изгнани пјесници, па се и ја тјешим и надом да ће једног дана неки истраживач открити и моја остварења.

Књижевне награде: Не може нико наградити и одликовати пјесника, чак ни Нобелове награде нису нека осредња имена уздигла, јер их властити стихови нису учинили бесмртним

Повратак у завичај: Не могу више да се удаљавам од љекара и болница, иако више ни ту нема које помоћи. Био бих тамо због тога мање прихватљив него овдје. Оставио сам оне накарадне људе и нашао се међу пуританцима, блудницама и ушкопљеницима, не зна се шта је горе. Нико ми неће урнисати карактер, тога сам одмах постао сасвим свјестан, јер не заборављам, Турци низу за пет вје-кова уништили оцаковиће.

Увијек је важна вјештина руковања самим собом. Не брини за фикције, оне се саме пишу. Сlike које се пред нама указују, нису увијек безазлене, могу нас уздићи исто као што нас могу поразити. Но, језик мора бити његошевски: Остро осје одбрађује класје. Унутар сваког цвијета је нектар, зрно, сјеме нечега вишег што мора да траје. Изнад свега је важно бити пријатељ са дубоким мислима, митом, легендама, самим Богом, бесмртошћу душе, будућности човјека и његовом судбином... Пјесник је одабрао поезију кад је она њега одабрала и сада га држи као мучитеља његове душе. Из тих и многих других разлога, она је највиши израз умјетничког обликовања. Тешко

је ући у њену тајну, јер је то један нарочит осјећај, који улази у све њене поре да нахрани капиларе њене вјечне, пулсирајуће љепоте. Но, грофе, вјерујем у једно: поезија ће бити у свим временима присутна, јер ће бити присутан човјеков узвишени начин мишљења.

1934, Петар и Ката, родитељи Вељка Бојића

1.2.4. БОЈИЋ О ЈЕДНОМ СВОМ ДЈЕЛУ

Писци се који пут понашају безазлено као дјеца, нап-римјер, воле да их потичете да коментаришу своја дјела а не воле да се њихови коментари објављују. Бојића је лако навести на такве коментаре, сипа их из рукава, али ако их треба ауторизовати бива на сто мука, све што је рекао хтио би дорећи за писану форму, и онда није тешко претпоставити како је тешко написати његов дужи осврт на своје дјело. Па ипак, успио сам за роман Принц добити желјени његов свеобухватни коментар.

Разговор је потекао о недаћама српског народа, серији изгубљених ратова и оном застрашујућем – НАТО, у вријеме који је претходио, у вријеме тока и након агресије, као и у вријеме када је писао Принца. На ову тему разговори су били веома чести и дуги, он је стално подвлачио свој став као идеју да се морало трагати за ПРИНЦОМ, јер међу Србима није било достојних вођа да окрену борбу племенитијем, узвишенијем и славнијем путу. Морало се трагати и за пуноћом народног осјећања сачуваног у предању, ако га нема на сцени савремене испразности зацрњене идеолошком скрамом. У ново ткиво ратне драме морали су се уткати ликови из прошлости да се дође до дубље свијести о самом себи. Прелијевање легенди преко купа и леђена потребно је јунацима који уз вихор постају свјесни свог поријекла, као неко опојно средство да издрже у грозници рата. Они знају једну истину: ПРИНЦ мора доћи да побиједи, јер је и Христ више побиједио мртав него жив. Принц је ратна епопеја народа лишеног великог вође у страшном историјском тренутку, без видне војне силе и неумољивих појединаца:

*Идем селе у Косово равно
За крст часни крвцу пролијевати*

Нема ни капи те крви да се види и то је унутрашња драма народа који жестоко страда, а не зна зашто страда, јер онај који га води не зна куда га води, ако није у амбис, говорио је и буквално ожалостљени Бојић.

У потрази за ПРИНЦОМ у невољи је на неки начин подсвјесни атавизам, напомињао сам Бојићу, и наглашавао да је то и најдубљи и најдирљивији крик носталгије за славом и величином у тражењу достојанства за окончање безвриједног живота, који је склизаво у блато на трно-витом путу од једног до другог изгубљеног рата, на ово је Бојић реаговао (ријечи наводим по сјећању):

Има тај комунистички јад своје сатрапе, који се шуњају око банака и трафика, да штогод украду или пакло цигарета прошверцују. Гдје је данас наша политичка муд-рост, пословишна храброст, пожртвовање, прегалаштво, гдје је наша народна снага за надчовјечанске напоре и подвиге, запиткивао се сав црвен у лицу. Зар тај свијет не види да му је ум и историју помрачила лагарија седам бјежанија од Колашина до Бихаћа. И тај стампидо се, нажалост, поновио и у најновијем рату, јер то су дјеца оних великих, главних злотвора.

Начелно сагласан са његовим схватањима ствари гово-рио сам да данас

српска нација стоји као олупина брода у плићаку, којег нема ко извући, а не може потонути у плићаку, па га ту рђа изједа. Прекидао ме је често да појаснио: зар се смјело са тако мало политичке мудрости доћи у то очајно стање, али еуфорија има дубље корјене. Сваке двадесете године живота наша нација извршила је политичко самоубиство и никада није дошла до самосвијести о свом бићу, јер гледа изврнути слику реалности из које ништа не може научити. Сусједна Бугарска двије стотине година није направила грешку која би је коштала скоро три милиона људи као Срби у два рата. Од тих рана не може се излијечити, јер смо увијек прије емоционални него рационални.

Примјећујем да из српских катастрофа није рођено ништа вриједно, а морало се до дасда коначно изићи на пропланак духовног окупљања, а писац *Принца* узвраћа да ће неко морати покушати да дефинише национално биће у новој атмосфери, кад се бар привидно ослободило неких окова и пошло да тражи сопство. Јунаци се дефинишу градећи заједничку грађевину, у неуморном тражењу излаза из агоније, а то је потрага за *ПРИНЦОМ*.

Израђаван српским поразима, по свим линијама: друштвеним, политичким, привредним... ратним, писац *Принца* се упустио у борбу с писаљком у руци још вјерујући у нејасну побједу. Писац се понаша као једина болничарка, косовка дјевојка, међу хиљаде рањеника разбацаних по бојном пољу, доведена у искушење да бира коме прије да превије рану, кога прије да спаси, а кога да препусти тамни времена, премда зна да сви имају своју приповјест вриједну добре лектире. Врлина је била у одабирању најзначајнијих слика из прошлости са којим је украшен зид његовог храма који зове *ПРИНЦ*. Спири-туална епифанија (Срби вјерују у епифанију предака), расте на свакој страници *Принца* као поплава, као да се небо спустило на земљу. Циљ је да *ПРИНЦ* остане као тестамент неправде и насиља над недужним, осиромашеним народом од 700 милиона обијесних гусара, који сваки злочин сами себи одобравају и оправдавају, демократијом западног типа, како ће написати озлојеђени писац.

Роман *Принц* схватио сам још у фази писања као умјетнички али и очајнички покушај аутора да направи додир човјека и Цара, који је на небу у улози божијег сина. Аутор тражи ратнике, младиће и дјевојке, који ће својевољно изићи на ратно позорје, гдје им се пружа прилика да управљају судбинама, стално ослањајући се једним оком о Царство небеско. Заправо, *ПРИНЦ* не тражи никога а сви траже њега. Постоји читава миријада виђења улоге *ПРИНЦА* у животу једног народа, које не тражи само морално прибојежиште, јер не може се одупријети агресорској сили већ кроз страдање тражи подвиг, не толико дјелима колико мислима, јер нема гвоздених крила да узлети у небо и неког убицу ухвати за гркљан. У Бојићевој идеји *ПРИНЦ* је симбол вјечног живота, а *Принц* катедрала у којој уз високе зидове и танковрхе стубове, вјерник подиже поглед шест вјекова да докучи рај. Није сваки дан милион, није свака страна *Пјесма над пјесмама*, није свака запета, чудесни расплет, требало је хиљаду малих цркава подићи да се дође до једне величанствене катедрале, како је неко већ рекао. Човјек се вјекovima моли да му се бар мало услиши, и сугерише Бојић увјеравајући нас да је

ПРИНЦ молитва народа да се спасе очајања и пораза, лишеног витештва и славе. Он је ментално и морално поражен 1945. да би се могао борити 1999. године, недвосмислен је већ много пута изречен ауторов став.

Нико од јунака у *Принцу* нема ни представе а камо ли одговор, изгледа чак ни писац, како ће се та катастрофа окончати, јер радња упоредо траје. Оно што читалац кас-није дознаје, остаје ван оквира психе. Аутор у разговору каже да његов литературни сат није прављен у Швајцарској, Њемачкој, Чешкој, Аустрији ни у Америци, и додаје да је исклесан у брдима у крилу епске и помало роман-тичне маште, гдје је лирику доносила само тужалка. Тај гранитни сат у њему није могло ништа да начне, то је као сунчни сат, који га је нагонио да буде поетичан, да све свечано додирује са епом, да све његове странице зап-љусне стара слава, да се прекрије савремена биједа, не само тамо већ и у читавом свијету. Отуда оне неке сцене, касније ми је објашњавао Бојић, сатира и подсмјех муца-вцима, који нам сада пишу уставе, а не одговарају на гла-сна питања ко је српски народ довео до таквог понижења.

По *Принцу*, сва величина тог народа зависиће од оног дана – кад велики човјек умре у слави. Нажалост, увјерен је писац Вељко Бојић, умире осјећајност и наклоност према Истини, Правичности, Љепоти, умиру љубавници и вјерници, сиромашци које убијају ташти и охоли. Па ипак, питао сам аутора, ко је ПРИНЦ нашег времена?

„ПРИНЦ може бити онај велики Србин који схвати идеју са којом се тренутак спаја са вјечношћу, кад му буде важније Небеско царство од земаљског, кад буде Лазар. Увијек су ме занимале оригиналне идеје. Идеја *Принца* је стара шест вјекова. Ја сам насликао композицију: Обре-теније главе светог цара Лазара. Патријаршија је њу одаб-рала и штампала у десет хиљада копија као постер и учес-ници прославе на Газиместану 1989. носили су ту слику, испод које је писало: *ШЕСТ ВЕКОВА КОСОВА*. На ово сам веома поносан.“

Након што је Ћупићев приказ објављен 10. октобра 2002. године у „Борби“, разговарао сам са Бојићем и тада биљежио одговоре. О јунацима романа рекао је:

„Битна је карактеристика да се моји јунаци у *Принцу* нису одупрли злу насиљем, које је фабриковано на западу у пропагандне сврхе. Писац је био позван да објелодани оно што други нису видјели. Обично гдје један човјек види злочин и ругобу, други ће проћи поред тога као да се није догодило ништа нарочито.“

На питање како је водио радњу романа послужио се Дантеом: „Иди за својом идејом и сигурно ћеш доћи у своје пристаниште. Тек су прве бомбе пале, имао сам готову идеју, ликове, радњу, све је било као на длану, само је требало ићи сигурно, дан по дан том пристаништу. У *Принцу*, *НАТО* је оно што уистину и јесте, самоволна, оси-она и нагонска сила у рукама једног ментално нестабилног генерала, који се не може наубијати невиних, а борац је за демократију. Фарса... Њему се супротставља, не војна сила, јер њом командују кукавице, већ духовна сила лико-ви из романа, да се драма одигра у епским пропорцијама.“

На питање о миту и давним ратовањима говорио је: „*Принц* је био спона између више времена. Лазар симбо-лизује вјечни живот, и тако се том ткању

дало епске снаге да се оваплоти на достојан начин. Неко је правилно закључио: Христ је васкрсење, Сократ спокојство, а Лазар – вјечни живот. Имао сам велику намјеру – стапање више времена у једну цјелину, која је надахнута новом идејом да се одупре насиљу, који увијек јачи врши над слабијим. Свијетом владају три силе; чудо, тајна и ауторитет. Пјесник је увијек у искушењу кад им се супротставља. Принц је херој који се свјесно жртвовао, није се срамно повукао последије силних батина. Величина је у жртви, која осигурава вјечни живот. Златно правило америчких писаца је да не дају коментаре на своја дјела, а ти ме увуче у ту замку...”

Инсистирао сам да настави, изазвао сам га рекавши да он није само Американац:

„Баш због њиховог карактера и састава учесника, они су постали дио легенде и обогатили национални мит. То је све требало изразити на виши начин, дати му особени стил, филозофију и поезију. Колико писац у томе успијева, остаје за дискусију. Док сам писао роман осјећао сам се да живим између садашњости и вјечности. Умјетник увијек једним оком гледа у небо, очекујући да небеска правда ријеши изопачености у животу. Ту ми је Принц био као једина спона између моје тјескобе и вјечног неизмјера. Како је неко могао из свијета зауставити народ који је из све снаге трчао према амбису.“

Констатовао сам да схватам пишчев циљ као идеју да сукоб представи оквирима вјечног, па је из далеке прошлости увео нека славна имена, још увијек дијелове мита, да буду међу главним учесницима.

„Требало је и поред тога дати и неке друге појаве. Из чега је произишао тај пораз и ова срамота која нас и овдје прогони, у САД, премда томе ништа нисмо допринијели, ако нисмо јавно иступали, протестовали и ја сам у више наврата пред Федералном зградом у Лос Анђелосу држао протесне говоре. Та убога ковачница нових људи, која је потомство направила са рупама у главама, учинила је психички крах, да је завладала тотална апатија према многим вриједностима. Одвећ су дуго рђави ковачи кова-ли и калили. Но, ни други нису нешто умнији. Залуђена и разљуђена садашњост оставиће мрачне сјене преко будућих вјекова из којих Срби ни са потоцима крви више неће моћи изаћи на висину са које су је свргли данашњи усретитељи.“

У току разговора дотицали смо се многих историјских факата, историјских важних епизода, који пут нисмо били ни сагласни:

„У роману ће се наћи доста историјских факата, да-тума, писама, изјава, тренутака времена у минутима и секундама кад се неко зло одиграва, али то је због дина-мичности текста, а не за ради историјског приручника. Де-таљи, нарочито временски, упућују на страшна прежив-љавања народа, јунака као појединца, кроз чија страдања читалац треба да доживи атмосферу једног поганог вре-мена.“

На уподицу да су му јунаци снажни карактери узвраћа:

„Како се год узме, моји јунаци су у сталном сукобу са неправдом, жигошу слабости и осуђују пориве и зла дјела.“

Принца ће критичари кад-тад узети за, једно снажно српско књижевно дјело, а у Србији о њему не знају колико ни у Хрватској, тамо му нико није посветио ни минимум пажње, премда је објављен у Београду и промовисан у клубу Књижевника, у Француској 7, мени је то чудно, да ли је и аутору, констатовао сам и запитав Бојића у једном трену, прошкиљио очекујући

снажан глас. Тог гласа није било, забљескао је очима у покушају да ме ишиба погле-дима, али је неочекивано устао да би отпочео без једа, полугласно:

„Можда си због тога и намерио да пишеш о запостављеном умјетнику, скрајнутом Вељку Бојићу, како си ме већ негдје назвао. Али, *Принц* није политички роман, па ма колико се олоши из политичких кругова увукло између страница. Одвише сам се понадао у тамошњи свијет, који се плашио да то дјело и узме у руке. Међутим, у роману је све изнесено на објективан начин. Та велика идеја морала је имати свој излаз и она га је и нашла. Неоспорно, моји јунаци учествују у рату апокалипсе, бранећи несвјесно изопачени систем, али онај што долази да из ведре неба убија, још је и гори... Велике силе, бивше колонијалне империје не могу без угњетавања. Промијенили су мундир, али нису психу. Само им пружи прилику видјећеш како ће се њихова страсна срца разиграти. У свему, требало је пронаћи велику, прогресивну идеју, пошто је комунизам толико облатио националну идеју, вулгаризовао је и осрамио, загадио историју, осакатио мит, вјеру, ма све од реда и начина, да никоме више неће бити лако уздићи на онај Дионизијски тријумф трагедије над несрећом. Сада је у моди у оном пропалом друштву да пишу о љубавима српских владара. Један безумник изнио је такве бљувотине да то нико прије није ни чуо ни видио, а све је, наводно, евидентирано. У доба Обреновића, безмало нема ни једне министарке или угледне госпође, да је неко није заразио сифилисом, како би се на ова пискарала тек обрушио Нушић, рекао би, како да ја то нисам знао а тема ми је била исмијавање власти. И ћопавог Вука је приказао како вуче штулу од једне јавне куће до друге, а дјеца му умирала од глади. Зар могу наћи огавнији пут такви полтрони да послуже идеји Комин-терне у рушењу националног мита. Може и осредњи писац злонамјерно исмијавати дате величине, али не дати никакав нови зрак наде или бољу идеју која се није излегла у утопистичкој потлеушици, већ преживљених догми и идеологија, донекле је разумљиво, јер слуге настављају да живе, раде и мисле у дому господара и пошто га сахране. Та *posthumus* психологија и данас живи у земљи и она не може аванзирати док и слуге не поцркају. Увјеравају то мало читалачке публике што још имају, како је човјек епског клишеа, изгубљен без наде и вјере у спас. Није он изгубљен већ су се они изгубили негирајући све што је могло одржати тај лик као путоказ према узвишеном. Не кажу шта је било с њиховим човјеком самоуправне космичке ере и њиховим вођама од којих су правили иконе са идеолошком посвећеношћу без духовне визије и знамо гдје су окончали животе. Тај обични човјек завршио је у раздору, рушењу, убијању, плачки и злочину, да од тога нико ни у поамско име неће правити митове и легенде, јер се пита не прави од оних ствари. Види се, шта год пишу и раде, живе између обећаног раја и доживљеног пакла, па им је као у пијанству, најлакше да завјеште не прошлост и да се јуначе у рушењу митова, јер им није потребан *homo heroicus* из прошлости да се покрију добрим узором. Тада ништа те шогаље не смета да тривиализују и демонизују свакога ко није као они. Има једно јато младих писаца који даноноћно лутају по архаичним дубравама дозивајући или ћерајући Матију, а не могу постићи ни једно ни друго, јер из таквог сметенија не рађа се елегича, више ствари кори-гују него што те големе приче ичем служе. Морају мало више бити своји, а мало мање имитатори.“

Писац се узјарио, сијева очима, маше главом и пријети рукама, а на моју опаску да кад говори о Принцу често устаје, ваљда и на тај начин да појача одбрану своје идеје, ето, док је ово изговорио сјео је и устао по три пута, па у жељи да му измамим неки оригиналан одговор потакао сам га да настави, што је и учинио:

„Роман *Принц* је само једна притока више ка старим легендама, које сам на више мјеста оживио. Ми знамо да је то историја, али је зовемо легенда, јер има за нас друго, вјечно значење. Ту је помијешано старо и ново страдање, стари јунаци и нове звијезде, које хрле да се попну на то небо изнад окрвављене земље. Није случајно уплетена борба између Аримана и Ормузда, борба између добра и зла, јер они који се сматрају моћни и праведни, слободни и јаки, нису увијек на страни добра. То је њихова фалинка. Јунаци, који су одавно у Царству небеском, супростављају се насиљу Сотоне. Постоји велика разлика између праве истине и онога што неко држи за истину, али писац мора одговорније схватити своју улогу. Зло и добро настају из слободног избора духа – каже Заратаруста. Но, како било, не треба се предати, јер ће небеска правда увијек побједити. Од исквареног укуса маса не може се очекивати правилан суд о било чему, зато умјетник мора испољити своје унутрашње биће, што значи изложити се опасности, али он не може другачије осим кроз слику и ријеч. Ја сам то и животом потврдио. Да кажем и то, задатак књижевности је и да пружи доказе необавјештеним у чему гријеше. Срби гријеше већ седамдесет година, а сада су сасвим до-тучени. Нек уђу у Европску Унију, то ће бити равно паду Смедерева. Нема националне политике, нема војске, нема територије, а стотине хиљада ће се разићи по свијету, као што је Мехмед други одвео у ропство двије стотине хиљада Срба кад је окончао љубав са Бранковићима. Чули смо последице тога о неким Србима, пашама и везирима, и 400 година ништа. Такође, и овога ће пута неки паша изићи кроз *НАТО* да служи туђину... Ту се јавља оно што је Хегел писао; *Сви велики догађаји кроз историју понављају се, једном као трагедија, а други пут као фарса*. Ми смо сада у том задњем чину. Но, не заборави, *грофе Марићу*, како кажу, историју пишу побједници и тада више није исто-рија већ кодекс лажи и обмана. Та умјетност, оригинална, била ангажована или неангажована, ако је истинитољу-бива, мора бити снажан одјек свог времена, доприноси да се разумије свако мрачно вријеме и оно што она остави – трајаће кроз будућа времена, а не оно што кажу плаће-ници. Несрећа је што нема ко да изврши ментални и морални препород народа, заошијана у погубну утопију, која је уродила пљачком народних добара, па личи на крчму без крчмара. Тако се могу понашати само злотвори, а не народне вође.“

Говорио сам о невјероватном понашању некада блис-таве интелектуалне Европе, коју је писац упросјечио и ружним бојама одсликао све чланице *НАТО*, да сви тамо ипак нису били сурови, Ширак је, на примјер, бранио да се не сруши Савски мост, Бојић ме прекида:

„Једна ластва не чини прољеће. Приказао сам те маске, као и у роману *Лица и маске*, најсолидније полтроне у улози служавки са метлама. Моји јунаци бране истину и правду, а не поредак. У мојим дијалозима учествује готово сав народ, види се зашто се бори. За приповјест је било важно да јунаци који учествују трпе терор 78 дана, али не клону, гину, али иду даље у

потрази за *ПРИНЦОМ*. Носе на себи знаке *TARGET*, зачикавају читавом свијету, али безочни свијет ни тога се не стиди. *НАТО* је имао само за циљ да што више разори Србију, Црну Гору и Војводину, јер су наводно у бунаре бацили 200.000 Шиптара. Тако срамно говори амерички секретар одбране. Лажов, полтр-он прве врсте. Можда би многе стране у *Принцу* остале без љепоте да нису у борбу ушли јунаци из прошлости, доносећи митску аурору, које је да обасја штиво.“

Још једном Бојића повлачим за језик кад понављам чуђење да му у домовини нису поклонили очекивану пажњу. Насмијао се:

„У књижари у Подгорици нико није ни руком дотакао роман *Принц*, а *Аристомаху* су и куповали. У Никшићу је продато више примјерака, и наравно, у Београду. Трагање за *ПРИНЦОМ* је трагање за вјечном истином, и то је на извјестан начин, опсесија сваког јунака. Био је то за мене Армагедон, судар супротних свјетова, али велики писци надживјели су зла времена и све врсте политичара. Грчка може да нестане али преживјеће Хомер. Црна Гора је на путу пропасти, али *Горски вијенац* неће нестати.“

А на констатацију да сам свједог његових великих личних преживљавања свега оног описаног у *Принцу*, потврђује:

„Ми смо дуго издржали бранећи се од сваке врсте ту-павости и лажи. Нисмо, а поготово нисам ја, за то добили никаква признања, јер их нисмо ни очекивали. Основно је, ако нема људи који сваког дана и трена уносе етику у живот као племените саднице у воћњак, неће у том народу бити доброг рода. Нама се увијек преко садашњости прелијевају слике прошлости тако се ткиво и пређа писања овјековјечује и оживљава бојама које су издржале суд времена. *Поштуј онога ко те је на вријеме упозорио на мане, као да ти је открио највеће благо* (Буда). Они, којима смо указали на утопију, прогласили су нас за издајнике, а сада се они даве у каљужи.“

1.2.5. БОЈИЋЕВЕ ПОСВЕТЕ

Кад је Вељко П. Бојић мени, само једном човјеку, на књигама написао 28 посвета, може се само претпоставити колико их је све написао. Свакако тај број није испод хиљаду. Кад би неки педантнији аналитичар све те посвете сакупио у један скуп, па их сортирао по подскуповима: пријатељства, поштовања, срдчности, захвалности... родољубивости и љубави, била би то једна непоновљива књига. Овдје наводим пет посвета, три мени и двије Драгану Ђурковићу. Прва је типична, посвета какве обично пише, овдје истиче захвалност за техничку помоћ, коју сам му пружио на двадесетак књига. Наиме, Вељко се никад није служио рачунаром, а ја јесам практично од првих масовних употреба рачунара (рачунар ми је био на располагању од 1981. године, а први рачунар сам имао у кући већ 1985. године, а први лаптоп сам купио 1988. и платио га ондашњих 4.000 њемачких марака), и у том правцу сам му заиста и био од користи.

Друга посвета је написана на *Азбуци љубави* и наговјештава колико Вељко држи до техничког изгледа, не само своје књиге, већ и сваког стиха, а често и сваке ријечи, *правећи* читаве теорије око њихових положаја на страници књиге.

Не знам зашто се баш ова посвета нашла баш на књизи Сломљени печат, свакако сама она није била разлог, вјероватно сам у вријеме њеног излагања био у великом послу око неких других његових књига, нарочито обимних уноса исправки на књигама *Искушења Василија Васиљевића* и *Оцаковића*, па му је ова књига послужила као повод да искаже захвалност коју је имао потребе да ми једном каже на овако озбиљан и искрен начин.

Последња и најдужа посвета Вељка Бојића, од датих овдје, по свему је оригинална и најдужа посвета на књизи коју је Вељко Бојић написао, а датира с почетка 2008. године, када је тротомну књигу *Оцаковићи* потписивао Драгану Ђурковићу (главном јунаку мог романа *Палата изнад Бел Кањона*), иначе нашем великом заједничком пријатељу.

О овој посвети са Вељком сам говорио на десетине пута, говорио сам и са Драганом, и слатко се смијали. На-помињем да су Вељко и Драган вишедеценијски пријатељи, да су истих година живота, политички емигранти комунистичког вакта, да су годинама радили и руководи-ли српско православном црквено општинам у Аркедији. Драган је у смјенама три дана држао почасну стражу над одром краља Петра Другог, који је лежао у цркви у Аркедији, након чега је транспортован у Либертивил у Илиоис, гдје је сахрањен.

Вељко је, предајући Драгану *нарамак Оцаковића*, заборавио да напише уобичајену посвету. Драган му је до који дан *вратио* књиге, јер он завређују посвету. И онда је Вељко крупнијим словима испунио посветом читаву једну страницу књиге и предао је Драгану.

До који дан Драган је бануо у Бојићев апартман, *истоварио* књиге уз образложење да је незадовољан посветом, *кратка је!* И онда је Вељко био на сто мука, зове ме телефоном: *Помагај грофе Марићу!?* Који минут прије назвао ме је Драган: *Зваће те војвода да ти се пожали, али нема куд, мора ми написати посвету најмање на двије странице...* Лако ћемо то

ријешити рекао сам Драгану, ја ћу посавјетовати војводу да напише по једну ријеч на три странице књиге: Драгану, Ђурковићу и на трећој нека се потише... Драган се само на час био збунио: *Ко ће с тобом на крај кад и ти будеш објавио 27 књига...*, рече, насмија се да се чуло до комшијског Холивуда, а онда је оборио глас: *Остаћу ја без пријатеља, али и ја сам написао неке, пјесме, послаћу ти...*

* Господину
Данилу Марићу
Уз срдачну захвалност
На помоћи и подршци

Вељко
1999
(уз књигу *Косорићи*)

* Драгом **Данилу!**
У потрази за митом љепоте,
Оставио сам у *Азбуци*
најбољи дио себе. Често
сам страховао, да овим
интимним осјећањима
нећу дати достојну форму.
Захваљујући твом преданом и
поштеном раду, техничка
обрада је испунила моја очекивања,
ради чега сам
ти захвалан —
Још једном велико хвала!

Вељко
1998
(уз књигу *Азбука љубави*)

* Драгим пријатељима,
Данилу и Дани,
узорним брачним друговима,
родитељима
и преданим одгојитељима унучади,
који са истом том љубављу,
пожртвовањем и оданошћу,
њима својственом,
односе се и према пријатељима
и на исти необичан начин
чине им добра!
Треба много мисли исказати
и много лијепих ријечи
као сноп жита увезати,
да се нахрани та ревност и оданост,
која и мене срета раширених руку,
али кадикад и пјеснику
„клецају јуначка кољена“,
да би стигао до узвишене мете,
само су моја осјећања чиста
и моје су намјере племените.

Хвала и срећно!

Вељко

22. јун 2005

(уз књигу *Сломљени печат*)

*** Господину Драгољубу Ђурковићу,**

Из громаде *Оцаковића* си скочио као искра из камена и одлетио у Мачву, да видиш други сјај мачева и на Дубљу копаш опкопе и подижеш шанце, јер није било кланаца из кршевите Црне Горе. Али, тамо вам је било знатно боље.

Из богатих ораница никло је класје да глад више не памтите, али мучила вас је носталгија за горштакком слободом, јер си донио у генима искуство оцаковића, који су сваком злу одољели и побиједили. Те идеје су дотекле и до тебе да се неуморно бориш за нацију и вјеру и да никад не осјетиш замор.

Сада смо овдје у горкој самоћи, а ни крик се не може чути као у брдима, гдје црвени олуј све развија.

Одосмо!

А гнијезда оцаковића остадоше празна и пуста, пора-жена од неумитних сила, а села празна, планине моћне али глуве, гдје се некада чуо јуначки пој, а сада све то далеко као звјездана кола, али ти не оклијевај, подижи своју палату (изнад Бел Кањона), да боље видиш моју муку и осјетиш ову Сизифову громаду, коју ја гурам пола вијека.

И да си ми здрав!

Вељко

Фебруара 2008

(уз књигу *Оцаковићи*)

*** Драги пријатељу! (Драгану Ђурковићу)**

Идеја која те бијаше попела на тикву у Дубљу, да видиш сву Мачву, а и границе другог, непознатог свијета, довела те да над Бел Кањоном подигнеш палату, да себе уврстиш међу пјеснике и да се на свој начин овјековјечиш, премда тих помисли ниси имао кад си једину бригу имао да се прикључиш националистима у емиграцији, као онда на Церу четницима, да будеш од користи свом роду.

Елем, та идеја никада није напустила то окриље твојих плућа којима си широко дисао и свестрано се борио, помажући и другима и никада ниси пожалио, јер узви-шена идеја не допушта ни ропац ни очајање, она тражи сада планину да се тамо попнеш и неке другом освијет-лиш пут, јер се лупа мора предати једног дана и гледај да ни у томе не погријешиш, јер си увијек био пун оптимизма и наде да ће правда побиједити и да ћеш се вратити својим корјенима и својим изворима обогаћен душевно и ојачан морално. И овај мој Василије стигао је до циља на дну Јужне Америке да бар очима види освету свог оца. Велике идеје треба само наслутити, други ће их развити и за њих гинути.

Теби и Секи жели свако добро,

Вељко

септембар 2008

(уз књигу *Искушења василија Васиљевића*)

Многи су написали посвете и Вељку Бојићу приликом поклањања својих књига, неки су Бојића и насликали, а ево и једне посвећене пјесме:

ВЕЉКУ

*Све од Боје до Алексе
До данашњег ево дана
Пробрани сте били цвијет
Са морачких витих страна*

*Дивиће се нараштаји
Читајући твоја дјела
У свијету гдје дух сјаји
Што написа рука смјела*

Томислав Јекнић

1.3. ДИМИТРИЈЕ ЈАНИЧИЋ о Вељку Бојићу

Мој прекоокеански пријатељ Вељко Бојић

Вељка Бојића никада нисам срео – лицем у лице. Вероватно је и да нећемо имати ту прилику, јер сводимо своје животне билансе. Познато ми је да је у време комунистичко, када су прве бреше Титовог режима попустиле, по завршетку загребачког правног факултета, отишао у *слобо-дни свет*, кријумчарећи са собом своје литерарне првенце. Отишао је убеђен у свој таленат и неодољиву потребу да се стваралачки докаже у том свету неисцрпних могућности. Наш заједнички пријатељ, Данило Марић, причао ми је о Бојићевом књижевном раду, кризама, недоумицама и тешком животном путу. Матија Бећковић ми је говорио о његовом коферу пуном рукописа и његовој животној потреби да ствара. Бојићеви познаници из Америке издашно хвале његову говорничку вештину и достојанствено држање. Негдје сам слушао кад су уважаване госпође говориле о његовој класичној мушкој лепоти и шарму. Ја га, међутим, знам само по телефонским разговорима, рукописима и књигама, као и по више његових слика. Па иако је то познанство, које по устаљеном схватању спада у невелико, мој пријатељ Вељко Бојић спада у галерију топлих људи које доживљавам и блиско и пријатељски.

Између два времена

Данас, када више животно доба није весело, и када за-јахују здравствена питања, а када умјетничке перспективе иду у измаглицу, и кад је све мање оних који га се у завичају сећају, а он у тишини своди животни биланс, он се не мири са овим природним неумитностима, јер мисли да није довршио све што је наумио. Уосталом, стваралачко незадовољство је код њега било наглашено у свим фазама живота, и увијек је био за корак испред, видио и планирао будућност, уверен да ће стићи до *Кророва изнад звијезда*. И због таквог какав је увијек био и остао, умјетник Вељко не мисли да је довршио своје дјело, вјерује да ће још стварати, и то му је смисао старачког живота.

У домовини из које је пошао у време када су на власти били они због којих је побегао, његово стваралаштво није третирано. Данас, када су на власти људи сличних његових опредељења, он се смјешта у диносаурусе прошлости. Па ипак, он није стигао ни на једну ни на другу страну. Раније био је прећуткиван као *човек са оне стране* – спољни непријатељ. Отуда је смео и умео да каже много против ових, и говорио је. Његове књиге су толико увјерљиве и књижевно вредне, да су његови идеолошки противници, у земљи, били свесни да ће његова умјетност преживети њих и неподмитљиви суд времена. Његово дело је толико јако да се противници нису ни усуђивали упуштати у критичку расправу с њим и о њему, јер он има дар да документовано и без зазора узврати на критике, и одустајали су. Тако објашњавам ћутање о Вељку Бојићу.

Кад се домовина преобукла и кад се и о Бојићу могло говорити без устезања, у српској књижевности јавило се много нових имена, појавило се много политичких проблема и промјена, и просто је понестало људи који би

своје време посветили анализи Вељковог веома комплексног и веома опширног књижевног и сликарског стваралаштва, тако да је он остао за нека мирнија времена, за неке нове судије неоптерећене политичким деобама и идеолошким ограничењима. Бојићева епска ширина, његов изграђени стил, његова неоспорна књижевна вештина, његова загладаност у прошлост (без обзира што он не избегава и најсавременија збивања у домовини – бомбардовање Србије, косовско питање, животне кризе и преображаје бивших револуционара, исељеничке теме и дилеме) немају још правог аналитичара, праведног судију, па је Бојић, по оној народној „између два бана баби гола глава“, опет остао по страни. У новој црногорској држави сада је у моди сукоб са Србима, стварање црногорског језика (опет политичка ујдурма) па је и Бојић у Црној Гори, као увере-ни Србин и писац који пише српским језиком, иако је написао најлепше и најбоље прозне стране о Црногорцима и Црној Гори, непознат и непризнат. Тако је он остао између два времена, две идеологије, две државе, два режи-ма – опет прећутан, али, уверен сам, неће бити заборав-љен. Да би се студиозно писало о Вељку Бојићу, ваља стиснути петљу, прочитати пажљиво хиљаде страна његових текстова: романа, приповедака, драма и поезије, уложити много аналитичког и студиозног рада, уз добро познавање класичне и модерне књижевности писане српс-ким (српскохрватским, црногорским, хрватским и бош-њачким) језиком, па га тек онда ставити на вредносне теразије. Очигледно, то ће бити посао за неке будуће генерације.

Човек и река

Бојић је, уверен сам, велики писац, који не пише он зато што жели да буде писац, он пише зато што мора. Иоле пажљивији читалац ће овако закључити по било којој његовој књизи, јер у свакој као да кључа вулкан, као да се накупила снага која мора да избије, и он је приморан да се ослободи тога напона, који га раздире, експлодира, избија на површину и попут вулканске ерупције носи све пред собом – не може да се заустави. Зато изгледа да Бојић често несвесно ствара своје јунаке, да они живе неки свој живот, готово независан од ствараоца. Интересантно је да опет ништа у томе, чак и када намерно то покуша, не делује измишљено и вештачки, стварност избија из сваког лика, из сваке психолошке анализе, из сваког монолога његових јунака. Та стваралачка матица носи са собом, не само каменчиће, већ ваља дрвље и камење, меље и ли-чности и ствараоца, повремено залута у рукавце и мртваје, али се и тамо нађу златни груменчићи, загубљени дија-манти, нове пловне реке... Његове књиге понесу читаоца попут старих класика. За читање Бојићевих књига треба се припремити као за читање Толстоја, Мана или Голс-фортија. Његове књиге садрже мудрост предака, бесед-ничку мудрост и вештину понесену из неког огњишта у Липову, код Колашина, мудрост коју су изнедриле генера-ције људи који су знали да чувају прошлост, а будућност су ретко имали прилике да планирају, јер су живели на ивици ножа, на рубу провалије, са пушком уз узглавље или леденицом испод јастука.

У матицама тих ријека није се сваки пут лако снаћи. *Оцаковићи* су једна од тих ријека, трилогија о црногорс-ким граничарима од турског земана до данашњих дана која се распрострла на три континента и пет-шест држава, обухватила време од црногорских хајдука, преко заробље-ничких логора и комунистичке залуђености, до богаташке егзалтираности њених јунака који

лутају за животним смислом, тражећи га у грчкој митологији, а неке од најтежих животних дилема решавајући на готово опустелом огњишту предака у кањону Таре. Ту је *Принц*, прича о враћању у времену, о понављању историје, о бомбардовању Србије, прича коју је немогуће кратко испричати. Ту је *Аристотела*, бисер беседничке вештине Бојићеве, прича о грчким лепотицама, филозофији, боговима и херојима, прича коју је морао испричати, јер грчка митологија, грчка филозофија и легенде, стално га прате у његовим књи-гама. Ту су и *Искушења Василија Васиљевића*, роман о ни-цању и развијању данашње косовске српске драме. Једна од последњих књига је и *Вилин Лаз*, књига састављена од пет приповедака, боље рећи краћих романа.

Реч као завет

Бојић поштује и воли реч, уме њоме да се служи. Не зато што му је то основни алат, већ традиционално, као и његови преци, држи до своје речи. Реч је скупља од главе. Глава се може изгубити, а реч не сме. Реч се у наслеђе оставља, ако отац није одржао реч, оставља у аманет сину да га не осрамоти, да реч испуни. Овде и момак држи дату реч девојци, девојка момку, родитељи деци. На поштова-њу дате речи заснован је читав један морални кодекс. Ниједна реч се не изговара олако. Зато Бојић, који је пажљиво слушао речи старијих, ту реку речи која истиче из њега, пази, усмерава, глади и дотерује и никада се не задовољи досегом, због тога у њега нема довршеног дјела, он у свако доба и у сваком делу има нешто да допуни, промене, дода, улепша.

Бојић је непоправљиви песник. Не зато што је написао десетак књига поезије, већ и зато што су многи његови прозни текстови песме у прози, гдје му се намећу стихови као прелудиј у музици, кад се прекида равномерност његовог мирног тока речи, кад нас тргне из зачитаности и поведе на нови видиковац.

У ово наше време брзог живота, када се читају дајцести, када се једе брза храна, када се лако обећа и још брже и лакше заборави обећање, када се лако даје реч, а још лакше заборавља, Бојић са својом широком епском распричаношћу, својим заветовањем речи и њеном испу-њењу, делује анахроно. Но, тим је блискији оним својим истинским читаоцима и поштоваоцима.

Књижевник Вељко Бојић је велики мајстор кад пише како се стварао и калио карактер васојевићког горштак. Он је храбар, али не безглав, иако је то било вријеме храбрости без узмака, када се у сукобима најчешће губио живот. А живот је овде свакако био тежак и мукотрпан, гдје је и смрт прихваћена као његов неизбежан део, али су баш те животне тешкоће породиле велике мудрости. Касније мудрости стицане школовањем, мудрост интелек-туалаца, није их превазишла. Отуда Бојићева наклоност овим мудрацима који тешко кажу реч, и зато упорно стоје иза ње, јер погажена реч је изгубљен образ, а црн образ се не може опрати. Ови карактери су разложни људи, пош-тују и људе на власти ако су и они стекли животну мудрост и поступају по њој, колико су и далеко од бирок-рата које идеологија повлачи у слијепе ходнике карије-ризма, лагодних партијских и чиновничких фотела.

Завршавајући осврт на Бојићево стваралаштво, који је настао на наговор Данила Марића, Бојићевог пријатеља и пажљивог пратиоца његовог рада,

остајем убеђен да ће време, а оно никада не греши, поставити његово стваралаштво на право место, а оно је негдје у највишим сферама српске књижевности, међу онима по којима ће будуће ге-нерације судити о српској (да и не говоримо о црногорс-кој) књижевности. Пошто Марић припрема књигу о Бојићевом стваралаштву, што није ни лако ни једноставно и што носи вишеструку одговорност, између других и из разлога обимности и вишестраности Бојићевог књижевног опуса, богатству идеја на сликарским платнима, али и као интелектуалца са широким спектром знања, али и као снажне личности, која четири деценије, у томе су сагласни сви који га познају, има знатног утицаја на друштвени и културни живот српских прекоокеанских расељеника.

Нисам пришао овом осврту са претензијом да дам ко-начне оцене о једном српском уметнику, већ просто нисам могао у својим освртима на познанике заобићи једну овако снажну личност. Дубоко верујем да ће Бојићево стваралаштво, које се несрећно нашло на размеђу наших промена, ситних и крупних свађа, увек посвађаних политичких опредељења, наше пословичне поделе (*три Србина, пет политичких партија*), као и све истинске вредности, добити место које заслужује. Наравно, у стварању и овог умјетника, човека-ријеке, у његовом широком опусу, има и понеки рукавац, мртваја, то се прије свега односи на његову опширност, али срећом, ово је ипак само на маргинама његовог стваралаштва.

Вељко Бојић ни са својих седамдесет и седам година не мирује, пише нове странице и старе бруси, глача стил и заплет, а који пут се стиче утисак да и претерује, диже узбуну због штампарских грешака или других техничких омашки. Нема савршено урађене књиге, поготово кад на њој ради искључиво аутор, као што је случај са његовим радовима, а овако велики ствараоци не треба да се узнеми-равају због недостатака ове врсте.

Бојића живот није мазио. Старачки дани, смрачени болестима, не пружају перспективу ни утеху, али они који су себи обезбедили место у вечности не морају да се губе у запитаности смисла живота, они заслужују да уживају у ономе што остаје иза њих. Вељко Бојић има разлога да живи мирну старост, јер је тешко наћи човека који је створио колико он.

1.4. МИРА МАТАРИЋ о Вељку Бојићу

У поводу промоције романа: *Принца и Аристомахе*, књижевница Мирјана Матарих написала је и у Србобрану објавила осврт: *УПОЗНАЈТЕ СЕ СА СРПСКИМ ПИСЦЕМ И СЛИКАРОМ ИЗ ДИЈАСПОРЕ*

Вељко Бојић (рођен 1931. године), песник, писац и сликар из Аркедије, Калифорнија, рођен је у Црној Гори (Липово код Колашина). У току студија права у Загребу бавио се писањем. Кратко живео у Паризу, а од 1966. у Лос Анђелесу: студирао уметност, излагао групно и само-стално. Бојићеве слике, као и његова поезија и проза, ука-зују на пишчев свеобухватни поглед на свет. Његово познавање историје, античке и модерне, читује се у књи-гама, сликама и предавањима које је држао током година. Последње, поводом Двестогодишњице Првог српског ус-танка, управо је одржао у марту 2004. године у простори-јама Цркве Светога Саве у Сан Гебрилу.

Бојићеве слике, као и књижевни текстови, одишу маш-товитошћу, често спајајући традиционално с модерним, класично с надреалистичким и митским. То је несумњиво себи својствено мушко писмо. Пословична опширност његових текстова (о чему често и сам говори), вероватно је проистекла из фолклорне епске традиције и студија Њего-ша. Тематика и методика Бојићевих књига: поезије, рома-на, драма веома је разноврсна: од реалистично-натуралистичких слика живота и људи захваћених вихором великих историјско-политичких промена (*Судбине*, 1997), преко модерног градског романа (*Дама у белим рукавицама*, 1994), трагедије (*Косорићи*, 1999), драме (*Четири драме* 1995 и *Трагични оптимист* 1999), до мита и симболике (*Тајна свадба богиње Селене*, 1999). Објавио је преко два-десет књига, све у последњих шеснаест година, дакле понекад по две књиге годишње, не рачунајући око тристо-четиристо слика и десетак још необјављених књига.

Бојићева поезија (осам књига) мисаона је, модерна, надреалистичка. Већина његових дела прожета је темељ-ним познавањем епике, Његоша и античке философије. Последњи штампани роман, *Аристомаха* (Београд, Интер-прес Слово 2003) слика време античке Грчке, интелек-туално филозофске дијалоге тадашње елите, њихово чојс-тво и јунаштво, умереност, дисциплину и високу моралност удружену с поштовањем споја доброте и лепоте (калокагатија). Историчност Бојићевих дела пре-пуна је мудрости и зато примењива на сва времена и све географске ширине.

Приликом промоције његовог романа *Принц* у Удру-жењу књижевника Србије 2003. године, критичари су истакли хеленичност тематике и поступка његових дела. У основи великих трагедија (античких, Шекспирових, Њего-шевих па и Бојићевих) лежи сплетка. Затим уследе (не-бески) знаци, предзнаци трагедије, климакс као резултат конфликта (унутарњег или спољног) и разрешење које је најчешће крваво и трагично, али – иако личи на крај – уједно је и почетак, рађање новог (Шекспиров *Хамлет*, Његошево *Истребљење потурица*, *Тројански рат*). У смрти лежи клица новог живота.

Бојић је обдарен сликар као што је и рођени песник и епски приповедач. То му омогућује познавање композиције, форме, контраста, светлости и сенке, и других елемената уметничког дела. Бојићеве слике, као и књиге, усред хеленистичког декора увек имају и изразито црногорски призвук (гозба, у роману *Аристомаха*, на пример). Ослобођен страха од људи, живота и смрти, и Бојић управо зато има снаге да створи хеленистичко дело. Природно, и *Принц* и *Аристомаха*, иако смештени у анти-чку средину, неодољиво подсећају на савремене (понов-љиве) ситуације.

Вељко Бојић је тих и скроман човек, али има доста пријатеља. Можете га видети у цркви (где одстоји службу, по старој православној традицији), на погребу или на некој културно-уметничкој манифестацији. Ако га посетите у кући, прво ћете приметити обиље разноврсног јарко црвеног, добро однегованог цвећа само испред њеких вра-та, на балкону. Ту се и голубови окупљају јер их он редовно храни (као Никола Тесла). Кад уђете нећете знати где прво да гледате јер су посвуда књиге и уметничке слике, а домаћин ће, онако како је у Црној Гори одувек био ред, настојати да вас свесрдно угости. Провешћете с њим угодно време јер је познат као занимљив саговорник. Није чудо, образован је, а усто уметник.

За похвалу је чињеница да је, иако у Дијаспори већ го-динама физички одсутан, у Матици доживео објављивање и промоцију својих књига у Удружењу књижевника Срби-је, у Француској број 7. На њој су говорили: Матија Бећковић, др. Дарко Ћупић, Едуард Дајч, др. Милош Луковић и Димитрије Јаничић. Говорећи о чињеници да је, иако у даљини, под отежаним условима, писао на чистом матерњем језику, један од критичара је закључио: Бојић није никада ни отишао, а Матија Бећковић, који га је 1988. године срео и упознао у Лос Анђелесу, том приликом је закључио: Поскитани народ има и поскитану књижевност и поскитане песнике. Један од њих је и Вељко Бојић. Они који су отишли најдаље, највише су се приближили себи и своме корењу. Зато међу безотацбеницима можемо срести људе каквих више нема тамо одакле су отишли. Просули смо се по свету и заборавили оне који нас ни за тренутак нису заборављали. Без њиховог удела прича о нама не може бити цела. Велика Правда и морал језика брине се и о њима. Језик се свега сећа и никога не одриче.”

Мирјана Н. Радованов-Матарић
Јужна Калифорнија

1.5. ВЕЉКО БОЈИЋ

На енглеском језику

A native of Montenegro, Veljko Bojic graduated in law in 1957. he left his country in 1963 and settled in Los Angeles where he works in the building industry. In addition to writing, he is a successful painter.

Bojic is a very productive writer – sixteen collections of poetry, five novels, and numerous short stories and plays. So far, only one book of poetry, *Izganjanik* (An Exile, 1998), has been published by Serbian Heritage Academy, Islington, Ontario Canada. He writes poems in Serbian and English. His poetry is, for the most part, in the form of an incessant monologue, resembling a stream-of-consciousness narrative. Most of it is rather pessimistic, as illustrated by the untitled poem below, but Bojic does not speak so much of his personal misfortunes as he does of the inescapable plight of all exiles, indeed of man in general. Bojic is a rather unique phenomenon in the Serbian literature of the diaspora.

(Translate by Vasa Mihailovich)

Вељко Бојић је објављивао пјесме у више часописа на енглеском језику, ево неких:

My life is ripe
to migrate from this world
But I don't think that's the worst
that has happened to me here
You are fortunate the white bird
you cannot lose your way
in your frequent flights
as a man does
Your home is always waiting for you
To rest in it freely
and build another nest

I am without a home
without hope
without work
without a roof over my head
And soon I'll be on the street
And I won't know where to turn
No one will accept me
I have grown old
my health has forsaken me
sadness has broken me
And if even death rejects me
where am I to go
For as I have told you
An exile always remains an exile

(Translate by V. Mihailovic)

First walking of the tender feet
 marked in hot asphalt
Then a broken glass in the hand of a drunkard
 hanging in the undertaker's window
And then a cry of untasted passion
 above the open grave
Desire was born here
And the passion of the eye which kisses a track of light
 before which disappeared the nude
And then the thought that once again she will come
 across the bridge cast
In the thousands and thousands of my kisses.

It rains with despair
Despair has led me to comprehension of sadness:
To-day, I stopped half-way.
I wearily think which direction to take.
Isn't it all nonsense
When I stand in the way
Which from childhood has led
To the other world.
It rains
Good-bye.

I'll struture you of syllables
which are the world of their own
Of round distances and full of love
If lightning hits near your arcade
 it will not shake your accent
Solid is your fortress
And enduring your rhymes
In which some mysterious music is audible

A dream of an unknown ocean awakened me
And white islands full of coldness
We are far up north
When love speaks up
 the ice around our heart melts
Birds fly out in flocks
And every nest there is a cry of new syllables
When their feathers have grown they'll fly around the Earth

There is no longer distance
that does not wave to me with its snowy hands

How much sap do you need to
bloom out
Even your roots among the stars
don't know

And from there you drink the light of so many
milleniums
Beautifully shines your skin on the horizon
Silvery mirror for some stars
absorbs me into its infinity

I am in search of a high page
Beyond the roofs above the stars
Behind the places where secrets are made
For we were slaves to silence long enough

You have it warm in the shade under the wing of the
swan
Where the dream is dreaming of old legends
full of love's weaving
You've dispersed my alphabet like a battles
lines
the world is my love and in dispersion
And no longer can I come to you
with sighs of the bitter crying
Upon which letter shall I build the vision
so you can open your eyes poetry

Like hair combed by the wind
Waving at the onset of love
I will open a book for you
to count the flowers
Yet untamed by the thought
This is where you graze on the blue
the wild reflection of the ocean

I met in the blue island
round like the letters
And allowed love to wrap in them a cry
Now an entire book cries
on the lap of a loved star

I'll receive you into the scarlet tent
the planet's injured heart
When the winds sweep away the gold dust
along the unstable deserts

Between us flickers the firmament of pophyry
And the silver peace is sinking

Explosion at Sinai
 they loudly read the Bible
Love becomes still
Hence the heavenly birds are coming
 of metallic wings
 to destroy our peace

Don't touch my wounds
Don't leaf through my memories
 stretched like the stripes of heaven
They contain the first day and the first night
 and you are wholly naked
I'll cover you with flowers
 to return you to the sheperd's desire
To a rose tree
Which will forever bear flowers

Take away silence from silence
 and distance from the distances
And see why we are not reached by the whiteness of the full truth

Take away from the horizon the peace
The waters restlessness of flow
From the stars the silvery flicker
Stop the spring from opening the flowers
 and her fresh shade
So that in my tiredness I have a place to sleep

I promised the syllables that I'll pour
 wax over them
And send them into space to the rains of heaven
In every letter two of each
 of all kinds
So that somewhere else
A new life may take root

Young grain wilted
 in the unripe river of poets
And waters sink before the lips of the thirsty
Injustice in the blood roots ripens
Do not shame this day
 by speaking the name of the tyrant
Let the light alone
 piously glisten in your eye

Dawn sang out in the flower's seed
 with which I'm populating the poem's horizon
The distances spoke out and the oceans fell on their knees
 to bow to the resurrection
The word raises us to the unknown
The word throws us into the depths of darkness
But you my torturer stand as a word symbol
Not moving anywhere from the heaven

What became of our silence
In whose name we spoke out
So we no longer can understand one another

Man
You ungrateful dust
You cannot rightfully say
How you're utterly alone
Astranged from your ancient beginning

A strayed seed from the space
Which is without his good tiller

All abandoned me
Only she still comes to me
Married

Mother
with outstretched arms in the dream she errs
and squeezes me with her knees
Draining the last drop from the horizon

Shepherd's down trembled
 young light spoke
The word awakened in the heart of the beloved
And the dawn came
And the poems came
And the first day of our love came
And after that came all the rest
whose mentioning is worthless

We place our own hand around our own throat

Winds don't blow from there
 where the willows at dusk sway
And the sun does not rise there
 where the blue kisses the hills
From your heart a hurricane threatens
And the light emerges from your shape

It is past midnight
In the old cathedral
 whisper asks the icon
In what era are we
The white word at its death is silent
Not one sign is saying
How long is it to the end

Beauty you are above us
Only evil lives in us
And we cannot escape it
We are registering with our fingernails on the skin of the Earth

Fearful
Of never knowing
Of our presence full of decay

I would cry at the threshold of spring
Tell the stars to veil themselves in silence
I would stretch out my arms toward my beloved
If she were not too far away
And I would find peace among the cypress
If finally the evil spirits stopped puruing me

The flag of my rebellions
Like a queen in some distant land
Unclothes herself nude on the first page
Be still o great star
We are all coming your way
Some to meet the Three Kings
And others to their bleak fate

You were more beautiful than dawn
in my old land
The rose swelled in the bud
But I could not teach you silence
When you spoke with the rustle of leaves
A flock of white birds flew up from the palm of my hands
And you went away with them
Leaving me the silence

Evening in some desert place
You very young
And I opiated on your shape
Am kissing the dome of the immaculate temple
And the heaven's blessings are falling upon us

Your word darkens the horizon
 And oceans become restless
 Into the heart of the traveler a doubt comes
 The heaven poured hail over the desert
 It is yet far to the shelter
 In the firm huts the old men met
 And a righteous word was heard

But this no longer is of any use to us

There was your smile
Your word in the flower
And the flower in your smile
And there was the man for whom we always searched
But for him no longer
anyone has any need

You are as clean as a cried out of a tear
Crystal clad in the flickering of light
You appear in dreams
With a lovely gait of women
Then again you disappear
with the flicker of the light
And so the play is repeated
of Beauty
of woman
and the light

In vain we stretch our arms
 one toward the other
The light interrupts our view
Suspicion in our heart multiply
We ask ourselves in fear
How long is it to the end

(Translated by V. Radakovic)

1.6. БОЈИЋ ПО ЧАСОПИСИМА

Вељко Бојић се одмах по ступању на америчко тло по-чео оглашавати својим пјесмама по српским часописима. Касније, истина стидљиво, јављаће се и са пјесмама на енглеском језику. У двије антологије Васе Михаиловића, пјесама и прича, заступљен је и Вељко Бојић, *У Туђем пристаништу* са 11 пјесама, у *Приче из туђине* са припо-вјетком *Захвалност пљуску*.

У америчким антологијама, на енглеском језику, објав-љене су Вељкове пјесме под заједничким називом: *New voice in American poetry*.

Нисам се ни овим поводом бавио истраживањима о објављеним Бојићевим радовима по разним часописима, а овдје доносим оно што имам у својој архиви.

Часопис „Српска мисао“ из Мелбурна 1971. године об-јавио је шест пјесама Вељка Бојића, овдје сам издвојио прву и шесту:

РАДОСТ

РОДИО се онај који се покварио
Све уништио
Родио се скитница
(Данас је врлина бити убојица)
О томе ће судит покољења
Рећи ће то фреска са зида
Коју су осудили да умре

Божури ће пустити црвене сузе
Нашу врелу крв
И то ће нам повратити радост
А теби осмијех
Слутњо уплакана
Кад већ одлазиш изненада
А започети пољубац ниси знала прекинути
У ноћи неизмјерног чекања
на гробу идеала

ПРЕКО МОРА

ТИ, што пуниш моје снове
лучама њежне љубави
И далеким сјенама чежње
Ти, што их влажиш топлим сузама
Немој ми отићи преко мора
Ја хоћу тебе у животу
Ја те не желим у успоменама

Србобран је у броју јануара 1978. године објавио де-ветнаест пјесама из Бојићевог рукописа. У ноти је речено да је то из рукописа *За крововима изнад звијезда*, који је као књига, као што знамо, објављена тек деветнаест година касније, 1997. године:

САЗДА ћу те од слогова
који су сами себи свијет
Округле даљине пуне љубави
Ако гром удари у близину твог свода
неће ти потрести акценте

Тврд је твој град
И постојане су твоје риме
У којима се оглашава нека тајна музика

...

ОБЕЋАО сам слововима да ћу их
залити воском
И послати међу кише неба
У сваком слогу биће по двоје
од свих врста
Како би се негдје друго
Заметнуо прави живот

Књижевне новине од 1 децембра 1992. објавиле су ову Бојићеву пјесму:

Велики град од челика и стакла
лудило моћних висина
Љуља се у затрованој магли
дуж шумне обале океана
Ужарени вјетрови долазе од пустиње
Странац тешко дише
Испод палми спавају бескућници
Тишине су се заувјек одселиле
Жудње нас даве мртвим устима
Ниједан грозд није узрио како треба
А ево где бијеле птице надлијећу винограде

Сутони пуни опорног плакања тамне
Тврде су кости онима
који су рођени да трају
И необорив је град подигнут у срцу
Моћни перистил узноси вјечне капије
према тријумфу душе
Она ће једина изаћи из овог расула

Расклимана љубав дјевица неутјешно стари

Тијела укочена хладним грозницама
Нагињу се према суноврату
У својој сопственој легенди
човјек се сурово мијења

1934, Сињавина, Петрова породица, с лијева: мајка Ката држи Косу, стоји Јулка, сједи Данило, отац Петар држи Вељка, до оца горе су Драгутин и Дара, а доле Велимир и Милка

2. ВЕЉКО БОЈИЋ

објављене књиге

2.1. ИЗГНАНИК

*пјесме и поеме, БИГЗ, Београд, 1988., ћирилицом, 101
страница*

Изгнаник је прва Бојићева књига, која је објављена у Београду када је он већ био здreo писац са својих 57 година живота, и скоро четрдесетак година списатељства.

Вељко Бојић је врло брзо, у калифорнијској српској колонији, стекао углед смиреног, моралног и веома обра-зованог човјека, оно што добро познаје умије лијепо и да саопшти, па је често позиван на скупове да буде говорник. У тим приликама сусретао је људе од угледа, међу њима и београдског књижевника и српског академика Матију Бећковића.

Вељко је Матију возио у Сан Дијего, у аутомобилу разговарали су о много чему, па и о поезији, па и о Вељ-ковој, коју ће Матија пожелити да погледа. Након повра-тка у Лос Анђелос навратиће тим поводом и у Бојићев стан, и тада ће Вељко пред Матију исукати једну кофер-чину пуну рукописа. Матија је из кофера заграбио пре-гршт папира-рукописа, и понио га у Београд. Из тога је на-правио избор стихова, књигу, и препоручио је београдс-ком издавачу БИГЗ-у, тада врло угледном и великом издавачу. Издавач је рукопис позитивно оцијенио и прихватио се публиковања.

Уз ту препоруку угледни Бећковић је написао и овај надахнут предговор:

КОФЕР ВЕЉКА БОЈИЋА

(Матија Бећковић, Београд, септембар 1988.)

Како да запевам песму Господњу
у земљи туђој?
(Псалми Давидови)

Поскитани народ има и поскитане књижевникке и поскитану књижевност. Један од њих је и Вељко Бојић.

Они који су отишли најдаље највише су се прибли-жили себи и свом корењу. Зато међу безотаџбеницима можемо срести људе каквих више нема тамо одакле су отишли.

Такав је редак човек и песник Вељко Бојић из Липова код Колашина, кога сам срео у Калифорнији, код Лос Анђелеса. Оно што би се данас тешко чуло у Липову, слушао сам на западној обали Северне Америке. Као да се свет и језик који овде нестаје тамо рађа и спасава.

У клисурама облакодера, помешана са риком океана, одјекивала је тужаљка:

*Мој на коњу биџација
мој Милија
А на пушци нишанџија
мој Тадија*

Затим прича како се Краљ Никола пребацивао од трна до трна на рукама и коленима да би слушао како тужи чувена тужалица Анђуша. Тако смо се и Тадија и Милија и Анђуша и Краљ Никола и нас неколицина, као ликови

приче коју прича неко други, поново окупљали не знајући јесмо ли на овом свету или у небеској отаџбини. Све што постоји постоји једном заувек.

Посезали смо најчешће за оним речима нарочитог кова које се тешко изговарају, а још теже записују, а чува их егоизам језика. У завичају их све више избегавају и сматрају излишним, а у туђини постају насушне и неопходне као иконе, јер су најкоренитије. За њих се хватају, јер последње попуштају.

Кад је вештина заменила врлину Вељко Бојић је отишао преко границе, да буде туђин у туђој а не у својој земљи. Одрекао се будућности и кренуо у бој за лепшу прошлост, чије је вредности понео са собом.

Језик је једини завичај од кога се не можемо одвојити.

И кад ничега нема у језику је све задржано.

Са невидљивог брда, од своје куће у Липову, Вељко Бојић гледа на живот и људе, на Лос Анђелес. Одудара од света у који је доспео. Не могу се скрасити ни он ни невидљиво брдо од кога се никада не одваја. И нико не зна шта је потресније: човек или брдо које се потуца по свету.

Сваки поток има свој језик. Свака стопа – други видни угао. Као што су различити отисци на прстима и крунице на зубима.

Туђинујући Вељко Бојић је негде у калифорнијској пу-стињи наишао на сувомеђу, налик на оне којима је испрезиђивана Црна Гора. Препознао је камење и плакао гледајући камени рукопис без креча и малтера, изведен онако како се у Америци не зида. Камен завичајник се не помера. А ово камење као да се померило и дошло за својим људима. Доцније је сазнао да се нису случајно препознали. Сувомеђу су зидали наши људи који су ко зна када доспели овамо.

Поезије нема тамо где има срећника, претпостављених и послушника. Она је тамо где су озлеђени, изгнани и побуњени.

Само поезија је достојна да јој се повери истина.

Готово сви изгнаници пишу. Није изузетак ни Вељко Бојић. Изузетак је по нечему другом. Загранична поезија је себе закључала у везане стихове и прегажене форме, равнодушна према времену и достигнућима модерног израза. Можда је томе разлог што већина не би ни писала да је имала другачију судбину. Вељко Бојић је рођени песник и обдарени сликар, мада каже да своје рођење још ничим није потврдио. Он познаје модерну поезију, поштује њене изуме. Водопад који оклијева користи њена оруђа да усмери своје неспутане стихове и необуздану реторику.

Мало је објављивао, а доста писао и слагао у кофер. Пред читаоцима је његова прва књига. Избор стихова који указује и на оне који су остали у коферу.

Просули смо се по свету и заборавили оне који нас ни за тренутак нису заборављали. Без њиховог удела прича о нама не може бити цела. Велика правда и морал језика брине се и о њима. Језик се свега сећа и никога не одриче.

Прича кружи и кад се једном врати тамо одакле је кренула донеће са собом и кофер Вељка Бојића.

WORLD LITERATURE TO DAY

Васа Д. Михаиловић, 1997, написао је:

Изгнаник репрезентује један бескрајан монолог, сли-чући олуји савјесног

приповједача, разломљеног у поједи-не пјесме, наизглед различитих мотива и третмана, али је књига ипак као дугачки валовити поток, без почетка и краја, као што права поезија и треба да буде.

Песник не заборавља да се врати својим основним атрибутима, вери појединца у данашњи жалостан и беспо-моћан свет. Стална узвишеност по некада сасвим отворена порука, једна је од многих дисператних очајања, најбоље изражена у завршним стиховима:

*Ја сам без краја
без наде
без посла
без крова над главом
И ускоро ћу бити на улици
И нећу знати куда да окренем
Нигдје ме неће примити
остарао сам
туга ме сколила
Ако ме још и смрт одбије
куда уопште да идем
Јер како сам ти говорио
Изгнаник увијек остаје изгнаник*

Ова збирка је далеко од тога да буде ламент једног не-срећног усамљеника и жалост над промашајима, напротив, Бојић успева са појединачним разорачењем у генералној злобности и малициозности данашњег света, употребљавајући његово снажно атристичко слободоумље и јунаштво да оствари своје циљеве. Он је врло даровит, на неки начин и дрзак, али бриљантан да одабере речи, ли-ца, форму, метафоре, да постави прави штимунг и распо-ложење, којим се најбоље изражавају осећања.

И поред тога што снажан ритам тече овим стиховима, Бојићеве песме нису за рецитат, већ за пажљив, смирен и радостан унос у себе самог, линију по линију, стих по стих, слику по слику. Свакако, све поеме није лако упамтити, али целокупна слика снажна је, упечатљива и поновним читањем остаје у сећању. За нас, најважније је да је Бојић оргиналан. Чини се да има сличности са Бећковићем, али би ово могло бити више кроз њихово заједничко црногорско порекло, (свакако су Црногорци најпоетичнији од свих српских племена), него директним утицајем Бећковића на Бојића. Бојићева поезија је, као ниједна друга, написана у дијаспори, гдје заузима једно од водећих места.

1937 Вељкова браћа и сестре, Вељко је у средини

2.2. 17-57

*Поема, ауторско издање, Лос Анђелос, 1991, ћирилица, 281
страница*

Поема се бави питањем љубави, које није заобишло ни једног пјесника, па како би Вељка Бојића, који и у дневн-ом животу, баш као и у пјесми или у сну, вјерује у ненат-руњену љубав жене и предаје јој се свим својим бићем, све док не наиђе друга, она *права* којој ће се опет предати, до слједеће опет *праве*, и опет... све до потрошених година и *Азбуке љубави*.

А ова Бојићева поемска љубав, љубав бројева, **17**-огодишње дјевојке са **57**-огодишњим мушкарцем, уз акти-вно учешће **37**-огодишње мајке, је вјечити троугао, који кореспондира на начин близанци, и укупно свијет је из пјесникових снова, гдје љубав посрће и доживљава апока-липсу, али не заобилази социјалне и моралне кризе, мента-лну тврдокоеност људи и вјечити его саможива.

17 кад је заљубљена у **57**, то не може бити љубав она с реда, она је схваћена овако некако:

17

Моји ибиси
Цвијеће са мирисним крилима
Ви увијек разведрите његово чело
Ви увијек разведрите моје срце
Принесите купе жедним устима
Јабуке цвјетајте
И нек се спектар боја у ромору кише
савије око његове главе
Да се никада не излијечи од љубави

А **37** као што би и свака, љубоморна жена у пома-ми чула, проклињала истрошеност **57**, али му не одриче атрибуте, доброг љубавника:

37

Лобањо угравирана у имена јама
Засула си ме плодношћу тропског воћа
мислећи на своју поему
Ускратио си радост канаринки
Ставио си је под **17**
Да то није почетак неког мита
Уврстио си је међу орхидеје
Олупино прохујалих олуја
Приредила сам ти пијанство као Лоту
Старост је твоја лажан вид очинства
Опила сам те
Пререзала сам само пупчану врпцу
једном досадном времену
Увијек си у потрази за неком митологијом...

А љубавни жар у сасјеченом осамљеном пању 57 тече другачијим
набојима:

57

Посестримо из змајевите горе
Да тај галоп слогова не долази
од мог шареног коња
Твој облутак избацише из праћке
самодршци ченгела и бритава
А пекара ме још увијек чува на жару

Поред 37, ту је и она Бојићева вјечно тражена и жуђе-на жена под знаком
?.

?

На видику црно Тезејево једро
Густе косе Амазонки које је мачем сјекао
И глава Медузе помоћу које је људе
у камене кипове претварао
Да те мати у стикс окупа
Изгнаниче
Прошао би овај свијет без опекотина
И цвијећем хранио златног овна
Којег је Зевс послао Атамасу
да га жртвује умјесто сина
Тирани ће поштедјети овна
али неће пјесника
Тимон им у крви спава

Персеја су пронашли у ковчежићу на води
Мојсије се много касније њихао у његовом страху
Нико није био довољно свој
да не буде мало и нечији други
Златна киша купа обнажену љепотицу
страшћу паганског бога
Леда лежи на плавом јајету
Пегаз је узлетио из крви
Феникс из пепела
Нарцис се утопио у сопственој љубави
Ехо се свима подсмјјева из шупљине брегова
Ти још увијек тражиш мене
истопљену у сунчаној бјелини
Невјеро у сваком језеру Хидра
Нико није препливао своју смрт

Суђаје испредају нит из твог свршетка
А ти једнако додајеш имена жена у молитвеник

На сваком раскршћу Гордијев чвор
а само један Александар

Кад смо једне прилике расправљали о књизи **17-57** Бо-јић је био изненађен како сам упорније, па и дубиозније говорио о стиховима између страница 60 и 67, напомињући да су то стихови који карактеришу читаву књигу. Као да сам у њему потпалио, по мени ничим изазвану, ватру, није се одвајао од подугачких стихова. Био је упоран да их читамо више пута:

„ ... “

Срећан живот
Помало себично али успјешно крварење
на циљеве уоквирене маглом
Један лавиринт
Отвара врата на стотину других
а луда увијек иста

ЈААААА

Пјевамо ми близанци у дуету
Тајна крије тајну под куполама АААА
И нико се не усуђује да каже
Какве је боје персонификација зла
Human talisman

Комедија

Изгубљена лица имају маске од бизона
На кућерицама одшкринути капци
Мировима се тама разговара

Docudrama

Еуфорично ЈААААА у торили
сила луду чува

Да не изблиједи на мјесечини

Кловн

Човјек у пећини са црвеном праћком
Жичка огња свемирскога

износи свој прах на продају

Теорију о меду и млијеку

Бескрајности

Чиста и весела поуздај се у памћење
били смо оптимисти у тамници

Спокој чудесима

Простор у акордима

Васиона сувих очију намигује облутку

Надгорњавају се зелени вјетрови

Космичке магле у црном

Оваплоћене ријечи

Тамни покров над читавом историјом

Застиђен од немуштих говора

Пјесник

Стиже на конак међу небеска тијела
И са феђером тражи маску црвеноглавца

Хидра
Увијек замислише нешто огромно
На петнаест дана прије зоре
 што нико и не зна изразити
Узеше им главе као малице
 и грунуше у добоше
Мајстори мегаломаније
Салонски папагаји
 Кочоперни клинци
У мртвачке сандуке у беспућа
Ненадмашни чекићи
Српови набрушени са обадвије стране
 Анатема
Бремена као планете а ноге мрава
Стењаће на странпутицама
 Крвареће
Нарицаће у профаним књигама
Башибозук
Ко да ишчибука ту националну бруку
 преовејаног паликућу ЈААААА
Мемоари јагмаша
Ордеје
За ријечи разума безимник и не мари
 тражи царски барјак да понесе
Све што други
 и он плитке памети може
Срам
Шминкаће времена према козличавом лицу
 Лажигаће на цијени
Закотрљаше ријечи као громаде
И падоше под ваљцима маштања
Посилни
У ковачници препорођеног целата
 са глупошћу вјечност мјери
Ко да ишчибука ту националну бруку
 превејаног паликућа ЈААААА

За неким манитовом корача читаво племе
До мјеста гдје се стриже памет
Слијепци воде
Увијек смо пред неким бедемом као пред Тројом
 али без лукавости дрвеног коња
Опсједнути сопственом глупошћу
Маловјерни
 Празновјерни
Сујевјерни
Њежне жртве неког другог хулигана

А у посвећено ЈААААА које нема своје Ја
да се нико не дира
Ако већ није горила империјалног поноса
подераних груди од бусања
У сваком селу вавилонска кула
а нигдје правих неимара
Растурила их немаштина мјере
Црвеноглавци
Ако се малоглавац јавио за ријеч
Треба му прво пљунути у брке
да се отријезни од памети
Коју је давно изгубио
Ко да ишчибука ту националну бруку
превејаног паликућу ЈААААА

Прангије
Склерозно божанство у цвјећарници
Али тамо се не купују љубичице
Тамо се одлази на поклоњење
Ходочасници у редовима као пред пекарама
Опсједнути кључари разума
Лаковјерне луде са папцима

Од црног сукна као чакшире
праве многољудно царство
А немају ни крова над главом
Ко ишчибука ту националну бруку
ЈААААА
Бетонске плоче на грла јама
Костурница
И отисак палца челног каплара
који је изгубио у бјежанији
Геноцид
Степеник према јазбини
Кад све на коцку стави
у царство се небеско луда поузда

Смркавање

Нигдје ведрине старог родољуба
Црвеноглавац на црвеном коњу
Прати обретеније своје луде главе
Која је претраживала по гаћама
вјекове своје биједе

Зађосмо за костурнице свог ега
под куполе од лобања
И не знадосмо да отворимо очи
Угравирани у сјеме раздора

са титулама ЈААААА
И свако А паде под точкове
А од Ј ни гавран кост да изнесе
Али лудама ни то не смета
Колико их год погине за ништа
Десет пута их се више јави
Да буду лидери црвеног рингишпила

Регенти
Пријестола којег и нема
Помор у наћвама

Превјеритељи превјерене утопије
Растурише уходе по свијету
да пронађу нове путеве
На којима више ни луда нема
Чекићи
Српови набрушени са обадвије стране
Стабла осушена за нова листања
Стагнирања

Ера свака своју коб има
Након закључења писма
Вијест
Говор народа је бесмртан
а луда ће увијек да буде иста

?

Љубави
Узалуду поучаваш вјетрове са океана
да плешу на твојој музици
Душу палог човјека мучи ЈААААА
похлепност
честољубље
раскалашеност
И ево га гдје је изврнуо видик своје
природе од грубог наличја
Коју би требало спаљивати
Само да им не пјевају пијетлови са рамена
у ноћима пуним кукања
Раширило се помрачење ЈААААА
помрачење морала
Опијум неваљалства будуће ропство
А луда увијек спремна да исмије прошлост
као да ово није прошлост
Пуна креатура карикатура кумира
И њу треба ударити по зубима
Гомила лудује за дрским лажима
Ошашавила господа шмрче бурмут

Плијесан расте на лијепим грудима
Оклопи позелећели на мртвим паладинама
А нико да крикне како треба

Страшљивци копају подземна склоништа
Старице се наоружавају гас-маскама
Проповједници се хвале духом на самрти
Музика подгријава дух разузданости
Само да се не чује ријеч спокојства

Љубави

Ти премишљаш
Таламбаси посветили шупљину оком срца
Празне главе довикују

Његујте мржњу
 утиснуте у корице поред мача
Како вас слога не би спасила
Како вас ријеч не би научила да крикнете
Кад сутон принесе бодеж цвјетовима

Раширило се помрачење ЈААААА
Заборавиле се капе пуне сјемена
 Акорди
У којима је одзвањао Марш на Дрину
Сјај мједи будио ратника ратара рудара
Док су маловјерне луде тражиле лакрдијаша
Да то није скуп промашаја
 на мермеру снијега који копни
Да то није моја љубав у твојим стиховима
Изгнаниче
Изнеси на видјело звијезда сву заразу
 од које болује ЈААААА
Ево ти сва моја бјелина
Испиши као стопама у свјежем снијегу
 смисао твог препорода
Правила су врло проста
Онај који посједује моћ
 никоме се не извињава
Али ти имаш кремеће
Надахнуће је оружана сила
Лађару
Ријечи се плету као мрежа
 за крупне и ситне рибе

Гомила лудује за анархијом
Један квекер се тресе у трансу
Свак има право на своје очовјечење

*Ево зеленог вјетра гдје ми је ударио у косу
Одлазим са ибисима
Хаос духа у сунчаним висинама
Човјек може само толико и ништа више*

Тајанствену Бојићеву жену која му литературу, сликарство и реалан живот значи, нема сумње, приказао је на страници 110, како слиједи:

?

Изгнаниче

Посмрче слободе
Сакрили су велике сутонске ватре
Кроз које се улазило у помлађени живот
Кроз које се улазило у поезију
Кроз које се улазило у љубав
Да би се тирани дичили у мучилишту

Наднеси главу над вином небеске тишине
да ти налијем коситрени пехар
И стој достојно на бакарној земљи
у отиске метеора и лобаља
У ранама
Да се ријеч не тетура према водопадима агоније
Гдје дјечак покушава да сустигне дугу
и направи шареног змаја
Да узлети пјесма пуна обећања
Да се отвори амарилис пун сванућа
Да ти бијела птица отпочине на рамену
да буде један други почетак

Ослушни поруке палих на разбоју
ми смо пронашли велика врата
уђите за нама у Царство небеско
уђите смјело у поезију
уђите тихо у љубав
Да вас угрије наше крварење
Вртоглавице стани
Дјечак треба да сустигне дугу
и подигне шареног змаја
Да узлети пјесма пуна обећања
Само када би тај точак за мучење
престао да завија у грудима

Можда би се пронашао водопад жеравице
велике сутонске ватре
Кроз које се улазило у поезију

И ма колико да су нама смијешни Енглези кад перси-рају сваког, и своје дијете, ми смо том свијету још смјешнији, кад у свакој новој причи стоји на почетку **ја**, а ријетко **ми**, као што у оној шали о црногорском пребро-јавању у војничком строју, које је по команди *први-други*, а како Црногорац не може бити други, он одговара на *први* – *ја до њега*. Тај наш менталитет, са креатором терора у голубијој униформи, Бојић приказује на страници 57 овако:

”

Представљамо вам тог вукодлака
краља папагаја ЈААААА
То је Он
Мандарин са поштанске марке
У голубљој униформи царевића
Кријумчар статиста батинаш
који тражи празан трон
Да крунише своје сумњиво поријекло

Рушитељ храмова
Космати пајац из неке забити
Неимар
Који обноћ руши што је обдан градио
Плод порока оружар бесрамља
Пингвин на балу под маскама
којем се клања домаћа
Свита Људотуци Реброломци Бркочупци

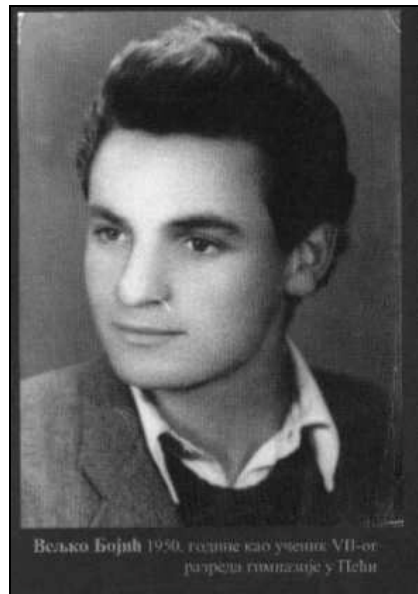
То је Он
Краљевић Скоројевић Лезихљебовић
Јунак свилених оперета
Добричина која се размеће побједама
На сваком А носи куполу храма
Да се имају гдје молити луде под маскама

Представљамо вам тог вукодлака
Загубљеног поријекла у кошмару историје
Који ће и мртав да кукуријече за похвалама
Ордејем бакљадама ватрометима штафетама
То је Он
Никоговић Свакогович Свашточиновић
Увијек смо мислили како ће доћи ред
на краља папагаја ЈААААА

Пренуо се рукопис кленова

*и бацио сачму у тасхо image
Да ослободи мртвог оружара бесрамља*

“

1950, Велько Бојић

Ovako професор Васа Д. Михаиловић, 1992. године, види Бојића у поезији 17-57:

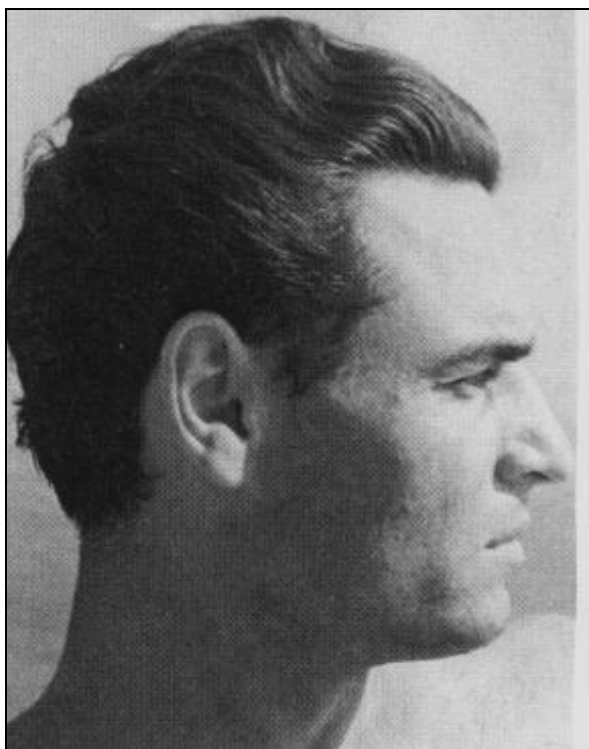
WORLD LITERATURE TO DAY

У дугачкој поеми 17-57 аутор је поставио себи у задатак да представи наизглед рационалне јунаке у овом ирационалном свијету. (*О престали смо да слушамо јецаје / у које се наш живот претвара*), каже пјесник у самом почетку. Сам овај стих могао би бити узет као мото за читаву књигу. Без сумње, наглашена је читава трагична природа нашег времена, а његов протагониста је један изгнани пјесник, спотичући се од једне несреће према другој, од разорачења, до очајања, да заврши на избоченом ребру историје, издат од народа, али утјешљив и праћен до краја љубављу једне необичне жене.

Ова *једноставна* прича свакидашњих трагичних збивања, уклесана је у нарочити луксузни декор надахнуте поезије гдје је већина стихова изречена несвакидашњим језиком, и гдје су карактери, мисли, предмети, слике, сукоби и све остало што даје комплексну слику, мора бити у тој цјелини и виђено кроз пјесничку имагинацију. На примјер, учесници Бојићеве поеме-драме, нису названи именима већ бројевима и знацима, што ме подсјећа на роман руског писца Јевгенија Замјатина *ММ*. Њихови сусрети и дијалози су дати у садржини монолога и исповијести, да нам прослиједи што их највише боли и узнемирава. На овај начин Бојић је, ефектно и снажно, приказао шта највише мучи наше доба у ком су личности изгубиле њихово људско обиљежје и постали бројеви и знаци. Сам проблем потиче од чињенице, да се испод бројева и знакова крију бића, која се подижу и падају, воле и пате, највише у рукама сирајаца и испод туђег неба. То је разлог да је ријеч *изгон* највише употребљавана у поеми.

Многи од дијалога у поеми 17-57 могу да стоје као пјесме за себе, нарочито она о краљу папагаја, која би се лако могла протумачити као виспрана пародија на Титов живот, или једна друга о изгону, која има више наговје-штаја древности, наглашавајући безвремену природу ис-куства. У сличним поемама пјесник досеже врхунац ар-тистичког стварања и оригиналности.

Српска књижевност у емиграцији дала је неколико имена вриједних помена звања пјесника, и Вељко Бојић је један међу њима, поема 17-57 представља снажан примјер наше трагичне ере у којој пјесници несразмјерно другима сносе терет страдања.

1956, Вељко Бојић (25 година)

2.3. ОРЛОВСКА ГНИЈЕЗДА

*Роман, ауторско издање, Лос Анђелос 1992 ћирилица, 1012
страница*

На хиљаде изаграничних Срба, некомунистичке орјен-тације, писало је чланке, памфлете, књиге, покретало но-вине, радио емисије, семинаре..., све са циљем да из себе изригају бол која им је учињена са стотинама неправди у току, и нарочито на крају, Другог рата, како су они доживили и схватили војни и политички пораз у својој земљи. Већина тих писања и говорења, са жестоким зачинама, били су плод унутрашњих осјећања и набоја, а не резултат талента и науке, па су незапажено протицали поред саплеменика и замуљивали у нова разочарења и отварали нове путеве у незнања. Све те писаније биле су пројектоване за кратак дах, тражење криваца, а не за дугорочан и одлучујући ударац, па је ствар пропадала прије него је и прочитана. У такву ситуацију уклињује се Бојићев студиозан и претенциозан програм са потком, роман са преко хиљаду страница, у коме на умјетнички, аутентичан и врло увјерљив начин, тече једно ново писање историје о ономе што је било *занавијек* написано. Све је враћено на почетак, све је другачије него су нам говори-ли... Ми смо они истински, *ми националисти а не црвени никоговићи*... Четнички покрет је *истински*, то је тако јасно, умјетнички, научно и увјерљиво показао Вељко Бојић у *Орловским гнијездима*, једногласни су изагранични Срби који су прочитали овај роман. Просто је запалио тај дио читалачке публике, онај најшири, некритички, који није умيو да види највриједније Бојићеве казаније, оне веома умјетничке, већ се практично расправљало само о предмету писања, и још само једном дијелу, емигрантских видика, што свакако није био једини Бојићев прилаз.

У Српској емиграцији послје Другог рата, све је другачије од појаве *Орловских гнијезда*, а аутор Вељко Бојић ће бити слављен као непоновљив српски писац – на-ционалиста. О овоме роману биће написано десетине осврта, више него о свим осталим Бојићевим књигама заједно. Први прикази су под утиском само четничке рехабилитације, заборављаће се у тим врућим главама да је ријеч о роману а не о историјском уџбенику, а колико ће то ићи далеко и једносмјерно, најбоље се види из позамашног приказа искусне критичарске руке угледног универзитетског професора (у „Искри“, 10-1-1997. стра-нице 21-23) Васа Д. Михаиловић, који је тек узгредно говорио о умјетничком домету големог прозног пројекта, јер је и њега понијела увјерљивост историјског доприноса, са друге стране барикада, дате кроз Бојићева *Орловска гнијезда*.

Орловска гнијезда је трећа Бојићева објављена књига, дакле кад је аутор већ имао умјетничко име у српској колонији у Калифорнији, књижевничко и више сликарско, и када се и у Старом крају почело слободније писати о ратним темама. Па ипак, у Калифорнији, а врло брзо и шире, књига *Орловска гнијезда* је доживљена као прва књига која се по свим линијама критике могла носити са режимским писцима који су у доброј мјери искривљивали историју. А у емиграцији се деценијама осјећала потреба за једним монументалним дјелом из рата виђеним с друге стране нишана, али од оних који су се јављали кроз штампу и говорили да је то што они нуде

једина истина, од њих се то није могло очекивати. И чини се кад је такво једно штиво највише требало појавио се роман *Орловска гнијезда*, који је одмах, и код простог свијета и код инте-лектуалаца у изаграничном свијету доживљен као најис-торијскија историја времена братоубилаштва. О овој књизи се говорило на сваком скупу и сваким поводом. Присјетимо се да се књига појавила непосредно поред војводе попа Ђујића, који је са својим деценијским пратиоцима управо подизао српску цркву у Сан Маркосу, и који је овој књизи дизао цијену.

По објављивању овог романа Вељко Бојић више није могао да се сакрије од људи који су га налазили на разне начине и тапшали по рамену. Били су то тренутци када је осјећао да је написао добро дјело, и када је закључивао да више не треба да се пита да ли је пробио *праг књижевне баријере*, а ово питање га је дуго мучило. Много разговора смо имали о овом роману и оном што је слиједило. При-чао је, што нисам биљежио на лицу мјеста већ касније по сјећању:

Кад су изишла *Орловска гнијезда* примио сам много писама. Неки су ми преплаћивали књигу и по три пута говорећи да су прочитали велику ствар и то хоће поштено да плате. Један виши официр, иначе син генерала, послао ми је 50 долара и написао да је књигу позајмио и прочи-тао, и срамота га је да то не плати. Из Чикага је допутовао један наш свештеник, учесник револуције и њемачки логораш, и молио да ме упозна, да би ми рекао: *Све што сте рекли од 1941. до 13 маја 1943, кад су нас Нијемци повели у логор, истина је. У којој сте били јединици*, упитао ме је. Није се могао начудити кад сам му рекао да сам био дјечак од 12 година.

Десетине људи из разних страна Америке пристизали су и тражили сусрете са писцем *Орловских гнијезда*, хвали-ли су и доплаћивали за књигу, и углавном сви преплаћи-вали, што је аутору зазивало црвен у лицу. Једном приликом бануо је из Чикага један старац, учесник рата, и по сваку цијену мора сусрести писца *Орловских гнијезда*, разгласио је, а кад су се сусрели пред црквом *Светог Стефана Првовјенчаног* у Алхамбри, старац се погео да аутору пољуби руку говорећи: *Хоћу да пољубим руку која је онолики споменик подигла чојству и јунаштву, а изнад свега страдају у име свих оних који су остали на Босанској Голготи...*

Код Бојића сам читао писма подршке из: Италије, Француске, Шпаније, Аустарлије и других крајева свијета, и прочитао озбиљне и стручне критике, наравно и оне само навијачке. Највише ме дојмило једно писмо, које је свом пријатељу писало угледно новинарско име, Милан Бандовић, а тај пријатељ није било ко, он је један од јунака из *Орловских гнијезда*, који је два пута умакао са стријељања. Живо се интересовао за писца и његову струку. Тражи да сазна како је писац успио да се спаси са стријељања на Похорју 1945. године, у којој је био јединици, јер познавао је више Бојића који су пострадали, и чуди се и готово не може повјеровати да није познавао и аутора. Само високи национални дух је могао написати ову ненадмашну епопеју, узвишеним стилем, јединственом компози-цијом и пребогатим језиком у духу српског реализма. Нарочито су ме усхитили вјеродостојни и сна-

жни описи аутентична приповједача, каквог прије нисам сретао у емиграцији. На тако умјетнички начин нико није свједочио о нашој Калварији, а то је могао ожитворити само неко ко је био с нама на том путу. Данима се не могу ослободити стваралачких слика, ликова и судбина позна-тих ми људи, који су доживили стравичан крај. Кад те призоре читам застаје ми дах, како машта писца није ништа измислила што одиста није било и та стварност претаче се у величанствену фикцију. Из сваког поглавља пулсира снажна епска, филозовска и етичка вјера у правду и отачанство и храбро се умире, без ропца и покајања. То је невиђено, написао је питајући се зашто дјело није прије објављено.

Душан Брановић, уедник „Гласника“, написао је: Највећи споменик који се могао подићи борби, чојству, јунаштву, етничким начелима и витештву и једној епохалној трагедији цијелог народа, Бојићу, ти си га подигао, хвала ти.

Толико је било похвала да је Вељко Бојић тог времена био национални херој, а похвале су долазиле из различи-тих средина, усмене и писмене, и он није могао остати равнодушан. А и како би кад је читао писма какво је и једног критичара који каже да су *Орловска гнијезда* свјет-ско дјело, и да је у њему све тачно, па поткрепљује: Ни Лав Толстој није био са Кутузовом, и још мање са Наполеоном, али му то није сметало да створи грандиозно дјело *Рат и Мир*.

Васа Д. Михаиловић је 1997. године у „Искри“ од 10. јануара 1997. написао о појави романа *Орловска гнијезда*:

РЕВИЗИОНИЗАМ У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ЊИЖЕВНОСТИ

Орловска гнијезда Вељка П. Бојића (рођен 1931. у Липову код Колашина) је међу првим романима у српској књижевности који описује догађаје у Другом светском рату из угла противника комуниста, доприносећи, макар из дијаспоре, ревизионизму устаљених и режимских гледања на рат у Црној Гори. Било је, додуше, и других покушаја и у дијаспори и у земљи, али нигде нису садржај и форма достигли такву уметничку висину као у овом роману.

Радња романа почиње пред сами рат, прати читаву одисеју црногорског народа у рату, и завршава се неко време после рата. Догађаји се одигравају углавном у селу Липово, засеоку Шарићи и околини. У два тома и на хиљаду шест стотина страна приказана је калварија црно-горског народа захваћеног олујом за коју он није био спреман упркос вишевековној традицији чојства и јунаш-тва (можда баш и због тога). Јер оно што је снашло Црногорце у том рату ни многи већи и спремнији народи нису доживели. А цена коју су Црногорци платили про-центуално је већа од оне коју су платили остали народи сем Руса, Немаца и Јевреја. Сам аутор сажето карактерише свој роман као истините приповијести из прошлих времена, а нарочито из прве половине двадесетог вијека, револуције и једног периода након грађанског рата. Многа имена су историјска или живе у предању тог краја. Умје-сто презимена често је употребљавано само очево име, како је некада то било у обичају. Имена неких јунака су промијењена, док је у већем броју случајева покушано да се задржи прво име оних који су на различите начине страдали, да би се што више сачувала оригиналност дога-ђаја и личности које су биле у њима умијешане.

Већину догађаја испричао је стогодишњи старац, Станоје Мушов Шарић, прост човек из народа али пун природне мудрости и здравог разума, који све види на свој начин, у складу са традицијом коју носи у себи од рођења. У току рата Станоје губи једног по једног члана породице и гледа тешка срца како и други из села и околине до-живљују исту судбину. Станоје је разумевао без тешкоћа рат против вековних непријатеља и освајача али не и рат једних Срба против других за циљеве и идеје противне народним традицијама. Свим срцем уз четнике Павла Ђуришића и осталих националних првака, а сувише стар да би учествовао и сам у борби, он доживљава пораз четника стоички као што је доживљавао и све друго у свом дугом животу. Али зато не пропушта прилике да на смирен али одлучан начин осоколи своју браћу и пријатеље, подели мудар савет, стоји као гранитни стуб поштења и ослонца, и као каква суђаја бележи у свом сећању трагедију свог народа. Станојева прича о страдању и жртвовању Срба једна је од најпотреснијих прича у читавој српској књижевности.

Орловска гнијезда нису проста историја другог светског рата у Црној Гори, мада читалац може да дође до јасне слике историчности фабуле.

Тако аутор помиње многе занимљиве и прикриване чињенице, као, на пример, уговор комунистичке партије Хрватске и усташа 17. априла 1941. о међусобном ненападању у борби против националиста пре 22. јуна, а и касније кад им је то одговарало; Титову наредбу од 10. марта 1942. о репресалијама против четника и избегавању борбе са Италијанима; издају савезника и прокомунистичку улогу Клутмана у британској дирекцији за специјалне операције у Каиру; помоћ Немаца и усташа комунистима у борби против четника, примерице заробљавање и заточење Ђуришића и његових официра. Овакви историјски догађаји углавном служе аутору да сатка густо ткиво људских судбина захваћених олујом, градећи неколико незаборавних ликова. Љубавна прича Уроша Пунића и Зорке Шарић је у традицији трагичних љубави из светске књижевности. Многобројни карактери доприносе пуноћи огромног платна достојног једног Бројгела. А изнад целог овог сплета судбина и догађаја лебди основно питање смисла људског живота на ивици понора и судбинске борбе на живот и смрт.

Од многих карактера вредних помена Станоје одскаче својом оригиналношћу и истинитошћу. Понекада он звучи као особа из Библије, пун мудрости, здравог разума, обичних људских слабости, и свести о својој намени у овом животу. Поред своје нешколованости он је мудрији од многих високошколованих људи, нарочито у својим молитвама: Научи ме, Господе, како да будем и даље то ја, Станоје Мушов Шарић, самотан пред твојим прагом. (II, 485) Станоје је оличење црногорског страдања и јуначког гледања опасности и поразу у очи. Преко њега, као и других личности, добија се права слика о природи ратних сукоба, као и суд о учесницима. Суд о комунистима и њиховој револуцији не може бити негативнији. Пре свега, помиње се чињеница да су пре немачког напада на Совјетски Савез комунисти мислили о устанку као измишљотини буржоазије, која тражи патриоте да гину за њен капитал. (I, 86) После 22. јуна почели су своју класну борбу убијањем двојице српских жандарма. У току рата починили су невиђена зверства, нарочито у тзв. Пасјем гробљу, којим поводом аутор вели: Били су то пасивни и заостали крајеви, гдје би било више него смијешно говорити о некој баналној класној борби, буржоазији, експлоатацији и сличним бургијама, јор у читавом округу није постојало радника, а ни буржуја... Ту је постојала јака традиција, било је природно очекивати да ће се после те буре појавити на челу народа вође које ће они сами изабрати, као и у прошлости, и њима ће се слијепо покоравати. Да се то ипак не би догодило, почела су потајна убиства виђених и утицајних људи, стварних и потенцијалних противника. (I, 101) Синдром пасјих гробља протеже се као рефрен кроз цели роман. Само крајем 1941. и почетком 1942, за четрдесет девет дана комунистичке владавине побијено је у колашинском срезу 56, шавничком 69, подгоричком 48 виђених људи, а у Пасјем гробљу код Колашина 373 особа. Аутор овако говори о комунистима: Залуђени бајкама Руске револуције, срљали су у трагичну пустоловину и све веће гомиле жртава нијесу их могле увјерити да је то оно право, руско. Несвршени студенти, вође тих батаљона,

замишљали су се као Буђонији, Чапајеви, у најмању руку као Лењини у сиромашним селима, без социјалних, верских и расних сукоба унутар народа. (I, 149) Станоје каже: Видео сам три континента, све расе, вјере и боје коже, али тога чуда не нађох у свијету. (I, 207)

Насупрот томе било је сељаштво које није познавало црвену идеологију и слабо је за њу марило, па ма како да је била омамљива, али имало је јасне моралне представе, које су се неминовно морале сукобити са бољшевизмом. (I, 144) За тај сукоб сељаштво није било спремно, јер, огромне снаге, уједињене у устанку против окупатора, не могу се снаћи против тајне партије и њене конспирације. (I, 119) Један од млађих официра каже својим саборцима: Вријеме је да признате како нико од нас није дорастао револуцији, живимо у еуфорији и она ће нас живе сахранити. (I, 274) Станоје се с правом пита: Зар је нама требала боља наука од оне коју смо имали. У име чега све то би, те се зајази камење од крви народне. Закопаше нам људскост, морал и чојство. Опоганише нас со и хљеб, свијећу и бадњаке, одвојише нас од коријења... Ако нас згазе, узеће нас и памћење.“(I, 220)

Већина народа опредељује се за четнике, који су први дигли устанак против окупатора јула 1941. Смисао четничке борбе најбоље је образложио војвода Павле Ђуришић у свом говору после успешног чишћења Црне Горе од комуниста у лето 1942: Браћо, ја разумијем ваше одушевљење, вашу радост и патриотизам, јер само излив тих осјећања, на овај начин и на овом мјесту, може сликовито да покаже какве смо окове скинули са свог врата. Овај народ није рођен да трпи јарам туђина. Комунистичка неман вам је оставила дубоке ране, Пасје гробље, Бијеле Стијене, јаме и бунаре пуне наших најбољих људи, али зубљу слободе нијесу могли угасити. Наше побједице и наше витештво никада нас у прошлости нијесу преобратили у тиранине и зулумчаре и никада и неће. Побједу смо извојевали на срећу и благодат свих нас, а не на благодат изабраних комесара, агената Коминтерне... Као што смо се храбро борили против црвене немани, тако ћемо се борити и против окупатора, док читаву земљу не ослободимо. У овом тешком времену, кад је толика невина крв проливена, треба да истрајемо до краја, али не смијемо ни за час заборавити своју традицију и свој морални лик, своје обавезе и покорност законима. Ово је пожар грађанског рата, али ми имамо своје циљеве и они се не смеју нарушити самовољом и анархијом. Витештво је побјеђивало прије и витештво ће да побиједи и послије. (I, 227-28) Сличан став заузима и један од Ђуришићевих официра, капетан Кричко, који тврди да му је испод части да се уклоним са нишана тим звјеровима, што ме као патриоту свог народа

називају хегемонистом, буржоазијом, великосрбином и још чиме све, али ја сам првенствено патриота, зато сам и четник... Зар сте ви хтјели да гинете за туђинске идеје и да будете гробари своје нације? И ово су турска времена, ако не још и гора. Ти плаћеници Коминтерне имају само јадан циљ, да преузму власт и да вас подјарме да служите туђину... Зар је ваша борба за голи опстанак борба великосрпске буржоазије? Треба да знате откуда ти вјетрови дувају – из Беча, Москве, Лондона и других жаришта. Сада треба ти јамари, уз помоћ савезничког оружја и фашиста који су им се придружили, да вас збришу са карте Балкана... Али правда је са нама и Бог је са нама, зато удрите за своју вјеру и отаџбину. (I, 369) Млађи официр, Петар Пунић, недвосмислено каже: Ми смо једини на Балкану који три пуне године гинемо за демократију и слободу, а сви остали служе и кољу у име окупатора. Ми се једини називамо Југослове-нска војска у Отаџбини, а они су сви сепаратисти и разори-тељи своје земље, слуге страних сила и идеја, злочинци које ће стићи рука правде. Нама не треба ни Маркс, ни Хитлер, ни Стаљин, нити ћемо гинути за њихове сулуде идеје. (I, 389-90)

Као што то често бива, најмудрије мисли изговарају прости људи, сељаци. Тако један од њих овако замера официрима: Јуначки сте се понижели, а зар нам је ово зло требало? Гдје је сада Симовић са његовим керефецима? Милион људи смо изгубили у Првом светском рату да створимо ову малу државицу, па је нису знали чувати... Двадесет година смо мазили војску, па се распала ... Зашто на то не помислише, јер су пали и јачи од нас? Краљ малољетан, министри без памети, генерали без храброс-ти... Пакт је био историјска нужност, а пуч авантура. Чудна ми посла, спасили образ нацији, а што јој сада животе не спасе? Имали смо своју државицу, своју слободицу, своје посједе и трговине и све нам је било добро кренуло, кад бомбе почеше да падају из неба. Ехеее, шта ће нам таква етика и поштење? Гдје сте видели да у политици има поштења? (I, 335-36) Други један сељак више се нада у срећан исход борбе: Раније смо ми имали много неприја-теља, па нијесмо због тога промијенили вјеру... Ствар за коју се боримо је праведна, па нека изгубимо, побиједиће наши синови или унуци или неко трећи. Велика је сила у Бога. Свачије је за времена царство. (I, 390)

Кад је четницима у 1943. пошло на горе, они главног кривца виде у издајству савезника. Петар Пунић каже британском пуковнику Бејлију: Без хране, муниције, наору-жања, лекова и под најтежим условима водимо четири године жестоку борбу са окупационим снагама, бодрени савезницима, који нам никакву помоћ, осим симболичне, нијесу указали, а од

нас су захтијевали жртве по сваку цијену. У овом часу се морамо по први пут запитати да ли савезници не раде свијесно да нас истријебе. Поред тога, стигле су са западне стране земље јаке комунистичке снаге, обучене и солидно наоружане. Они немају својих фабрика да се снабдијевају и ми знамо какве фракције држе те крајеве земље. Вама мора да је познато да усташе наоружавају комунисте да се боре против нас... Жао ми је што сам вам ово рекао, али сам морао, да не мислите да смо одвише наивни, само зато што смо морали бити коректни. Ми заправо никада нијесмо ни имали ваше пријатељство. Вама је свакако познато да сам ја учествовао у обарању пакта 27. марта и данас нас називају *лучистима*, али не више са поштовањем, јер смо гурнули земљу у суноврат, ослањајући се на британске приједлоге. Данас нам је јасно да нам историја неће бити наклоњена, па ма како да смо били хваљени у Лондону. У име каквих то циљева најмоћније капиталистичке земље на свијету желе да у читавој источној Европи заведу комунизам? (I, 269-70)

Паун Пунић каже Бејлију: Док се ми жртвујемо до изнемоглости, савезници мисле да не чинимо довољно за општу ствар. Док се ми боримо против Њемаца, они мисле како много времена и снаге трошимо на комунисте. Док ми бранимо своја огњишта од црвених шакала, они би хтјели да идемо на Копаник и дуж пруге Беч-Солун, како би што више угрозили снабдијевање Афричког корпуса... Наравно да генерал Михајловић на то пристаје, али тражи помоћ у материјалу. Треба имати средстава да се разори пруга или да се у ваздух дигну челични мостови. Тада савезници занијеме и мисле да смо неактивни и ни једног часа неће да помисле да за убијених сто Немаца на тој релацији ће стрељати десет хиљада невиних грађана. То су велике жртве и за љубав једне британске империје. (I, 385) Они указују на народ који бежи од црвених: Њих је све ту донио један велики заједнички страх: долазе јамари. Тако се некада бјежало пред Турцима. Присуство тог огромног збјега говорило је најречитије против свих оних савезничких тврдњи да је народ уз црвене. (I, 364)

Пораз националиста и послератна страховлада комуниста заузимају цео други том романа. Четнички пораз увалио је народ у тешко стање, поред силних погибија које су задесиле ионако десетковани црногорски живаљ. Станоје се јада: Ни по јада што осиромашисмо, јер су нас и раније пљачкали, него што се расчовјечисмо. Раскућише нас у души... Све што једном би од вредности назваше издај-ником, одродом и народним непријатељем. (II, 178) Црвен-даћи, које су за време рата називали јамарима, реброломцима, бркочупцима, и људотуцима, заведоше своју страховладу. Било је то истинско насиље над човеком и његовом природом. Сви

они који су били способни да дигну глас, били су мртви и више се није имао ко побунити. Одмах заведоше присилни откуп, па се сваког дана могу видети убоги сељаци, који су претекли рат и револуцију као погорјелци, како носе на плећима завежљаје или воде у коноп краву или теле, вуку за собом овце... Сељаци осиромашеше толико да сведоше живот на просјачки штап. Да би њихова несрећа била још и већа, присилно заведоше колективе, па наста општа пљачка и отимачина некретнина... Сваки способнији и раднији сељак нестаде. То све као да није било доста, отпочеше са принудним радовима, кулуцима, пругама, путевима, логорима и све се зацрње тамније него у рату. (II, 178-79) И даље: У сваком потоку нарикача. Црква затворена, поп убијен, молитва забрањена, па свијет напросто подивљао. Пролазе једни поред других и попријеко се погледују. Свак свакоме дугује крв. Завадише их нови појмови и кованице, никако да се нагоде шта значе и куда та наука води. (II, 186)

Интересантна су Станојева резоновања о новонасталој ситуацији: Не знамо ко је пред Богом издајник, а ко побјед-ник... чија власт, тога и правда. (II, 230) Враг себи није добра учинио, па неће ни сила... Ти не видиш како се овај наш крај испразнио а ту је некада текла сила и ордија, као најмоћнија ријека. Не заборави на чему си био, човјек је овде увијек био изнад свега, а ријеч изнад човјека. (II, 232) Станоје је направио сам себи крстачу са натписом: „Овдје почива Станоје Мушов Шарић, за своју несрећу живио је предуго.“ (II, 249) Ово је све једна велика брука и грдило. Наш је изгуб над свим изгубима. Испртило се поруганије на часни олтар. Краве затварају у свете храмове, а траже човјека... Ову земљу треба освјештати, а не тјерати у апсу.“ (II, 264) „Рат није био нимало пријатна ствар. Многи су нестали, а и они што су остали, носе у себи неку мрачну јаму. Временом се она уцрвљала, а савјест почне да се копрца. У рани гамиже и човјек се осјећа непријатно, многи не знају од чега им то долази. Та јама у људима расте и та се немам раширује, док им се не помрачи свијетло ума. Стари су говорили како је то савјест.“ (II, 265) „Кад је рат, нико никоме није брат, а овдје је било понајгоре. Истражи-смо се горе него у турско доба... Ови усрећитељи што су као на препад узели власт, нијесу се требали на својој земљи понашати као на туђој. Заборависмо на окупатора при њима.“ (II, 266-67) „Није било већег ископа од када смо примили хришћанство. (II, 293)

Један његов земљак, Митар Леков, који је био уз комунисте али се после рата грдно разочарао, слаже се са Станојем: Ми смо мали народ који сам себи ради о глави, а овамо нас увјеравају како је

ово некако митолошко вријеме, у којем ми ко бајаги играмо главну свјетску улогу. Брука и срамота. Митолошко вријеме је било кад смо имали култ ријечи и култ чојства и јунаштва. Тада смо и били велики народ." (II, 356) „Могло се без свега тога. Кога смо убијали? Своју браћу, сељаке. Шта су они знали о револуцији? Трљали у шуму да бране голи живот. Сада они што су носили спискове и убијали богаташе, опустили стомаке, напунили уста златним зубима, а гаће носе на трегере... Чија је сада то мука на којој су се они удебљали? Не могу рђави људи да даду правду... Онај који је научио да гази, он ће да гази док му не почепљу по гробу. Треба прво да волиш свој народ, па да му подариш неко добро. Мржњом се то не постиже... А што је најгоре, још и даље убијају... Докле ће то да траје?" (II, 357) „Најјачи су кад смисле неко подло убиство. Охо, тада им нико није раван." (II, 359) „Дадосмо душу за улазнице у царство небеско, а шта сада, ни душе ни царства. Лакрдијаши се угнијездише у туђе куће." (II, 360) „Ови никада неће постати цивилизовано друштво. Циви-лизација се гради изнутра, кроз човјека, а не насиљем споља. (II, 362)

Роман се завршава потресниим описом трагедије Ђуришићевих војника и цивила у босанској голготи, коју Станоју прича један од његових преживелих рођака. Он преноси и Ђуришићев говор војницима пред погибију: Никаких материјалних средстава немам да вам понудим. Нема лекова, нема хране, нема муниције. Све што имамо носимо у грудима, а десет врста непријатеља са свих страна вребају на наше главе. Но, и поред свега тога останите достојни своје велике традиције. Издржите, можда се неко од вас спаси. То ће вам бити једина награда за све ове страхоте. (II, 406) Рођак такође цитира војводу у једном од његових последњих часова: Данас бих више волио да сте ме смијенили на Љешкопољу код Подгорице, него што сам се покорио да вас доведем у Босну... Немам коме да вас препоручим изузев Богу. (II, 420)

Аутор наводи да је од свих тамошњих старешина, Ђуришићев тешки положај најбоље оценио Димитрије Љотић. Он се са више депеша занимао за Ђуришића, па да би му олакшао пробијање, упутио је три пука добровољаца у правцу ријеке Купе. Био је то велики и опасан подухват... Вођене су жестоке борбе... Послије знатних губитака са једне и друге стране, добровољци су се повукли. Ђуришићу је пропала још једна нада.“ (II, 416-17) Страхотне димензије трагедије Црногораца могу најбоље да се виде у једном детаљу: Само у једној групи коју су комунисти издвојили за стрељање после изручења од стране савезника 1945. налазило се преко тридесет капетана, више мајора и потпуковника, двадесет свештеника, петнаест адвоката, близу тридесет

судија, доктора наука и лекара, двадесет пет професора и учитеља, више директора гимназија, а тек колико студената и ђака. У неким групама било је по три рођена брата, сви интелектуалци. (II, 463) Овакав излив крви, а нарочито интелигенције, тешко би поднијели и већи народи.

Вељко Бојић је својим романом Орловска гнијезда пружио читаоцима могућност да виде други светски рат у Црној Гори из једног другог угла. Ово је нарочито важно за млађе нараштаје. Иако је роман мало присутан у земљи, неко ће га ипак прочитати, а можда ће касније да се појави и ново издање у самој Црној Гори. Јер, како каже Станоје, Истина је ко сјеме неке биљке у пустињи за коју се мисли да је мртва, али чим неколико капи кише падне на суву земљу, она се пробуди и процвјета... Чим се узде народу мало олабаве, он ће почети да прича и имаће шта да каже. Многима ће бити непријатно да слушају. (II, 235) Док је оваквих писаних белега као што су Орловска гнијезда, истина ће превладати. Бојићев роман, као и роман Саве Јанковића На прелому (о коме ће бити речи у овој серији), послужиће тој истини боље него многи историјски томови.

1997, епископ западноамерички Јован и Вељко Бојић

ЈОШ НЕКИ ПРИКАЗИ

Михаиловић у „Србобрану“: Угледни универзитет-ски професор, и још угледније српско перо, Васо Михаи-ловић, након прве опчињености темом и хлађења, у „Американском Србобрану“ од 16. септембра 1992. годи-не даје приказ Орловских гнијезда. Пет година касније писац ће знатно шири приказ о овом роману објавити у „Искри“. И у овом приказу говори се о предмету романа, али у први план се ставља књижевно дјело. Оно је високо оцјењено, аутор је сврстан у сам врх српских књижевника. Ево главних оцјена из тога приказа:

Орловска гнијезда Вељка П. Бојића је први роман у српској књижевности који на високо уметничком нивоу описује догађаје у Другом светском рату са тачке гледишта про-тивника комуниста, скоро пола века после рата. Било је, разуме се, ранијих покушаја, са више или мање успеха, али нигде нису садржај и форма у таквом складу и на таквој уметничкој висини као овде...

Вељко Бојић је исувише добар уметник да дозволи да се роман претвори у историографско казивање, мада читалац може, ако жели, да извуче из романа јасну слику историч-ности фабуле...

Љубавна прича Уроша Пунића и Зорке Шарић је у традицији незаборавних трагичних љубави из светске књижев-ности...

Вељко П. Бојић је достигао високи домет уметничког стваралаштва, а српска књижевност, не само загранична, добила је роман истинске вриједности и многоструких врлина, који неће моћи да заобиђе ниједна историја српске књижевности.

Карапанцић: У позамашном приказу Орловска гнијез-да, које је написао Бора М. Карапанцић и објавио у онтарионском листу „Србија“ септембра 1992. године, импресије су опет оне из тематског али и књижевног корпуса. Он каже:

Бојић је оживотворио једно високо уметничко дело за којим су вапиле српске душе у Старом крају и у раселењу. Српска књижевност... добила је дело изванредне литера-турне вредности. Зато треба читати целу књигу, да би читаоци могли да виде сву лепоту стила, језика и господ-ства Вељка Бојића.

Рајковић: У Гласнику српског историјско-културног друштва „Његош“ огласио се и Д. Рајковић са приказом Орловска гнијезда :

Њега је књига понијела због четничке орјентације, јер раније није прочитао књигу у којој пише баш онако како би желио и он да је напише: На махове ми се чинило као да читам одломке из сопственог

дневника који сам децембра 1944. године предао ветру и гудурама на свом чемерном путу у изгнанство. За тај круг људи Бојићев роман Орловска гнијезда је крунски свједок, за кога се била изгубила нада, са њим и за њега се сједи и чита, чита и не спава како ће да каже Рајковић:

У својој младости освануо сам једном над Сјенковићевом новелом *Кроз пустињу и прашуму*. Под старе дане освануо сам више но једном над Бојићевим Орловским гнијездима.

Након што Д. Рајковић на неколике странице препричава комунистичка злодјела и четничка добра, на крају даје коначну оцјену о Бојићевом роману:

У Бојићевој књизи нема ни предговора, ни поговора, ни фотографија, ни скица, ни посвете. Само 1004 странице ненадмашног штива. Виспреном обрадом тема и ратног и револуционарног хаоса, успјелом композицијом градива, оби-љем оригиналних атрибута и језгровитом фразом са неп-ресушивих врела своје речитости, Вељко Бојић је поклонио читаоцима драгоцену *Орловска гнијезда*, а српској књижев-ности најуспелији роман у другој половини овог столећа, класик на који ће се освртати генерације.

Лашић: О Бојићевом роману огласио се приказом и Милош Лашић у „Слобода – Либерту“ од 9.10.92, под насловом „Преглед књиге Орловска гнијезда“. И Милош је одушевљен начином третирања четника, па литературу смјешта у други план. Одудевљен је: Писац је пошао да упали воштаницу не само свом оцу и бројним рођацима, већ читавом племену, српској нацији, и кад је повезао ово дело у тврд повез, добија се утисак да је подигао храм чојству и јунаштву. Свака наша кућа требало би да има ову књигу.

Васа Костић у „Србобрану“ од 2.3.1993. под насловом Орловска гнијезда, а на вијест о номиновању Бојићевог романа за Нин-ову награду, надахнуто говори и о роману, али и више о писцу, који сам, и још у Америци, пише и преписује, уређује и коригује, припрема и публикује, и још све то ћирилицом... Он хладније главе даје оцјене, али и њега нарочито носи рехабилитација четништва:

Роман Орловска гнијезда описује догађаје наше траге-дије и наших ратних деоба на начин како се није могло објављивати у Југославији до пре кратког времена, па би уврштење романа у избор за књигу године свима нама, и овде и у земљи, помогло да схватимо да је грађански рат најзад завршен и да у ослобођеној култури има места само за дела која у себи имају уметничку вредност.

Палавестра: У Зборнику радова Института за књижевност и уметност, (Предраг Палавестра 1997.) Васа Михаиловић је изложио свој рад под насловом: „Три романа заграничних српских писаца о другом светском рату“, у коме је посебно третирао Бојићев Орловска гнијезда, и још једном поновио оно што је и у другим приликама написао, историј-ски роман са високим умјетничким дометом.

Милош Кривокућа из Лос Анђелоса 1992. године пи-шући о Орловским гнијездима не крије одудевљење:

Читајући стихове господина Бојића, био сам увјерен да је постигнут врхунац у модерном изразу и монументалним платнима каква он као сликар зна да развије и ријечима до-чара ситуације и утиске што други постижу бојама, међу-тим, појавом романа и његовом величанственом компози-цијом, ненадмашним ликовима, као у камену извајаним, мноштвом стравичних призора, непрегледним путевима пропасти, падова и уздизања човјека – јунака, описом природе, да читалац мисли да му залази испод ноката кад га писац уведе у зимски пејзаж, у намете, поледице, замрзле ријеке и мрачне шуме под снијегом, гдје завија вук, пјесник је

без икакве сумње још једном надмашио самог себе. То величанствено свједочење људске судбине и зла неће се моћи више поновити. Још једном је потврђено да људи са врли-нама не могу посрнути. И ја сам сигуран и са правом ћу узви-кнути – највиши орао из Орловских гнијезда је ипак сам аутор и захвално потомство ће му једног дана у литицама Умова, изнад његовог родног мјеста, које је тако блиставо описао, уклесати лик. Нек ти је хвала, мој драги, пријатељу.

Саво Вујиновић из Сан Дијега 1992. одушевљен је и више овим романом, он мисли да га изравно треба просли-једити господи у Штокхолм:

Величанствен роман Орловска гнијезда, без сумње, треба предложити за Нобелову награду. То је врхунско литерарно остварење. Читалац остаје запањен пред описима природе и људи. Пропаст људских вриједности је уздигнут до универзалне слике, кад појединачно постаје опште. Сли-ке библијских размјера, гдје је људска судбина стављена у жрвањ нечовјечне историје и тоталитарне идеологије. Не-ма сумње, Бојић је јединствен феномен у српској литера-тури у дијаспори.

2.4. СТРУНЕ СА ЛУМЕРА

*пјесме и поеме, ауторско издање, Лос Анђелос 1993, ћирилица,
305 страница*

Иза појаве сваке Бојићеве нове књиге, без претјери-вања, читалац помисли о Вељку Бојићу као о најплод-нијем српском писцу, и по обиму написаног али и по разноврсности тема, стилова и техника. Пјесме и поеме у збирци *Струне са Лумера* (Лумер је брдо на Сињавини) су другачије од свега што је аутор објавио, али и од свега што је написао. Ова поезија написана је у даху, када је аутор био сучељен (на путовању у завичај послје 25 година) са много људи, мјеста и догађаја, и када је данима живио под тензијом узбуђености. Аутор је овдје покушао да се изрази модерним пјевањем, у коме је много описа и записа, и који подсјећају на прозу у пјесми. Бојић је, што није његов обичај, ову књигу посветио: “Сјени Александра Бојића”, прерано преминулом братићу. Овдје би се могло говорити о девет дијелова књиге:

1. Људи прозебле црвене памети
2. Са краја свијета машу крилима љепоте
3. Звук и креда
4. Јутарље трчање на плажи
5. Дисидент
6. Прича о малом војнику
7. Роман једне хризантеме
8. Љубичасто руно
- 9 Завјет

У првом дијелу издвајам пјесму *О платнима сликара Арса Ивановића*, у којој сусрећемо, уствари, стварног ауто-ра Бојића, и у улози и сликара и пјесника:

*Овдје се сусреће повратак живота
Млијечним путевима вјечног ткања
И реалност која је једном ишчезла
 подсјећа на апстракцију
Која се оваплотила у говору свијетла
А ја мислим да видим музику боја*

У дијелу књиге *Звук и креда* Бојић је поново у српској историји, митологији и народним гусларским горама, али и брижан је за све оно што је суђено да отрпи његово пле-ме србљанско. На мене је снажно дјеловао први сусрет са почетком пјесме: *Данак у крви*:

*Извори славе и усуди пораза
Раздомише сва наша добра
 меке тишине сувог злата
Жеравице светих умотворина
Везове на свили светих монахиња
Оборише звонике*

царске дворове и храмове
Мошти светих предадоше пламовима
Али ријеч остаде у горама
И сутон се зажари сред палих вјекова
А ломне горе мрачних клисура
ни сузе једне не пролише

У дијелу Јутарње трчање на плажи, писац у већ зре-лим годинама, препушта се машти и сјећањима у правој линији, од дјетињства па до посљедње луке. А пјесник има чега да се присјећа и о чему да размишља, јер пред њим никад није престала да гори једна свјетилка, коју је први пут угледао из колијевке, она га је, ево, додвела и у пјесму:

ПУТ У СВИЈЕТ

Кад сам био дјечак
на трошну раскршћу свијета
Гледао сам у плинску свјетилку
као у тајни извор живота
Мислио сам као што мисле дјечаци
Као што мисле лептирице у тами
Кад се стрмоглаво устријеме на
свијетло
Како је свемир моја једина мета

Касније сам видио људе
Како се залијећу на изворе свјетла
Носећи сунцокрете у зубима
Након чега су им дланови дуго крварили
Волио сам те људе цвјетове свјетилке
Јер су ме хранили горућим млијеком
мислима пунум опекотина

И кад сам лежао као изгнаник у тами
испод једног каменог моста
Схватио сам лептирице људе и свјетло
Био је то почетак историје свијета
који ми је отворио врата
Своје куполе од лобања бивола
намочене у фосфор саване
И своје крхотине недоречене поеме
са бијелим потписом неба
Био је то мој почетак судара са замкама
пуним лудог оргијања
Свјетилке су ми замијениле звијезде
а лептирице лијепе жене
А свијет је остао какав је био
прије мог крварења

Пети дио књиге, *Прича о малом војнику*, је роман у по-еми, то је тужна скаска о малом војнику и крупном човјеку отаџбине, који у изгубљеној ратној борби не губи дах и јунаштво пређа, па макар се нашао понижен у заробљени-штву, сиромаштву, издајама и големим искушењима.

На већ реченом путовању Бојића у отаџбину, сусрео је једног српског великана, Милића од Мачве, који га је позвао у кућу на крсну славу, том приликом је упознао и још познатих људи и читао им своје стихове из *Изгнаника*. Ова два умјетника, већ те вечери дружења, постали су веома блиски. Милић му је поклонио своју *Повјесницу* у три тома, а који мјесец касније Бојић њему поему *Празник маште*. У преписци Бојић га ословљава са *Витезом од Мачве* а овај му узвраћа са *Мој брате*. Чitam једно Милићево писмо:

Ево ме на Златибору, три су сата изјутра, читам Празник маште, заиста је празник и смишљам ти одговор, Мој драги брате...

ПРАЗНИК МАШТЕ

Милићу од Мачве

Зора

*Сванула ко на древном бојишту
Али за кога то налијева свјетло у чираке
Гранула на застави али нема војника
Налила пехаре росом за сва мртва уста
Крикнула у зачешљане дубраве
Али нема Радована*

...

Вјера

*Извели су те из утробе жедна
Са космичким знаком на челу
 блиским огледалом у боји
Да се увијек препознаш у плавом небу
Свети Тома вратио ти је колијевку
 остављену поред велике воде
Једра су ти уздигнуте планине
 јарбол сребрни стожер сунца
Крмар Белота преко камењара
 у далеки непознати свијет
Одвео је твоју страствену лађу*

...

Љетописи

*Барбаро-геније са подигнута три прста
 пророка пред смаком свијета
Тражи душу свог народа
Свемир је усијана гасна комора
 у коју улијећу брезови балвани
Машине за мљевење Срба увијек подмазане
Мати као властелинка са прстеном на кажипрсту
 смијеши се на љубичасте нокте
У ореолу од цвијећа сручио се мјесец*

Живот запечаћен у тузи узнесења
Увенуо стисак руке међу длановима зиме
Затравила гора на ножу сувог вјетра
Вода омрзнула камење у својој постељи
Искласмо се сутонима у пољу маште
Свикосмо на добоше мрака
 проклињући маљице од слоноваче
Да нијесу имале смизла за буђење
Нама је увијек неко повјерио несрећу
На чување и не знамо да се излијечимо
 од болећивог пропадања у бунаре
...

Варнице напустише мукле тишине
И мрак претрну од страха
Бдења стављена под сита
Брашњаве главе улетјеле у буне
Воденичари остали без срећних година
Вијенац од цвијећа и трња
Мемле пуне сурових објава
Одјек се ухватио за плућна крила
И никада више нећемо заборавити
Усове гдје се појавила љепота
И никада више нећемо заборавити
Пјесника
Који се називао уклетим сликаром
А заправо био је витез моћног свијета
Који је дошао да се поклони празнику маште

Струне са Лумера је књига за коју је Бојић емотивно везанији од неких других, због времена и мјеста настанка, 1988. године, кад је био једини српски писац из Америке на *Међународним Октобарским сусретима писаца у Бео-граду*, када се сусрео са много разноликог свијета, међу њима и са Јосипом Бродским, Марк Среном и другим, и са Десанком Максимовић, која је већ прочитала Вељковог *Изгнаника* и примјетила да је нарочито дојмило богатство рјечи, што је подсјетило на Милутина Бојића.

Случај је хтио да се Вељко затекао у Подгорици када су се одвијале већ познате демонстрације, као наставак чувене *Жуте греде*, када је осјетио једно ново било у нашем заталасалом народу, када сви имају на претек питања, како их је схватао, а ни један ни једног ваљаних одговора. Све што их је окруживало извирало је из магловите теорије у којој се не сналазе ни креатори те теорије. Видјело се да већ тада, увјеравао ме је Бојић, ти људи немају праве идеје да народ поведу према добру. За Вељка је понашање тих људи било необјашњиво и јасно да се неће ужећи жељени револуционарни плам. Па ипак, био је озарен поред људи који су пјевали Србији и Немањи. Било му је очито колико се свијет подијелио, масе у жељи за промјенама и владари и грамзивци у страху да ће бити разоткривени и кажњени. Страх се гомилао. Након пола стољећа подигла се раја: унижена, унесрећена и гладна, али без страха. Учинило се Бојићу-изгнанику да је освануо дан када спадају

окови. Био је пун среће. Колективне емоције заплъуснуле су и оне који би хтјели остати по страни. Те ноћи у људима се пробудио оцаковићки морал и понос, демонстрирали су у потрази права да мисле сами за себе, је ли реалност што се догађа по улицама Подгорице након пола вијека једноумља, питао се зачуђен *изгнаник*, као што је био зачуђен и *босоноги дјечак* када се једоумље котило на његове очи и његову несрећу. Умјетникова машта је већ ту, са брда Лумера, видјела многе стихове, као зраке преко неба. Инспирација је кључала, све што је умјетнику требало био је бијели папир и оловка. Једног дана, након што је Бојић скувао кафу, коју смо шутке подуже пили у његовом ап-артману, и након што је мислима обигравао око брда Лу-мер, готово су мисли почеле несвјесно истицати из њега.

Био сам, што се оно каже, један трен у завичају и одмах је настала књига поезије, брже и лакше него и једна друга. Подсјетило ме на дане проведене по великим америчким градовима, када сам у хотелским собама, иако уморан од посла, дуго пио. За мене је подстицај увијек био у промјени мјеста, људи и навика. Сусрет с новим и непознатим, као што ме задесило то у Подгорици, је велик изазов. Распаљени свијет је маршовао пјевајући из грла. Милиција се повлачила и двоумила: шта да се ради. Дру-гови су тада били негдје у планинама, гостили се печеном јагњетином, па није имао ко издати команду, а демонс-трације су расле. Видио сам и храброст и ријешеност да се већ једном из тамнице проговори. И тако, и ја сам пропјевао под усталим народом, који се за његов зимски сан од пола стољећа један трен препородио. Био сам приправан да викнем: Није умрла нација, ево се данас поново рађа, али већ тада су *васпитне* палице лупале по голим главама. Знамо већ како се и то завршило. Нажа-лост, тај занос данас се изродио у нешто друго и одпловио у неприродне воде, аветињство ушло у људе, који су и тако већ давно осакаћени и слуђен и пошли за острашћеним једноумцима, тупих и зли сепаратиста, који загова-рају мржњу у свом скученом менталитету, откривајући кроз пљачку личну величину. Кад се народу извади срце и душа, онда он може бити све што се од њега тражи.

Из ових осјећања запјевао је и закукао умјетник:

ЖУТА ГРЕДА У ТИГАЊУ

Прамајко

Име ти је поцрњело од барута
Зоре су сазријевале у фишецима
На каменом пријестолу бијелих синова
Када је твоје лице било једино сунце
Свјетолика млијечна пут
у мојој мркој сјени
Твоје златне косе на копљу побуне
Моји слогови пера на твојим кацигама
Твоје буктиње моји поздрави устаницима
Мој цвијет поеме твоје заставе
Твоји кристали у лукама
моји јарболи у плавети
Моји виногради у жупама
твоје вино у купама
Окружени мириси земље на маршу
Која нас је осудила на витештво
Да увијек будемо спремни
За твоје велике тренутке
Невидљиве сјекире лете испод облака
резови у трулине разумљене

...

Прамајко

У брдима је поново почела историја
Ни кавези прављени од сувога злата
Не могу више да улове твог сокола
Ћутање се просуло испод крила
плитке памети у опасности
Тресигаћа се оковала у глуву реторику
Истањила се љубав за све људско
Пљевак начео устајале кованице
Ротација се скаменила у каруселу
Олово у пурпурној глави пророка
Који се сапео међу петољетке
Побуна
Човјек погођен муњом прије рођења
тражи да се јавно спали
За једно зрно истине које нема
Путокази поломљени
Возила у пламену
Историја окренула другим путем
Неко ће се ипак попети на брдо
да види куда тај пламен води
Пјесма

Повици

Погрде које никога не штеде
Масе поткопале гвоздени поредак

Испаљеним флашама јогурта
Ту ништа није добро засађено
Праскозорје поплатило испод ребара
Ознојило се чело хладног јутра
Демонстранти траже промјену система
Система који је сам по себи криза

Земља од костију и кремења
Твоје класје не хране тишине
И никад не реци
Да си заборавила језик мачева
Попни се у своје вјекове
Презри сва лажна обећања
И муњу притајену испод шињела
Сила је увијек близу презрења
Насиље над човјеком лице без историје
Напријед
То су славна Брда
Ту се никада није командовало
Бјежи
Док не напунише уста драгуљима
твоји прозвани фотељаши

У „Америчком Србобрану“, 27. 10. 1993. Васа Костић је дао подужи приказ ове поезије под насловом Нови сти-хови Вељка Бојића (приказ је овдје нешто скраћен):

НОВИ СТИХОВИ ВЕЉКА БОЈИЋА

Из кофера који је Матија (Бећковић) поменуо Бојић је у ову последњу збирку унео само неколико песама. Објављене песме углавном су настале 1988. и 1989. године, па их Матија није могао тада ни да прочита. Песме су настале око времена песникове прве и једине посете Отаџбини после добровољног изгнанства.

Читалац који одвоји мало, свима нама прешег времена, имаће задовољство да открије једну оргиналну поезију, која вуче корене из Његошевог стабла. То наслеђе, а можда и *проклетство* за ствараоце, који у ово непесничко време опште стиховима, заслужује нашу пажњу. Бојићева збирка подсећа на један каледиоскоп скица, које се као у једном мозаику допуњују показујући унутрашњост једне мислене личности, коју прогоне сећања од изласка сунца на Лумеру, (брду на Сињајевини), јер се стадо музла и пуштало из тора прије сунца и пело уз једно брдо (струг), гдје су први зраци сретали мало чобанче код оваца, будућег песника, па до џунгле на асфалту, која га данас окружује. Ту су записи о Подгорици, престолном Београд, сужњима из Кочевја, Голог отока, подужи записи о Милићу од Мачве, принцеви Симониди, дисидентима...

Бојић је речит песник дугих стихова, пун сликарских запажања, што му као и сликару приличи. Његово сликарство пуно сурреализма налази своје рефлексије у песмама.

Навешћемо малу потпуру стихова да би будући чита-оци збирке знали шта их очекује:

*Пали смо ливадо за кошеће
али поражени нисмо
Добро сјеме крили смо у кремењу
у њедрима тврде вјере*

*Пјесник је ратник у вјечном рову
Битка је непрестана
нација увијек угрожена
Вјенцима љепоте овјенчана*

*Краљице у мозаику њежно ткана
сјети се руку неимара
Рујних зора са Препрана
Кад се сунце рађало изнад Лумера*

Он пише слободним стихом као наши модернисти, без интерпункције, захтевајући од својих читалаца један на-пор, али и доживљај уживања у музикалности набијених мислима пјесничких редова. Биће и оних, који ће се по-жалити да им зато песме нису разумљиве, ако их сувише брзо читају, али оних који ће у овој реткој збирци уживати биће далеко више.

Бојић је и ову збирку, као и две последње књиге, издао о своме *руху* и *круху*. Он је и издавач и дистрибутер. То је одраз нашег времена.

2.5. ДАМА У БЕЛИМ РУКАВИЦАМА

*Роман, ауторско издање, Лос Анђелос 1994. ћирилица, 838
страница*

Роман *Дама у белим рукавицама* објављен је прије него сам упознао господина Вељка Бојића, и нисам ту књигу био прочитао, ни видио. А прочитао сам је под необичним околностима написао сам осврт, синопсис и подугачак приказ.

Једна угледна калифорнијска госпођа прочитала је роман *Дама у белим рукавицама* и одушевила се. Помислила је да би било добро да се дјело интерпретира филмском техником, па је од аутора затражила, односно хтјела да наручи, синопсис. Аутор јој је предложио мене правдајући се да он не би могао написати синопсис свог дјела. Мене је наговарао да се тога латим, јер би желио видјети екранизовано своје дјело, а да се то оствари није нереално, јер госпођа о којој је ријеч има кћерку глумицу којој је наумила главну улогу у замишљеном филму. Прихватио сам се посла и не помишљајући колико ће ми за то требати времена, прије свега и не помишљајући да је роман толико обиман.

Након прве прочитане странице, у којој је описан мени добро познати небодер у Лос Анђелосу, књигу сам прихватио и наставио да је читам са интересовањем. А Бојић је, успут да кажем, на томе небодеру радио грађевинске послове двије године, поставио је на десетине хиљада граничних громада, али и касније био у прилици да у њему види све ликове које је приказао у роману.

Писац је у животу, као и умјетности, у сталном размишљању: куда иде савремена цивилизација, која би се могла назвати и америчка. Као шапом, војно, економски, културно, и нарочито поп културом и холивудском упитном индустријом, загосподарила је планетом, поро-била је све вриједности, да би валоризовала просјечност и неспособност, од којих прави национално херојство. Бојић непоправљиво вјерује у традицију, морално наслеђе, одр-ицање и мисленост, која се одбацују и приклањају нераду, страстима, дрогирању и паушалном лагодном животу – разуларености. Ово су велике идеје романа.

Приказ који овдје приказујем није стандардан, више је окренут оном што сам користио за синопсис.

Емигранти из комунистичке Југославије, Вера Вандел и брачни пар Дијана и Бранко Бен Добрић срастају се у Паризу и пријатељују. Бен је опседнут студијама и истраживањима, супруга Дијана га подржава и ради најпростије послове, при том добија тешке опекотине на рукама, а ожиљке ће да прикрива бијелим рукавицама.

Добрић се досељавају у Америку, он завршава и други факултет, и не посустаје у својим истраживањима. Не-практичан је за дневни живот и на дуже остаје без посла, породица троши уштеђевиу и потроши је. Вјерна супруга забринута је јер су допали сиромаштва, он не може да нађе инжењерски посао, али неће да продаје изуме, јер је његов главни изум из сфере ласерских зрака огроман научни искорак, и у страху је да се може злоупотреби и човје-чанству нанијети велика штета.

Агентура је на трагу да он има велике изуме, које прави у својој малој лабораторији и намећу му се нудећи велике новце за откуп. Супруга и кћерка

наговарају га да изуме уновчи, те да почну да живе достојним животом, он то никако неће, запошљава се и ради мале и јефтине физи-чке послове.

Дијана и Бен потичу из средина у којима је брак узви-шен морални чин, који ни под каквим околностима не до-лази у питање, они се воле и понашају се, и у потпуно но-вој средини, у складу са донесеном племенском традицијом. Иако млађа 16 година, и иако је љепотица о коју се отимају, она никад ни и једним гестом није дала да се наслути нека њена промјена. Кад је он завршио са својим школовањем, и она је уписала колеџ и приводила га крају.

У сретном браку, једино дијете, Оливера, одрастала је и развијала се по родитељским надзорима, али је у седам-наестој години почела да поприма и утицаје модернога свијета у коме се нашла, а то је свијет Холивуда и поп културе, који се у потпуности коси са родитељским схватањима и животним опредјељењима. Она се у тој протур-јечности тешко сналази и као клатно осцилира између те двије крајности.

*

Након што су Добрићи прошли кроз различите ситуације по Америци и скрасили се у Калифорнији, гдје су купили кућу, и париска пријатељица Вера Вандел ненадно се појавила, и она се настанује у Алхамбри, и старо пријатељство наставило се. За тих 18 година Вера је направила два брака, и из њих изишла свијетла образа, али и веома богата и још увијек физички лијепа, уз то постала је и позната личност коју опсједају новинари. Неки господин Грин, без нарочитих разлога, завјештао јој је баснословну имовину, писало је више новина, а она тестамент није хтјела да узме из моралних разлога, како је говорила, и то је био разлог да је постала новинска звијезда.

Вера је свакодневно са Дијаном, Беном и Оливером, али они су потпуно различити свјетови, који се снажно привлаче на додирним линијама различитог схватања живота. За Дијану, Вера је појам жене која готово савршено усклађује старокрајски морал и савремени искварен свијет, богатство и свакодневну скромност, физичку љепоту и стил одијевања, те неуображеност иако је стално у жижи збивања најбогатијег и најпопуларнијег свијета. За Дијану, она је врхунац успјеле моралне америчке жене коју узноси љепота тијела и духа. За Бена, она је љепотица која је из-дала прадједовске аманете. И на том плану стално сијевају тросмјерне искре. Успут и Оливера је опчињена Вером.

*

Бена упорно прогоне два агента, представљали су се као Фишер и Линтон, траже да откупе његове изуме, један нуди \$100,000 а други \$18,000, али исказују и нејасну пријетњу. У презадуженој породици обадвије суме су баснос-ловне, али Бен остаје досљедан свом не до краја јасном моралисању, супруга и кћерка више не могу да га схватају и подржавају, и долази до знакова породичне неслоге. Вера, Дијана и Оливера траже од Бена да се осавремени и породицу изведе на ниво живљења свијета у коме су, али до њега ти вапаји као да не допиру, његов морал не може дозволити свјетску провалију, до које би могли да доведу његови изуми. Он ће их рађе уништити, а са њима и своју породицу, то је у њему преснажно и непоколебљиво.

Дијана први пут у браку показује знаке неподршке мужу, а Бен то схвата као утицај пребогате и морално недосљедње Вере, и на тој релацији долази до

препирки и нетрпељивости. Дијана је забринута у огољелом сиромаштву, и налази да је наступио час, када и сама мора да преузме нека питања, а не слијепо да слиједи мужа, који се не сналази у материјализованом свијету. Још истрајава у чедности и вјерности *разапета између мужа и Бога*, а у кући још владаше мир. У такву ситуацију уплиће се незнан и непозван мулти милионер, који је опсједнут Дијанином љепотом.

*

У највећем лосангелском пословном небодеру, на 32-ом спрату, Тед у пролазу уочава изузетно привлачну жену, која у њега уноси немир, јер веома личи на покијну супругу Карол. Прати јој сваки корак, све до куће у Алхамбри. Индустријалац враћа филм догађаја из кратког живо-та са драгом супругом, присјећа се многих лијепих трену-така проведених са Карол и повезује их са Дијаном, као њеном реинкарнацијом. Намећу му се помисли и на начин погибије његове супруге, била је са пријатељицом Мери Џои и управљала је авионом... Тед ангажује приватног детектива Мајкла Дилана да Дијану прати и сазна њену прошлост.

Чести су извјештаји агента Дилана, који успјешно уходи и препричава живот Добрића, Вере... На једном од сас-танака њих двојице, у ресторану, упознају двије лијепе стјуардесе, и након кратког познанства Тед осваја једну, Мери Лу, са којом проводи ноћ у јахти и планира да је задржи за мистресу. Тед је већ раније учврстио везу са лијепом госпођом Елен, запослио јој супруга Пјера и за њене потребе купио скупочијен кондоминиум на *Pacific Coast Highway*. Да би ослободио простор за Даму са бије-лим рукавицама, планира да се ослободи двије мистресе, секретарице и housemaid Силвије, прелијепе Швећанке. Ту је и Мишел Дункан. Ови планови, најаве прекида са љубавницама, пуни су драматичних ситуација.

Вера би да новцем помогне Добриће, Бен и саму поми-сао на то категорично одбија, па Вера на разне начине помаже Оливеру и Дијану, и све више их уводи у живот помодног свијета. Дијана већ иде на тенис, у ресторане и излете. Од десетине апликација нико Бену није понудио посао. И Вера има повремено неке кризе не расположења и планира да се врати у Парис, а Дијанино друштво, чедне жене, дјелује јој као мелем на рани.

Агент Дилан успио је да уприличи *случајан* сусрет на скијању Вере и Теда, на плану ка познанству са Дијаном. Вера размишља на нов начин о животу, враћа се цркви и помаже је новчано. Добрићи су суочени са Вериним рас-кошним животом и својим све тежим понирањем, ломови у душама су драматични. Бен би већ морао да што ради, уновчити патенте свакако неће, а Дијана пожурје са колецом.

*

Тед успијева организовати успјешан излет са јахтом и пробраним друштвом, по први пут уводи Дијану као Ве-рину пријатељицу. Проницљиве Тедове мистресе схватају да је излет због Даме у бијелим рукавицама и Теду праве сцене. Вери је *подметнут* Морис, са надом да ће доћи до дубље везе, Мориса занима њено наслеђство од умрлог Грина, а њу госпоштина угледног Парижанина. Тед је опчињен Дијанином личношћу: *Пробудила је у мени неко екзотично прољеће, које сам негдје раније срео, а у њеној бли-зини поново га доживљавам*. Тед је успио

да Дијану њежно дохвати за руку, и тиме је овај сусрет за њу завршио прејаким догађајима. Размишљаће о свему, биће и кушње.

Вера и Морис су на путу чврсте везе, планирају путо-вање за Париз, Добрићима оставља много вриједних ства-ри, па и једну много скупу библију. Добрићи су и даље без посла и новца, продају аутомобил, Бен почиње да ради слабо плаћен посао на бензинској станици, и Оливера почиње да ради по пар сати у трговини. Вера се пресељава у Париз, Тед прати сиромаштво Дијане и тражи начин да то искористи, позива је на ручак, али она то одбија. Око Оливере два су драматична догађаја, гдје послодавци по-кушавају да искористе тај пупољак, Дијана то спречава и веома се узбуђује.

У Дијани је изђикала побуна, а Бен и дефинитивно одбија примамљиву Фишерову понуду за откуп изума.

Тед ради на сређивању односа са мистресама, мисли да се ослободио Мишел уз доста драме. Силвија је дознала да је на реду и она, али она је gravidна и неће да послуша Теда и изврши прекид трудноће. Ситуација је драматична, јер он јој предлаже да се уда за неког Франка. Теда је понијела чедност Мери Лу, не вјерује у њену љубав, боји се да му нешто спрема и та игра развија се. Дијана је његов главни занос, иде далеко у плановима, чак помишља и на дијете с њом, уходи је и ограђује са свих страна.

*

Адриан Кинг четврти је Тедов синовац, родитељи су му погинули прије 8 година, па га је Тед преузео, школо-вао га, те као перспективног фудбалера упутио у поли-тику, у којој је имао и запажен успон. У Вотергејт афери максимално се експонирао и биједно понашао да би лично прошао боље. Поред не дугог затвора, будући да је маркантна и виспrena личност, те добар оратор и заводник љепотица, наједном је израстао у прву америчку медијску личност, коју су новинари опсједали свуда и у свако ври-јеме. Да би му помогао Тед га из Вашингтона позива у Лос Анжелос и планира га за наслједника своје индуст-ријске империје.

Адриан је потпуно нестабилна личност, ексцентричан али зна шта хоће, најавио је књигу о скандалу и веома заинтересовао издаваче, њом ће да се обогати. Не занима га индустрија, он хоће да живи раскалашно а не одго-ворно. Опсједају га љепотице и свакодневно их свлачи и оставља, а на двије је бацио око за дужу везу, и обје Те-дове симпатије, Дијану и Елен. Прогони их безскру-пулозношћу. Обје су пуне пожуде за њим, али се не дају, одбијају било какав контакт са, а стално га прижељкују, па и маме. Он је не поправљиво насртљив, долази им у куће не најављен. Елен попушта и дозвољава однос, Дијана истрајава, али и само на помен његовога имена она устре-пери и запада у кушњу.

Тед послове уговара преко високих људи из политике, даје велике донације, посебно са локалним лидерима, кон-гресменом Милером и сенаторским кандидатом Шнај-дером. Они треба да помогну и да се Адриан извуче из афере.

Тед је не предвиђено у великом проблему са Силви-јом, која је дрогирана и у животној опасности. Преживљава у болници, он је одбацује и она нестаје без трага. Поново насрће Мишел, али и ње се ослобађа, па и она нестаје без трага. Теду је Дијана стално у мислима, сваки дан шаље јој букет свјежег цвијећа, али шање га и Елени.

Након годину дана познанства Тед успијева да се у једном ресторану насамом сусретне са Дијаном. Додатно га је опчинила. Навикао је на љепотице оскудне знањима и достојанством, затечен је њеном ширином погледа, мудро-шћу и обазривошћу, што је позлаћивало њену љепоту. Он је њој мање дражесан него што је био док га је мање поз-навала. Није прихватила приближавање. Тед ће покушати да је анимира преко рјешавања Бенове невоље, почео је о његовим изумима и понудио помоћ. Изговорила је цијену \$300,000, проценат и Беново инжењерско запослење. Тед је начелно прихватио понуду и на томе су се растали.

*

Сусрећу се истраживач Бен и индустријалац Тед, те воде угодан разговор, будући да су открили како су у току Другог рата били борци на истој страни, Тед, амерички пилот који је оборен над Србијом, гдје је Бен био герилац. О Бену Тед стиче веома повољан утисак и мисли да га може добро искористити као истраживача. Понудио му је оно што је предложила Дијана. Бен је за два изума тражио \$1.000,000, Тед је остао при своме, и на Бену је да разми-сли и јави се. Бен се посавјетовао са адвокатом Парићем и овај га је савјетовао да тражи 6 милиона долара.

Услиједила је породична драма, Дијана је одушевљена понудом и визијом сретнијег живота, а Бен, којег подр-жава Оливера, донио је чврсту одлуку да понуду одбије.

Дијана још једном пада у разна искушења, и долази до још једног *случајног* сусрета са Тедом, који она препознаје као намјештен, осјећа да је *ловина* бахатог богаташа, и чврсто доноси одлуку да не подлегне, па и по цијену да Бен не успије. Поздрављајући се на растанку, Тед је успио да јој уручи десетине хиљада долара вриједан медаљон, са ликом богиње Дијане из грчке митологије. Уз напор присјетила се да је тај медаљон загледила на 32-ом спра-ту небодера, у драгуљарници, упамтила је и цијену, али се магловито и присјетила лица која су била ту, па јој је и лик Теда могао бити тамо. А било је то оно прво сусретање.

Док Бен и Оливера сањаре о силним милионима и пра-ве планове по Паризу..., Дијана са \$50 у кући почиње први пут да се окреће алкохолу, и први пут у 18 година брака супроставља се супругу, налазећи га неспособним да прехрани породицу. Узима аутомобил, отвара сва стакла и демонстративно пркоси фривеју, вози брзо и безциљно. Нестаје јој горива и случајно се зауставља на врху високе петље, баш на мјесту гдје је било помодарство самоубистава.

Мислећи да је још један самоубица, полиција је уокру-жила и ухватила, она се испрепадано бранила мислећи да су разбојници, у обрачуна изгубила је свијест и нашла се у болници, са *дијагнозом самоубице*. Шокирани су Бен и Оливера, а Дијана не зна шта јој се догодило, осим да јој је нестало бензина. Дошло је до спонтане препирке, и она је остала досљедна, са болничког кревета, у присуству Оли-вере, Бену је рекла, при потпуној свијести, да више никад неће бити како је било, јер она то више не може и неће. У Бену је прејак старокрајски породични морал, и Дијана му је једино важнија од изума.

Бена је баш тада посјетио мистериозни Фишер и пону-дио му \$1.000,000 за изум који Бен држи у тајности. Иако још један изазов у незгодно вријеме,

опет не попушта, одлази код Теда и постиже споразум, \$175,000 готовине, \$150,000 у акцијама и годишњу плату \$40,000.

И Тед је шокиран информацијом да се Дијана покушала убити и да је у болници.

*

Добрићи продајом куће из биједи пресељавају у врх америчке елите, у купљену вилу меншен у Беверли Хилсу. Дијана у потпуности мијења навике, као и све отмене даме игра тенис, плива, вјежба и иде на масаже, организује пријеме, запошљава послугу, купује накупљени аутомобил, најскупљи намјештај, умјет-нине..., позивају је на јавне скупове и приватне вечере. Све то и унутар њенога бића прави промјене, и све је ближе филозофији погледа на свијет горостаса од жене, пријатељице Вере.

Бенови изуми, из сектора војне опреме, примљени су позитивно од Тедових истраживача и одмах су стављени у производни програм. Бен се показао као истраживач достојан поштовања, и убрзо је постављен за шефа свих истраживања у моћној Тедовој компанији. Већ путује и врши значајна уговарања, па је тако доспио и до Париза, пошао је са Пјером, а повео је и Оливеру. У томе је било Тедове подмуклости, јер се одмах наметао Дијани, успио је да игра тенис с њом, али она је једнако одана свом брачном другу, што Теда још једном изненађује, повређује али и инспирише да истрајава. Дама у бијелим рукавицама све је више достојна Тедове борбе за њу, али и разлог додатног размишљањима о стварним животним вриједностима, о различитим филозофијама ка путу среће, а Тедова и Дијанина су очито супротне. Њена је људскија. И то је Тед у њој почео да цијени, почео је да је прихвата онаквом каква је, његов идол, до кога можда никад и неће докучити.

*

У сусједству Добрића је богата удова Клаудија С. Чар-лс, која је угледна и припадник хуманитарне организације у којој је активна и повремено ангажује Дијану и Оливеру. Њен сестрић Самарин, студент и оснивач неке мале странке, анимира Оливеру и праве озбиљнију везу. Са лијеве стране је сусјетка, госпођа Ким, и она је богата и води неки агресиван покрет жена, експонира се и полиција је хапси, а Дијана је често с њом, па и на демонстрацијама, и повремено има неприлика због тога. Нарочита је драма била око једних демонстрација гдје су захваћене и Дијана и Оливера. Сину није дала да иде у Вијетнам, уклонила га је у Канаду, због тога је у сукобу са мужем и разводи се, кћерка јој се дрогира, а и комшилук на неки начин у томе учествује.

*

Тед се преоптеретио Адриановим испадима која свакодневно биљежи штампа, много се труди и око Дијане да од ње направи покојну Карол, немиран је до мјере да тражи помоћ од психијатра. Овај га још и убјеђује да је болестан, да се окани потраге за љепотицама у којима тражи Карол, те да мијења начин и схватања живота. Тед је поодавно ангажовао једнога писца да пише књигу о породици Кинг, о којој има податке посљедних 300 година, угледној и богатој породици, чији је он изданак, и књигу жели као велики породични споменик. Успут, уз огроман и раскошан меншен, други умјетник

теше његово попрсје. Од Силвије добива пријетеће писмо, неће да абортира, телефоном се јавља и Мишел да и она запријети, а Адриан га сваки дан онерасположи новим испадом, и Тед нема мира.

На вечери код Теда, Дијана први пут у живо види Ад-риана, и истог трена почела је да дрхти. Тај осјећај никад је неће напустити. Ту се сусрећу Бен и Дан Диксон из пустињских база, који му нуди многе погодности ако би прешао код њега. Тед то уочава и није му право. Тед је велику вечеру организовао због Дијане, али се без позива појавила Елен са Пјером, да ту везу спријечи.

Тед у кући има пребогату галерију, користи прилику да је покаже Дијани, да би успио говорити насамом с њом. Она се диви експонатима, али на његова приближавања остаје дословна свом карактеру. И око те вечере са 27 столица било је оговарања, Дијани је додјељена столица прве даме, а мушка Адриану. Иза ове вечере Тед упорно телефоном назива Дијану, а она га слуша само док говори о Адриановим прљавштинама.

*

Оливера се дружи са Кен Беверли, младићем старомо-дних схватања који се умногоме слаже са оцем Беном, а њено срце је уз Сандра.

Госпођа Ким се упорно намеће Дијани, знатно је преобраћа у схватањима: *Ти си, драга моја, тигрица која је одрасла у заточеништву. Сада су врата на кавезу отворе-на, али се ти плашиш да побјегнеш.* Води је у планину на јахање гдје долазе лијепи младићи због богатих госпођа.

Бена још једном опсједају агенти ради тајних изума, мисли да је Фишера увјерио да тих изума није ни било. Холт, агент нафтне индустрије показао се добрим познава-оцем Бенових изума проданих Теду, и изразио мишљење да су ти изуми милионске вриједности, те се Бен још једном враћа на увјерење да га је Тед преварио. О томе би поново да говори са Дијаном и Оливером, и тада се на ТВ појављује Адриан окружен масом обожаваатеља, а Дијана затрепери као шипарица...

Дијана много уложеа у вилу, задужује се, надокнађује пропуштено из претходног живота, Бену уређује богату библиотеку. Дијана је коначно и дипломирала, тим поводом приређује раскошну вечеру. У перспективи мисли наставити усавршавање, планира и докторирати.

*

Вера је у Паризу и близу је брака са Морисом, али заљубљена је у неког професора. Од Вере, Дијана сазнаје да је Адриан заљубљен у Елен, и она показује знакове при-туљене патње. Тед поставља Адриана за директора за координацију у корпорацији, мјесто измишљено за њега. Новине га не остављају на миру, пишу о књизи коју ће написати, о књизи коју ће написати Валери, супруга са којом је пред разводом, о књизи коју ће написати његова кућна помоћница, књизи коју ће написати једна његова љубавница...

Тед ће Пјера прекомандовати у Европу и тако се рије-шити Елен. Али она је потрошила своју имовину, од Пјера направила пијаницу, продала је кућу и купила кондо-миниум у Марину Дел Реј, напустиће Пјера и удаће се за Теда, то је њен план. Због тога је љубоморна на Дијану. Вера позива Дијану и предлаже јој да не прави везу са Тедом због већ посрнуле Елен.

Адриан насрће на Елен и Дијану, опчињен је њиховим љепотама. Ненајављен, једном приликом бануо је у Дија-нин меншен, и затекао је у костиму код базена. Она се и том приликом опчинила његовом љепотом, али је смогла снаге да се прибере и посјету назове дрскошћу: *То није дрскост већ храброст, а храброст је врлина, а ви поштујете врлине. Ја сам то одмах запазио. Ви носите у себи чар света за којим се чезне по књигама, јер се више не налази у животу, а када се нађе, онда човјек не може да остане према њему равнодушан.*

*

Шездесетогодишњи индустријалац Томас Тед Кинг све чешће има потребу да прави животни биланс, и сваки пут нађе да му је остало премного да уради, у томе је и освајање Дијане. На једном од ријетких одмора, рибарио је у Мајами Бичу, али већ је био исцрпљен, позлило му је и завршио је на клиници, и тамо ће на њега насрнути тешке мисли. Покојна Карол је још једном снажно забрујила у њему, назива Дијану, и као најближој особи, отвара душу и срце, а она му дозвољава да говори. Психички постаје све нестабилнији и незадовољнији, и даље је незасит производње новца и потрошње љубавних сласти. Вера ће рећи:

Тедова душа уздизала се као голи зидови готске катед-рале, подесни да се у њој огласи вапај, а не лирски тонови. У тој пространој души чуле су се понекад оргуље времена и подмукла звона његове нагонске природе, која се мало чиме могла заситити, па се тај храм испуњавао неутјешним бићима, којима је новац била једина религија. У том храму он није био пастир већ Дионизос, који уздиже свој сјај над рушевинама пропалих бића. Силници граде свој свијет као краљеви пирамиде, рукама милиона који су недостојни њи-хове пажње.

Тед је пред судбоносним уговорима са комунистичком Кином, али и мора да прибави сагласност државне администрације. У помоћ призива Адриана и шаље га у Вашингтон. Он тамо сваки дан лијеже и пијанчи са новом љепотицом, за Теда нема времена и Тед је додатно узнемирен. А државни канали ТВ Адриана по скандалу не скидају са екрана, гдје је стално окружен лијепим обожа-ватељкама. А тај Адриан умије да се наметне новинарима и простом свијету, воле га као и све његове лудости, јер он је прави представник новог покрета – поп културе, по-крета младих који не маре за вриједности, руше их и уздижу незнање, љеност и богат живот без рада.

Адриан се састаје са супругом Валери и сазнаје да је трудна, и он и од тога мисли да направи посао, јер дјетету ће требати отац. Назива и Дијану и Елен, узнемирава их у свако вријеме, а оне га и желе и одбијају.

*

Ким Далтон се умара од демонстрација и тражи утјеху у љубави, све више говори о фантасти музичару Валтеру, па се и Дијана удаљава од покрета за који се била загри-јала. Она размишља о запослењу.

Како је Адриан насртљивији тако је и Дијана раздраж-љивија и несигурно

плива на рубу понора, стално би да усвоји нешто од понашања госпође Ким и прелијепе Вере, али истовремено и схвата да оне нису сретне ни колико она. Иако је у својој науци и проблемима, Бен успијева да препозна Дијанине кушње, због тога не воли госпође Ким и Веру, говори:

Госпођо Далтон, ви хоћете да изнесете заставу женине чистоте на брдо заспале људске савјести.

Дијана зна домете његових мисли, пресабира себе и њега, тражи свој пут:

Тед је особењак, Бен је опсједнут науком, Елен је љубоморна, Ким је збуњена женом у самој себи и не зна шта од тога да чини, Адриан се понаша у животу као провалник у богатој кући, двоумећи се шта пре да уграби за себе.

*

Лола Илић је Оливерина пријатељица, слободнијих је надзора и симпатичних манира, које подсећају на ненад-машну госпођу Веру, па је Оливера повремено слиједи и опонаша. Ту су дјевојачке приче и згодице, Оливерено пријатељовање са Кеном и Сандром, филозофирање моде-рне и распуштене младости, али и врло озбиљне ситуације које родитеље доводе у бриге. Нарочито је потресна Лоли-на прича из једног тродневног логоровања на рок кон-церту.

Тед је и даље подједнако заузет бизнисом и женама, са којима све више има непријатности. Још не зна гдје је Силвија и је ли прекинула трудноћу. Успијева да приволи Дијану да дође на један разговор. Замишља покојну Каро-лу и жали да је одлагала са дјететом. Послови му западају у тешкоће, има више стотина милиона губитка на неким уговорима, због тога се припрема да пође на скијање и тамо да се сусретне са утицајним политичарима.

Тед је на рибарењу био са Бобом и његовом новом супругом, и сада долази поручник Купер, који је истражи-вао несрећу Тедове и Бобове супруге, те се распитује за битисање Боба, јер је његова друга супруга нађена мртва у апартману. Још једно подсећање на несрећу драге супруге узнемирава га.

На скијање је повео Мишел, љепотицу која је била у ужем избору за мис Америке, неуспјелу глумицу, која се дрогира и инсистира на браку, загорчавала му је живот и на планини. Да би га направила љубоморним спетљала се са неким Талијаном, који јој је нудио улоге у Риму, а Тед на снијегу неочекивано сусреће прелијепу Мери Лу и нас-тавља с њом.

Адриан је понешто урадио и за Тедове послове и под туђим именом враћа се у Лос Анђелос, али га у авиону препознаје стјуардеса и спетљава се с њом. Адриан упор-но телефоном назива Дијану и она пријети да ће тражити заштиту од мужа. Он назива Елен и она га одбија, јер је рачунала на Теда, а он јој саопштава да је Тед у планини са Мишел, та вијест је разбјесњује и баца у очај. Касније, Адриан бескрупулозно насрће на Елен, и она из очаја али и освете Теду, прихвата и иде са Адрианом у необуздану љубав и жесток алкохол. *Ти су карактери нагло доносили драстичне одлуке, а касније су се извињавали за посљедице.*

*

Бен путује у војну базу у пустињу да заступа Теда, по-вео је Оливеру, а Дијана је остала да се госпођи Ким нађе при руци око организације демонстарција. Бен је Дијанин останак схватио као малу издају. На путовању Бена прати сумњив аутомобил, и он томе придаје значај. На овом путовању Бен је, кроз лаган разговор, Оливери изложио сву своју филозофију гледања на живот и свијет, говорио је занимљиве ствари и она га је слушала са пажњом. У основи бранио је вриједности које су девалвиларле у аме-ричком друштву, гдје се слави осредњост и неспособност. Са овога путовања Бен је донио још једну повољну понуду за себе, али ће је касније Дијана глатко одбити.

Тед на скијању ломи ногу, иде у болницу, и у гипсу ће код куће остати дуго. Доживљава стрес, губи вјеру у себе, и за то оптужује свакога ко је дошао да га види. Мери Лу га је напустила. Мишел је у Лас Вегасу на неком снимању. Адриан ни у чему не може да га одмијени, а блати га. Опет га шаље у Вашингтон да прибави дозволе за извоз на исток, јер је уложио много и направио нове фабрике рачу-најући на тај посао. Са ногом у гипсу, штакама и инва-лидским колицима Тед запада у психичко понирање, од напуштености од оних у које је највише вјеровао, како мисли, од физичке истрошености, како му се први пут причињава, али и од досаде и слободног времена, што је редовна пратиља пословних људи кад нагло прекину да раде. Једино га је расположила ненадна посјета Дијане и Бена. Она му је исказала обиље њежности и саосјећања, пољубила га је у лице.

Адриан у Вашингтону банчи, први пут успијева да у кревет уведе Каролину Милтон и пјева јој о љубави, а већ сљедеће ноћи из бара купи и у исти кревет уводи љепо-тицу која ће га опељушати. Позива Дијану и опет је узне-мирава, дозива Елен која га и одбија и мами. Тед га прогони, али он за источне послове налази мало времена. Ту доживљава необичну ситуацију са лезбејком Мелисом. Нешто и успијева око Тедових послова и Тед се одушевљава, те помишља да и његов портрет унесе у своју гале-рију.

Тед сваки дан шаље Дијани букет цвијећа, његов жи-вот су лијепе жене и индустрија, никад то не смеће. Од агента сазнаје да је Силвија нестала, продала је све што је имала и са банке покупила готовину. Мишел се удала у Лондону. Елен му се не јавља. Долази и писац породичне књиге, да тражи новац, а кад Тед пита о крају књиге, овај одговара да је при крају, недостају само неколике рече-нице, које ће написати кад се Теду догоди један од три могућа случаја; банкрот, смрт или син.

*

Бен и Пјер путују на дужу у Европу, иде и Оливера. Испраћају их Дијана и Елен, те разговарају о свему па и о Теду, и Дијана јој даје на знање да је при моралу удате же-не и да никад неће бити с другим. Адриан из Вашингтона насрће на Дијану и Елен, његов глас Дијану доводи у чудно стање, стање нејасне кушње и немира, али и даље успијева да се држи отмено и одбије сваки његов насртај.

Боб је ухапшен због убиства друге супруге, успут је признао да је убио и прву, и са њом Тедову Карол. Тед је још једном несретан, са инвалидским колицима иде на аеродром и у свој авион, те путује у пустињу гдје је умје-сто споменика засадио палме, и из авиона спушта вијенац. Под стресом је, али прима пријатеље који долазе са топ-лим ријечима.

Дијана ненадно посјећује Теда, а овај јој се жали на Бе-на, који саботира уговор са Кином, моралише старокрајска осјећања и изуме не да у руке комуниста, како прича на све стране. Дијана је дошла да саопшти Теду да је Елен у очајном стању, јер га она воли а он је потискује, при том му је вратила скупопљени медаљон и објаснила да објема шаље цвијеће из исте кошаре. Дијана је Теда смождала овим чином, али је он прикупио нову снагу и заклео се да ће је, упркос свему, освојити.

Адриан се враћа, петља са стјуардесом Каролином и Елен, која је због њега пала у депресију а не због Теда. Тед отвара душу пред Адрианом, признаје да губи корак са временом, те разговарају шире о проблемима, и тада Тед у Адриану препознаје много јачу личност него је мислио да је. Говорили су и о књигама које су на помолу, Тед се пријатно изненадио Адрианиним замислима и неке од њих прихватио. У непосредним контактима Адриан је вјешт да се наметне мудрошћу.

Адриан и Елен иду у Тедов кондоминиум, рекла му је да је то власништво њеног брата, те долази до излева љубави, обостране понуде брака, али и нарочито до великог конзумирања алкохола.

*

Послије демонстрација госпођа Ким била је у затвору мјесец дана, није ни послје давала изјаве, одлучна да про-мијени стил живота и да окупи породицу. Њену популарност користи једна модна кућа и запошљава је као менаџера, успјешно окупља сина, кћерку, бившег мужа и уприличује да се свих четворо вјенчају један дан. Добрићи ће бити кумови Њој и Валтеру. Позитивни догађаји око породице госпође Ким позитивно ће утјецати и на Добрићеву породицу, нарочито на Дијану.

Тедово стање се поправља, за који дан скинуће гипс и томе се весели и прави велике планове. Први удар на тај план била је вијест од агента да је Силвија трагично завршила. Добила је порођајне болове, није имала ријешену здравствену заштиту, па се мучила и исцрпила, касно је пребачена у болницу, подлегла је али је мушко дијете срећно рођено. Агент Дилан се понудио да његова супруга преузме и за неко вријеме у тајности подиже дијете. Тед се изненадио да је Дилан уопште ожењен, јер се представљао супротно, па ће то бити још један повод да Тед размишља и о њему, као могућем човјеку који ради и против њега.

Бен и Оливера приводе крају посјету Паризу и тамо су се јављали агенти због Бенових изума. Вера и Морис жене се уз велику помпу, а сестра Елен не долази на свадбу, што довољно говори о њеној патњи око Адриана. Опет Фишер Бену нуди милион долара за ласерски изум, како се изразио, али га и обавјештава да је Тед комунистичкој Кини продао уређаје по његовим изумима. Бен се осјећа као да је издао своје принципе, отаџбину, морал својих поносних предака..., бијесан је и спреман на протуакцију.

У Тедовом меншену Адриан прави велике љубавне планове и назива многе љепотице, а успут заводи Тедову куварицу. Пуни љубави, а и алкохола, раздрагани су Елен и Адриан у Пјеровом Цитроену на путу за језеро, а тамо њиховом весељу неће бити граница. Они се више никад неће растављати, шапућу једно другом. Адриан је написао педесетак страница мемоара, приказујући се као наивна жртва морално посрнулог америчког друштва, и на језеру се састаје са издавачем Сем Самсоном и користи прилику да заводи

његову супругу Лену, која ће убрзо ући у његов тим за писање књиге.

Прва глава књиге *Први јахач апокалипсе* говори о бру-талној Адриановој првој љубави са познатом госпођом, то је узбудило госпођу Лену, која у потаји пише књигу о негативцу Адриану. Лена и Сем имају одвојене закулисне игре око Адриана, а и он око њих двоје. Адриан је већ од Сема добио аванс за будућу књигу, узео је и овом приликом нешто, а укупан приход преко Сема очекује око три милиона.

На језеру се Адриан разњежио и запао у потребу да исповиједа укупан свој живот, разњеженој Елени изригао је све што је било дубоко у њему. А она је захвалан утје-шителъ њежних душа. Након тога, као опорављен ране-ник, онако чио свраћа у један ресторан и тамо затиче Каролину, која га је уходила. Нова помама љубави, бјеже од Елене, која ће га тражити и од госпође Лене сазнати за Каролину, и доживити нови нервни слом.

Вера долази на брачно путовање у Лос Анђелос, али је затиче Елен у тешком душевном стању. Доноси јој вијест да је Пјер неочекивано наследио огромно богатство од не-ке тетке, али њу занима само Адриан.

Тед је покушавао са Дијаном, али у једном разговору, она га је молила да је се окани, јер она може бити само Бенова. И Адриан је упорно назива, свјестан је коли-ко је то узбуђује и истрајава, она се заиста узбуди сваким позивом, али кушња не траје дуго.

*

Настају драме око акција Тедове компаније. Процу-рила је вијест да је дошло до потписа уговора са Кином па су стокови нагло порасли, Вера и Морис су у то уложили много новца, а онда је процурила вијест да од уговора нема ништа, у питању су часови драме у којима Вера распродаје своје акције, а Морис не успјева и под шоком завршава у хитној помоћи. Епилог драме је потписивање уговора и сви ће на томе зарадити.

Бен је несретан да његови изуми иду у комунистичку земљу, то му је стално на памети и савјести, Оливери још једном износи своју филозофију и потребу да предузме не-ку контра акцију. Вративши се из Европе, Бен је изненађен јер га Дијана није сачекала, она је отпутовала са Вером и ојађеном Еленом на Хаваје, на седмодневни одмор.

На јахти води се важан разговор Теда и агента Дилана, који је пун сазнања. Неки новинар Лабан почео је да пише Тедове прљавштине, па су га Диланови људи претукли и у болници је. Дилан је преузео Тедовог сина и о њему се стара његова супруга. Слиједиле су вијести једна за дру-гом, али кад је агент Теду открио везу Адриана са Елен, његовој несрећи није било краја. Како је већ начисто да до Дијане никад неће доћи, он је био одлучио да остатак живота веже за Елен, и ову вијест доживио је као свој потпун пораз, и издају својих најближих. Сам на палуби дуго је размишљао и доносио разне одлуке, наредио је да никога не примају, а онда се као да је командос појавила Мери Лу, она га воли и појављује се кад му треба, поми-слиће Тед и примиће је. Након свих догађаја који ће уследи, баш њу ће и да ожени.

*

Вера чини све да помогне Елен, која напросто лудује за Адрианом и моли Веру да га тражи. Вера потајно анга-жује Тедовог агента Дилана и сазнаје све што је занима. Да би од Адриана заштитила Елен, која је уживала

кондоминиум који је купио Тед, она од Теда купује тај кондоминиум, и Елен ће рећи Адриану како је то њенога брата Мориса. Дилан јавља да је Адриан у родитељској кући и са Леном се љубака и пише књигу. Елен се још једном шокира. И таман кад је Вера помислила да је како-тако залијечила Елен, Адриан се јавља и залуђује је до-краја, прихвата опет везу, водиће га у *братов* кондоми-ниум.

Бен је тај дан отишао на радно мјесто, обавио је неке разговоре, и Теду је поднио извјештај са пута по Европи, онда је спаковао пословну документацију и секретарици саопштио да ће слједећа неколика дана бити на годишњем одмору. Запућује се у пустињску базу, а да о том путовању није рекао ни Дијани, неје јој се јавити три дана, а кад су се чули она је запомагала наређујући да долази одмах, да би обавили кумовање Ким и Валтера. Бен није измјенио свој план, постигао је важан уговор, задовољан покушава расположење пренијети на Дијану, али не успијева, напротив, чак долази и до ватрене препирке.

У пустињи на Бена је извршен атентат, тешко рањен успио је да убије једнога од два нападача. Вијест ће се проширити филмском брзином. Штампa ће јављати како је научник убио нападача, да је и он смртно рањен, и да су му покрадена велика научна открића. Дијана и Оливера су покошени. Тед се јавља и ставља Дијани на располагање авион, сто хиљада долара, адвоката, агента...

*

Елен у кондоминиуму чека Адриана сва расцвјетала од среће. Он долази какав није прије, у фармеркама..., просто обучен и љут. Објаснио је да је Теда са језера смртно увриједио женски глас са француским нагласком, алудирајући на Елен. Тед ултимативно хоће име те жене, и запријетио је Адриану да ће га искључити из свог нас-љедства. Адриан пријети затеченој и полунагој миљеници, а од љубави у коју су се заклињали не бјеше ни трага. Није је пољубио и то је у њој на трен зазвало жестоку мржњу, коју није крила. У једном часу Адриан видје пиштољ у њеној отвореној ташни, ваљда је помислио да је у намјери да га убије, отима јој пиштољ и опаљује у њу. Од раније је ту била једна канта бензина, коју Адриан разлијева и потпаљује. Елен се ипак спасава, са тешким опекотинама и рањена доспијева до болнице. Вијести ће јављати да је Вера Вандел опљачкана, убијена и запаљена у свом кон-доминиуму.

Елен није у тешком стању али ће по лицу остати вели-ки ожиљци од опекотина. Пјер је тјеши и нуди посве нови њихов живот. Вера је савјетује да у болници не говори и не открива идентитет, тако треба који дан због личне сигу-рности, нека је лијече под Вериним именом.

Адриан је имао заказан састанак са Каролином на ае-родрому, па је пожурио да стигне раније, да га ко препозна због алибија, возио је прекорачујући дозвољену брзину, па га је на фривеју слиједила полиција, а он да би јој умакао повећао је брзину. Изнервиран и није могао бити врхунски возач, па је лоше процијенио завој, успон пута и сурвао се у понор. Ту је домало и подлегао.

Тед, Вера и полиција имају посла на све стране. Истов-ремено настаје драма око пада и раста Кингових акција.

*

Дијана је Тедовим авионом отишла Бену, који се пос-лије операција опорављао. Она ће тих дана да своди своје брачне рачуне. Осамнаест година дозволила је да буде слијепо вођена, градила је породичну топлину, брачну љубав и морал по најбољим традицијама свога рода и поносног племена. Мужу да угоди трпила је многе године неимаштине и надала се бољем, остала је и изнакажених руку, остала је у пуној љубави и вјери, али њен муж, уз големе своје способности, и дефинитивно није способан да води практичан живот, она ће све то да му каже уз-дигнутог чела, и додати неопозиву своју одлуку, од сада ће она да преузме породично вођство. Има рјешење о све-му, годинама је о томе размишљала, па и о Беновим изу-мима.

Сличне мисли годинама пратиле су и Бена, и он је знао бити несретан због патњи које је имала трпељива Дијана, а узрок им је он. Понесен наслијеђеним моралом и за-установљен у времену од прије педесетак година, Бен је премного радио, истраживао и надао се да ће својим изу-мима помоћи слободни свијет, и кад је направио сањани узлет, сав његов напор савремени посрнули материјали-зовани систем би да га злоупотреби, и племените изуме окрене у оружје смрти, и за шаку долара преда га у руке свјетских убица. Он то није могао, а није умио другачије да стиче новац и приушти пристојније услове за породични живот.

За Бена је његова супруга оличење људске чистоте. Дијана је физички најзгоднија жена од свих које је видио, она је умилна женка која је једном и за сва времена ода-брала свога мужјака, и ма колико да је погријешила или није, она ће њему остати умилна и непоколебљиво одана. Бен је Дијану кроз читав њихов живот тако схватао, безмјерно је волио а да јој то није никад ни рекао, и она му је највриједније до чега је у животу стигао, вриједнија и од феноменалног изума. Нажалост, то је помислио много пу-та у животу, али на ту племениту љубав није узвратио за-вријеђеном мјером. Тек задње године у њој рађала се побуна, коју је он осјетио још у првом настајању, имао разумијевања и плашио се, али му његово моралисање није дало да се прилагођава америчком друштву, чији је и он држављанин. И не само што је носилац супругине патње, он је довео и на ивицу провалије, јер да није преживио атентат, да су му покрадени изуми, драгу супругу и милу кћерку оставио би без ичега.

Бен је Дијани први пут изврнуо дно душе, и дао јој потпуну подршку за намере које је имала. И она је кренула смјело и одлучно. Тед је имао пред собом још једно Дија-нино издање, диву којој није могао да се начуди, прихва-тио је њену понуду око Бенових изума, десет милиона у готовини и њено партнерство на новом пројекту, те најље-пши кабинет са секретарицом на 32-ом спрату. Бену је остављено да ради као научник.

Тед је већ тада знао због чега је Дијана дама у бијелим рукавицама, знао је да је неће никад имати за себе, али је био срећан да је упознао и жену колоса, и да ће с њом бити у непоколебљивом пријатељству. По потпису уговора пољубио јој је оба лица, то је доживио као врхунац за-довољства, а она ће га још и изненадити ријечима, да се у њеној земљи љуби три пута. Тај трећи пољубац ће бити печат оданом пријатељству, а не љубави како је до сада научио да схвата господин Тед, који ће исти дан поћи на брачно путовање са Мери Лу и синчићем, баш као да је све то прижељкивао.

Васа Д. Михаиловић је 1994. приказао роман *Дама у белим рукавицама* у часопису.

WORLD LITERATURE TO DAY

Васа Михаиловић у свом осврту, углавном, преприча фабулу, сучељавајући онај дио који се односи на Стари крај са америчким животним искуствима. Да би на крају дао суд:

Бојић доноси сигуран закључак о различитим етичким и националним културама, васпитању, поријеклу и моралу, и то посебно чини дјело изузетно успјешно и читаоца фас-цинира љепотом. Аутор руководи са комплексном сликом заплета, способношћу искусног и великог аутора. Дама у белим рукавицама је вриједно дјело и значајан допринос српској литератури и као таква читаоцу чини велико задовољство.

1957, Вељко Бојић, на дан дипломирања у Загребу

2.6. ЦРВЕНИ КЛОБУК

Роман, ауторско издање, Лос Анџелос 1994, ћирилица 192
странице.

У овој књизи на дјелу је доста необичан и *кратак* Бо-јић, роман тек на непуних двије стотине страница. А и тема је нова, породица, која је у успону и којој је на реду да поради на представљању свог педигреа, те је истраживање поријекла у пуном замаху. Показује се да је породично стабло замагљено, у породичну историју покушава се накалемити ствари које нису постојале, а које би породицу приказале у љепшем свјетлу, и породица се издигла у прими-тивној средини, а и сама примитивна. Оно што је ипак истина, породица се обогатила.

И онда слиједи већ позната прича богатих, муж крчи политичке путеве ка успону, супруга болесна али преду-зимљива, а љубавница (секретарица), живи у истом дому (шатору), устаљује се брачни троугао, љубоморна супруга ставља отров у кафу секретарице, али ту кафу не пије она већ муж...

О роману Црвени клобук писао је Васа Д. Михаиловић 1994. године гдје каже да је ово на извјестан начин нови Бојићев талас у односу на претходна два романа.

В. МИХАИЛОВИЋ у „World Literaturi Today“

Као што је било очекивано, да је Бојић у својој поезији био преокупиран, врло разумљиво, са личним ставовима и бригама, у новелама он наставља своју непомирљиву бор-бу са својим старим непријатељем, комунистичким систе-мом. Радња је смјештена на једном малом острву на Ја-драну...

Мање-више, сва копља романа уперена су против диктатора, комунистичких екцеса, луксуза, сплетака, рас-коши, па и страних имена која одабирају за себе. Присутна је деканденција не само карактера већ и хране, пића и забаве, као и у њиховој сталној негацији грађанских права својим поданицима. Посљедице таквог понашања могу свакоме бити јасне, нова класа нема бриге, интереса ни љубави за остале, али и сама због таквог рада ближи се трагичном крају.

Композиција слика, зацијело, несрећна је и поразна. Са-да је то све на неки начин познато, али кад је Бојић писао ову новелу, свијет није имао представе о том тајном жи-воту. У ауторовој моћи свакако лежи његова визија будућег тренутка. Аутор је велики умјетник да не би лако избјегао политичке трактате и празне расправе, како се че-сто сретa, он ствара поуздане карактере, увјерљиве, живе, различите, супротне једна другима, заокупљени личним интересима да немају времена ни за кога. Одмјерени дијалози, брза и лака конверзација, духовита, ствара врло драматичне сцене и призоре. Роман се брзо и лако чита са великим интересовањем и задовољством. И поред тога што је ово наизглед мистична новела, са својим мучним личностима, аутор даје велико остварење.

2.7. МАТ У РАЈУ

*Драма, ауторско издање, Лос Анђелос 1995, латиница, 162
странице.*

Вељко Бојић је све умјетничке жице понио из гимна-зијских искустава, па и потребу да пише драме. Још док је себе тражио питајући се на којој раскрсници да одабере умјетнички и професионални пут, окружење мале пећке средине га је колебало, па и заваравало. Једно вријеме био је врло активан у једној аматерској позоришној дружини, у којој је са великим ентузијазмом одиграо неколике улоге. Представе су се давале у градском позоришту са запа-женим успјехом, када је и *глумац* Бојић стицао славу, која га је усхићивала. Иза једне успјешне представе, када су Вељка хвалили и прорицали му велику глумачку каријеру, повео је разговор са тада младим писцем Данилом Ни-колићем, који га је савјетовао да студира позоришну умјетност. У исто вријеме и професор историје у Вељку је видио великог истраживача историјских наука, који: *У двадесет година професорског рада нисам имао овако фено-меналан таленат, који је рођен за историју и велике догађаје.* Док се још заносио играма на даскама, у вријеме љетних распуста, у Липову је организовао групе са којима је успјешно играо неке лакше домаће комедије. У наставку културног живота у Загребу студент Вељко Бојић је одгле-дао многе драме и небројено пута пресједио у опери. Све ово је утицало да је рано почео писати драме.

У драми *Мат у рају* приказане су двије породице у традиционалним добрим комшијским односима. Њихове двије дјевојке, пријатељице, заљубљују се у једног младића, и тај догађај је запријетио распаду пријатељства. Рје-шење је у договору да дјевојке одиграју партију шаха и добитница добија право на спорног младића. Партија ће потрајати педесетак година, колико је Бојићу било по-ребно да прикаже повој, развој и разголићивање кому-нистичке идеје у балканским релацијама.

У драми *Мат у Рају* Вељко Бојић алегоријски, путем шаховских фигура, препричава људске драме и народне судбине, јер то са фигурама и може, ако су промјењиве, и бијеле и црне и црвене, и чине их прости и важни људи, и Стаљин и Хитлер...

1963, браћа у емиграцији, Данило и Вељко Бојић

Васа Д Михаиливић је у „Serbian Studies“ о овој драми написао:

ТРАГИКОМЕДИЈА Вељка Бојића

Мат у рају је траги-комедија или алегорија на живот у Југославији у дужем временском периоду, прије, током и после Другог рата. Сигурно, то је трагедија о страдању народа, јунака, протагониста под стегом црвених, а са друге стране је комедија пуна сатиричних и комичних ситуација властодржаца, а нарочито како је аутор одабрао да постави главне карактере и догађаје. У овим карактерима, безмало се препознају сви који су играли неку улогу у страдању народа и разарању земље. Ту су нацистички генерали, комунисти, националисти, познати генерали, свјетски лидери, да који пут није лако препознати све у алегорији, али ту су знани и незнани. Наравно, свијет који живи у земљи лакше би то све препознао, јер је у току догађаја. Писац је желио да напише драму, добија се ути-сак, више за читање (леседрама), него за извођење, али ре-жисер увијек може од тога да направи што му одговара. Било би занимљиво видјети те ликове у њиховим улогама, а нарочито би било изазовно за публику. Прије свега, *Мат у рају* је у линији модерних драма, какве се пишу по чита-вом свијету и наравно изводе.

Необичан је и исто толико привлачан амбијент и постава у драми, замисао је вриједна пажње.

2.8. ДРАМЕ

4 драме, ауторско издање, Лос Анђелос 1994. латиница 383
странице.

Оливер

Колашиновићи

Излазак из сумрака

Не гаси ми светиљку

Васа Михаиловић је, након ових драма, мислио да је са овим драмама Бојић заокружио свој литературни профил, иако није био ни близу да објави сва своја књижевна дјела. Иако је професор Михаиловић био добро обавјештен о овој чињеници, он ипак изводи слободнији закључак и каже да је Бојић већ заузео истакнуто мјесто у српској литератури у дијаспори. Али није изрекао јаснији стручни суд, иако се то од њега могло очекивати, већ је и он оста-вио све отворено рекавши да Бојићево мјесто у цјело-купној српској књижевности треба тек да се одреди, као што то исто треба урадити и за друге писце који стварају у расејању.

Ево како је професор Михаиловић видио ове драме појединачно:

2.8.1. ОЛИВЕР: Друга књига драма је много амбици-ознија, не зато што садржи четири драме, већ због њихове разноврсности и предмета обраде. Прва драма Оливер сличи Мату у рају, јер поново има алегоријског, темпе-раменте и моде, слика комунисте у Југославији после Другог рата, док је у Мату у рају нагласак на политички аспект и различите прикривене спекулације и пут да се дође на власт, у Оливеру је нагласак на корозији моралног ткања као неопозив резултат комунистичке владавине. Умјесто политике главни карактер припада *новој класи*, интелектуалцу, који је напустио раднике, којима је много горе него прије револуције. Није случајно да је најчешћи објект мртвачки сандук, који једни другима краду, јер је смрт непрекидно присутна на сцени.

2.8.2. НЕ ГАСИ МИ СВЕТИЉКУ: Ова атмосфера опадања и деканденције, (у Оливеру), још је снажније изражена у драми Не гаси ми светиљку. Проницљиво употребљавајући Диогенов поступак протагонист носи са собом свјетилку куд год иде, симболично, за човјека, Бојић указује на основни проблем, подвлачећи промашаје новог друштва – недостатак поштења и достојних грађана. Метафора свијетла превладава у Бојићевом концепту, логор, страдање, уништење, али – свијетло остаје.

2.8.3. КОЛАШИНОВИЋИ: Једина драма која није постављена у наше вријеме је Колашиновићи. И поред тога што радња није савремена већ обрађује историјски догађај из шеснаестог вијека, Црна Гора, њена суштина садржи исте узвишене циљеве, понос и заслугу, морал и храброст. Колашиновићи су били црногорско племе које је нестало са лица земље у њиховој јуначкој борби против Турака. Старо, вјечно питање – борити се против тираније без милости, до страшног свршетка или се прилагодити зулумћарима и спасити што се може спасити? Карактери, сукоби, постава... све заједно дају једну од најснажнијих слика у читавој српској драматургији.

Колашиновићи су одабрали да се боре и нестали су, али је њихова слава надживјела. Остављено је сваком појединцу да слободном вољом одабере свој пут. Колашиновићи ће бити зацијело класична драма.

2.8.4. ИЗЛАЗАК ИЗ СУМРАКА: Ова је више на зе-мљи од претходних драма. Смјештање радње шесдесете у приморски град, дато је врло сликовито и узбудљиво. Бојић је приказао породицу бивших богаташа, који су затворени у једном дијелу подрума. Немају природног свјетла, само сјене и трагови свијета, који пролази изнад њих. Необична борба за преживљавање, не само економ-ски већ и емоционално, трпећи опресивни режим који га своди на ништа. На крају је ипак триумф за људе који су издржали, налазећи поштење и пријатељство у људима, чак и у оним који су једном помагали режим. Као и у свим Бојићевим драмама, збива се и превире понос и заслуга, моралност и храброст који ће побиједити и са њима је све могуће, без њих живот је, одиста, пуст и празан.

1965, Вељко Бојић у Версају

2.9. ЖУБОР МЈЕСЕЧЕВЕ ВОДЕ

*Пјесме, ауторско издање, Лос Анђелос 1995, латиница, 329
страница.*

Могло би се рећи да је ово збирка првих Бојићевих пјесама, насатајалих још у студентским данима, премда је понио са собом идеје чак и из гимназије из Пећи, гдје је у центру збивања војнички пораз породичне идеје, црногорско јунаштво и лична љубавна искуства. Књига је замишљена као прва из циклуса од шест књига. О овој књизи озбиљније од других бавио се мој пријатељ Васа Костић, који је написао следећи осврт:

ПОЕЗИЈА МЛАДОГ БОЈИЋА

Васа Костић, о књизи *Жубор мјесечеве воде*

Пред нама је нова књига данас најплоднијег српског ствараоца у туђини. Не само најплоднијег по броју објављених књига, а *Жубор* му је девета књига, него и по разноврсности. Поред четири књиге поезије Вељко Бојић је објавио три романа и две књиге драма.

У напомени у књизи *Жубор мјесечеве воде* Бојић каже: *Ова збирка је настала у студентским данима, прије више од тридесет пет година. Пренио сам је преко границе, далеке 1963. године... Ово је прва књига песама, од укупно шест припремљених за штампу.*

Као што видимо поезија младог Бојића није емигрантска збирка песама, иако је он као изданак побеђене стране у нашем грађанском рату био нека врста емигранта у својој земљи.

Школован на *периферији* српске књижевности, у Загребу, где су се *крили* и други снови побеђене стране, Вељко Бојић није у земљи објављивао песме, нити је суделовао у књижевном животу. Студирао је право.

Песме је писао за себе, као хронологију својих младачких размишљања и доживљаја. Ту је он хроничар својих љубавних победа и пораза у песмама у којима су јунакиње остале анонимне. Љубавне песме су иначе биле реткост у Црној Гори. Наш велики научник Јован Цвијић је на једном мјесту записао: Чак и неписмени (у Црној Гори) често цитирају стихове о људском животу и судбини. Нема интимног живота, никад се не говори о љубави, осим ако им се та реч у сну омакне. Сањари се најчешће о јуначком животу.

Можда је и то разлог зашто су неке песме тако дуго чекале на објављивање, а неке нису могле у земљи да се објављују и због *злих мисли*, према онима на власти. По-последњи део књиге, који представља посебну књигу има мото: *Народним ливадама: младе мајке родите здраву дјецу и задојте их вином божуровијем да цвјета земља Србинова.* То је хроника предака, родбине, родног завичаја. Многи од блиских и драгих оставише своје кости у грађанском рату, да им се ни гроб не зна. Да поменемо неке песме: *Успомени предака, Стријељанима на Похорју, Нови лелек, Лијевче поље, Стопама светитеља, Грешно племе.*

Да поменемо опет мудрог Јована Цвијића, који каже: Сви Црногорци старе Црне Горе сматрају Милоша Оби-лића као свог духовног претка, и не само да мисле о њему, и да му се диве, већ га и сањају. У тој патријархалној традицији народних песама и владике Његоша школовао се и Вељко Бојић у чијим се песмама, као рефрен провлаче косовски симболи: божури, јунаштво, Милош Обилић.

*Отворите старе епове да препознате јунаштво
без њихове крви нема божура*

*Реци посестримо из старих стихова
гдје ће божури процвјетати*

Тешко је издвојити посебно стихове из ове значајне збирке, иако упућујемо читаоце на топли Епитаф рано умрлим родитељима.

*Гдје да сложим мозаик успомена
Кад не знам гдје ти је хумка
Легао си међу хиљаде ратника
На крају нашег изгубљеног пута*

Као што песник није пронашао очев гроб тако је и ту-говао за браћом од стричева у песмама: Млади лавови и Хумка покрај пута.

Један стих песме у којој мајка нариче за синовима:

*Корјење вам се осушило од јуначке крви
коју наша прса отхранише
Проклињу Милица и Мара горе Похорја
гдје су им стријељани синови*

подсећа на песму Растка Петровића Сећање на младог сест-рића, који је исто тако као млади четник оставио сво-је кости у шумама Јахорине:

*Горо, ти си их издала
Ти их ниси скрила у своје ледене ноћи
Горо моја дивна безмерна, јахоринска*

Поред тужбалица за судбином својих милих и драгих и многобројних жртава грађанског рата Вељко Бојић, писац Орловска гнијезда, писао је тужба-лице плачући за судбином Црне Горе. Држао је он тај бол, овековечен, у сад објављеним песмама, преко четрдесет година, заједно са својим најинтимнијим стиховима. Да ли је бол био већи од осећања срамоте за оним што се десило у својој земљи није ни потребно истраживати. Песме треба читати:

*Угашен је говор у брдима
велики народни епос у сликама
Коју су мачеви подигли под небо*

кад су синови усправно расли

(Нови лелек)

Када је нова власт почела да прекраја „књиге старо-савне“ огласио се песник у стиховима:

*Моје грешно племе одриче се историје
одриче се славе и части
И поразе целата у заносу слави
за гробове својих отаца и не пита
(Грешно племе)*

*Одузели су нам снове о чојству
одузели су нам иконографију врлина
(Одрођавање)*

Али чаша жучи превршила је меру кад су нови госпо-дари одлучили да уклоне из памћења најдражи симбол Црне Горе, да уклоне Његошеву капелу.

Блажо Јовановић је у име владе Црне Горе упутио пи-смо 1952. године вајару Ивану Мештровићу најављујући рушење капеле: Споменик Његошу ми замишљамо у виду дивног и величанственог маузолеја... Тај маузолеј постави-ли би на врху Ловћена, тамо гдје је сада капелица.

На ту варварску помисао написао је тада Вељко Бојић песму *Умрла је стара Црна Гора*. Са зачуђујућом мирно-ћом за своје године изрекао је песник тешке речи:

*Са цетињског манастира
свето звоно Иваново
Оглашава мир на брдима
умрла је стара Црна Гора
И са њоме јуначка љепота*

*Црвене војске кроз ноћ језде са мамузама
да лише Ловћен небеске висине*

*А ти упокојена земљо скрштених руку плачи
у паганском маузолеју
Који ће бити твоја вјечна тамница*

Овај комунистички гест, рушења капеле, био је далеко богохулнији него гест окупатора Аустријанаца, који су 1916. године оскрнавили Његошев гроб, због чега је пес-ник Милош Црњански написао: Али је звер у аустријској униформи, желела још више. Хтела је да уништи и ону гробницу, муњама бијену, што је као неки анђеол од камена клечала под небом, у облацима на врху Ловћена.

Вељко Бојић је и на 330 страница књиге објавио 280 песама, које иако писане у младости, за себе, одишу зре-лошћу. А о квалитету песама најбоље говори чињеница да је професор Васа Михаиловић из ове збирке уврстио шест песама у антологију заграничних песника: *У туђем прис-таништу*,

То су песме: *Наша вјера, Липово, У јесени, Ка-мено доба, Пред зору и На саркофагу.*

Вељко Бојић је своје песме певао у слободном стиху, у духу надреализма. А надреализам је био погодан у после-ратно време да се *сакрију* отворене мисли од режимских цензура. Режимска критика је ту поезију сматрала *декан-дентном, непријатељском.*

Песме младог Бојића су издржале временску раз-даљину и са задовољством се и данас читају. Ево прве пјесме у књизи:

СЛОГОВИ МОЈИХ СЛУТЊИ

*Жедна сјена пала на студенац
побуњени вапај отаца
И чашом надахнућа долазак ми поздравља
Из суза ме пјесма огријева
лијепим челом сестре покајнице
Све видике од пурпура и сребра
у црну свилу и косе умотала*

*Лагуна на страници јужног мора
узрела маслина у слогу мудраца
Креолска пут на крову ријеке
златни шљунак нерођеног
У пурпурној сјени оружје ратника се купа
О зашто сам те пустио да одеш свјетиљко
кад су твоје пламене ријечи
Биле стогови мојих најбољих слутњи*

*Зелене фонтане сестре Ниобе
тужне очи лијепе војвоткиње
Плачу узидану љубав мајке
у хладне бедеме граде
Бјелина на раскршћу настањена
вечерња љубав костура и свјетиљке
Одлазак астронаута на друге планете
златни видик нове поезије
А мој се вапај у логору довршава
утамничена младост иза решетака*

*О зашто сам те пустио да одеш ријеко
кад су твоје воде у сазвијезђу
Били слогови мојих најбољих слутњи*

Васа Михаиловић је објавио овај приказ о *Жубору мјесецеве воде* у:

SOUTH SLAVIC JOURNAL 1997

Вељко Бојић, аутор четири збирке поезије, четири ро-мана, двије књиге драма, те прича и приповједака, (тек треба да се прикаже), један је од најактивнији и најплоднијих писаца у дијаспори. Таква плодност и разноврсност је необична чак и за нормалне околности, у околности гдје постоји читалачка публика. Збирка *Жубор мјесецеве воде* представља изузетну појаву, коју је Бојић писао између 1954 и 1963 године, са почетком док је био студент и нешто касније, а тек је сада имао прилику да је објави, као прву од седам најављених књига.

...
Бојићеве пјесме и поеме имају нарочит мирис и флуид из његовог личног искуства, као врло млад Црногорац, дјечак, који је био очевидац страшних збивања рата, нарочито оног – грађанског. Његов отац са многим ближим рођацима нестао је у борби против црвених. Пјесник никад није нашао очев гроб, што се и одражава у његовој поезији, осликавајући те странице са болом и жалошћу, страшним губитком, али не и поразом. Пјесник је опредјељен да сачува ова збивања, да умири своју савјест и остави потомству умјетничку слику једног времена.

Као што налазимо и у другим Бојићевим књигама поезије, ова збирка од 278 пјесама, подјељена је у једанаест циклуса, дочарава његов испрени врхунац, снажног умјетничког акцента. Изнад свега ту је богатство метафора, изражених у изобиљу боја, мириса, цвјетова и звукова. Један од његових главних пјесничких средстава је: *The lilac rustles with the scent of your hair*.

ПИЈЕСАК И ЗВИЈЕЗДЕ

(ова пјесма је објављена и на енглеском језику)

*Сјена пастирице у кошуљи трешњиног лишћа
маше празним рукама сутона
Расплетене косе брегова шире мирис булки
и хладна врела уздишу
у тихој пјесми стараца
Ратник поломљених ребара
корача преко потамњелог свода
утроба му се вуче по трави
Разбјене усне слуте пуне кондире
у јесењој шуми копље вапај*

*Пустош оглашава мир на бојишту
И велике црне птице подижу се из гнијезда
Ледна ноћ држи опијело
на одру тманих гора
Гдје је сто пута умирало моје племе
Из земље ничу руке мртвих војника
хладни загрљај покајници
Она је вољела њега и он је волио њу
сада су сами на бојишту
Смрт грли најближе и роса им усне влажи*

Тужна аурора поеме рефлектира разорно и опустошено искуство пјесника, који је као дјечак све то доживио и упечатљиво примио у себе, да га још увијек прогони на животним стазама, борба против нестанка, бораца, изгубљене наде, вјере, љубави, што одиста представља високо умјетничко свједочанство једног доба. Има још многих примјера сличних овој поеми. Бојићеве пјесме достижу свој врхунац кад дотакну срце и душу читаоца и слушаоца, одржавајући високо умјетничко свједочење и људској трагичној судбини и појединцу који се с њом суочава.

2.10. СУДБИНЕ

Приповјетке, ауторско издање, Лос Анђелос 1997, ћирилица, 346 страница.

Књига се састоји од девет приповједака, различитих облика, од најкраће десетостраничне, *Грко*, до преко стотину страница дуге *Старац Рашко*. „Матица иселеника Србије“ је једногласном одлуком жирија, 13. октобра 2000. године, награду „Растка Петровића“ за најбољу приповјетку, додијелила Вељку Војићу, за приповјетку из ове књиге: *Грко*. Аутор је овом књигом још једном у Старом крају, међу брдима, у сиромаштву али чојству, тамо је све грко што се нуди човјеку, па су дошли и колхозни да докусуре и оно мало што је преостало, и све то опет дато да исприча *Грко*. Награда се односила за најбоље објављено дјело у задње четири године. Ни прије ни послије нико није спомињао дјела Вељка Војића а камо ли награђивао, а имало се повода и разлога. Зашто?

И са *Путаром* је Војић у мислима и сјећањима са си-ротињом свог краја: *Живјели су као да им се није миљило. А живјели су и у кућама поред путева којим се није радо ишло: Зимом, кад све оголи, стара кућа се појави као старица погрбљена на путу, а нова, са својом бјелином се стопи са пејзажом, па ни са променом годишњих доба слика биједе се не мијења, осим што се нешто више драматизује.*

А Војићеви старокрајски људи су увјерљиви, он их у сјећању носи снажно, онако како их је понио као чобанче ограђено планинским засторима. У *Захвалност плуску*, је сјећање на Мирка: *Зна само да је био висок, црна брка, крупних црних очију, а бијел као креда у лицу.*

У приповјетци *Крсна*, као да је обиман роман, Војић се присјетио и старих сретних времена, из којих је остао душек и у њему благо, присјетио се бојева и четничких страдања на аустријској граници. Ни овдје није могао одолети лијепим дјевојкама, мада је све тужно, опорно и опасно, као што је, по њему, увијек све опасно уз *црвене*. Прича описује прве дане комунистичке владавине, страх, плачку, лажи, батињање, а све дато кроз убогу старицу Крсну, која са душеком под собом, под руком и на себи, путује путевима који воде у црвени пакао: *Премисља, лупа расте, крици, пас режи, кроз плавичасту измаглицу у коју све потања. Никаква одлука у њој не може да сазрије да поремети тај унутрашњи мир у равнотежу ћутања и трпљења на мукама.*

У причи *Танкоса* живе два тешка земана, турски и комунистички: *Сједи у врлети као вила у запећку и гледа на ужас што се слива у кањон Мораче. Блискају сабље и ја-тагани на сунцу, као ројеви кријесница у ноћи, а поклич гору салама, што у облаке дима потања, попут лађа са катаркама, као да их узбуркано море гута. Љепотица Танкоса је преварена, покрадена јој је љубав и љепота остала у јаловини: Сједи као и раније пред прозором, али не шапуће стихове. Занијемила је од бола. Лице јој је попримило израз туге, али ни сузе нема. Испунила је живот спјевом, а*

сада треба да га испразни.

У причи Старац Рашко писац Бојић ретроспективно казује садашња и стара времена, стара превлачи бојама образа и одбранбених хандцара, а нова посрнућима до посрнућа. Смјењују се ликови, пејзажи, дијалози, запле-ти... заиста, има све елементе романа, а искусни аутор умије да описује ликове, тка радњу и лијепо приповиједа, и читаоца држи са својом књигом у руци.

Васа Д. Михаиловић је објавио о Бојићевим *Судби-нама* у:

WORLD LITERATURE TO DAY

Послије више успјелих књига поезије, драма и романа, Бојић је по први пут објавио своје кратке приче и припо-вјетке под заједничким насловом *Судбине*. Укупно девет краћих и једна дужа новела, писаних у 1993. години. У извјесном смислу оне рефлектују Бојићев начин писања романа: снажан реализам са поетским нагласком, пун свје-жине језика и израза обичних људи, високи драматични нагласци и непопустљива опозиција насиљу и тиранији и злу сваке врсте. Али у много чему се и ове приче раз-ликују, многе имају исти предмет обраде: борба Црно-гораца против Турака, Италијана и Нијемаца, а не зао-билазе ни сукобе једног дијела грађана против других.

Бруталности Другог рата, подјељеност на четнике и партизанае, окупација, заузима видно мјесто у припо-вјестима, а што је важно, оне представљају снажан кон-траст досадашњем приступу сличним темама, из разлога што се на сукоб гледало са позиције једне стране – гло-рификујући и славећи побједника до бесмисла. У процесу да се чује и глас друге стране, задњих година се повремено појављују слична остварења. Неоспорно, Бојићева дјела снажно доприносе да истина буде саслушана и упозната. Чак и покушај да се креира једна мистична приповјест од *Кума*, принципијелно се завршава на истој равни: бивши комунистички борац и апартичар, убија човјека из страха да га не ода, јер је поклекао у једном тренутку искушења, млади умјетник са духовним аспирацијама био је у пола ноћи дигнут да обави дужност кумства у манастиру, гдје је копирао фреске и видјевши бившег непријатеља у том очајном стању, касније га убија. Једина приповјест која није из тог подручја је *Елиса*, чија се радња догађа у Лос Анђе-лосу и као таква изазива нарочити интерес својом осо-беношћу.

Али изнад свих нарочито је импресивана приповјест о старом Рашку, која је можда и кратки роман. На извјестан начин, људским ликом, Старац Рашко подсећа на Станоја Шарића из Бојићевог магнум опус, романа *Орловска гније-зда*. Оба човјека су живи свједоци ужасног страдања црно-горског народа у Првом и Другом рату, и њихови коментари кривицу преносе на комунисте и њихову немилосрдну борбу за власт. Рашко изгледа много више богатији изворима и посљедицама сукоба, али су до крајности обојица суштински добри људи, са јаким осје-ћањима за вриједности, укључујући поштење и смиреност, стоичко подношење страшне судбине. Испољавајући њихова мишљења, аутор је прослиједио пресуду на читав период и дугу историју мученичког памћења и страдања, освјетљавајући многе догађаје и личности, које су биле погрешно приказане кроз историју. У правом смислу, приче, новеле и краћи роман у Судбинама имају много више у себи него само умјетничку вриједност, која је без сумње велика, она поставља и потврђује Бојића, још једном, међу најзначајније ствараоце у дијаспори.

2.11. ЗА КРОВОВИМА ИЗНАД ЗВИЈЕЗДА

*Поезија, ауторско издање, Лос Анђелос 199, ћирилица, 345
страница.*

Дочитавајући књигу Бојићеве поезије *За крововима из-над звијезда* стално сам био на помисли да је ово најзрелије Бојићево пјевање, дато најмање кроз осам поема.

Поема: *За крововима изнад звијезда*, по којој је и књига добила име, је трагање за свјетовима који рађају, овап-лођују и хране љубав посрнулог младића и пјесника:

9. у потрази сам за високом страницом
За крововима изнад звијезда
За сводовима гдје се творе тајне
За недирнутим соковима љепоте
За вјечном игром вазнесења
Јер смо уморни од превара
Јер смо уморни од ћутања
затворени у мрачна робовања

Поема: *Сав живот љубио сам звијезде* пуна је звијезда, језера, шумских окрајака и набреклих дјевојачких груди, али пјесник, поријеклом славних предака, јунака, опет не може да се не присјећа племенске таме, устајања на ору-жје:

На твојим златним увојцима
старице склапају руке
И моле небо да ти буде милостиво
Кад минеш поред мене са буктињом у руци
срчани заточници из Брда
спремају се да устану на оружје
И то је што сам очекивао
кад си са смијешком пролазила
у пурпурном сутону поред мене

Поема: *Сјети се чаше из које смо плавет пили* је пуна љубави и запитаности, али ненадмашна је и стално изазовна ПЛАВЕТ љубави – плавет.

Мили
шапуће она на рубу океана
са боковима у пјени
Сјети се чаше из које смо плавет пили
Сјети се наше љубави
њен се цвијет небом котрља
Била сам твоја ријека
била сам твоја азбука
била сам твоја љубав

Поема: *Плавет у цвјетању*, и опет та ријеч, тај појам, тај свијет плавети, је чудесна творевина свијета заљубљених, свијета свјесних међу несвјесним, свијета плавети:

*Ударих челом у плавет
ко звекиром у капију града
Али Астарта не отвори њедра
Неко чува сазвјежђа
Као што оклопници чувају утврде
својих земаљских господара*

Поема: *Испружих руке дуж пруга плавети*, и опет те плавети, опет те чудесне љубави без трагова прошлости, без помпе садашњости, без вјечите и неуништиве плавети:

56. Слободо

*Крви палих
Перје ти се позлатило у смијеху маја
Хајде
устану из мртвих
И пјевај док не оздраве људи
И ударе барјацима у плавет
Како би се зауставио крвави карусел
виловито коло лажи и обмана
да се смире сјене предака
Које прогоне из њихових гробница
бољшевици кржаве њежности*

У поеми: *Шта је човјек без кипа у срцу* много је алузија, исповијести и порука, које и јесу то и нису, а почињу са:

*На огледалу воде
без старинске помпе
Биљем немир душе
Не очекујте у томе
да пронађете пјесму*

У поеми: *Жута ружа из Тексаса* све започиње и сврша-ва са искреностима љубави, оне непостојеће, сновиђене, оне стварне у пјесничким свјетовима, оне из свијета сло-боде и јунаштва, оне која то и јест и није:

31. Не *треба ми обзорје без вапаја
Ни велики народи који живе у страху
Ни камен који није подесан за кип
Ништа ми не треба што није више од неба
а много мање од земље*

У поеми: *Морски гавран прати моју сјену* још једном показује

Бојића љубавника, пјесника али и сљедбеника племенских јунака, који и кад лутају не могу одлутати предалеко:

Нација ко ливада за кошеће
Божур јој цвјета поред тврда чела
 крунице ликови предака
Кипови оклопника стасали за жетву
Сијачи ватре
Који су долазили из даљина
 да се накосе моје ливаде
Оградише је властитим костима
А мој народ још живи
Божур му цвјета поред тврда чела

Са рукописом *Кровови изнад звијезда* Вељко се обра-тио пјеснику Charles Simic с молбом да му на неки начин помогне око превода и објављивања на енглеском језику. Из подужег Симићевог писма упућеног Бојићу 27. марта 1976. године издвајам посљедњи пасус:

I especially liked the long series, *Za krovovima iznad zvijezda*, and among them the following poems: 1, 3, 4, 5, 6, 15, 17, 18, 19 and 23, and in Number II, 1, 10, in III, 3, 4, 15, 21, in IV, 1, 4, 8, in V, 11, 24, 30, in VII, 5, 10, 13, in VIII, 1, 11, 21, in IX, 13, 16 and 17. The whole thing is an incredible accomplishment. The poems have a great lyric purity. I was deeply touched by the way in which the entire cycle moves, probes and gathers up these tragic emotions. I thank you much for letting me read them.

1970, Вељко Бојић у студију

2.12. НЕОТЕТА

роман у два тома, ауторско издање, Лос Анђелос 1998,
ћирилица, 1282 странице.

Књигу сам прочитао одмах по објављивању, понијела ме необичним ликовима и судбинама, идејама, али и посебно бриљантним описима. Свјеж по читању забиљежио сам:

Ауторско издање ове, као и претходних десетак књига, пријатно је освјежење за невелику културну колонију Срба у Лос Анђелосу. И одмах ћемо рећи, ова двотомна књи-га писана је надахнуто и извјежбаном руком, те чита лако. Већ дуго нисам прочитао масивнују књигу, Добра је и за камена с рамена, како се нашалио недавно овдашњи гост Матија Бећковић, којом приликом му је Бојић поклатио књиге.

Радња Нептете одвија се у типичном оновременом америчком граду, богатом кућама, аутомобилима и дола-рима, али и интригама и злочинима, па и глупостима разних врста. Радња је смјештена у вријеме потпуне информатичке изопачености и трулежи јавног мњења, које се уобичајило називати *западна демократија и слободни сви-јет*. Грађанин је пресликан у број, да нигдје и ни један није у свом сопству и без олигархијске контроле, нарочито оне која убире државну, црквену и друге таксе. Тим грађанима-бројевима је да су у сталном грчу, у страху од некога или нечега, да су им лијева и десна рука психијатар и адвокат. И не без разлога, јер их опасности по живот вребају стално и свуда, од обијесних који из аутомобила пуцају у случајне пролазнике, или од професионалаца који за новац усмрћују у топлини брачних кревета. У међувремену раде и троше оно што још нису одрадили, хрву се са кредитним картицама и каматама, и силним њиховим богатствима која испостави се и нису никада била њихова.

Унутрашње америчко стање преноси се и на међуна-родни терен. Те, *једине демократије и једине силе* на гло-бу, је да на сваком мердијану и у сваком племену окупира тајном службом, ТВ кућом, дипломатима и разарајућим војним средствима, иза којих слиједи палеж и грабеж и крв и задужења – кредити. Међу главним личностима ро-мана су и Срби-Американци, вјерни демократе или републиканци, али који су најједном разочарани у поли-тику *слободног свијета*, која се негативистички и неправично односи према српској ствари, и која сателитима и авијацијом бомбардује тежачке и радничке кућице. У хору стају на страну сепаратиста, пресућују да Срби изгубе рат.

Двадесетак је личности у роману: пословних људи, препродавача некретнина, ТВ-звјезда, сликара, кухара, хомлеса и увијек лијепих жена, удовица и богиња љубави. Све су личности особењаци на своје начине, и баш те супротности их окупљају у јаку и необичну заједницу, пу-ну богатава и овисности, љубави и усмрћивања. Два су лика која доминирају, Неотета и Ник.

Никола Ник Коља Дражен је сликар и поета, Србин из Српске Крајине у којој бјесни рат, он је интелектуална савјест те мале заједнице, али он живи неке чудесне и ма-штовите свјетове, које нарочито докучује конзервама пива, љепотом крчмарице неба, папирићима са поетским изразима и гломазним

сликарским платнима. У њему никад и нигдје није један човјек и једна душа, у њему су на окупу: љубавник, сликар, поета, сањалица седме диме-нзије, саплеменик чији је народ облаћен и неправедно губи рат.

Неотета, богиња љубави и крчмарица неба, је жена ри-јетке појаве, чак и у литератури, изузетне је физичке ље-поте, и више од тога, даровита у управљању капиталом и људским осјећањима. Живот и рад чланова заједнице врти се око ње и по њеноме као чигра око тежишне осе. Рекло би се да није наметљива а веома је цијењена, не тражи љубав за себе а премного је вољена, од живота не тражи више него други а има свега у изобиљу. Она, заиста, као да је божанског поријекла.

Таква Неотета заљубљује се у изгледног али неафир-мисаног сликара Николу Дражена, који ће се њеном вољ-ом обогатити и стећи сликарску афирмацију. Постаће њен љубавник у њеној кући поред љубоморног мужа, овај би да се свети љубавнику али не зна за то начин. Разрјешење ће се остварити који вијек касније, кад се све троје опет нађу у малој заједници, кад су људи око њих клонирани, Ник и Неотета у браку а бивши муж је у улози љубавника, да и освета буде на нивоу пишчеве маште и нивоа неба.

У роману је заступљено више стилова писања, наро-чито је кориштена поезија у прози, па би се могло го-ворити и о стотињак пјесама и десетине поема. Аутор је: поета, приповједач, романописац, драматичар и сликар, сва та искуства су у овој књизи докраја кориштена, а будући да је писац образован на добрим старим високим школама, ово штиво је обogaћено филозофијама старих Грка, али почесто и личним тумачења људи и појава, које остављају утисак. Да наведемо нека: *Свака вера је лепа, ко-ја све обећава, а нема ништа да понуди... Писање успомена продужава смех на сопственом гробу... Кад је мало боље упоз-нао тај свет, схватио је да му је самоћа једини пријатељ... Свет маште је неко тркалиште где човека прегази жи-вот... Смета ме плаћена мржња и плаћена љубав... Ако имаш неку мисао коју није проверила црква или држава, одмах ти препоруче психијатра... У човековој природи има увек нека нова граница, нови почетак, нова илузија, и ни-када свесно не сме спустити завесу.*

Овдје ћемо констатовати да је Бојић ијекавац, а да је ово, понајбоље и понанајобимније дјело, написао екави-цом. Бојић ликове ваја снажно: *Облачио се лепо, носио двоглед о врату, држао наочари за сунце, да му отмене даме не виде очи кад их посматра страшно... У души му се отво-рила пукотина и мрак, песимизам близак његовом карак-теру.*

Бојићев роман Неотета пун је филозофских порука за дневну употребу, али и свјетова са границе немогућег, и све то дато је кроз разударене луде, компјутеризоване људске сподобе и клониране људе, још развучено на прошла и будућа времена, у којима се вршњаци, дјеца и старци, сусрећу у једном те истом човјеку, раздвојеном вијековима, рукују се на вјечној позорници, једном је млад и лијеп глумац а други пут грдан старац научник, рукујући се сами са собом воде дуге и тешке дијалоге. А све то и може бити тако јер је све то само сан. И живот је сан.

Бојићев други том романа дочарава снове јунака из првога тома.

У роману, који говори о савременом посрнулом сви-јету, једна од честих ријечи је *луда*, човјек-луда, хотећи рећи да је ова цивилизација, као права луда, снажно уда-рила на човјека и природу, реално запријетила самоуништењем. Нарочито нас на то наводи други дио романа, визионарска поставка будућег глобуса, који ће уређивати луде свих фела по угледу на још луђе њихове снове.

Пјесник, приповједач, романописац, драматичар, сли-кар и увјерљив интелектуалац Вељко Бојић, са богатим животним искуством, човјек је који има шта да каже и образлаже, да остави поруке као што су важни људи остављали задужбине. *Неотета* је Бојићево животно дјело, настало као неутољива жеља да се на измаку стваралачког живота каже и објави, како је и записао:

Човјек је гробница за живота, ако се није одбранио дје-лима.

Роман *Неотета* је добра животна одбрана једног пис-ца из расејања и треба га читати. И критика!?

Невенка Димитријевић, професор француског језика из Лазаревца, о роману Вељка Бојића *Неотета*, у августа 1998, написала је следећи осврт. (Нажалост, ова талентована професорица и диван човјек, двије године касније, смртно је настрадала у саобраћајној несрећи.)

СА ПУТОВАЊА ПО АМЕРИЦИ

Књижевник Вељко Бојић је познат српским читаоцима у расејању, нарочито у Америци. Нажалост, није и у Отаџбини. Имала сам дивно задовољство да лично упознам г. Бојића и с њим разговарам, како о његовим разноврсним уметничким остварењима тако и о делима наших и страних писаца.

Насушна је Бојићева потреба да пише књиге, у стиху, прози и драмском изразу, у којима доминира изузетна стваралачка снага. Аутор је са големим животним искуством, уман и мудар саговорник, објективан и нема афилиације према било коме ко се не налази у кругу лепоте и уметности. Кроз поезију, лирику истанчаних нити, прозу која је опет зачињена поезијом и лирским осећањима, на волшебан начин износи своја размишљања, виђења људи, њихових судбина, успеха и падова, и све то са пуно љубави и објективности. Објавио је 6 обимних књига поезије, (свака преко триста страна), 5 драма, 1 књигу приповедака и новела, те 4 романа од којих су 2 двотомна. Ово је тек негдје око половине онога што је аутор написао. Подвиг је то како је без ичије подршке успио оволико да публикује, сам изврши све оне големе радње у припреми и току штампања, и још да то све и лично исфинансира.

Роман *Неотета* (написан 1995.) носи симболичан и поетичан наслов по богињи лепоте Неотети, кћери бога Зевса и богиње Јуноне, симболу младости и крчмарици неба.

Главни јунак романа, Никола-Ник Дражен родом из Крајине, покушаће да дође до Неотете, лепе и младе жене из суседства, где живи искључиво богат свет и где се по-времено воде разговори о сукобу у Босни и Крајини. Висока уметност није дозволила да радњу предузме неправда према Србима, али је жаока укомпонована у диалоге и многе ствари су испливале на површину. Никола Дражен је сликар који се не бави интензивно својим лепим занимањем; он не смишља како ће уновчити своја велика остварења, јер ће се тиме бавити други. Удобно живи јер се сместио код богате тетке Ане Дражен у вили на обали океана. Повремено излази на протесте и митинге са својим земљацима и због тога сноси последице, но он је јак и упоран, премда и свестан да ће остати без родног огњишта.

У роману је много личности, судбина и испреплетених збивања, љубави, а што је занимљиво и много поезије коју пишу поједини јунаци ромада да себи дају одушка. Они се међусобно добро познају, воле и мрзе, али остављају о свему томе трагове на папиру и тако се стил романа обогаћује. Врхунац лирских осећања достиже се када је Ник ушао у крчму неба и напио се нектра, судбина се не мења али обогаћује се искуство, а тиме и сама приповест епске снаге и ширине. *Неотета* је написана са пет различитих стилова који делу дају посебну драж и вредност. Као и друга Бојићева дела и ова се књига мора читати без предах.

Ника не може, који пут ни Неотетина ненадмашна леп-ота, да завара и да заборави на своје родно село, где је сада само кућиште и сагорела вишња, под којом је растао.

Са сцене најприје нестаје Ана Дражен, али убрзо и неки њени пријатељи, сви су жртве пожара и разарања, рата и неправде. Роман је врло обиман, али је снажан и са великим зналачким искуством аутора написан, фасцинира сценама, ликовима, дијалозима и појавама.

Други том романа пренеће радњу два века напред, али због филозофске, уметничке и поготово сликарске вешти-не аутора, неће бити *Science fiction* већ преснажна карне-валска епопеја проткана друштвеном сатиром, иронијом и подсмехом на многа савремена кретања, кад олигархија покушава да завлада човеком, његивим мишљењем и жи-вотом, клонирајући људе и стварајући врсте које искључиво служе њиховим интересима. У том хаотичном поре-мећају света, живота, мисли и осећања, остаје уметност и уметник, *homo sapiens*, који не да се подјарми, и све то када људи више и не служе основној животној сврси, ближи су белим мишевима произведеним за експери-менте.

Кроз тај хаос већина јунака, чак и по други пут ро-ђених, завршавају трагично. Биће тако и са Николом Дра-женом, убиће га плаћени убица, када крене са својом првом љубавницом са добровољцима у Крајину. То је и симболично и потресно, јер се и олигархији срушио град од похлепе и снова, а клонирана бића падала су на земљу као упљувци мува.

Главни јунак Ник по свему је снажна личност, сликар, песник, сањар нових димензија, он је и богат захваљујући Неотети док је била заљубљена у њега, али он је и оно што се никако не уклапа у модерни западни свет и њену скандалозну штампу, политички је независан и стамен, због тога је нужно и нечија мета. Кад се срушио један ли-јеп сан и настало свеопште отржењење од многих заблуда, Ник је узео један дио своје имовине да понесе са собом, како би и то припало убици.

Прекинут је Ников сан о повратку у своје село, али остала је лирска песма у прози: *Босоноги пешак из камени-тог села*. Окончало се једно отржењење од сна и јаве, у јутру када се подношљива карневалска фантазија прео-братила у бруталну стварност, време где влада оружје; *а свет ће и даље мислити да је добар и да поступа по својој савести*.

Неотета је дело са универзалним порукама, али је и веома актуелно и говори о узроцима и последицама рата у Босни и Крајини, најављује га и на Косову, и показује како су сви светски потреси са једнога извора и теку према за-једничком увору. Пропаст у Отаџбини оживљава на дру-гом крају света висок уметнички дomet, реалну визију учинка народних вођа, који су се стропоштали у провалију под заставама истине, правде и морала, под заставама којима тада нису допухивали добри вјетрови, и у вријеме када је мудрост (нарочито превртљивост) снажније одјеки-вала од граната.

Неотета је заиста обимно уметничко дело, од читаоца захтева времена и смирености да га прочита и разуме, и да ужива. Ово дело тај напор завређује и топло га препору-чујемо.

Ових дана поново сам срела г. Бојића, поклоним се ми је најновију књигу

поезије: *Азбука љубави*, која је одштам-пана два дана прије овога сусрета. Тридесетак љубавних доживљаја главног јунака, на око 400 страна у стиху..., али о томе другом приликом.

1972, Вељко Бојић (41 година)

2.13. АЗБУКА ЛЈУБАВИ

Поезија, ауторско издање, Лос Анџелос 1998, ћирилица, 320 страница.

Вељко Бојић је при крају седме деценије богато про--живљеног живота, и може се говорити и о предвечерју његовог интензивног интелектуалног стварања, и три су му књиге биле важне *да их заокружи и објави*: *Азбука љубави*, *Неотета* и *Косорићи*, једном приликом ми се повјерио, када се с разлогом био забринуо за здравље.

Бојић је давно као *босоноги пјешак* отпутовао из ли-повског *каменитог села*, али се никад духовно није одма-као од њега, са својим сликама, пјесмама, драмским текс-товима и прозом, стално је мислима и душом тамо, а како су почеле да га опхрвавају године и болести, та *прису-тност* је и расла, и он је почео да се побојава да је остао дужан, да није рекао све, па је драмом *Косорићи* желио, коначно, да свом јуначком крају одужи дуг.

Уз љубав према завичају, Бојићева љубав према лије-пим женама била је незајавива, волио их је колико и оне њега, и свака нова љубав прирасла би чврсто за његово срце и душу. Живот је замишљао у топлом дому, уз нежну жену и здраву дјецу, а приводи га са *Азбуком љубави*, свако слово по једна дјевојка и љубав, а сва слова и особито зрело пјевање, су Бојићеви потомци, и било му је важно да их остави као биљег свог постојања. То је лијепо и велико потомство.

Поред тога што је веома образован човјек, и што га красе манири високог друштва, нарочито стил облачења и здраво изговарање мисли, на заласку стваралачких узлета, заплашио се да га је преварио ток времена, задњих година текао је брже од наданог, и доведен је у опасност да неће написати и објавити све што је планирао, неће имати вре-мена да остави трагове својих увијек нових идеја из поезије, прозе, драме, сликарства, живота у отменом сви-јету, љубави са *крчмарицама неба*, раскалашеност америчког посусталог друштва, несрећу српског национа док гу-би ратове..., и Бојић је пожurio да то напише и покаже у великом роману *Неотета*.

Нема друштвеног живота, кроз који је пројездио Бојић, а да га у *Азбуци љубави* није опјевао. Дјетиљство је нес-ретно због војничког пораза и губитка живота најближих, стасавање у младића текло је у сиромаштву и друштвеној одбачености, сталном страху од прогона, да би са сту-дентским данима у Загребу, у већој средини, млади Бојић успијевао да се прикрије од *црвених* и примакне високом друштву, и упетљава у друштво лијепих жена и добрих литерата. Па ипак, није успијевао да се осјети као свој на свом, није престајао да се осјећа као прогнаник у својој земљи, па је отишао у право прогонство, и тамо наставио да се мучи са сваким и свачим, а нарочито са љубавним уздасима и топлим креветима. У *Азбуци љубави*, као код алхемичара, све је састављено од жене, цвијећа и бијеле птице. Љубав са сваком женом почињала је и увијек завр-шавала са жељом за породицом:

*О како је то било давно кад си шапутала
Да ћеш се удати за мене*

родити дјецу
бити мајка
жена
Мој највећи пријатељ
Кад смо се умотавали око стожера пролетера
као узапћена марва

Наводим неке стихове, не искључиво по најбољим критеријумима, већ по жељи да шире дочарам Бојићево пјевање у књизи поезије *Азбуци љубави*.

20. Очајна Медеја усмртила си будућа рађања
Цвјетови пурпурне виоле још се отварају
И мој видик на рубу пустиње тамни
Али се моје ријечи никада неће предати
Крила су им направљена од бијелог перја
Што је једном било на кацигама оклопника

8. Живот се и даље пијан тетуроао
између сумрака и понижења
Рђа је отпадала од костију
Које су закивали црвеним клинцима за небо
Неће никада сванути из гробне таме
Мјесечина је довикивала
Узбуђени младићу ти си сјеме са хучног бора
у крваву земљу засијано
И тебе неће петољетке развијати

13. Вајар твојих снова био сам вјешт
Према циљу среће једно подизао
облике твоје љубио
Мистична магио вјечних слутњи
Колико ћу дуго на твој благослов чекати

7. Неко ће да стави браве на изворе
који су сијали тугу
који су сијали лаж
Срце ми је тешко од многих бродолома
феникс се рађа из гроба
А она шапуће
Доста дуго си тражио оно чега нема

28. Изагнаше нас из дјетињства
ручним бомбама
Мислим да сам прије постао човјек
него што сам био дјечак
И сад не знам како да остарим
љубећи та заносна бића

У овој збирци, није тешко то схватити након исчита-вања првих страница,

сва Бојићева младалачка душа, и мо-рао сам се враћати овом рукопису као што се њежна бол-ничарка враћа рањенику, јер Бојић никад није постао инвалид у љубави, како се једном изразио. Због једне ране добијао је другу медаљу и није цмиздрио, како се једном изразио. Бојић каже да пјесми прилази као кипар који ријечима обликује, гради храм и он је у *Азбуци љубави* смјерао да му пјесме личе кипу наге жене од бијелог мра-мора, да има бијелу птицу на руци и црвени цвијет у коси.

О књизи *Азбука љубави*, у *World Literature today*, у бро-ју *Summer 1999 issue*, надахнуто је писала Биљана Д. Обра-довић са *Havier University, New Orleans*. Овај афирмативни осврт завршава ријечима:

Bojic's verse tends toward the sentimental, often too much so, and overall his dramatic presentation and play with formal variations provide the most interest in this ambitious poem. Once a reader adjusts to his expansive style, he are she can find individual passagos of lyric grace and bursting syntactic energy.

Прошле, 2007. године, у бањалучком независном лис-ту *Глас српске*, који ријетко успијевам прочитати, био сам немало изненађем освртом о једној књизи поезије врло угледног српског књижевника и књижевног критичара, у коме између осталог каже да је баш он ауторици са-вјетовао наслов књиге *Азбука љубави*, што је она и прих-ватила, и додаје разлоге примјерености и оригиналности наслова. Заиста, јако сам се изненадио. Изненадио сам се да тако угледан и већ остарјели српски писац којег сам у Француској 7 гледао, ако се не варам, и прије пет деценија, не познаје ни да постоји једно тако добро дјело српског писца, наслова *Азбука љубави*, које је објављено скоро де-ценију раније. Учинио сам што ми није манир, јавио сам се у прилогу читалаца, написао нешто слично овим мис-лима, но на то моје реаговање није узвраћено. Није ми ни пало на памет да замјерим рецензенту, а поготово не младој ауторизи, нити сам помислио на плагијат, ово је био само додатни повод мојим размишљањима о Србима, малом народу пуном талената, који су разводњени по глобусу без да постоји матични систем саборности. Нез-нани смо, туђинци сами себи, па како ће нас познавати други.

Можда сам и стар и наиван, али увјерен сам да је има-ло смисла да се јави неко из Бања Луке, ако ништа а оно могла је прорадити проста знатижеља код младе ауторике и да се заинтересује за књигу која носи наслов као и њена књига, још и обадије књиге поезије. Чудно је да ни угледни критичар, по умјетничком и професионалном мо-ралу, није показао интерес за Бојићеву *Азбуку љубави*, а било би занимљиво да је дао осврт на њу, и повукао паралелу између те двије имењакиње рођене на два конти-нента. Ово је била прилика да се проговори и о Србима из даљине, у којој ни Бањалучана није мало. А зашто не рећи и то, и уредник културне рубрике већ угледног бањалучког часописа, мора се огласити кад му се већ појавио тај повод, имао је право и дужност, како би то рекли поли-тичари, да **ПРИБАВИ** осврт и на ону другу имењакињу, *Азбуку љубави*.

1998, Вељко Бојић у Липову

2.14. КОСОРИЋИ

трагедија у четири појаве, ауторско издање, Лос Анђелос 19, латиница, страница 115.

Прочитао сам рукопис Бојићеве трагедије *Косорићи* и написао рецензију, која је касније објављена у кљизи као поговор. Ево тог текста:

ПОГОВОР

Бојићев драмски текст *Косорићи*, дат у четири појаве, има историјску позадину у трагичним погибијима тројице војвода Косорића, из племена Новљана. Вријеме радње је десетак година око хиљаду седамстоте године, а локалитет је Дробњак.

Велики новљански јунак и владар, војвода Илија Косорић, отишао је у Стамбол код султана да уговори мир, јер су Новљани ратовали за Млетке против Турака. Саплеменици су стријепили за војводину главу, тим више што се он временски задржао преко свих очекивања.

Прва појава почиње свенародном скупштином око вој-водске куле и цркве у Косорићима, до које је спонтано дошло по објави да се војвода вратио из Стамбола, не само жив, већ и са највећим царским почастима. Добио је поз-лаћену челенку са сребрним пером, те ферман да га нико не смије глобити, судити или посјећи, прије него цара упи-та. Што се не смије чинети Војводи, не смије се чинити ни његовим племеницима, народно одушевљење је настало из тога схватања.

На скупштини је откровење љепота непознате дјевојке Оливере, о коју ће се отимати кнез Љубовић и војводин син Оташ.

Одмах по доласку војводе из Стамбола, никшићки паша Махмутбеговић дрско тражи војводину послушност, наређује да дође, поклони му се и донесе прилог за градњу започетог града. Драма је у томе што сваки одлазак код паше значи: *Вјера тврда преварите нећу* и реална опасност по живот, али и изазов храбрим јунацима да покажу да се нису препанули.

Махмутбеговић-паша је дао да се нека села оробе, по-пале, изврши погубљење и одвођење у робље, овим драма добија на драматичности. Храбри кнезови се брзо приберу и харачлије сустигну и жестоко их казне.

Занимљив је разговор војводе Илије са духом племен-ског родоначелника Косора, који савјетује: *Не заноси се челенком и перјаницам, јер се султан ломио између жеље де те погуби и љубави да те награди. Та се игра наставља.*

Друга појава почиње у дворима Махмутбеговић-паше, са бегом Љутовићем и младим требињским пашом Ресул-беговићем. Бег Љутовић стар и искусан, код Паше заговара саживот, али млади и покварени паша Ресул-беговић наговара пашу Махмудбеговића да на лукав на-чин убије прослављеног војводу Илију Косорића.

Војвода Косорић одазива се паши Махмутбеговићу, и са малом пратњом долази, а Паша још наређује да га не пуштају са оружјем. Паша, Војвода и бег Љутовић подуго разговарају, Паша изазива и пријети Војводи, а Војвода

остаје досљедан неустрашивом горштаку, брани схватања свога племена и својих предака, и све више је у сукобу са Пашом. Врхунац је када Паша захтијева да му Војвода честита подизање града, а Војвода му жели пропаст.

Раније приправан евнух упада у чадор и Војводу про-бада копљем, домало ће му одсјећи главу и истакнути је на колац.

Трећа појава започиње, (у кули покојног војводе), са љубављу љепотице Оливере и војводиног сина Оташа, те разорачењем кнеза Љубовића, који из љубоморе кани да се свети, и најављује потурчивање. Домало та вијест и стиже, и запрепашћује саплеменике.

Долази до избора новог војводе, бира се млад и шко-лован али и храбар син покојног Војводе, деветнаес-дтогодишњи Оташ, који је у великој љубави са Оливером, али због недавне очеве смрти још не може да се жени.

За годину дана војвода Оташ је стасао у великог вођу, нанио доста страха Турцима, и султан наређује Махмут-беговић-паши, да војводу Оташа убије у двобоју или на превару. Паша ће још једном да покуша на превару да доведе и погуби још једног Војводу, бајаги позива га на договор, и кад ни сам није вјеровао у: *Вјера тврда прева-рите нећу*, да би показао колико се није препао, млади војвода Оташ долази му под шатор, при том води само три стотине војника.

Војвода Оташ, да би доказао храброст и племенско достојанство, паши улази у шатор без заштите, шта више, води и супругу, љепотицу Оливеру, коју Турци дожив-љавају као истинску Вилу, која је ту да заштити јунака. Оливера је обучена као султанија или пашиница.

Паша је приправио убиство и војводе Оташа, али под чадором с њим, и његовом супругом Оливером, распреда о супротним филозофијама, да би се Паша повјерио, да му је проречено да ако му косорићке војводе не честитају подизање града, и не дају прилог, град никад сазидати неће, и од тога га је страх. Наговара Оташа да му честита нови град, али горди Војвода одговара: *Несрећна ти, Пашо грађевина*. Онда Паша изазива даље, нуди Оташу да се потурчи и даће му град... *Та луд ли си Махмутбеговићу, зар ћу ја дати вјеру за камење?*

У чадору започиње трагични сукоб, Војвода убија Пашу, па се сукоб преноси на ордију и војску у Никшићко поље. Мудром припремом Војводе Оташа, и вођењем мудрих кнезова, битка се завршила веома брзо и у потпуну корист Дробњака. Турци су потучени до ногу и поубијани у великом броју.

У највеће весеље устаника стиже вијест да је паша Ресулбеговић врло близу прикрио и утаборио го-лему и свјежу ордију, којом кани да нападне већ уморну Оташеву војску. Убрзо шаље захтјев да Војвода покупи харач и пошаље њему, паши Ресулбеговићу, три товара злата.

Међу Дробњацима мишљења се подијелише, једни би да избјегну обрачун са Пашом, тако мисли и лијепа Оли-вера, позивајући се на лош сан, али војвода Оташ остаје досљедан у јунаштву и племенском непокорству, те Паши Ресулбеговићу заказује двобој.

Четврта појава почиње нарицаљкама Видосаве у Косо-рићима, и повремено Анђелије, из којих се разабире да су погинули Војвода Оташ и супруга му Оливера. А ту ће страданију, касније, да препричава тек

пристигли учесник и јунак Вук Николић.

Војвода Оташ је јуначки убио пашу Ресулбеговића, бивши кнез и садашњи бег Љубовић мучки убија војводу Оташа, а њега убија храбра Оливера, а њу убијају аскери.

Након Оташеве велике побједе над Махмубеговић-пашом, и поласка на пашу Ресулбеговића, оставио је ама-нет, ако погине, да бојем настави да командује кнез Бојо-вић, а касније за војводу да изабере рођака Илију Косорића.

Пред новог Војводу постављају се два питања. Први непријатељ је Мустај-паша из Пљеваља, али и још опас-нији непријатељ је подјела племена, а противнике, који би да раде са Турцима, предводи неки кмет Гашо и калуђер Ђоко Зеба. Кнезови су кренули у племе да пробају изнутра да ријеше питање подјеле и издаје, а млади војвода Илија добива позив од Паше Мустаја из Пљеваља. Још једна подмуклост и тврдња: *Тврда вјера преварите нећу*, те пле-менски морал и понос, још један изазов још једноме војводи, а све у складу са порукама пророчанстава... Војводу одвраћају да не иде Турчину на вјеру, нарочито мајка и супруга, али понос је јачи од страха од смрти, и још један косорићки војвода није могао избјећи изазову и не отићи Турчину на вјеру.

Испало је, да је Војвода дошао да се брани од оптужби саплеменика, које предводе Гашо и поп Ђоко, који су код Паше и чекају да свједоче оптужбу. Свједочење је под-метнуто и веома јефтино. Још један евнух копљем пробада косорићког војводу, последњег, јер више нема потомака који би ту титулу могли понијети. Свједок погибије и дру-гог војводе је бег Љутовић, примјер људске моралности, који неправду не може да отрпи и спреман је да се повуче из свега, па чак и из живота. Други свједок је бег Иса, он је и савјетник и извршилац убиства војводе Илије, злобан и покварен турски племић, који је у залету дограбљивања власти.

Мустај-паша наређује уништење, пљачку и покољ Косорића, и посебно да Војводину љубу Анђелију доведу њему у харем. И прве ноћи храбра Анђелија налази снаге и начина да убије Мустај-пашу, још успијева и да побјегне. У овоме је било и прстију бега Исе, који се само-проглашава за Пашу, и преузима власт и важне акције.

Евнух који је убијао за Пашу и за бега Ису, наједном се појављује и убија новопеченог Иса-пашу, а овога пута за прелијепу маскирану турску дјевојку, која ово све чини за једнога од Каваза, Првог Каваза, љубавника, од кога је наумила да направи новог Пашу, јер је у милости код Везира.

У драми, великих сцена, нарочито се инсистира на богатој црногорској ношњи, на физичкој снази и љепоти свих Дробњака, а нарочито њихових храбрих војвода.

И поред тога што се у драми смјењују три војводе у истој улози, континуитет се наставља, јер их у животу руководе исти принципи и иста начела. Карактери су и поред тога добро изнијансирани, да се виде три личности у три боља или гора времена. Један пада, други се подиже и борба се наставља. Њихове су одлуке сликовите и рјечите. Јунаци су заклетни као да је дух старог Косора у свима њима и свуда присутан. Остале личности су у духу јунаштва народних пјесама, стамени, одлучни, изнад свега храбри и не штеде себе ни друге. На бојном пољу су не-устрашиви и ненадмашни, а у

приватном животу показују људске слабости, плаше се од снова, гаврана, вучијих за-вијања, заљубљиви су, али изнад свега правични. Посебно су добро осликани ликови Видосаве и Анђелије, мајке и жене последњег војводе Косорића. Код њих су помијеша-на вјеровања са збиљом, снови и јава, мудрост и тради-ција, љубав и страх од зулумћара. То су храбре жене, чес-тите, ојађене, али и непоколебљиве у суровом животу гдје носе тешко бреме.

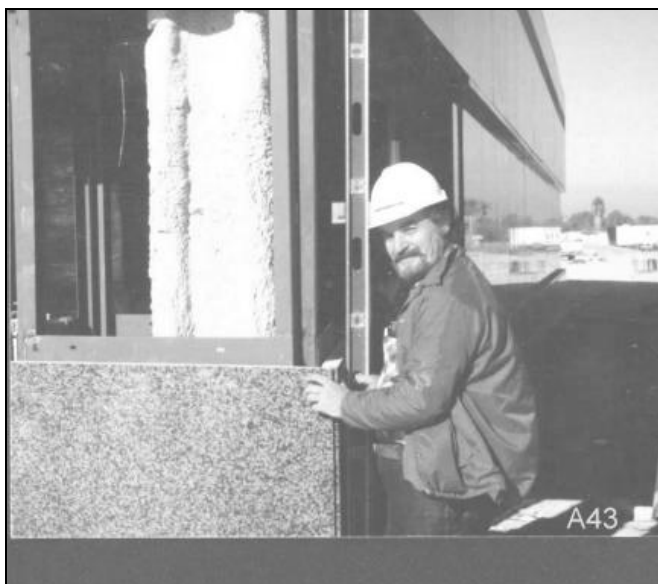
Љубав је чврста спона догађаја, према дјевојци или мужу, али је најснажнија према слободи и праћедовским аманетима. Из тога су олистали и разгранали јунаштва и карактери, који нису могли да савијају племенске прин-ципе и морална начела. То су јунаци народне поезије и предања. Ево, послје три вијека, заматени историјском прашином, испретани су и спашени од заборава и ови ли-кови, достојни најбољих јунака.

У сталном су сукобу превртљиви Турци-тирани и дос-љедно морални Срби-раја. Први се ослањају на лукавство, превртљивост и војничку силу са три континента, а Дроб-њаци на храброст и Божију помоћ, правичност и вјеру на ријеч. Ове двије супротне водиле, на истом простору, про-жимају и преклапају се вијековима, некад са више или ма-ње успјеха једних или других, али увијек уз велику поги-бију и једних и других.

Драма је нарочито богата дијалозима, лијепо искази-ваним мислима и универзалним порукама, па нас дјело по томе подсјећа на најбоља књижевна остварења на српском језику.

Надмудривање и надгорњавање у мислима и осјећа-њима, засакање и позивање на вјечне принципе, не значи овдје филозофско умовање и думање, јер прије значи стил живота. Како остати жив? Оправдати себе и племе? Како изнијети главу испод сабље или умаћи шиљку копља које увијек неки целат држи приправно. Са друге стране, то је и било вријеме пословица и кованица, изрека и дубљих мисли, које су обичним људима у њиховој традицији, на вјетрометини историје, пред јатаганима јаничара, бројних харачлија и изјелица, биле оружје у одбрану голога жи-вота. Често ни гола и дубока мудрост није била дјелот-ворна, јер је зликовачка природа људи била јача од побожних, скрушених и правољубивих. У драми се осјећа потреба за умовањем и те мисли јој дају додатну вријед-ност, као и печат читавом времену, које је без сумње било јуначко и писац га је тако и представио. Не треба забора-вити, то је вријеме Владике Данила, Мандушића и Мићу-новић Вука.

Бојићева драма Косорићи писана је са широким, чес-тим и приповједачки вриједним описима и објашњењима, па се може читати и као роман, што сматрамо да је прије вриједност него слабост.

1974, Вељко Бојић на пословима постављања мраморних плоча

КОСОРИЋИ

осврт Градимира Хаџића

Косорићи спадају у историјске драме. Време догађања пада пред крај 17-ог и сам почетак 18-ог века, у доба црне турске владавине над српским народом. Јунаци драме су последња три народна трибуна Косорића, војвода Илија, његов син Оташ, те рођак Илија, са којима се завршава и потпуно исчезава ово некад славно име. Порекло Косо-рића пада у најдаљу, најнепознатију прошлост, у време кад се српско име појавило у историји, било као дошљака са севера и истока Европе и Азије, било као староседелаца Балкана и Подунавља, који су ту одувек били.

Обрада овакве историјске теме, у било ком књижевном облику, а поготово у драми, захтева одређен поступак, ко-ји се састоји у пишчевом потпуном транспоновању у време догађања, у тадашње карактере његових јунака, у обичајну, моралну, верску и другу праксу тога времена. А то је било време када су земљом ходили будући јунаци народних песама и предања, будуће легенде.

Због свих ових услова Бојићева драма има шекспиров-ски карактер. Међу живим учесницима равноправно учествују у радњи и надземаљска бића из народне ми-тологије, виле и вештице, сабласти и утваре. И као Хамлет са духом свог оца, и војвода се Илија састаје са духом свог претка, са родоначелником Косором, који му, на услован начин, прориче судбину и узалуд даје савете. Јер, доћи ће што доћи мора, човек не побеже од своје судбине.

Моралне вредности јунака ове драме, а и свих осталих учесника, јесу оне које се налазе у *свим* делима народне књижевности тог доба, а то су *чојство* и *јунаштво*. Вреди овде поновити оно познато објашњење ових појмова. *Јунаштво*, то је изићи на мејдан свакоме без изузетка, и бољем од себе, не уплашити се већ бити јунак – чак иако се плашимо – и победити, или главу изгубити. *Чојство*, то је победа над самим собом, угушити мржњу и освету, бити праведан, бити човечан.

Оваква етика је присутна у свим чиновима трагичних јунака ове драме. Ни по коју цену не одступити са пута поштења, дате речи, истине и правде, дакле сам ограничити своје могућности у борби за своје идеале. Онда наравно да је борба оваквих јунака без мане и страха, против сила мрака, лажи и подлости, где је све дозвољено – изгубљена битка. И поред изузетних успеха постигнутих мудрошћу и јунаштвом, сила мрака ће увек и поново наћи начина да било како остваре свој циљ, и своје противничке погубе. И то је углавном судбина сва три јунака ове драме, три последња Косорића, са којима се завршава повест ове славне породице. Данас у Дробњацима не постоји ви-ше ниједно породично име Косорић.

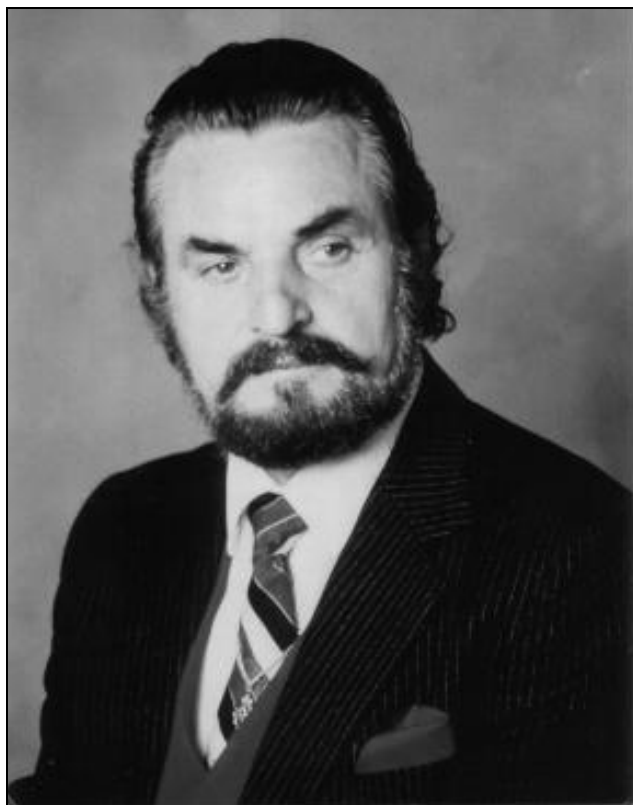
После свега реченог, сама радња ове драме има мањи значај, служи више као објашњење како је до погибије дошло. А до погибије се долази увек на исти начин: подвалом и обманом, провидном замком, у коју јунаци срљају, чак тврдоглаво, и у поновљеном случају, све ради очувања свог морала, своје вере у људе, у поштење, у дату реч. И ту своју веру не оскрнавe, они плаћају животима. А лаж је врховно зло, од кога сва остала потичу. Како то народ

каже: *Ко лаже тај и краде. А ко краде тај и убија.*

Негативне личности у комаду – а има их подоста – углавном су потурице. Дакле, домаћи издајници. Прави Турци су чак часнији и мудрији у односу према свом непријатељу. Ипак, све није црно-бело, и међу потурицама има часних изузетака, као на пример бег Љутовић. А и код Срба има превртљиваца и издајца, без обзира на њихове побуде, као што је кнез Љубовић, кмет Гашо и поп Ђоко.

Занимљиво је указати и на улогу жене у овој *херојској* драми. Жене јунака су и саме јунаци. Оне су наравно ле-потнице, добре мајке и верне љубе, али кад њихови јунаци плате главом своју лаковерност, оне продужују њихово дело и постају – осветнице. Оне и саме поседују моралне вредности својих изабраника, њихову храброст, чврстину карактера итд, али и још нешто: имају женску лукавост, коју до тада нису испољавале. И њихове освете увек успевају, макар и саме платиле животом.

Поред драмске вредности дела, треба истаћи и његов историјски значај, а све је то дато у предговору и поговору књиге. Стога га најтоплије препоручујемо српском чита-оцу, јер до позоришног извођења још нисмо дошли.

1981, Вељко Бојић (50 година)

2.15. ТРАГИЧНИ ОПТИМИСТ

*драма у три појаве, ауторско издање, Лос Анђелос 1999,
латиницом, страна 134.*

У поговору ове књиге дат је мој осврт на рукопис који сам написао 1998. године:

ПОРОДИЦА ДВАДЕСЕТОГ ВИЈЕКА

Трагични оптимист, позоришна драма у три појаве, као и сви претходни Бојићеви драмски текстови, обилује описима радњи и сцена, и читалац на трен помисли да у рукама имамо прозно штиво, мислим да то може бити нека предност при читању драме.

У *Трагичном оптимисти* Вељко Бојић је један ист-раживач више о великим историјским промјенама дваде-сетог вијека, са идејом да освјетли историјске рефлексије на такозване обичне људе и обичне породице.

Стамена и стасита горштакча жена, млада удовица Петра, са четворо дјеце, након погибије мужа у Првом рату, допала је свих могућих недаћа које су пратиле и све друге српске сеоске породице, које су биле без домаћина и мушке тежачке руке. Одговоран и њежан родитељ, тек је успијевала да прехрани дјецу, а касније доћи ће до пре-окрета. Њен врли пријатељ, доктор Ранко Рогоз, посав-јетоваће је како да приђе Краљу, представи се и приговори да би и она, супруга погинулог редова, требала да има пензију као и супруге умрлих официра. Краљ је, не само што јој је додијелио државну пензију, већ је наредио да јој се исплати и дванаестогодишњи заостатак. Било је то довољно новца да у граду купи стан и отпочне посве нов начин живота.

Поред пријатеља Рогоза, Петра пријатељује и са мла-дим и неодговорним умјетником Дарком Докићем, којег прима и за подстанара, па ће ова два човјека пресудно утјецати на опредјељења њене дјеце, која ће се идеолошки подијелити и страдавати на разне начине.

Дјецу је усмјерила у добре школе, а најстарији син Ву-кан достигао је врх породичних очекивања, завршио је вој-ну академију, и постао одан краљев официр. Жени се са Дивном, богатом и присталом дјевојком, и они ће до краја остати вјерни монархији, он ће и погинути на тој војничкој страни, а она ће допасти великих мука под неп-ријатељском комунистичком владавином. Његова браћа, Зуко и Зеко, као и сестра Дуња, снажно се вежу за кому-нистичку идеју, и постају популарни међу својим вршња-цима, и преопасни за полицију. У њихов дом залазе многи млади људи и нове идеје, те породица брзо стасава у грађанску породицу србијанског паланачког типа, а гос-тију све је више; доктора, пјесника, револуционара, музи-чара, анархиста... комуниста. И, наравно, из тога само по себи долази до различитих схватања и тумачења свијета, долази до заплета и драмске радње.

Како је Први рат пресудно определијелио каснији живот породице Петре Петриславић, Други рат је породицу до-вео на ивицу затирања. Иако су Зуко и Зеко завршили рат на побједничкој страни, они ће бити погубљени од својих сабораца, у миру, да би животима платили прикривање ту-ђих злодјела. Мало вајде биће од тога што ће та два брата бити подсхумно рехабилитована.

Сиромаштво породице досеже дно као и послије Пр-вог рата, и опет се поправља на сличан начин, Петра успијева прићи Маршалу, који јој, слично као и раније Краљ, одобрава партизанску пензију.

Драматичност носе и нијеме баке. Оне *ћутњом* свје-доче људе и догађаје, из три генерације, а то је практично читав двадесети вијек, у почетку развој марксистичке мис-ли, револуција и диктатура пролетеријата, те посткому-нистичко доба.

Двије дјевојке, Тања и Тара, непознатих су родитеља, одра-сле су у домовима за сирочад, касније ће сазнати да су им мајке Дивна и Дуња, Петрина кћерка и невјеста, али чија је која не могу да разјасне, и тиме се драмска радња запетљава. То питање истражује поета Дарко, окривљује комунистичког идеолога доктора Рогоза, касније високог државног руководиоца, који се унесређио на Голом отоку, и понижен мора да слуша једну пјесничку луду која се окитила свим могућим признањима, за малу писанију, али која је била на линији владајуће партије.

Прочитавши ову Бојићеву драму, човјек не може а да се не запита, да ли су сва српска страдања у овоме вијеку била посве неизбјежна, да ли се подјеле и братоу-билаштва, по дубини све до рођене браће, могу ичим правдати. Мислим да је и ова драма умјетнички покушај тражења универзалних истина из прошлости за потребе будућности.

1989, Вељко Бојић говори поезију

Васа Михаиловић је у *Искри* 1. априла 2000. објавио приказ књиге *Трагични оптимист* под насловом:

ТРАГИЧНИ ОПТИМИСТ ВЕЉКА БОЈИЋА

Вељко Бојић (1931), један од најплодних, ако не и нај-плоднији, међу српским писцима у дијаспори, аутор је шест књига песама, пет романа, једне књиге приповедака и четири књиге драма, поред још неколико књига у рукопису (в. Искру октобра 1997). У драми *Трагични оп-тимист* он се бави, као и у многим другим својим делима, проблемом трагедије црногорског живља у Другом светском рату и после њега. Кад драма почиње, млада удовица Петра, која је изгубила мужа у Првом светском рату и херојски одгајала четворо деце у сиромаштини, покушава да се снађе у вртлогу пред Други светски рат. Најстарији син, Вукан, завршио је војну академију и остао веран монархији и држави, док су два млађа брата, Вук и Вукић, као и сестра Дуња, приступили комунистичком по-крету, под утицајем кућног пријатеља доктора Ранка. Други кућни пријатељ, песник Дарко, својим занесењаш-твом и левичарским симпатијама такође је допринео оп-ределењу Петрине деце за комунисте. Долазак рата доводи кризу у породицу до усијања и проузрокује трагедију: Вукан гине као борац Драже Михаиловића, док се Вук, Вукић и Дуња боре на страни партизана, истакавши се у борби и добивши признања и медаље. На несрећу, Вук и Вукић бивају лажно оптужени после рата за проневеру и стрељани, док су Дуња, Вуканова супруга Дивна и лекар Ранко робијали у злогласном логору на Голом отоку. Да трагедија буде још већа, кћерка Вукана и Дивне рађа се непосредно пред затварање њене мајке, а и Дуња је имала ванбрачну кћерку пред слање на Голи оток. Кћерке бивају стављене у васпитне домове, тако да и не знају тачно ко су им родитељи. Драма се завршава том дилемом, коју оне, сада одрасле девојке, покушавају да реше. У њиховој нес-рећи огледа се трагедија читавог народа.

На себи својствен начин Бојић развија причу о траге-дији ове честите породице, као и узроке и последице пред Други свјетски рат, у току и после њега. У првој појави драме, личности воде вербални рат око тога ко је ко и шта је шта. Ранко пева славопејке комунизму, саветујући Дар-ку какве песме треба да пише: *Треба да волиш Буђонија, Чапајева... Лорку... Надреалисти могу брзо да покажу одсуство духовности и талента, а револуционара ће увијек бити. Израбљивање ће оставити ране малом човјеку да крвари. Он такође хвали револуцију и „рај на земљи“ – Совјетски савез. Свјетска револуција, драга моја, то је највише што се може замислити. Треба сви љубављу да се пренесемо у њен жар. Неморални, непродуктивни, парази-тски свијет биће уклоњен. Има одвише много зла на земљи, експлатације, пљачке, отимачине. Сиромашни су беспо-моћни, али траже вођу. Кад их изведемо на друм соција-лизма, они ће остало*

све сами ријешити. Совјетска Русија је пример тог колосалног замаха. То је нечувено, каква се чудеса тамо стварају, а свијет још оклијева.

Дарко сумња у Ранкове идеје и револуционарни жар, верујући да револуционари нису рођени да преуреде свијет. Шта може један примитивац са кратким прстима да изоре на овом глобу, што неби било погубно. Дарко свечано прокламује своју вјерују, као човек и као песник: Ја сам изнад свега поштовао истину, правду и слободу и вјерно служио њиховим захтјевима исто као и захтјевима разума. За свој труд нисам ништа добио, чак ни једну поштену критику. Он прориче тешке дане али, сходно његовом превртљивом карактеру, није сасвим јасно кога сматра њиховим узрочником, Хитлера или большевике – може да буде и један и други. На помолу је велика катастрофа. Кажем ти: К А Т А-С Т Р О Ф А! Антихрист је већ рођен и памети људи, укључујући и мене, очекују крај свијета... Да, да, крај свијета. Борба између добра и зла ће да уђу у своју врховну фазу... Све је бесмислено... Долази Антихрист. Будди сигурна. Хиљадама генерација ће очекивати исто што и ми сада очекујемо и поново ће све бити загонетка... ништа се неће измијенити.

А официр Вукан, објашњавајући с поносом своје поре-кло, Са извора слободарског духа, непокорности, са изво-ра неустрашивости, јунаштва, са камена гдје је био узвишени пријесто човјека, надахнутог да буде најбољи, одбија и једног и другог, говорећи за Дарка да зна бес-тидно да се претвара и кокетира око црвених. Он трезвено резонује о ситуацији: Мали народи се морају чувати аван-туризма. То ће много да их кошта. Он одбија мајчину примедбу да ако Хитлер нападне, да траже савезника у Стаљину: Савезника...! Ха-ха-ха, ми немамо с њим ни дип-ломатске односе. Биће да се кајеш, ако ти се дјеца науче да мрзе ово што сада имају. (Уноси јој се у лице мијењајући боју гласа) Тај доктор је заражен интернационализмом и прикупља око себе жртава што више може, јер су му врата на свакој бољој кући затворена. Он је, тобож, једном био републиканац, па социјалиста, а сада је сигурно большевик. То нису идеалисти – то су слаби карактери! Он цитира једног авијатичарског мајора: Питомци, будите будни и не огријешите се о заклетву. Ти камаради што су се увукли у лавиринт илегале, побалежиће нам се у историју и поц-ркати од сопствене почасте, али ће нажалост, и пола на-рода с њима отићи под земљу.

Петра, вечити оптимиста, уљуљкује се надама: Бог ће дати да ће све на добро окренути. Ја сам оптимист. Њен средњи син, Вук, је такође оптимист, али из другог разлога – он вјерује да ће комунисти препородити свијет: Не борим се ја против људи, ја се борим

против експлоатације, против класа, гуликожа, одрода... Ако човјек подржава старо, вјечно тапше у мјесту. Снага духа састоји се у томе да пронађе нешто ново и ја сам у потрази за тим.. Открио сам вјечне идеје, и Совјетску власт.

У другој појави драме, после пуча 27. марта и како се авет рата приближавакла, Петра почиње реалније да гледа на ствари: То значи — биће рат... Окупација, логори, хиљаде мртвих... Зар ти људи нису помислили шта ће нас снаћи? Њен најмлађи син Вукић, објашњава јој логиком типичног револуционара: Пакт је био против нашег слободарског принципа. Било је наше право да се побунимо. Туђе нећемо — своје не дамо! Боље рат него пакт! (шета се около и брунда) Мама, ти си увијек била оптимиста. Принципи су важнији од пактова и споразума. Петру то не смирује: Лако је помахнитати, рушити и обарати, народ извести на улице, а треба помислити колико је вјекова узело да се ово сагради... Одушевљење је надјачало разум. Ја сам увијек била оптимиста, али стрепим од трагедије. То је моје право, а ви славите ваше принципе и бусајте се у прса.

И Дарко почиње да стрепи. У свом песничком заносу он предвиђа апокалипсу: Ово неће бити Први рат, јер има нову технологију. Биће страшан. Видио сам један свијет, који је изашао на површину са својим opakим наравима, ћудима и страстима. Недостаци и маније, патологија и хаос, као огромно сликарско платно извучено из мрака, хара земљама, које су до јуче биле срећне. И даље: Све што су ти манијаци постигли — то је да су створили несрећно стање у земљи. Нико сада неће показати иницијативу и интелигенцију да нешто паметно подузме. И генијална остварења плаћају се великим жртвама, а некма ли брљотине...

Вук као да се слаже са њим: Паметни људи мисле, рат је неизбјежан. Нема другог рјешења за ово одушевљење. И сами пучисти су се препали рата, али сада је касно умовати. Било је шта је било. Он се ипак колеба: Но, хвала Богу, расположење је код маса борбено и морал је висок. Можда ово поколење не буде горе од предходних. Родили су се људи који брзо уочавају разлику између добра и зла и неће се дати лако поразити. То је утјешно... Али се поставља питање: ко ће бити судија да каже шта је добро, а шта зло? [та је истина, а шта лаж, шта је знање, а шта незнање?] Од тога ће много да нам зависи. Очито, настаће кошмар и појмови ће се побркати, судбине упропастити, животи, а сва ће земља бити разорена, али се држите храбро... Вукан се одиста држао

храбро и погинуо витешки на Равној гори, али питање које сада сви постављају – да ли је све то било неизбежно – остаје без директног одговора, мада се из понашања свих учесника види да није било неизбежно и да је било разумнијег излаза.

Пример моралног поремећаја види се у понашању Вука, кога су власти затвориле пред рат као комунисту и кога је његова снаха Дивна, Вуканова жена, избавила из затвора плативши високу суму новца. Вук овако реагује на то: *Што год капиталисти радили и експлататорска класа, не могу раднике да униште. Много сам учио са друговима и усавршавао се... Гади ми се, да је оно буржоаско копиле дало паре за мене... Мени је снаха нека Јапанка или Кинескиња, Комсомолка и пролетерка, која се бори за совјетску власт, а не капиталистичко копиле, које израбљује раднике... Хоћеш да твој син, револуционар, остави писаног трага ка-ко се захваљује гуликожи, што је експлатисало моју браћу. Убиј гада када ти се пружи прилика, а не захваљуј му за нечовјештво... Ако ми се пружи прилика, њу бих прву за-давио. Тако ће да почне револуција. Полазиш од себе... Тријебиш своју кућу од гамади. Бестрага с њом Вук није имао прилике да задовољи своју револуционарну жељу, али је зато Дивна храбро испатила Голи оток јер је остала верна свом мртвом мужу, а сам Вук страдао од својих револуционара, зато што је, наводно, проневерио, а уствари био искоришћен да заташка злочин неког од својих другова. Као да претпоставља шта може доћи од таквих нечовјештава, његова мати, Петра, тужно закључује: *Можемо изгубити земљу, слободу, имовину, али не смијемо изгубити душе.**

Кад је дошао окрутни окупатор, Дарко одбија да учес-твује у комунистичкој борби за власт, јер: *Побиједиће човјек жедан крепости, чистоте и правде и ја морам остати тај човјек. Гледај љепотице, твоја два млада брата су ми блиски по идеолошком одређењу, али у мени, над том опсесијом, стоји царство љубави и љепоте и ја њима дугујем живот, а не српу и чекићу... нико више није сигуран за главу. Кад је револуционар пошао да из засједе убије најбољег грађанина, он се већ определијелио за пораз. Ја морам да живим по принципима љубави и да се за њу жртв-ујем. Њега муче последице револуционарних активности: Нико још не може да наслути и сагледа емоционални и психички крах, који ће наступати, кад свакодневно стрије-љају на хиљаде талаца, јер човјек може само до једне границе да трпи. Ко се надао толиком сљепилу, параноји и лудилу... Стотине хиљада интелектуалаца, трговаца и бивших чиновника пада у исту раку, а да не говоримо о Јеврејима, они сви од реда.*

Послије рата носач смрти није престао да коси. Многи су погинули у рату

и после њега, међу њима и Вук и Вукић. Остали су Дарко, Ранко, Дивна и Дуња, које су преживеле Голи оток, и Петра која се нада да ће се наћи прави виновници смрти њене деце. Иако су Вук и Вукић помиловани и добили посмртна признања и медаље, остаје чињеница да их више нема. Дарко теши уцвелећу мајку: Не надај се праведном суду, јер је партија утиснула зло у човјека и неће на добро помислити... Ко ме да се жа-лиш? То су људи ограничених способности и немоћни да истражују истину, јер им до ње није ни стало. Дарко чак сумња и да је „маршал“ могао бити умешан: Зар би маршал тако лако и брзо опорекао вашу пресуду и прогласио их за хероје, да му те драгоцјености нису користиле у пот-купљивању странаца, ако их већ није задржао за себе? Он такође оптужује „нову класу“: Све је њима могуће. Они су већ почели да се отимају око титула, вила, хотела, фаб-рика, сачувај боже, само да на крају и земљу не продају.

У трећој појави долази до задњег обрачуна између Дарка и Ранка за његову комунистичку прошлост, иако је Ранко и сам заглавио на Голом отоку: Извукао си се између жица и мораш имати извјесних психичких посљедица, да не говорим о физичким. Друго је то, што си ти и даље марк-систа и не показујеш одвратност према зарази која те изобличила. Може ли човјек који умре од рака вољети рак? Дарко говори о „умирућем друштву“: које се шепурило као идеално тијело, које има надземаљски имунитет и спречава свако обољење, вакцином која се зове гулаг или Голи оток...Промашена величино, мора да те боли осјећај и спознаја да си припадао идеји, која је садамдесет година ко-вала лажан новац. И кад си држао запаљиве говоре, примао букете цвијећа, потписивао смртне пресуде, сабирао богатство, љубио туђе жене, био си осуђен на неуспјех. Зар то ниси потврдио својим животом? Имаш ли бар мало поштења? Дарко указује на главне слабости комунистичке идеје: Камарад, није се могло направити боље друш-тво, прогресивније или моралније, убијањем свих неподобних грађана. Није се то могло постићи, јер си и ти убрзо постао неморалан или неподобан... Муке човјечанства долазе од не-ваљалих карактера... Рецимо, један кепец – диктатор, пет стопа и два палца, прогласи себе за божанство. На све то Ранко одговара претњом, што му је једино и преостало: Не треба да вјерујеш да је моја моћ замрла, ако сам робијао. Још увијек могу да те уклоним. Жудња за осветом и влашћу никада код револуционара не умиру. Ранко оптужује Дарка за превртљивост, јер је раније и сам симпатисао кому-нисте. Међутим, сада и сам Ранко кокетира са национа-лизмом, чак ставља на главу капу са златном кокардом: другим речима, и сам се повија како ветар дува. Из свега се види да Дарко, у крајњој линији, најбоље говори истину.

Главни предмет у трећој појави је суочење двеју кћер-ки, Таре и Тање, са двома мајкама, за које не знају која је чија, и са старим актерима умешаним у њихов губитак идентитета. Тиме можда Бојић указује на најтрагичније последице рата – губитак идентитета читавих нових гене-рација. Обадве девојке су огорчене на старије: *Смушени свијете, учмали граде, угашена лучо, неопојане жртве... Лажи...! Лажи...! Заблуде...! Упљу-вци на паролама! За-морчићи! Одроди! Станите сви у својим сјенама. Доста је било урнисања!* Занимљиво је да те две кћери, једна жене официра Дражине војске, друга једне комунисткиње, сада су у истом положају – без идентитета, изневерене, остављене саме себи, и упућене једна на другу, што оне свес-рдно прихватају. Поред све несреће, добија се утисак да су девојке једини здрав елеменат у целом кошмару и да ће ипак саме наћи излаза. Како каже Тара: *Ми смо способне од комадића снова прошлости, да направимо сан будућности, за нас, за вас, за све људе на свијету.*

Бојић криви све учеснике у овој драми – свако оп-тимиста на свој начин али свачији оптимизам претворио се у трагедију: Петру, због њеног наивног оптимизма, доктора Ранка зато што је завео њене синове и отерао их у смрт, не спасавајући их онда кад је могао нешто да учини: песник Дарка, типичног представника предратног интелек-туалца и уметника, који је својом занесеношћу и преврт-љивошћу много допринео да народ не зна шта се уистину дешава и на коју страну да се окрене. То је и главна одлика стања духова међу људима и у овој страни, а тиме безмало и целокупног народа. Резултат свега тога је страшна несрећа, чије последице народ и данас сноси. Бојић се не устручава да ствари прикаже у правој боји, насупрот ружичастом писању историје чему је народ био подвргнут више од пола века.

ТРАГИЧНИ ОПТИМИСТ

Осврт Градимира Хаџића

За драму *Трагични оптимист* не би се могло рећи да је историјса иако се догађа у једном историјском прелому: пре, за време и после другог Светског рата. То је више људска драма у условима које је створило то преврат-ничко време. Од живота у једној патријархалној средини, преко рата и револуције, до живота у новом, *праведнијем* друштву.

Личности ове драме нису историјске већ типичне. Су-дбина једне српске породице, по свему у Београду, али је породица по говору и другом – црногорска. На примеру ове виде се судбине многих српских породица, некада је-динствених, које су време и политика поделили и изнутра разбили. До тих подела доводе разни *зли дуси*, разне уми-шљене величине, лажни интелектуалци или несвршени студенти, који преко туђе несреће граде своју будућност. Сви су ти *незадовољници, промашени људи, и напредни ин-телектуалци* увек и свуда присутни, па је тако и у случају наше породице Петриславић.

А то је породица ратне удовице Петре и њене четворо дјеце, синова Вукана, Вука и Вукића, те ћерке Дуње. Ту је још и баба – старемајка, увек присутна и нема, снаја Ди-вна, као и пријатељи куће др Ранко Рогоз и песник Дарко, подстанар који не плаћа кирију.

До поделе у кући долази, како рекосмо, под утицајем кућних *пријатеља*. Пошто је од Краља добила пензију као ратна удовица, те тако дошла до средстава за живот, Петра је своју децу дала на најбоље школе, али су роварења *на-предних* левичара, др Рогоза и пјесника Дарка, покварила њене намере. И док је најстарији син Вукан отишао на војну академију према породичној традицији, постао официр и касније се оженио са девојком из имућне по-родице, друга два брата и сестра бивају увучени у леви-чарско друштво и постају комунисти. И то они *идејно* најзадртији и непомирљиви. И у време рата ето трагедије: брат ратује против брата. Јер, док је за једне то био рат против окупатора, за друге је била борба за власт. Најс-тарији Вукан остаје веран заклетви, Краљу и Отаџбини, и гине негдје за време српске Голготе пред крај рата. Друга два брата, иако се враћају као победници, бивају ликвидирани од својих партијских другова због измишљених кривица, као жртве борбе за власт других, који своје грехе приписује невинима. Јер то је доба када боље пласирани у друштвеном поретку, могу обичном пријавом да уклоне себи опасне сведоке, а сами се још боље пласирају.

И сестра Дуња одлази на робију и поред свих ратних заслуга, као сестра *народних непријатеља*, а такође и снаја Дивна, као припадник *развлашћене* буржоазије. (И поред тога што је везама и новцем извадила из предратног затвора свог девера-комунисту Вука, који је због тога још више омрзне.) И док су оне тако робијале на правди Бога, њихову децу, ћерке Тању и Тару, нова власт ставља у домове за ратну сирочад – на преваспитавање.

У трагичној ситуацији, породични саветник др Рогоз, сада већ на високом положају, као припадник нове власти, изради Петри нову *борачку* пензију, као некад код краља, само овај пут од маршала, пошто су њени синови пост-хумно *рехабилитовани*, и тако је спасе крајње беде.

Интересантне су и судбине два кућна *зла духа*, др Ро-гоза и песника Дарка, који се иначе међусобно не трпе. Иако је сваки од њих на свој начин допринио породичној несрећи, они због тога немају гриже савести, а свој успон у новом друштву сматрају нечим природним. Др Рогоз, партијски *теоретичар* који је због својих *заслуга* постао важна личност новог режима, буде и сам послат на *превас-питавање* на Голи оток, као стаљиниста, одакле се касније враћа као – националиста.

Песник Дарко је типични опортуниста. Увек и свуда присутан, али на одстојању, са сваким лепо али ни са ким искрено, прошао је најбоље, јер никоме није био конку-рент. Његова небулозна поезија је имала успеха и пре рата као *модернистичка*, а и после рата, јер је увек знао да је одене у савремено рухо а да се ником не замери. И као такав је постао лауреат многих режимских награда, поз-ната личност. Не улазећи даље у анализу *злих духов*а, пе-сник је ипак далеко позитивнија личност, јер у његовом срцу има места за права, искрена осећања, кад су жене у питању.

Судбина жена ове драме представља нешто посебно. Оне су паметне, у младости лепе, храбре и истрајне, сту-бови породице. Али од тренутка кад им се свет сруши, оне занеме! Постају неми сведоци догађаја. Па ипак њих, они који их воле, разумеју, из очију им читају мисли и дијалог се врши на неком вишем нивоу. Овакве мале мистифи-кације су, рекао бих, веома драге песнику Бојићу.

На крају драме, као у некој античкој трагедији, сви главни учесници умиру, свако на свој начин и према зас-лузи. Остају само два посљедња породична изданка, Тара и Тања, као сведоци једне бесмислене, промашене и не-потребне авантуре. Једна од њих је кћер официра Вукана и Дивне, а друга сестре Дуње и њеног заводника др Рогоза, но не знају која је чија, ко су им родитељи, и по свему судећи никад неће ни дознати. Јер ни саме занемеле мајке, после вишегодишње робије, то више не знају. И Петрине унуке ће отпочети своје животе како буду знале и умеле, као жртве једног сулудог доба.

И ову драму, као и претходну, треба прочитати, јер до сценског извођења, за сада је још далеко. Треба је прочи-тати чак ако смо је у животу видели играну *уживо*, јер тада ћемо је још боље разумети.

2.16. **ТАЈНА СВАДБА БОГИЊЕ СЕЛЕНЕ** роман, ауторово издање, Лос Анђелос 1999, ћирилица, 675 страница.

На 675 страница, модерним стилем, у 14 *chaptera*, при-казане су судбине многих људи, чак и два драмска текста (једночинке) са унутрашњом везом, борбе уз помоћ љепоте против зла. У 15-ом *чаптеру*, рају или чистишту, сви се јунаци сусрећу као на станици, збуњени, али прошли кроз погребну церемонију, очекују рајско насеље.

Др Милош Луковић је приказом баш ове књиге, по мом мишљењу, од свих Бојићевих критичара најув-јерљивије загребао испод умјетникове коже, одакле је из-вукао на провршину суштину Бојићевих прилаза човјеку, времену, постанку и смислу постојања. У једном раз-говору са Вељком Бојићем изрекао сам ову мисао и он је био посве сагласан.

У поговору књиге *Тајна свадба богиње Селене* објављен је овај Луковићев књижевни приказ:

У ПОТРАЗИ ЗА ЛЕПОТОМ

НАПИСАО Др Милош Д. Луковић

Роман *Тајна свадба богиње Селене* Вељка П. Бојића ну-ди читаоцу четрнаест занимљивих прича, исказаних у ис-то толико поглавља, у којима ћемо често препознати себе или ликове из свог окружења, без обзира на то да ли смо рођени у Калифорнији или на Балкану, или можда негде другде у свету. То су аутентични одломци живота (отуда и симболично насловљени као *chapteri*), које само ту и тамо повезују исте личности, а много више исте људске тежње, жеље и поруке. Посебну метафорику има последње поглавље, у којем се на необичан начин укрштају судбине свих јунака и открива њихов смисао, наговештен нас-ловом овога романа. Тако нас је писац још једном затекао изненађене открићем да све појаве око нас, и у нама, имају неке тајне везе, дубље корене и вечите путање. Можда би се све то могло сажети у једној синтагми: *У потрази за лепотом*.

Разуђено приповедање на почетку романа, натопљено сажецима живота неколико ликова и многим реалистич-ким сценама, повезује нит која следи лутајућег репортера, каквог можемо срести на улицама и у забитима сваке америчке метрополе. Он јури аутентичну причу, хоће да буде херој најновијих вести, а саплиће се о онеспокоја-вајуће дијалоге и мисли случајних пролазника и позна-ника. Зато репортеру пада на памет и ова мисао давног искуства:

Ниједна се животна прича не завршава како је очеки-вано. А Он иза брачног пара у пролазу каже:

„Никада се није мање говорило о свијести и љубави према ближњем или Богу.“

„Зашто те то узбуђује?“, пита *Она*.

„Јер сам забринута људско биће“, одговара *Он*.

Један кандидат за место конгресмена вели лутајућем репортеру за столом у скупом ресторану:

„Ја сам против једног новог мишљења који тежи да направи једнообразни тип човјека, неку врсту безбојне скупине, покорних платиша пореза... Поједе нас Фаст фоод, а ти окрећеш главу на другу страну, али да ти ка-жем: Прошло је вријеме када је слободну штампу требало бранити од непоштених влада. Сада треба владу бранити од корумпиране штампе.“ А затим свом случајном саго-ворнику упућује загонетне речи: „Ако будеш добро обавио посао, надај се позивници за Селенину свадбу.“

На представи футуристичке драме, којој лутајући ре-портер случајно присуствује, где су глумци личности који ће у радњи каснијих поглавља имати важну улогу, наго-вештавају се кључни мотиви целог приповедања у овоме роману.

„Мој проблем није лепота него зло“, каже један од главних ликова у драми, нашто присутни песник додаје:

„Јединог савезника кога ја имам у борби против зла јесте лепота.“

А на другом месту један други, седобради песник, ко-ме су лепотице увек биле на памети, признаје:

„Присуство жене или љепотице у мом животу неос-порно води гријеху, али ја то видим као бесмртност... ја сам дозволио себи да будем опсједнут љепотом, како бих се заштитио од сваког зла.“

За то време улицама репортеровог града већ лута нео-бични дошљак, који зна и од куд иде и зашто је дошао, али поставља питање које ће се касније стално узнемиравајуће понављати:

„Да ли знате гдје је Heavenwood Station? (Станица Не-беска шума)?“

Усуд лепоте, иза које подрхтава ерос, не мимоилази ни једног јунака овог романа: ни сиромаше, који животаре у сред америчког обиља, ни усамљене емигранте, углавном досадне романтичне Европејце, ни несуђене политичаре, ни свештенике. Тако и сиромашмогне снаге да представ-ницима једне верске секте призна да не може успети ни у чему ако нема додир с љепотом, мислећи на нежно женско тело. Свештеник, који сања да сагради храм у прашуми, Храм љубави лепоте и сазнања, исповеда се пријатељу: *Кад сам открио да сам схватио своје биће, опсједнуто љепотом, обреди у цркви постали су ми апсурдни. Сам сам себи био смијешан, а исповиједања нисам могао смислити. Није се могло више тако међусобно лагати.*

Већини је тих јунака такође заједнички необичан жи-вотни обрт, који их води у смрт, али спокојне, уверене да се лепотом ипак треба супростављати злу и насиљу.

Приповест о жртвовању тих јунака за живота дожив-љава кулминацију на потресним страницама о судбини емиграната с оне стране некадашње гвоздене завесе. Слу-чајан сусрет наочитог младића у возу са странкињом, која га је очарала лепотом, домаћи полицајци доживели су више као свој параноичан страх од губитка власти него што су у њему видели нечији шпијунски подвиг. Међутим ова полицијска *неспретност* била је за несрећно заљу-бљеног младића животна прекретница која га је непла-нирано одвела у емиграцију и свештенички целибат, у дуго и болно трпљење, током којег је схватио да је *свет пун злочина*, али и да има добрих људи и да се, ипак, не мо-же увек победити лепотом. Ипак, човек, како је записано, такве природе и састава и однегованог укуса и сјајног обра-зовања, никад није изагнао из себе боемске надзоре, јер су они били праузрок свих животних искушења. Зато се и у сам смирај живота сећа жена које је давно срео, а нарочито девојке из воза, с њеним дубоким очима, као да је изашла из Зевсове главе. Од туда и жеља да готово непознатој девојци, која га је неодољиво подсећала на младалачке љубави, завешта сав иметак пун воље да умре за лепоту, да то буде његов задњи час. С истим побудама други старац оставља свој иметак сиромашној жени из суседства с двоје тако лепе деце какве нема ни у краљевској палати, уместо жени која му је пружила телесно уживање, али крајње срачунато.

Ликови емиграната испуњавају флуидну фабулу романа у више поглавља. Ту је смештена и прича о две емигрантске породице истог етничког порекла,

а разли-чите плодности и успеха. Потомци једне од њих узели су чак три различита презимена и разишли се својим путевима, тако да је њихова мајка и бака била срећна што је то презиме ишчезло с породичног стабла. При том она, бивша удовица једног хитлеровог војника на Источном фронту, није престала да тупо гледа у слику коњичког капетана са сабљом, свога потоњег мужа, за кога није била сигурна којој је краљевини служио. Из тако насталог, на овом тлу, породичног стабла израста, како потврђује и ова прича, и изузетни изданак. Зато се од човека таквог кова, младића обдареног лепотом и мудрошћу, очекује да учини нешто велико и достојно помена, да буде лидер. А усамљеним појединцима међу досељеницима, на другој страни, остаје вечна мучнина и недоумица шта су учинили са собом. Измождени потресима и ломовима свога живљења, у стању су да понекад сами себи кажу: Буди поносан на све своје промашаје, ако тај удобни живот презиреш. А потом и: Сам си одабрао емиграцију, мислећи да је овдје Мека и немој рећи да те нисам одвраћао од тога. Они емигранти истог етничког порекла као и писац ове књиге у свом унутрашњем дијалогу у стању су да размене и ове мисли: Не заборави да припадаш народу који је опсједнут демоном... Имам свој сентиментални разлог да то никад не признам. Ништа нисам заборавио, јер времена биједе никад нијесу пресушила. То је због обилног присуства народне душе у ме-ни... Још у логору, кад су те нацисти пребројавали сваке вечери као марву, рекао си себи да је примарни циљ слобода. И сва величина твог духа произишла је из тог опредјељења. Припаднику те емиграције амерички домородац, и кад је добронамјеран, зна рећи:

„Каква је та ваша религија да вас због тога мрзе?“

„Па зар није иста као ваша?“, узвраћа емигрант.

„Хришћанска...?“

„Једна је библија, зар није?“

„Доврага, али ми се нешто код вас не свиђа...“

„И мени се доста тога не свиђа код вас“, каже емигрант домороцу.

Иза пера писца овог романа, који је пун драматуршког набоја, често назиремо кичицу сликара. У сценама и збивањима чести су ликови, поред песника и визионара, и сликари и други људи склони сликарској имажинацији. Тако један старац, који је свој радни век провео зидајући облакодере у земљи рођења снова, у којој, међутим, није било путоказа према срећи, доживљава трг између тих грађевина као велику сцену с десетинама хиљада људи. Он је могао сав свет да скупи у једну прегршт, а у часу узбуђења рекао би као неки одрешит човек: Ситне душе никада нису имале потребе да виде свијет онаквим какав је уистину био. Оне су налазиле утјеху у обмани чула, а ја сам ту нешто друго. Ја правим огромно платно. Зато се овај старац искрено може дивити платну правога сликара, земљака по рођењу и човека сличних афинитета, који за своје дело каже: То ће бити Други чин трагедије коју не могу да напишем. Открио сам да ју је боље представити бојама. Неко други биће бољи писац од

мене. При том сликар наглашава да су у суштини сва времена заједно и да можемо саосећати с људима свих времена, а старац га храбри да не губи наду у људску природу и да мисли о великим стварима јер све је таштина, а човјек је, као и Бог, идеја и концепт. Други сликар, такође један од емиграната из истог краја Европе, који никако да пронађе пут успеха до америчког чуда о којем се радо слуша, а тешко открива, у свом студију, на импровизованој сцени, режира драму из озбиљне историјске тематике свог народа и оригиналној костимографији: сваки костим је једна одређена туба боје из које вире руке и ноге, а поједини јунаци уместо мачева носе кичице, а уместо штитова сликарске палете. Одабране боје дочаравају ранг и особине личности у драми и оне су често упечатљивије од њихових кретања и речи. У тој драми историјска реторика бледи пред порукама боја и њихових нијанси.

Завршна поглавља романа представљају бриљантно огледало и површине и дубине изборних игара на амерички начин. У судару интереса моћних из сенке и идеала јавности реторичност на сцени открива дух правог лидера и даје шансу за искупљење онима који су се заглибили у себичлуку. Зато један од учесника у том политичком ритуалу смело тврди за изборног кандидата да га је веза са изузетном женом уверила да се лепотом може супротставити злу, а лепоте има јако много у свету; она је једина видљива. Кандидат се не либи да и главном наручиоцу његове политичке каријере, од чије финансијске подршке зависи, каже у лице: *Господине, кад ме доведете пред суд, онда ми одредите како ћу да говорим, а док сам слободан човјек, с принципима и слободном вољом, не може нико да ми одреди оброк мишљења. Но, господо, сваки човјек мора у себи да пронађе одговор за своје лично спасење. Ја сам открио свој завјет, своју бесмртну љепоту и уз њу ће моћи да пристане свако друго племенито осјећање. Ако вам није јасно, морам подвући да је и мени љубав јача од сваке страсти да владам. Одустајући на крају од свих стереотипа у обликовању изборног кандидата, предводник изборне конвенције на крају је приморан да узвикне: Свакако, ви ћете се сложити да срећа једног народа који пут зависи и од срећне руке њеног владара. Тај ми се момак свиђа, а у истом часу сам и против њега. То ми говори да има квалитета и порока. Тако је *homo poeticus* надвладао *homo politicus*.*

Последње, петнаесто поглавље открива нам сасвим нову перспективу збивања у фабули романа. То је скуп изван живота којем су до тада припадали јунаци претходних *chaptera*, где се, како рече један од њих, престаје бити биће и постаје његова чежња. Претходни *chapteri* јунацима изгледају ту као једночинке нечега минулог и неповезаног, што тек ту испод озвезданог, бескрајног плафона, на *Heavenwood Station*, добија прави облик и прави смисао. Све њих окупља свадба прелепог пара, девојке Селене, чија се божанска нарав тек на крају схвата, и младића, несудбоног политичара, коме је љубав била јача од страсти за влашћу. Код њих се осећа нека забуна, неки несклад, свет помешаних осећања, свет веселости, олакшања, свет предаха после великих мука и необичне

тегобе и свет жалости, због остављених радовања, сласти и задовољ-ства. Ту дефиљују јунаци свих *chaptera*, измењеног изгледа, тако да више неки нису лепо као што су били, а неки нису више тако ружни. Та спољашност сада зависи од њиховог унутрашњег садржаја, од личне доброте, љубави и милосрђа. Пред њима је један универзум и један створитељ, једна истина и једна вечност, све њих зближава нада с којом улазе у ново савршенство. Ту, на свадби богиње Селене, сви на крају схватају вечну истину, за коју један од јунака рече: У животу се као и у љубави почини хиљаду глупости, па ипак се срећа не може задобити, јер онај који управља нашим судбинама све то види на други начин. Овдје, на свадби, неке ствари ће вам постати јасне. Наградиће само честити живот. Знам ја њену природу. А други, песник у претходном животу, закључује: Ми смо сакупили овдје све које је требало сакупити са других ст-рана. Свадба је изгледа била њихов избор и треба да се види куда иде људски род. Селена, богиња месеца, држаће у коми за сва времена свога изабраника, који је тако упорно трагао за лепотом не марећи за своју будућност. И даље оптерећени својим жељама и сновима из ранијег живота, јунаци претходних *chaptera*, нису ни приметили кад је Се-лена, у мркој ноћи, легла поред свог драгог, да га милује и љуби светлосним додирима, који нису ништа до вечна љу-бав, пронађена у запису на воштаним таблицама.

Роман *Тајна свадба богиње Селене* читаће се с узбуђењем на различитим мердијанима, и у пишчевој садашњој домовини, и међу Србима у Отаџбини, и свугде где публици буде доступан. У њему ће читаоци српског језика препознати сву надареност и вештину епског припове-дача, тако својствену људима црногорског поднебља, а сви читаоци пажљивог посматрача животне збиље, сјајног психоаналитичара и оригиналног фантасту, кога муче вечне људске болке.

Можда ће се неки читаоци ове књиге, нарочито на енглеском или неком другом страном језику, коначно запи-тати где су корени такве пишчеве рафинираности.

1982, Вељко Бојић у студију

2.17. ОРФЕЈ У ПАКЛУ

*Поезија, ауторово издање, Лос Анђелос 2000, латиница,
433 страница.*

Орфеј у паклу је књига која је у овом изгледу и сад-ржају настала искључиво да појефтини издаваштво, зап-раво састављена је од три књиге поезије: *Une nuit a Paris*, Дневник уклетог сликара и *Golden hart hat*.

Une nuit a Paris је испјевана још у Паризу 1965. го-дине, када је млади Бојић на путу освајања свијета, ус-твари, икупљивао дане илузија, трчећи стално за љепотом између избјегличке наде и вјечности, која се нигдје није оглашавала. Мора напријед, упорно је мр-морио, и жишка ће једног дана постати угљен, а он прах, али честице треба да пјевају, младић је неумољив пред надом.

Тешко је рећи колико је из оног пећког и загребачког Бојића исчезло гримизних слика у дубравама младости, које се нису смјеле ни контурама лабуда ставити на папир. И здрав смијех може бити душебрижницима сумњив. Па ипак, Бојић се и од најранијих дана ругао. Соц-реализам је мијењао рухо и додворавао се на све стране али му није успјевало да се изрази, чак су и најбољи њихови перја-ници мањкави и плитки, једном је Бојић негдје рекао. Људске илузије, каже Бојић, могу да помраче и божанске тајне. *Чували смо се тих мађионичара.*

Бојић не крије да је од дјетињства у сукобу са устаљеним друштвеним нормама, и да је на њему то оста-вило неизбрисив траг. Болно је осјећање да стално живи у полицијском кругу а не смије запомагати и кад добије батине, а стално сања, сања, сања до пресвиснућа. То је та чама из које је морао да оде, каже Бојић, и пита се *колико ћу се дуго сматрати босоногим пјешаком из каменитог села.* Пут је био дуг од једне планине до једног града наспрам планина (Ел Монте), како се зове дио пустиње у којој бо-рави старачке дане.

Из ових искустава и инспирација настао је циклус пје-сама *Une nuit a Paris*, на око 125 страница, из којих изд-вајам двије.

Нема врела за мене
 постоје само капи
У мрачне сјене предграђа
Пресуши ме љубави
Био сам те замислио
Као што је на југу замишљено прољеће
Велика усправљена ријека
 Са штитом од злата
И мамузама од пјене
На стаситим обалама надахнућа
И ствари су се подигле готово меланхолично
 сасвим нагнуте напријед
Да доживе час узбуђења
Љубави

Брод са четири катарке
у неком се сидришту љуља
То је велика чежња изражена у одласку
који је обећани повратак почетку

33. **Музика**

Ријечи

О како је било блиставо то свануће
Били смо први пјешаци на улицама
засутим свјежим снијегом
Један пијанац је ишао испред нас
проливајући вино из флаше
И пурпур је плануо из бјелине

Историја

Слике су се свечано пресвлачиле
Слике живота
Са којим смо се састављали
мислећи да се растајемо
И то је била љепота једне вечери у Паризу

У другу књигу, *Дневник уклетог сликара*, коју је објединио у Лос Анђелосу 1966. године, пун искуства почетника у свијету композиције и боје, а дуго је сањао о том свијету и наједном се суочио са комерцијалном страном стварања, са људима свих боја и раса, и исто тако помијешаних талената и особењака. Водио је *Дневник* као неки славни калейдоскоп надахнућа и јаке инспирације из дневне борбе за опстанак за биједну награду, а поврх тога појавила се љубавна грозница, *одбојна и охoola*, како каже Бојић, која ни сама није знала шта хоће, а он се мучио да дође до праве идеје, сликао је и чинио напоре да продре у ту умјетност, овлада занатом и породи идеје. У тој професионалној сликарској радионици Бојић је схватио да је идеја, њен садржај и композиција, оно што рефлектира магију умјетности, а не техника и вјештина мијешања боја, јер то спада у занат, који може свак научити. У умјетности је увијек битно, Бојић је на том становишту, оно што је некоме дотурено кроз вене, а не оно што је научио. *Днев-ник* је тада био Бојићево усхићење, које је дало и ове три пјесме:

5. **С**ве је узалуд малим људима

Довикују сјене са постаралих зидова
Живот се круни
Али велики човјек сије у бразду плавети
Сјене путују
Справе за мучење продају се на кредит
Чују се вапају заточеника
Тирани
Мали тупави људи
израсли у брлогу револуције
Злу нам судбину спремају

Али се ми надамо у човјека
који сије у бразду плавети

Јутро је објавило долазак новог дана
са тридесет зеленкастих поља
На којима су пропадала царства
сасвим историјски
И сликари подижу цркву златних кубета
по вољи пуританаца
Да побољшају изглед пожутјелом лицу вјере
Гдје изненада ускрсава Византијско царство
у бјелини Свете Софије
Али је вјешто покривамо велом ислама
да умре као робиња
До голих зидова од хрићана опљачкана

Сликамо пејсаже као геолошке наслаге
испечене на сунцу
водимо вјерске ратове
Подвале углачане као алабастер
А вјерска тишина пуна злата губи вриједност
Јутро се троши на грубим длановима
као играчке од тера-коте

10. **К**аријана

Кад су људи без памети
Ни једна религија више није добра
Љубави
Зидамо храм
Да имаш гдје шапутати молитве
Украсићу га мозаицима и живописати фрескама
У плаве сводове уклесати лирику
А ево гдје ме живот бацио у тамне поноре
Да не видим ни једно своје дјело остварено
Написао бих химну јесени
Кад би пристала да се зове усуд
Написао бих пјесму жени
Кад би пристала да то буде

Бура ми развијава младост
По свим морима пале су латице
мојих пурпурних цвјетова
мојих раних стихова
И више ме ни једна пјесма не воли
и сав ми напор би узалуд

Пјесник, сликар, приповједач и писац драмских текс-това, Вељко Бојић,

прошао је веома тежак дио америчког живота, нарочито у почетку седамдесетих година када је и настала овдје трећа књига, *Gold hart hat*, кад није имао посла, новца и није најбоље знао енглески језик, а умјетнички зов био све грлатији. Да би преживио морао је да ради тешке послове (он је случајно и волио те тешке послове, јер су били везани за мермер), морао је да путује и коначи по мотелима и хотелима, и док су колеге с посла ноћи проводили по задимљеним баровима, умјетник Вељко Бојић је исцртавао слике и пјесме на комадима папира, и тако написао *Gold hart hat*. Ево једне од тих пјесама:

20. **П**одижем храм чуду

Да ми допусти да изађем из камена
Из великих гранитних плоча
 гдје сам био сан нерођених
 тупи удари у сљепоочнице ћутања
 клонула нада трошних нагнућа
Подижем храм чуду
Треба да се усправимо са мермерним видиком
Док подижемо тешке конструкције од челика
 што парају небо Америке
Кристалне полутаре неона
 што капљу свјетлост у два океана
Подижемо славолуке за новчана прољећа
 банка нам је једина исповједница
 у њој је наша душа депонирана

За књигу *Орфеј у паклу* Вељко Бојић је до краја остао везан као за нешто што није далеко од дијела његовог тијела. Поново бих страдао да доживим те три поеме, каже у једном разговору, јер сам их једном доживио пун бола и очајања, пролазећи кроз њих као кроз Чистиштишта, јер се то није могло измислити, назрети као јесен, пролеће, плава лагуна, олуја, то је био херојски пут ка блиставој идеји, а касније су друге дошле и умјетник за њих полаже гаранцију истао као и у сликама. Ове три поеме су Бојићева три мос-та према људима које је упознао у тим необичним сусретима, а таквих је пун свијет.

Аркедија 1991, принц А. Карађорђевић и В. Бојић

2.18. ВАЗНЕСЕНА САМОЋА

*Поезија, ауторово издање, Лос Анђелос 2001, ћирилица,
389 страница.*

Још једна обимна књига поезије Вељка Бојића, и она је настајала у предасима напорних послова, углавном по калифорнијским мотелима: Састоји се из 12 поема. У првој: *Између два сусрета с тобом*, аутор износи многа своја гледања настала на изгнаничком искуству, као што је и ово:

4. **П**озваћу све људе на окуп
Треба повести велике разговоре
Прије него наше жене
Сасвим сађу с ума
Али гдје су ти људи који смију доћи на састанак
мудраца без одобрења својих жена

И поема *Почео сам књигу без имена*, која је написана 11. маја 1974. године у Монтереј Парку, пуна је искуствене филозофије, гдје пјесник позива из безумља на повратак у разумље:

6. **С**кините оклопе са глава мислилаца
у хладу неке комете
да видимо како дише космос
како сазријева васиона
како се умножава живот

Трећа поема: *The canopy of heaven*, настала у Лос Анђелосу, такође 1974. године, најављена је стиховима:

Објасниће ме зора
записи међу твојим грудима
Гдје ће навраћати покољења
да пронађу надахнуће

Врло тешко је пратити пјесника Бојића који је учинио велик напор, створио много и постао савјест свога вре-мена. Његове поеме писане су истим тоном, снагом заноса и проткане мудрошћу као и свака друга мисаона лирика што је била у нашој традицији, одликује се богатством необичних слика, метафора и поређења. Он их види као бића која неће проговорити ни кад их буду мучили и на *крстаче разапињали*, натопљене обиљем духовне снаге, никада неће посвједочити против пјесника или открити нешто ново људима који нису били у стању да осјете то необично стање у којем су настајале.

Као и неке претходне поеме и ове су рођене у *потоку свјетла*, како се у једном разговору о *Вазнесеној самоћи* из-разио аутор, а пјесник је у неком другом простору, узди-гнут изнад пролазности, гдје осјећа *Тајанствене шуме неког другог Бојића*.

Пјесник инсистира на драматичности развоја радње, објелодањује снове и

страсти које љубавнике удаљују или зближавају, живе у хаосу савременог друштва и никада се не објасне како треба, а мисли су им *пустиле корјење у не-бо*, гдје се све тајне крију. То је та вертикала растуће њежности, а свуда око њих је завјереник, чак се и птице разбјеже кад разумију судбину пјесника.

23. **К**ужно су сјеме посијали на беспућа
Пропашће многе наде сабирача плодова
Биће поново исте приче о пропасти свијета
Заспао сам у сиједе косе зиме
А пробудио ме прасак булки њених усана
Пурпурне бакљаде

Безазлености

Мрак пада низ гримизна обзорја
Ускоро ћете срести смрт
то неће бити ваша смрт
То ће бити смрт снова
а она је најболнија

Пјесник не сакрива мјесто и вријеме у којима га гуше чудеса само њему знана, не спутава га технологија ни ка-питализам, иновације, неизмјерна богатства у рукама појединаца и исто тако огромна слика биједе и бескућника (*Сломљени печат*), јер он иде за својим унутрашњим гла-сом, дајући снажне изљеве обиљем нових ријечи, мета-фора и фигура, држећи се своје оригиналне форме, поде-шене за драмски развитак, гдје се лирика још више разма-ше да би та казивања постала опојна, свјежа и богата.

Као писац епских романа и познавалац прошлости, он то ни једног часа не заборавља ни у поезији, веже је са садашњошћу и пресликава у будућност, спаја више време-на, као што често чини и на сликарским платнима, а све то чини изузетном снагом, да се читалац често запита: Од-куда све ово обиље извире и да му се не види крај.

Бојић је изградио свој умјетнички видиковац, свој стил и приступ, да идеју провуче кроз све стихове или конк-ретно овдје пјесме, које су обиљежене бројевима и већина од њих могу се издвојити да стоје засебно и тада то златно ткање неће ништа изгубити од своје снаге и свјезине.

11. **В**ратио сам се животу
Као што се неко врати рођеном огњишту
И наложио на срце велику ватру
Да утријем премрзли народ

Није лак посао из овакве књиге одабрати што је нај-боље, јер је Бојићево пјевање уједначено, саливено, ство-рено тако из даха кад је било силовито надахнуће, јер је он од оних умјетника који не дотјерује и преправља (чини то премало), како и сам признаје, а пјева:

Мораш бити хиљаду пута чиста
Прије него направим калупе за твоју бјелину

Ова, прва, поема је посебна клима љубавне страсти, али кроз њу просијава хиљаду других опажања, од изгу-бљеног огњишта до пораза на пољу, које не може да ис-тисне из груди:

*Обукао сам те у свијетло
Како бих ти боље видио бјелину*

Пјесник заокружује свој лик на свечан начин и одаје нам шта му је најважније у животу, јер разумије трајање и страдање, и гнуша се оних који су се одrekli Бога а нису нашли вриједнији извор и смисао постојања, постали су профани и плитки. И кроз других једанаест поема про-сијава иста ватра, зов за врелином и нападај на пороке, до-чарано изузетним ријечима, као искуство пјесника, наро-чито кроз љубав према изузетној жени, а он у тој ватри види нешто што треба спасити од заборава.

20. **Ј**едном сам ти рекао
*Можда сам те требао замислити као студенац
на сред плавети у који сваког дана
Вјерници спуштају своје златно ведро*

Наравно, пјесник није прешао океан као други пут-ници, прелетио га је на крилима пегаза са готовим збир-кама поезије, у којима је уњедрио свој снажни талент.

27. **Е**во поразне приповјести пастира
*Стигла нас је срамота
На језивом путу у колектив
Убоги сабирачи плодова*

Пјесник своје осјећајности из изгнаничких дана не мо-же заборавити заносећи се новим свијетом, не може за-боравити родно огњиште и тек тако постати неко други. И кад би била таква поезија би била бескорјена, без на-дахнућа и патње, које наш пјесник не престаје да изражава у својим обимним прозним дјелима, и у којима често има више поетичности него у неким поемама.

17. **К**рикнусмо на туђим обалама
*Да зауставимо препродаваче митова
Да нам не улазе у историју*

Или

*Родна земљо изненада си остала пуста
...
Рубом живота помиче се рђа
Тешка као сасушена крв предака*

Трагање за необичним сликама Бојићу не пада тешко, јер пјева без напора, не мучи се да нађе добру метафору, или још неко необичније

поређење, све је ту смјештено око њега на неким невидљивим полицама са којих он узима и слаже свој мозаик.

У пустињи сусреће ненадно земљака:

Лијепо је изаћи из уста пустиње
Са рукама пуним огња и кренути на пут
носећи у срцу њен топли лик
Самоћа у души каменитог видика
Који ме подсјећа на далеке планине
гдје се згушњава мрак
као у души изгнаника
Којег сретох у дну пустиње
Образи му припекли
коса бијела лице смежурано
родио се у славним брдима
очи му се испунише сузама
Кад спомену смо стари крај
Туга као ужарен вихор који нас прати
Донесе ријеч на којој се посјекосмо
Било би паметније да смо ћутали

Кућица бачена међу камење
изанђала нахерена потуљена
Окружена са неколико кактуса
њеним вјерним чуварима
Ваздух унутра прокухао
На зиду српска застава
сабља и ордеје
Хвали ми се
Био је некада ратни официр
сада шћућурена тужаљка
Откуцаји времена пролазе
Човјек пролази на странпутици
Ја морам на пут

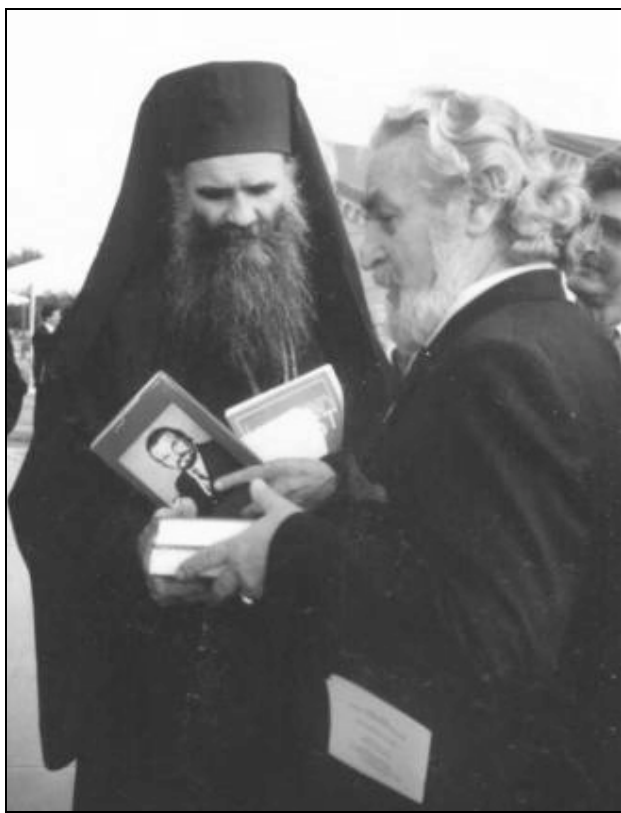
У поеми Човјек из долине јабука поглед се зауставља:

24. **К**ад се огласи поклич у брдима
Сакупиће се синови из свијета
Да пролију крв пред олтарима
Ако тада буде олтара
и ако тада буде синова

У разговорима доста пута сам чуо Бојићеву запитаност око будућности његове поезије, и он је, заиста, стално забринут око тога, али кад пише у њему нема ни клице те запитаности или страха, чак и кад не би био читан, јер он не живи за признања, како једном рече објашњавајући да он даром трага за љепотом, јер су урођени дар и надахнуће јачи од свих временских шизми.

И тако прелиставам обимну књигу *Вазнесена самоћа* до посљедње дванаесте поеме, *У сеобама*, која је испјевана 1986. године у Mobile, Alabama, и у којој пјесник на-јављује свој повратак у живот, повратак из изгнанства, повратак у своја орловска гнијезда:

*Ми се заједно враћамо са југа у спортским колима
Ми се са смијехом враћамо
 као прегршт бијелог перја
 као прегршт бијелог цвијећа
 као прегршт бијелог памука
На којем је искрвавио изгнанник
И то је све што ће се икада вратити
 У далека славна брда отаца*

1992, митрополит Амфилохије Радовић и Вељко Бојић

2.19. СВЕВЛАД

*Роман, ауторово издање, Лос Анђелос 2001, ћирилица,
435 страница.*

Свевлад је по редосљеду објављивања деветнаеста књига Вељка Бојића и шести роман. И у овој Бојићевој прози обиље засићава љепота, али и разобличавање једноумља са симболима српа и чекића. Прича почиње са почетком студирања двојице црногорских младића у Загребу, Срђе Новакова и Ненада Нешова, а завршиће се љубавном везом Срђе Новакова и Весне Виолић. Ово дво-је младих, лијепих и здравих људи, сагоријевају на љубавном пламу, али и пате на посве супротним идеолошким и животним опредјељењима. Срђе потиче из родољубиве породице, из које је понио национални понос који не јењава ни временом, а Весна је од оца комунистичког генерала и живи на подлози одплемењивања, и на идеји комунистичког интернационализма. Заљубљени младић: *Откинут као цвијет од великог стабла, Срђа је лебдио над животном стазом као пахулица у олуји, а Генерал се и даље кикотао на Срђину причу о кајгани, а овамо је рекао строго кћери да неће под кров црногорског четника. Иако је младић вјеровао у будућност своје љубави, она, та љубав, била је унапријед осуђена и временом ће се изопачивати у сталне препирке између његове родољубивости и њенога црвеног интернационализма. Она је опчињена Свевладом (Брозом) и била би спремна дати свој живот за свога вођу, а он се гнуша на сваку Свевладову диктаторску појаву, упоре-ђујући га са Хитлером кад завапи: Колико је каплара узд-рмало свијет.*

Црногорски младићи се у Загребу сусрећу са националистичким срцем града, антикомунистичким, али који је посве различитих схватања и понашања од црногорских: *Зна тај менталитет и кад га нагазиш да се насмијеш. Вјекови су му прошли у патворности. Свиђају им се само свезани непријатељи. И они су поражена страна у још свјежем рату, али: Кад би се ушло код тих екстремних неофашиста у кухиње, обавезно би се видјела црвено-бијела поља на која држе насушни крух. И тада ће вам рећи да је та култура почела ante christum natum, а што ништа значајно нису створили, за то су им криви Власи. Наравно, Власи су сви други, а првенствено Срби. Тако се они пеку на тој подземној ватри љуте носталгије, без наде да ће пре-здравити. Суочен са специфичним хрватским национализмом Срђа очајава што не може да говори о вриједностима свог национа, често њим занесен, објашњава: Слушај, лудице, кад наша држава није имала ни осамдесет хиљада душа, имали смо четири светитеља, а вас има четири милиона и немате ниједног, а мислите да сте врло побожни и врло културни.*

Радња романа се догађа десетак година иза Другог рата, када су противници Стаљинових, Димитрових и Брозових догми још очекивали стално обећану војну интервенцију Запада на Балкану, и када су многи

живили за тај дана. А када се догодила позната побуна у Будимпешти 1956. године, вјеровали су да је та жеља отпочела да се остварује, и људи су живјели за вријеме радио вијести: Спикерка јавља да је читава Будимпешта у рукама по-буњеника. Грађани су устали и изашли на улице. Зачуђава их отвореност јављања. Потајна мржња против црвеног режима преплављивала је улице и тргове, као кад се мјесечина пролије преко влажних кровова. У том хаосу одушевљења и страха, дошло је до пуцњаве. Пропашћу ове побуне нагло је сплашњавала вјера у брз пад комунистичког режима, па су многи млади људи сањали о бијегу преко границе у таковзвани слободни свијет. Срђино срце је било у томе свијету, и он ће правити планове како да пребјегне у њ.

Књижевник Вељко Бојић умјетнички врло успјешно, кроз читав текст, истрајава на разобличавању марксистичке мисли и социјализма као њене реализације, а посебно се обрушава на балканског комунистичког великана Свевлада (Броза), и каже: За све њих је довољна слика Свевлада у адмиралској униформи. Нико не смије да засјени тај *image*. Свевлад је Свевишњи и тако се та слика усјекла у свијест. Срђа има посве другачију слику великих владара, коју је понио из вјечито брањених камењара, и гдје се цијенило чојсво а никад лицемјерје: Знаш, ти, дјетићу, наш се господар није молио да му роди жито него да му се роде у књажевини добри људи. У систему које је направио Свевлад на све стране се осјећа затворски задах, нарочито онај оточки (Голи оток): У таквом систему, појединцу се не пружа прилика да буде успјешан. Премда свака генерација мисли да је позвана да преуреди свијет и кад се то увукло дубоко у демагогију, онда је прихватање тог система био једини пут. Срђа Новаков није падао под тај срп. Није био ни толико храбар да се понаша по схватањима, јер је страховлада у његове кости чврсто удјенула свој производ – страх. Посматрао је оне који су прошли комунистичке казамате: А биједник са Острва му је шапу-тао кроза поломљене зубе: "Навикни се да страдаш, бићеш бољи човјек." И тог младог човјека, виспрене памети и брза погледа, нису звали биједником, јер је то одиста био, већ што се жртвовао за погубну идеју. Срђа је за идеју али не по цијену оне највеће жртве.

Иза бруталног угушења будимпештанске револуције и у њему је прегорила вјера у лицемјерни Запад, јер: Ако Европа треба нешто да пљачка, онда баци варницу на Балкан и њих криви да су убице. Он ће прихватити животну истину: Ти, љепотане, који се храниш јагодама испод грудњака, не знаш шта то значи када ти твоји другови кидају утробу, тресу те на струју, нагоне да пијеш воду кроз нос и давиш се у базену до грла, али ја сам ћутао, па кад хоћу да подивљам од болова, пустим страхан људски смијех, да они уздрхте, а ја се тресем у агонији властите побједе. Шта ти знаш о томе? Срђа не би могао да трпи такве муке и да живи на такав начин, он је ближи побједи по хришћанској трпеливости и жртви: Господо, слобода није могућност је-дних да уништи

животе других већ дужност да им осигурају једнака права.

Како се у Срђи гасила вјера у скоро урушавање комунизма и крах Свевлада, излаз је тражио у љубави са Весном, коју је неизмјерно волио, али са којом је стално у неким идеолошким размирицама. Он је веома успјешно приводио крају студије и спремао се за нов начин живота, а Весна је на његово неспорно знање, вискреност и отменост желила уградити незамјењиву надградњу комунисте, желила је да га уведе у комунистичко чланство, које би му омогућило ореолско напредовање у друштву. Срђа није био неко ко би ишао преко лешева до црвене фотеље и она је морала да се разочара у њега. Не треба заборавити да је то било вријеме када су сви, хтјели или не, вјеровали у економско чудо Свевлада, да ће га силом или добровољним радом створити и да ће и слуге једног дана постати господари. Су-протно тим масама Срђа је у комунистичким кадровима гледао задње људе и због тога бивао све несрећнији, објашњавао је: *Огромна историја, легенде, јунаци, прегаоци, остали су без потомства. Све се свело на некакве сушичаве, обољеле измећаре, које да човјек на ватру баци не би засмрдјели. И шта је ту природна селекција, кад све најбоље погине и остане само олош. А његова изабраница га гура у такве, и не пада јој на памет да мијења што у себи, непрекидно је у офанзиви. И Срђа је знао да његово сентиментално срце не може растопити догму којом је Весна залила сва своја чула.*

Срђа Новаков је временом све непоколебљивији на својим мислима и осјећањима а Весна Виолић на својим: *Поред тога, она је горопадна и који пут својеглава, неразумна, осветољубива кад јој се дирне у сујету, макар да јој он држи лијепе ноге. Има у њеном животу нешто што никада не смије заборавити, не смије заборавити симболе српа и чекића, вођу Свевлада... Па иако искрена и дубока љубав ово двоје младих људи, са овако супротним животним опредјељењима, морала је да плића и заврши у плићаку и разлазу у жабокречини.*

Срђа Новаков је дефинитивно донио одлуку да пот-ражи срећу у некој новој љубави, али када је кренуо од Весне Виолић она га је усмртила пиштољем пуцајући му иза леђа. У овом убиству има много асоцијација на комунистичку праксу, и оно што је најпогубније, погубније и од самога убиства, није било изазова савјести: *Осјети се начас као онај војник који пуни топ тенка и пуца у не-пријатеље социјалистичке мисли. Срђа јој се мртав више учини као непријатељ него док је био жив. Поносна на саму себе, осјети се као да је те вечери довршила револуцију свог оца.*

Роман Вељка Бојића *Свевлад* је најуспјелије његово књижевно дјело на теме социјализма, комунизма и Јосипа Броза, теме којима се бавио читавог живота, јер је у овоме дјелу најмање *паушалности* и патетичности, све је

при-родно и препуштено јунацима радњи да казују. А они то чине вјешто и увјерљиво, што је потврда да је роман исписала вјешта и сигурна умјетничка рука, иза које су већ видљиви трагови утиснути у десетак хиљада написаних страница.

2.20. ПРИНЦ

Роман, Полиграф, Београд 2002, ћирилица, 593 странице.

О роману Принц приказујем два осврта, мојим, који сам написао непосредно по објављивању књиге и Ћупиће-вим, веома аналитичним, који је настао прије објављивања књиге и писан је као рецензија.

ЈЕДИНО РЕАЛНО ЈЕ МИТ

(осврт Данила Марића)

Принц је двадесета објављена књига Вељка Бојића, да-кле пред нама је веома искусан писац, за којег можемо рећи да му је перо *повозно* и *распричљиво*. Већ након прочитаних првих десетак страница читаоцу, који се први пут сусреће са књижевником Бојићем, одмах постаје јасно да има посла са писцем најширих и најдубљих знања, од филозофије грчких мислилаца, опште и нарочито нацио-налне историје, историје умјетности, природних и вјеш-тачких законитости људског рода, до знања из књижевности, сликарства и музике, те доброг познавања латин-ског, енглеског и француског језика, уз лексику српског језика, какву ријетко ко од Срба има данас, Вељко Бојић је у овом роману све то изнио и провјетрава на развигорима српских и грчких митова.

Предмет радње је страдање Србије од НАТО-овог бомбардовања, јер: *Тешко се може схватити одговорност свијета, кад због једног блудног сина деветнаест земаља може ићи у брутални рат, против малог, сувереног народа, који им савршено није учинио никакво зло.* Писац се обрушава на моћан западни свијет, у којег је до јуче неизмјерно вјеровао, нарочито у његову институалност, јер не заборавимо да је Бојић правник по професији, и из тога његова зачудност: *Који је то народ без објаве рата на тако свиреп начин био нападнут?* Након првих бомба завапиће: *Нови свјетски поредак је покушај утамничења свијета, јер: На земљи влада принцип: они који говоре да спасавају — они уништавају.* Нарочито је повод рата затекао Бојића као потпуног човјека Запада: *Брутално разарање земље због интереса терориста није прије било запамћено у историји. Рат без рата, у којем нема фронта, у којем противник проваљује из неба и сије потоп. То огромно безакоње што потреса земљу и људе, творац је зла, отац свих самозваних богова, који широм свијета шире неистине, а по њиховој земљи сију смрт,* Бојић види као потпуну недореченост креатора овога зла, јер: *То су ратови атеиста у име вјере коју не поштују. То су настране, зачуђујуће сподобе, који гусаре по слободној авенији мисли, праћени халабуком, свевидеће и свелагајуће штампе, пишу-ћи омамљиве халуцинације и линчујући недужне.*

У ни на који начин равноправном рату, најмоћнија свјетска убојна средства сручивала су се на стотину пута мању Србију, и те релације до сада непознате

у историји писац не може да објасни а покушава: На столу, испред себе, држим снимак када је запаљено Смедерево. Откада га је озидео деспот Ђурађ Бранковић, руше га сви од реда: Турци, Аустријанци, Нијемци, Американци. Како би изгледао Њу-јорк да се у толико вјекова толико хулигана сручавало на њега?

Писац је нападача приказао као умрљану трошну НАТО кућу, са бескрупилозним господаром и осамнаест слушкиња са метлама, гдје је нарочито киван на западну Европу и њене измићаре, како их назива, окомљује се на једнога од њих: Треба почети с острва. Мр. Кукавица је оставио длачице да му представљају браду, али та га радост мужевности неће тако брзо утријати. Безбојан ка-рактер, прожет злоћом, способан да озакони свако беза-кође. Њега често удари шљивова грана и мучи мамурлук, није тешко препознати овај лик, министра спољних послова, који је, истина је, у вријеме бомбардовања био особито опијен бомбама.

За Бојића су сувише наивна објашњења за злочине, која се моћном корумпираном штампом потурају широм глобуса: Пронађу неке мале људе на Балкану у лажигаћама и прогласе их одмах за Хитлера, с његовим претензијама на свијет, и мисле да последице тих глупости и даље буду озбиљни. Још једном ће писац, који је давно емигрирао у слободан свијет и предао му се, сав разочаран завапити: Ово су дани осакаћене зрелости мисли и осјећања, ућуткане истине и презрене правде. Од мајмуна се и могло очекивати да се недолично понашају, али ипак, бар једна, од осамнаест слушкиња, морала је имати части. Величина се мјери према великодушности, а не према цинизму.

Роман Вељка Бојића *Принц* је један огроман пројекат, који има децидан пројектни задатак: Како се мали народи могу одупријети од најачих на свијету? Рјешавајући га он развија више елабората и спаја у тезу мита. Наглашава: На једној страни пробрани поробитељи, а на другој сама Срби-ја, као спартански борац у бојној линији, прима смртоносне ударце и од тога расте у очима свијета, и поставља тезу: Срби по други пут у историји доживљавају свој библијски потоп. Народ је затечен, не види непријатеља којему он није непријатељ, који се ни на који начин није сучелио с њим, изузев што им је заједничко небо, небеског народа и бомба из неба. Људи су заплашени свједочећи униш-тавању Срба и Србије, а не борбе за Косово, малодушност опхрвава: Побиједити најмоћнији војни савез у историји човјечанства може бити само илузија и заваравање, али чини нам част и да изгубимо. Они су се више од нас препали, ријечи су властодржаца, који су недорасли времену и ратовима које су водили и губили. А опозиција? Било је ту десетак политичара који су нападали оног на власти, мислећи стално гдје да себи подигну споменик кад оборе тиранина. Према замисли тог споменика у

њиховим гла-вама, могло се очекивати да ни они неће бити ништа мањи тирани.

Дакле, све је пропало, па ипак, излаза мора бити. Гдје је? У миту Косова и принца Лазара, цара Лазара, који је при избору царства, за ради племена свога, одабрао царство небеско. Он се мора дозвати, једино он, Принц, може спасити Србе на газу Потопа. Карактери се у ватри искивају, јер: Никада добре намјере не остану некажњене.

Међу народ иду мислиоци, који кроз репортаже или драмске представе објашњавају и појашњавају појаву: У времену информативне културе елита више не чини крем друштва, већ гомила која се издаје за елиту и то је поп-култура. Из њених клијети излазе заставници насиља на суверену земљу. Агресор који смрт сије из неба, и који је непријатељски и не зна зашто: То ти је свијет који је напустио грчку мудрост и није прихватио хришћанско испуњење наде, па лута, тамни, убија и свакаква зла чини, јер ни у чему нема ослонаца. Али: Угрожени самац у сукобу са свијетом не смије изгубити вјеру у себе. То је нова људска драма. Изродио се и унередио слободан свијет.

Либерализам је давно открио своје лице у лажи и демагогији, циљ оправдава средство, а не у култури и исти-ни. Нациста је био охол и надмен, а НАТО малициозни циник и бескичмењак. Први су хтјели једнообразни лик на-тчовјека, а други једнообразно друштво – глобализам, забо-рављајући да се комунизам распадао на тим крхотинама.

Србија је на све стране гробница и рушевина од непријатеља без непријатеља, небески народ је без царства земаљског: Ово није земља – ово је комад неба, завапиће писац и објаснити: Очекивали смо да ће нам историја бити праведнија, јер нам је много дуговала, али не: Историја је пулсирала задње дане вијека и била понижена као дроља.

У одбрани нападнутог народа није могло бити реалне одбране, и морало се још једном на Косову потражити спасење у легенди, и онда су се све наде обрушиле на Принца, који мора доћи и месијски извести своје племе. Немогуће је преживјети реалностима, јер: Смак свијета неће бити због распада планете, већ због распада морала и културе, каже Вељко Бојић и подсјећа на чињеницу: Колико више страдавамо и гинемо, све нас више грде из свијета, као да их мучи осјећај кривице. Психологија злочина увијек се по нечем изненади. И жртва и нападач су крај-путаши узвишених тонова: У овом сукобу, агресор је све мизерије глорификовао и на томе гради славу, која је лажна, злочиначка...

У одбрани Србије било је до сада невиђених барикада, нарочито су оригинални масовни концерти на трговима испод кише граната, или одбрана мостова свенародном шетњом, те масовним китама таргета и парола: Сви

смо циљ. Па ипак, чак и уз способну војну одбрану, одбране није било, јер никад прије није ни било таквог рата, и пројектант романа Принц је на мукама:

Тражи се идеја која има моћ васкрсења. То је све.

Вељко Бојић је и драмски писац, од драмске форме није могао побјећи ни у овоме роману, чак се понекад стиче утисак да ово и јест драма. Међутим, Вељко Бојић је прије свега пјесник, па и овдје, гдје никоме није до пјесме, пјесма је која носи, јер Вељко не може дуго писати без лијепе жене, а код њега су све жене – лијепе жене, јер, боже мој: *Лијепа жена, може бити и бијела птица на рамену мислиоца. Писац воли лијепу ријеч а: Нико не зна лијепо да говори као заљубљена жена, каже пјесник помало уморан и од жена и од идеја, додаје: Немој ми давати љубав без литерарне вриједности. Можда је и преварен љубавник кад каже: Никад она није вјеровала у љубав, мада није престала да за њом трага.*

Дакле, иако је у роману ријеч о сувише озбиљним свјетским темама, Вељко Бојић не одустаје од своје идеје пратиље: *Бијела птица је ријеч, ријеч је цвијет, цвијет је жена, коју сам код њега већ једном прочитао, чини ми се у Азбука љубави.*

Као што је и морало бити, без обзира што је Запад истресао десетак пута више бомба него је мислио да ће му требати, он је обавио што је наумио, ликује, не баш колико је био планирао, а писац га и даље види јадником, јер му не види узвишеност морала: *Нешто у поражену побјеђује побједника, којег сила не може да одбрани. Зраци разума те-шко да продиру у помућене памети, премда су свјесни теш-ког моралног пораза. Свјетски поредак кроз институцију Ујединих нација овим чином је срушен, тврди Вељко Бојић и образлаже:*

Погледај моћни Запад. Шта они могу морално, послије овога рећи. Антички човјек је мучио муку да се усаврши и нађе савршен модел, савршено друштво, док модерни човјек тражи савршено оружје, савршене бомбе, савршене мине, савршене паклене машине, које ће што више људи поу-бијати. Чиме се то може предуприједити, ограничити суве-рљивост, похлепу, лаж, мржњу, осветољубивост – ту пси-хологију јачег и ароганцију надчовјека, засновану на безакоњу.

Мука је видјети човјека у властитом пепелу узбуђења гдје више неће бити огња", каже писац и додаје: „Ми смо се већ одупрли ријечју, пјесмом, вјером и моралом и ми смо побједници у значењу царства небеског и вјечних принципа. Ми смо побједници. Национални идентитет се потврдио кроз оно што смо рекли, а он на крају побјеђује...

Па ипак, при крају романа стиче се утисак да је и писац посустао, да и његове лађе тону, иако се он не предаје: *Борба између нагона*

глобалиста и нашег духа приведена је крају. Ми морамо умријети ако вам је стало да побиједите. Закључује: Треба и логику овог страдања пош-товати колико и логику умирања. И онда враћање на почетну идеју: Треба сви да мислимо на идеју која ће по-кренути будуће нараштаје. Рјешење је у наставку живљења са митом Косова и тражења везе са Принцом, који не може оманути, и појавиће се у нека боља времена, када ће још једна царевина опијена моћима отићи у немоћ. Тада ће се само рећи:

Устаните, кад вам кажем, били живи или мртви, устаните! Сада вам је све могуће, јер се и ваш Принц зове Лазар, као онај што га Спаситељ подиже из гроба. То је човјек који је био у смрти и вратио се назад, устаните, када вам кажем!

Писац то будуће вријеме већ види и дочарава га: Сав простор се засијао, пун величанственог тренутка и заблис-тао вјечношћу како је и прорицано – долази Принц!

Долази Принц, кажем вам!

На промоцији романа *Принц* у Београду говорио је по-знати лингвист, Др Драго Ћупић, и између осталог рекао:

„Ријеч је о вриједном књижевном дјелу. Вељко Бојић је структурирао овај роман на особен начин: у њему су три времена, три врсте ликова. Разрађена је психологија нападача, нападнутих и уграђене су историјске аналогije. Принц је имагинарна личност. Он је отелотворено питање из времена Косовског боја: да ли се приволети царству земаљскоме или царству небескоме. Савремени делитељи демократије унапред су се опредјелили, они немају милости ни разумјевања, ратују са растојања, њихови животи су скупи, а животи оних на чије главе сипају свој смртоносни терет, какве ли ироније, *колетарна штета*. У њиховој *борби* нема витештва ни морала, они су униш-тителји, они убијају да би наметнули своја правила пона-шања. Бојић је умио да то прикаже, а био је боље од нас обавештен о ономе што се код нас догађало.“

О РУКОПИСУ РОМАНА ПРИНЦ

(рецензија Др Драге Ђупића)

Вељко Бојић, који је поред осталих дјела и аутор ро-мана *Свевлад*, који сам прочитао, и на основу чега сам закључио да се овај аутор успјешно огледа у великим књижевним формама, написао је нови роман под именом *Принц*. Предходни роман *Свевлад* широка је панорамска слика студентског живота у Загребу крајем 40-тих и почетком 50-тих година 20. вијека, испреплитаног са не-вољама које је наметао нови, комунистички поредак гдје се свако свакога плашио, а логор на Голем отоку био стјечиште многих који су хтјели да мисле својом главом.

Роман *Принц* је за тематику узео агресију 19 земаља које припадају *НАТО* пакту, коју су ове извршиле на Југославију од краја марта до половине јуна 1999. године. То је роман психолошке структуре, више него роман динамике и историје, али историјским реминисценцијама, којих је обиље, претвара се у особено историјско романес-но штиво, а потка му је психоанализа, неријетко и психо-патологија учесника у догађајима.

Роман би се, условно речено, могао подијелити на три цјелине. У првој су ликови Срба, бранилаца своје земље и слободе, у другој се анализирају ликови представника зе-маља *НАТО* пакта, а у трећој се аутор враћа на српске бо-рце против натовске агресије и шиптарских терориста и сецесиониста. То би, на неки начин, могла бити глобална структура Бојићевог романа *Принц*.

Отпор агресији и насилништву чине борци из народа који су стицајем околности обукли униформу и латили се оружја, и са њима тек по који професионални војник. Њи-хову одбрану аутор стално провлачи кроз тражење При-нца, који симболише човјека из српске историје што се приклонио *царству небескоме*. Опирући се силној турској најезди на пољу Косову 1389. године. Јасно је да је у питању кнез, или из српске епске поезије – цар Лазар (Хребељановић), и он остаје трајни симбол и залога за на-лажење излаза из тешке, скоро безизлазне ситуације. Коначно: излаз је у *царству небескоме*. У ствари, Принц лебди над душама свих ратника, његова идеја се провлачи кроз сваки њихов поступак: часније је умријети за сло-боду, и тако се привољети *царству небескоме*, него пасти у ропство и приклонити се *царству земаљскоме*. Зато се Принц стално и тражи, у њему се види спас, нико и не помишља да би излаз могао тражити у земаљском царству, јер то би било недолично Принчевих потомака — сви они морају слиједити ону моралну нит коју је, у виду снопа сјајне свјетлости, за собом оставио Принц и зав-јетовао потомке да тај свијетли траг слиједе. То је, по моме мишљењу, суштина првог и завршног дијела романа, с тим што завршни обилује нешто већом динамиком и већим уважавањем Принчевих порука, тј. смрћу највећег дијела ликова овога штива. Уза све анализе ликова и до-гађаја, уза све реминисценције и ретроспекције — јавља се отелотворење стварности, садашњости, а њу чине експло-зије, фијуци граната, рушење домова и народних светиња, болница и школа, тј. затире се цијели народ и све оно што је он постигао, укључујући и слање у смрт великог броја недужних појединаца, у оквиру тога и — дјеце, немоћних старих и болесних. Експлозије и рушења се јављају као узгредно, као дио свакидашњице, а њихове

посљедице су ужаси и страдања, сатирање атноса који се ускопрчио и не да на себе, а крив је само зато што се нашао на некаквом пакленом путу силника и што се не повинује њиховим незаситим захтјевима за освајање земаља, људи и добара ти силници граде нови свијет (у свакој катаклизми — нови свијет и нови поредак) склепан по њиховом рецепту, демократичан у мјери која њима одговара, а већ су на многим тачкама земног шара познати резултати њихове *демократије*: гробља, гробља и уништене земље и народи, то су масакри на свим меридијанима, наравно — немоћних, нејаких и сиромашних, оних који за одбрану имају само дух, али не и снагу да се великом злу одупру и физички. Зато се и силници и чуде када им се неко успротиви, не могу да схвате српски косовски мит, не разумеју *царство небеско*, они су у својој изопачености исувише прагмати-чни да би разумјели дух отпора. За особиту је анализу патологија дружине од њих 19, а уз њих и под њима су разни други силници, у ствари — полтрони који се хране новим предлозима за жешће и бескрупулозније униш-тавање недужних. Ту особиту анализу чини Бојић у *При-нцу*. Силници су представљени као слушкиње са метлама, метлама које не припадају хигијенским артиклима, већ оруђима вјештица, јер те слушкиње и јесу непатворени симболи вјештица, најстрашнијих и највише злих у историји људскога рода, које затиру не своје, како то вјештице најрадије чине, него друге, далеке, оне који им нијесу ни у каквом роду, али које оне крсте сатанама. Не зна се која је слушкиња услужнија да измисли нове невоље недужној земљи и народу, па измишљају све страшније и језивије злочине, *сатану* треба затријети, јер он *одузима демократска права сиротим мајинама*. А сатирање *сатане* се чини са дистанце која омогућава сигурност силницима, сваки њихов живот је злата ври-један, а црви нека се газе. Ријеч је, заправо, о необичном књижевном дјелу, структурираном на особен психоа-налитичан и историјско аналитичан начин, са залажењем у најсуптилније елементе психолошког склопа и нападача и бранитеља. Ту су рашчлањене двије филозофије — инк-визиторска и одбрамбена.

Одавно нијесам прочитао овакво књижевно дјело. У много чему ме подсећа на Достојевског, особито на његов *Злочин и казну*, с том разликом што се код Достојевског ради о личним злочинима и личним психологијама (ис-тина, друштвено условљеним), а код Бојића - о ко-лективном злу, о синтетизованим сатанама, удруженим у велику Сатану, која сатанско зло успијева пред свијетом са себе да пребаци на другога. Наравно — недужнога. На-меће се закључак да се ради о злочинима човјечанства, оно је рекло би се цијело оперважено ореолом зла. Зато се стално и тражи Принц, у њега се сви нападнути надају, тако да постаје универзални симбол јер ко зна шта и многе друге нејаке очекује. А да ли је то безизлаз за чов-јечанство? Рекло би се да јесте, јер Принц још није међу нама, он се само назире, његов дух лебди незнано гдје, али свуда, сви га браниоци траже, и налазе га тек када им се прекраћује живот, дакле: и они иду у царство небеско. То и јесте циљ силника, јер, понављамо, они не разумију суштину царства небескога.

Проза романа Принц је резултат интелектуалности чо-вјека који познаје историју и садашњост. Он је обави-јештен као да је у сваком моменту на лицу мјеста, ни једна му околност не измиче из видокруга, све их има у својој интелектуалној *резерви* и спретно их употријеби када за њих дође прави

моменат. То је роман епопеја у синтези, поема добру и злу, чија структура можда боље од иједног дјела у српској књижевности последије Другог свјетског рата садржи комплетну и комплексну анализу зла и вјечног тражења добра. А обје особине су у људима, само што је, изгледа, више оних који траже и чине зло, па се закључује да зло надвисује, да овладава свијетом и нечовјеком. Сти-гла су орвеловска времена, наравно – све зарад освајања и профита.

Величина једног књижевног дјела није само у његовој тематици: не би теме које је обрађивао Достојевски од ње-га направиле оноликог Достојевског, свјетског дива у ли-тератури, да није искористио и све могућности силног руског језика. То значи да величину дјела и писца, одређују заједнички — тема и језик. О теми у Бојићевом роману смо већ нешто рекли, а о језику можемо казати само то да се ради о перфекционизму мисли и форми, о зналачком коришћењу израза који даје српски језик, о богатству филигрантског ткања судбина људи, о анализи добра и зла;; то је регистрација свих опасности које очекују људски род у условима неједнаких снага, то је сецирање силника којима ништа није свето, јаким који су у суштини слаби, особито када је у питању духовност. Материјално изобиље доноси невоље, а профит је постао онај *свијетли и поштовани Петофранак* о којему говори Балзак, тако да је обезбђена и извитоперена правријед-ност Хомо Сапијенса. На другој страни је величина малих и храбрих духом, оних који траже мјесто под сунцем, али су нејаки да се за њега изборе. Они то мјесто под сунцем траже ако не за себе, а оно за будућност, за своје потомке, који не треба да их се стиде.

Бојићева реченица и њена граматичко-стилска структура су савршене, и када о злу говоре – на свој начин су поетичне, високопарне у најпозитивнијем смислу, умно конструисане. Све је у поретку који захтијева чиста драматичност, а љепота казивања је идеал писца. Неријетко се залази у узвишени стил, што није чудно, јер роман је ода и злу и добру, стим што за зло има негативан предзнак, дакле — анти.

Познато је да се дјела која на начин психоанализе обрађују какву тематику (мимо психијатријске професије) не читају с лакоћом. Међутим то не важи за роман *Принц*. Он припада оним текстовима који изазивају на нове стране, јер, иако нема много динамике, ту егзистира некакав флуид између читаоца и текста који читаоца закива за те-кст, тјера га да у њему стално тражи нешто ново, а при том се неријетко диве артизму ауторових ријечи, напајајући се љепотом израза, и језом стварности... Вељко Бојић зна да изатка филигрантске форме људске душе и зла односно добра у њој. Мисао и језик су му у томе најбољи помоћници.

Др Драго Ћупић, лингвиста
Београд, 21. априла 2001.

2.21. АРИСТОМАХА

Роман, Интерпрес, Београд 2003, ћирилица, 488
страница.

У Удружењу књижевника Србије, 7. октобра 2003. године, представљене су двије књиге Вељка Бојића, рома-ни *Принц* и *Аристомаха*. На промоцији су, о књигама и аутору, говорили: академик Матија Бећковић, Др Драго Ћупић, Др Милош Луковић, Едвард Дајч и Димитрије Јаничић. Бојић је добио филмски запис са те промоције, позвао ме је и заједно смо гледали. Наравно, наставили смо разговор о утисцима. У једном тренутку Бојић је отпо-чео говорити а да нисам схватио повод:

Било би добро да нас положи у ријеку Стикс, да нас више ни једна стрелица лажи не може ранити. Добро, не свиђа ти се подземље, ни мени... Треба видјети ону звијезду изнад Ловћена која је гледала на Његоша кад је писао Лучу...

Још не схватајући до краја повод његових размишљања покушао сам да се укључим, рекавши да треба бранити истину да не постане прва жртва промјењивости укуса. Наставио је:

Основно је да се човјек изрази како жели, мора бити слободан...

Овдје су сви слободни, па се нешто нарочито не изражавају, или ја гријешим“, пецнуо сам тамо гдје је осјетљив.

Нема великих људи. Од те болести данас болује човје-чанство. Кад писац отвори двери своје мастионице треба да потекне умност и љепота, најмоћнији арсенал на сви-јету, који ни вријеме не може ућуткати...

Пошли смо у шетњу, наставили разговор, записивање је је изостало, али додајем излагање са промоције:

Бећковић: Поскитани народ има и своју поскитану књижевност. Вељко Бојић из Липова код Колашина, у ог-ромном америчком граду на обали Тихог океана, редак је и као писац и као човек. Ту сам чуо речи које више тешко могу да се чују у његовом родном Липову, поготово не у Колашину, али ту, у том туђем, милионском граду, у кли-сурама од облакодера, чуо сам причу о тужилици Анђуши и њеној тужбалици. Подсетило ме је то на умирање језика. Посезали смо најчешће за оним речима које се више не чују ни тамо одакле је Вељко Бојић давно отишао. Нестаје сваког дана по један језик, а то што нестаје и један народ, то се и не помиње. Вељко је сачувао језик, он је живио и стварао језиком свога завичаја. Отишао је преко границе у време у којем није хтео да буде туђин у сопственој земљи. Језика се није одрекао, то му је био завичај од кога се није одвајао. Као да је са собом у далеки свет понио и брдо изнад куће у Липову, па са тог брда гледао живот и свет у далеком Лос Анђелосу и стварао чврсто се држећи тога корена.

Вељко Бојић пише и слика. Комбинација која се код њега срећно допуњава. А то што наши људи на страни пи-шу није ништа чудно. Они се на тај начин, мало необичан, свете својој судбини. Вељко је међу њима изузетак,

он не може да се заустави. Он сваке године изнедри по једну књигу. Добру књигу. Готово у свим књижевним родовима је подједнако успешан. Он је рођени писац. Судбина га је одвела далеко од народа и од читалаца, па је тешко ускладити корак са његовим књигама. Наша књижевна наука је доста равнодушна и према књигама које излазе овде, а поготово према онима које се појављују широм планете. Ствара се једна паралелна библиотека коју још нико није простудирао и оценио, нити смо о њој чули меродавне реч. То не обесхрабрује Вељка Бојића. Нап-ротив, то као да му даје снаге да истраје. Ја ту снагу једино могу да објасним његовим стваралачким даром. Објавио је доста и овде и тамо.

Судбина књиге ни овде ни тамо није ружичаста. Али, књиге имају свој пут до читалаца, оне проналазе тај пут, имају своју судбину и оне ће живети и кад нас не буде, тако да ће и богато и вредно дело Вељка Бојића надживети писца а он остати једна од највреднијих уметничких, у првом реду књижевних појава не само у нашем расејању, рекао је академик Бећковић на реченој промоцији.

На промоцији у Београду, о роману *Аристомаха* гово-рио је Едвард Дојч, који је инсистирао на Бојићевој надах-нутости хеленизмом, а Дојч је добар познавалац грчке ис-торије, филозофије и митологије, па је нагласио хеленис-тичку суштину и савремену форму Бојићеве *Аристомахе*, схватајући их као слободно дјело слободног човјека, који ће засигурно наћи своје читаоце и поштоваоце.

На промоцији романа *Принца* и *Аристомахе* говорио је и књижевник Димитрије Јаничић, који је рекао између осталог да је имао прилику да у рукопису прочита и *Прин-ца* и *Аристомаху*, а онда је наставио о *Аристомахи*.

Јаничић: Роман *Аристомаха* је интересантна прича из времена старе Грчке. Бродовласник, трговац, заљубљује се у кип богиње који види у Херином храму. Пошто сазна да је модел према коме је израђен кип – Аристомаха, жена једног богаташа са Крита, он маестралним аргументима и подебелом кесом злата убеди Лакона, победника Олим-пијских игара, кога су Грци сматрали херојем, полубогом, и одавали му почести, да ту жену отме за њега. Лакон је млад, јак и леп, истовремено и образован, учесник у многим расправама грчких мудраца, али се, уз сву своју мудрост, под навалом хормона, заљубљује у Аристомаху. На Криту долази до револуције, демократи побјеђују, а патрицијама је остављен избор да се саме убију, како нова власт не би имала велике трошкове око њихове лик-видације, па се тако Лакон без напора ратосиља мужа, али не уме да се трси своје заљубљености, не оставља му се жена која је у њему пробудила сумњу да су идеје стварни свет, да је физичко тело само љуштура у коју су богови сместили те идеје. У све то умешала се љубомора несу-ђене Лаконове веренице, гусари, пијаца робова на којој Аристомаху продају једном сликару (да вас подсетим и аутор је сликар)... То је део онога што ће површни чита-лац наћи у књизи.

Читалац који тражи нешто више сресће у књизи инте-ресантне, мудре, (и дугачке) разговоре о разним животним проблемима, описе живота старих

Грка, сјајно приказане филозофске расправе, описе гозби, сретће дивотне говор-нике и приказ жене према којој ни богови не могу да оста-ну равнодушни.

Још захтевнији читалац наћи ће између редова и алуз-ије на савремени свет, глобализацију, натурање демок-ратије...

Значи, ми читаоци у Србији срели смо једно ново ау-торско лице које обимом свога рада, стваралачком и тема-тском разноврсношћу, а посебно приповедачком вешти-ном и стилском дорађеношћу заслужује нашу пажњу. Ви који се бавите писањем, преко ових књига сретћете ко-легу који, по мом мишљењу, заслужује и ваше пош-товање, човека који би, да је овде, вероватно био у вашем џет-сету, а који се овим двама књигама, од двадесетак, колико их је до сада написао и штампао, тек почиње озбиљније јављати и у сопственој земљи.

2.22. БАКРОРЕЗ ЉУБАВИ

Поезија, ауторово издање, Лос Анђелос 2004, ћирилица,
194 странице.

Пред нама је књига поезије од пет поема, од којих је прва, Бакрорез љубави, по којој је и књига добила име, ду-гачка чак 130 страница. Друга, Сузе ноћне јарости, дуга је око тридесетак, а остале три: Да царева глава на земљу не падне, Похвала смрти и Смјена страже, дуге су по десет до петнаест страница.

Овдје цитирамо почетак и крај поеме Бакрорез љубави:

Divide et impere

divide et impere

Пљушти у заковицама сванућа
Увијек иста митологија
 бијела црна црвена
Ружичаста у огањ пустиње положена
Тираде маршеви клицање
Голи мачеви у грло ријечи
 потка лијепог плакања
Тирани силници самодршци
У корјењу су нам сјеме завадили
Под самоопредјељење ватру наложили
 да се више никад не ујединимо
Нисмо крштавани не знамо Оченаш
 страх смо наизуст научили
У кости нам ушао звекет потковица
 чизама и кожних капута
Све наде уперене у будући тренутак

На поду изгажен Бакрорез љубави
усамљен остаде да изблиједи
у дворишту тужна виолина цвили
 циганчица пјева старац се смјеши
Сјежног покрова свјетлост се подиже
 као и сваког другог прохладног дана
Кад смрт нечујно дође и прође

Цитирамо, такође, почетак и крај друге поеме, Сузе ноћне јарости:

Изгнаничког препун бола
Путник се враћа прагу отаца
 да пролије горку сузу
На сомоту утишаног дјетињства

У дому нема мајке
нема никога
Чују се само сузе као црне кугле
што из тавног капљу свода
Громови се ломе испод вјеђа
доведеног до краја живота
Ко пожари стравни ударају у кривињару
нахереног болног свршетка
И урлици вјетра односе јауке до гробља
Тамо је мајка
тамо су и сви остали
Који се на том родише огњишту

Коме да се јави путник
Коме јиш и даље да одлази у свијет
Кад нигдје неће пронаћи радости
које једном ту оставио

Бијеле лађе у вјетровима
Нагнуте према вјечном животу
Нагнуте према рукопису
који тражи имена отаца
У јамама запаљен смијех фосфора
тражи љетопис мучне смрти
Стријељаних на крају великог рата
Пустолови

Пролетери

Пријете и нама
Читаву нацију ставили би пред зид
и пуцали у гола тјемена
А змајеви шарени још узлијећу из јама
И пуцњи пролазе кроз крила
пролазе кроз наше снове
пролазе кроз успомене
Чувари карусела
На нашим раменима препознају главе
које су устале из јама
У које су једном пуцали
И пола вијека се муче
Како да нас убију
Да више никада не проговоримо
о времену лажи
о времену убијања
о времену пропасти
Окрвављених глава трчимо
према границама земље
А наши змајеви и даље лете
Живи и мртви отац и син у једном пламу

Из поеме Да царева глава на земљу не падне доносимо прву пјесму:

Пламови жежени пламови
Однијели сте све сумње
 испод тамних скута
Однијели копља мачеве штитеве
 крстове челенке и огњица
А на сваком мртвом челу племића
 буди се вјечна зора
Потомка у сутону љетњег дана
И ево гдје им се додирују варнице
Да не утрне ореола око светог имена
 причесно вино у купи плавети
Све што би од вјере мача и добра рода
 под један барјак стаде
Да царева глава на земљу не падне

Из четврте поеме, Похвала смрти, доносимо уводну пјесму:

Гдје се у васиони вечерас налази
 притајена моја смрт
И како брзо мом узглављу пада
 или безбрижно пасе
Око звијезда моје задње минуте

Душа нам је жедна небеске тишине
 а киша добује по старој кожи
Мутне се мисли око главе роје
Погодан је тренутак да ме превари
Премда бих јој пружио руку
 и пошао без оклијевања
Доста је било земаљског весеља

Марко М. Ручнов, из Лас Вегаса, након што је допу-товао и застао у новој Бојићевој домовини, упознао је књижевника Бојића и одушевио се његовим дјелом. У поводу објављивања књиге *Бакрорез љубави*, 4. децембра 2003. године, написао је шири осврт о Бојићевом књижев-ном стваралаштву.

ДОЋИ ОВАМО ДА БИ СЕ ОСТАЛО ТАМО

(Марко Ручнов, осврт на Бојићево стваралаштво)

Песник је чуђење у свету – стара је сентенца коју по-прилично дуго носим у својој попутници и у којој се још дуже огледам и покадкад препознајем. Међутим, песник, драматичар и романијер Вељко П. Бојић је много више од тога. У далекој Невади и у, ништа ближем Лас Вегасу, сведском окупљалишту и забавишту, мојој новој сталној адреси, добих од пријатеља ненадан и драгоцен поклон – Бојићев двотомни роман *Орловска гнијезда*. О аутору сам знао врло мало, али већ са првим прочитаним страницама био сам посве сигуран да ме чека изузетно узбудљиво романескно остварење и несвакидашња литерарна реали-зација на тему комунистичке инсталације братоубилачког рата на окупираном црногорском простору у већ постоје-ћем глобалном рату, познатијем као – Други светски рат.

Дубину те моралне провалије коју су у ратним и катаклизмичким неприликама са собом донели комунисти и све трагичне импликације које ће потом у послератним условима следити у овом делу српског народа (земљорад-ничке задруге са злогласним *откупом*, Голооточки мар-тириј,...) Бојић је, с једне стране, веома вешто и веома моћно осликао, а с друге стране, и веома Тачно измерио. Фикција и стварност су тако комплементарно помешане, готово по старогрчком златном резу, а *херојска резигнација* (Руђер Бошковић) била је једина и једина могућа сопственост Бојићевих литерарних и историјских актера, суо-чених са страшном и непознатом епидемијом онелуђа, ко-ју су са собом Однекуд донели комунисти. Ко је онда могао да препозна стара библијска упозорења – *Чувај се лажних пророка, који ти долазе у овчијој одјећи, а изнутра су грабежљиви вуци* (а ко их је препознао и на време упозорио, њега је прогутала ноћ). Дошли су као гости и били угошћени како доликује дуговека светосавска тради-ција на овим прастарим српским просторима. Госту се не може ништа рђаво десити у правој домаћинској кући, без обзира и ако су *прочитане* веома погибелне задње намере тог и таквог госта, таквог путника и намерника и таквог несојника.

Ту, под тим самим кровом српства и православља, како је с правом владика Николај Велимировић гледао на Црну Гору, српску Спарту са дуговеком златном тријадом – 1. Вером у Бога и бесмртност душе – 2. Родољубље – 3. Прослављање витештва изнад свих других вредности, Бојићеви јунаци се налазе у чуду шта се то одједном де-сило с тим златним мајданом морала и главним благом Црне Горе. Чојство и јунаштво се свело на то да су одважни и часни људи проглашавани издајницима и уби-јани маљевима као пси и затрпавани по Пасјим гробљу; несебични родољуби су стизали чак и из Америке да се боре – *за крст часни и слободу*

златну, мрцварени су на најнељудскије начине и завршавали по јамама безданкама и масовним гробницама. Иза њих није смело остати, ни гроба, ни мрамора. Нешто је комунистима недостајало да буду као и остали људи, а шта је то – Бојићеви јунаци нису могли наћи одговора, као ни сам живот до дана данашњег. *Опоганише нам историју*, каже резигнирано за комунисте један од протагониста у *Орловским гнијездима*. Дакле, црвена куга, као неко висмајорно зло, коме су у тим кошмарним условима није видело правог лека. Ко је био за краља и отаџбину, тај је остао и без краља и без отаџбине, а већини се изгубио сваки траг од Пасјег гробаља, преко Вучјака, Требаве, Лијевче Поља, Јасеновца, Старе Градишке и бројних Брозових убилишта подно Караван-ки. И потомци жртава црвене авети нису много боље про-лазили ни у ткз. мирнодопским условима. Међу њима био је и сам Вељко П. Бојић. По завршеним студијама правних наука у Загребу и након пет година правничког радног искуства отиснуо се почетком 1963. на далеки и неизв-јесни пут и стигао тако до Калифорније. Једини пртљаг биле су оловно тужне успомене са завичајног Диворада и Липова код Колашина, рукописи и претужне и бескрајно онеспокојавајуће приче о сурово умореном интелектуал-ном цвету Васојевића, Морачана, Ускока и других крајева Горе нам Црне, вековном стожеру витешке одбране српс-тва и светосавља.

Након дугих и тешких година, овде, на крајњем западу нашег шара, Бојић је све до 1988. године чекао на своју прву објављену књигу. Био је то песнички атлас *Изгнаник*, који је врло брзо показао код пробране публике да је српска књижевност (посебно она загранична, како се обич-но каже за нашу књижевност у расејању) добила но-во име и нов и зрео поетски рукопис. Ако је Бојићев жи-вотни усуд одредио тако да се морало мало дуже чекати на печатање прве књиге (а животни усуд је као *водопад који оклијева*, како каже Бојић у свом *Изгнанику*), онда је сле-дила права ерупција нових Бојићевих књига: збирке песа-ма, поема, драме. После *Орловских гнијезда*, он објављује још седам романа. Посљедњи који је објављен је *Арис-томаха*, роман о пелепонеском рату, који је у Удружењу књижевника Србије у Београду представљен крајем 2003. Укупно двадесет и једна књига. Цела једна библиотека. Најновије Бојићево остварење, које чека да уђе у штампарију, својеврсни је поетски паноптикум у пет слика – *Бакрорез љубави*, написан заправо још 1988. године и као одлежано добро старо вино дошло је недавно до аутора ових редака. Реч је заправо о Бојићевим ремоинисцен-цијама из његових загребачких студентских дана које се помало отимају адекватној жанровској идентификацији. У тим дојмљивим и живим поетским сликама, провученим кроз драматуршку матрицу и датим у слободном стиху, Бојић је остао на трагу оне старе истине да писац мора да прати своје јунаке, чак и тамо где нема трагова. Бојић не само да брижљиво прати своје литерарне јунаке, него и њихове потомке.

У *Орловским гнијездима* могли смо да видимо шта се дешавало са нашим очевима испод небеског Ловћена у време када су самозванци покушали да лаж прометну у истину, док у *Бакрорезу љубави* пратимо у потпуно камер-ним условима шта се дешава са децом наших очева, дакле, са нама самима. То је већ време када је окађена лаж била увелико окићена гримизом и кад су шегрти били добрано засели на трон. Олако обећана срећна будућност у којој ће се јести златним кашикама, међутим, никако није

стижала (и у међувремену је постала прошлост, а државнике и ака-демике – бивше браваре, абације и несвршене учитеље, сада су одменили седи почетници и искусни балавци). Куд се динула истина, пита се песник. *Јер тамо где је истина, тамо је и добро и тамо На врху сваке влати / једна свје-тиљка гори.* Да би остао Тамо, песник Бојић је морао да се отисне у непознато и стигне Овде. Јер Тамо, *уз лимун жут,* почело је у орвеловским условима (који још увек трају) да буја и друго *цвеће,* најближа родбина оном Бодлеровом *цвећу.*

У веома занимљивој атмосфери са гемеом шездесетих година прошлог века Бојић је у свом *Бакрорезу љубави* ос-тварио необичну галерију ликова. Централно место заузима свакако сликар Јазон, тражилац вечите среће (попут оног првог Јазона који нам је стигао златоруним Дунавом из старе Хеладе), али, Ту, на својеврсном Рту Добре Наде било је све више обезнађеника, док су се дани, како каже песник, окупљали у погребну поворку, јер требало је сахранити – *мртву искру правитељства.*

На крају да се каже да, ако је Бојићев *Бакрорез љубави* и чекао оволико дуго (четврт века) до свог појављивања у јавности, имао је и рашта. Чак, напротив, како приличи сваком аутентичном бакрорезу, патина времена га је учи-нила занимљивијим и изазовнијим. Посебно, што поезија, свакако, она аутентична, нема у суштини ни адресанта ни адресата. Песник нџта, снатри и снује своју причу али кад песма угледа светло свога дана, онда је она ушла у свој живот у коме је песник само брижни родитељ. Тако је и са овим Бојићевим веома изазовним поетским паноптикумом који је у условима једног латентног живота дочекао и своје пунолетство. У Бојићевом случају ништа ново, јер је као књижевник богатог опуса потврдио и оверио ону прастару латинску истину – *Per angusta ad augusta* (кроз уске путеве до узвишених места).

Остаје на самом крају тањушна нада да ће се Тамо, у родном крају ове поетско-драмске *Мртве искре правите-љства* наћи *даске које живот значе* и дати нови живот Бојићевом *Бакрорезу љубави.*

1992, Вељко Бојић у стану у Ел Монтеу

2.23 ИСКУШЕЊЕ ВАСИЛИЈА ВАСИЉЕВИЋА

роман, ауторово издање, Лос Анђелос 2005, ћирилица,
493 странице.

И роман *Искушења Василија Васиљевића*, као и готово сва Бојићева досадашња дјела, одликују се обимом и оп-ширношћу, галеријом добро описаних ликова, епским на-дахнућем у опису историјских догађаја и лирском танана-шћу у закорачивањима у одаје заљубљеника, и наравно, патриотским осјећањима која њедре сви горштаци, и они писменији и мање писмени.

Радња романа догађа се у Пећи у првим годинама иза Другог рата, када касабом харају глад, незапосленост, страх од Удбе, подла политика исељавања Срба са Косова, и незаобилазна љубав младих. Главни јунак романа је гимназијалац Василије, који је нешто старији од својих школских сапутника, јер је због рата каснио са поласком у школу, али је за ту старост био мудрији и искуснији. Василије је по много чему сличан аутору Бојићу, обојица су без очева који су пострадали током рата, обојица су непожељни владајућој структури, обојица сањаре о слич-ним женама, обојица имају јасан крајњи циљ – емиграција у *Слободни западни свијет*, само што Бојић одлази касније 12 година, али на крају обојица ће бити разочарани и тамо.

Највише простора у овоме роману посвећено је љуба-вима Василија са три жене, које су вршњакиње његових родитеља. Те љубави су приказане на такав начин да су нетипичне за мале учмале средине каква је у то вријеме била пећка, па ипак, захваљујући надареностима Бојића да ситуације дочара веома увјерљиво, и његове љубави ће читалац прихватити као вјеродостојне, иако ће, нарочито добри познаваоци прилика, на почетку читања, бити на другој страни од писца.

Посебно поглавље романа је лик Аранђела, старац са премного дјете, са премного грубости према супрузи, што је типично за крај у којем се радња збива, али и доживотни зов неостварене и недостижне љубави, којој деценијама, сваки дан, на трему у свом дворишту, свира и пјева тужне пјесме, показује љубав према несудој жени, љубав са којом ће, изговарајући јој име и дозивајући је, и душу испустити.

Десетак година Косово је, као не развијено подручје у Југославији, добијало помоћ од осталих грађана Југосла-вије, којима је од плате одбијан неки проценат за ту нам-јену, а о расподјели тих средстава на Косову било је разних критика и спекулација. Бојић је у овоме роману инсис-тирао на томе, да су помоћу ових средстава, кроз сумњиве облике кредита, Шиптари вршили притисак на Србе, тјерали их на исељавање, и при том им плаћали имања по високим цијенама, и новцем којег на Косову није било. По Бојићу, практично, на овај начин су Срби протјерани са Косова, дакле, организовано и системски од шиптар-ских сепаратиста и комунистички дволичних руководи-лаца.

На крају, уморни су и аутор Вељко и његов јунак Василије, обојица из Америке тужно гледају на свијет иза себе и своје животе у њима, и отварају посве нова питања, а уистину, то су питања са којима се човјечанство стално носи, све од времена старих грчких мислилаца:

Желио сам да поживим толико дуго, да дан освете уклешем у бијелу скулптуру, да се зна да водим поријекло од пле-мства, које је умирало стојећи. Стајао сам уз њено бедро од плаве свиле, као цар поред заставе и хладно гледао у смртни тренутак. Био сам витез своје пропале круне, а њене руке су ме тражиле мртва на разбоју, да ме залије бокалом вина. Ја знам да ме она тражи, а нисам мртав и тога се стидим као онај Грк, који је једини преживио код Термопила. Страшно је бити жив, кад се има прилика да се славно умре. Свака моја слутња је затворена у камењу, које је мраморје мојих предака, а ја сам жив и не знам шта сам тражио у животу, а још мање шта очекујем у смрти. Да ми нисмо штампали књиге, прије него је стигао глас да је овај континент откривен, а сада смо неписмени, заљубљени у идеје, које су свуда презрене, само се код нас уврштавају у божанства. Докле ће то сљепило да плује по скерлету и челенкама, умашћеним плавом крвљу?

Вељко Бојић се школовао на Косову и познаје прилике, и оне старе и савремене, о њима је писао више пута, а и разговарао са много људи, наравно и са мном. Овим поводом сам га молио да говори о томе:

И данас, након толико вјекова насиља и зла, несметано се врши културни и вјерски злочин на Косову, под зашти-том, тобож западних демократија, које су увијек непогрешиве. Те су демократије као грчке химере, састављене од свакакве ујдурме. Ту има најмање правичности и поштења. Ради се само оно што доноси велики профит.

Примјећујем да је роман *Искушење Василија Васиље-вића* пун епизода по којима би се рекло да је и систем, Брозов систем, системски радио на штету Срба. Да је, конкретно, на Косову и Метохији Шиптарима прелијевао српска добра, да је народ гладовао док се бијело брашно транспортовало у Албанију.

Роман је слика очевица страшних година, кад смо, заи-ста гладовали, и то је истина, а колоне камиона одвлачиле брашно у Албанију. Био сам очевидац када се жена са двоје дјеце бацила у валове Бистрице узроком голе глади. Правили су лажни систем вриједности, прогонили и хапсили Србе, а Албанци су послије злогласне 1948. прелазили у масама, махом илегално. Нико то није спрјечавао или о томе водио рачуна, кад су им комунисти обећали Косово још у току Другог рата, а и прије њега. Због тога нису дозволили пов-ратак на своја огњишта, десетак хиљада 1941. године прогнаних Срба. У току рата побили су богате трговце и водеће интелектуалце и нико од Шиптара за то након рата није одговарао. Сада су се нашли политички медиок-ритети да бране свету земљу, а продали су је прије пола вијека,

срећни што могу лишити Србе мита и колијевке вјере и културе, а то је најбољи пут да се сломи измишљена хегемонија. Народ ментално оштећен и заведен за Голеш, на све је пристајао, мислећи да га његова легална власт неће тако у бесцијење продати. Сада Шиптари тврде да воде поријекло од Илира, а зна се, како каже Плутарх, да их је 64 АД, Помпеј нашао на Кавказу као дивља, сточарска Албан-ска племена. Нормани су их довели у Италију као плаћени-ке, а несрећни Ђорђе Минијакос наговорен од папе да узме власт у Цариграду, превео их је на Балканско полуострво 1043. године. Тако је исто несрећни Кантакузен превео Ту-рке код Галипоља да су му при руци како би узео трон Цариграда, па су га сви изгубили. Или, Стјепан Вукчић је довео Турке у Босну да му помогну, па су сви поново изгубили. То је та силна људска похлепа за влашћу и кратковидост, коју непријатељи једино знају да искористе. Данас није ништа боље, или данас је и најгоре, и због тога писац мора да напада ту људску тупавост и себичност. Ја то и радим, јер ја сам онај који сам. Не могу се измијенити. Имао сам за то седамдесет и кусур година и није помогло. Скован сам не-гдје друго да одолим свим злима. Као што видиш свуда сам разнио снове, а нигдје нисам пожњео успјех. Можда ће процвјетати када ме не буде било...

Васа Михаиловић је у Искри, у рубрики Ревизионизам у савременој српској књижевности, бр. 109. објавио приказ књиге Искушења василија Василијевића под насловом:

ИСКУШЕЊА ВАСИЛИЈА ВАСИЉЕВИЋА ВЕЉКА БОЈИЋА

Најплоднији српски писац у расејању (девет романа, девет књига поезије, четири књиге драма и једну књигу прича), Вељко Бојић бави се у најновијем роману, *Искушења Василија Василијевића*, искушењима и невољама младог студента у Црној Гори у Другом свјетском рату и касније. Његов отац био је официр, четнички командант код војводе Павла Ђуришића, који је страдао у Јасеновцу после Босанске голготе 1945. године: *То је био човјек – звијезда! А гдје су данас такви Срби?* Васко, како су га звали, није се помирио с тим злочинем и провео је малтене цео живот мислећи на освету починиоцима тог злочина. Он је у томе најзад и успео учешћем у атентату на Анту Павелића у Аргентини. Добија се утисак да је цео његов живот прошао под сенком очевог убиства и да је тај злочин потпуно формирао његов карактер.

Роман садржи многе друге аспекте Васкова живота, понајвише љубавне афере, али нас углавном интересују пасуси у којима се говори о догађајима у Црној Гори после доласка комуниста на власт, нарочито промене које је та нова ситуација изискивала од људи. Ево неколико примера *новог живота*:

Био је то нов и необичан живот, под новом управом, ко-ја је водила антисељачку политику и гушила их откупима, порезима и прирезима. Васко је на све то гледао са мржњом, која је приоњала Томи за душу, али га је Јелена поучила како да се влада, па упорно ћути. Био је то живот страха, одрицања и затварања у себе...

Све се морало сакривати, ријечи се бирати, осјећања пригушивати, па са необичном чистотом у срцу пуном туге и јада, дисати проклетство, клицати вођама и носити пароле, а да онај који их носи поштено не зна ни шта пише или шта значе...

Ослобођење, а овамо кланица. Мало трговаца, богатих људи, који су имали злата и поткупљивали Албанце да их поштеде у току рата, кад дођу црвени, покупе све виђе-није људе и поведу у виноград...

Напросто, таква је ту бољшевичка корачница да од звука умиру цвјетови, умиру људи, умире вријеме...

Ово је нека манита држава. Има ли игдје у свијету власти која тако мрзи свој род...

Зато Васко највише времена проводи са Аранђелом, добрим, продоховљеним човјеком, некадашњим власником ресторана, а сада је обер-келнер у свом властитом ресторану. Шта наводи Васка да јетко каже:

Карактери некад мисле о револуцији:

Кад људи дозволе да пси владају, онда пси поједу људе... Нису ти људи живјели у страху од живота или смрти, жи-вјели су у страху од система, као од неке заразне болести од које није било лијека...

Човјек застане поред неког ћепенка, купи ћевапе у лепи-њи и већ је некоме сумњив. Градом се шеткају удбаши у ко-жним капутима и сјајним чизмама. Тек што им се мало запраше, подигну их на месингану стопу чистачевог сан-дучића и он их усјаји нарочитом брзином, јер и Циганин зна да је то власт и страх и трепет. Кад зађу у сокаке, гдје не-ма чистача, а прах им се ухвати на чизме, застану, ставе ногу на какав камен или зид авлија, обришу их марамицама као они познати градски кицоши, па даље газе тврдо.

Ноћу одзвања бат цокула, а убрзо снажни удари звеки-рима у врата, оглашавају нечије трагичне тренутке. Који пут огласи се усамљени крик жене или плач дјетета, па по-ново кораци, лупа потковица у плочник и неки, доју-черашњи комуниста и човјек на власти, нестаје уз ту музику, налик на посмртни марш. Васко би се подигао на лежају и ослушкивао. Одвели су те вечери вишег официра, који је живио у кући на крај сокака, окренутој лицем према том простору, на два спрата и новијем стилу. Испред ње је био овећи простор гдје су се окретала кола и фијакери, а са њених страна, друге тврде капије, али то никоме више није била гаранција слободе. Хапсили су и ученике виших разреда. Нико више није био сигуран за главу.

Револуција је увела нова правила опхођења и сви су већ имали грчеве у стомаку...

Нови систем, умјесто да их увјери у нешто боље, он их бијаше толико заплашио да нису могли извући кола из блата. Српски бољшевици, које су у потаји називали јама-рима, прогонили су искључиво Србе, одузимали им добра, хапсили их као русофиле и злостављали, деградирали их у служби и на њихова мјеста постављали Шиптаре и поред тога што нису имали потребно знање и тражену струку. У духу неке шире уроте, Срби су могли очекивати да ће ту бити истријебљени. Тај се страх оправдано увлачио у душе, које су наслутиле долазак мрачних времена...

Све су револуције, религије, шизме и надобудни покрети, имали свој месијанизам, свој Рим, свог Макијавелија, свог Ле-њина, а кад су постигле своје циљеве нису се ни сјетили својих обећања. Сви они, који су у те творевине гледали као у неки олтар, падали су у транс, улажући напоре да се до-кажу, при чему нису бирали средства.

Бојић ипак не криви народ за несреће које су га сна-шле:

Још ми је ово на памети, а ви се притрпите. Ми нисмо ковали ову судбину и једни другима не пребацујте за зло, јер није од јуче. Да можемо живјети боље и лепше, сигурно да би то прихватили, али не да ђаво или не да Господ Бог... По-гледај како ружно данас изгледају те ствари за које су наши преци давали животе. Учињели су све да нас избаве зла, а ми никада нијесмо били тако дубоко у њега потонули... Било је више него јасно, да бољшевичка власт неће моћи оставити ништа иза себе, чиме би се поштен свијет могао пох-валити...

Тежак живот нарочито су осјећали сељаци, јер је власт тражила од њих да подупру планове комуниста за будућност. Како један сељак каже:

Сељак је код нас хранио и бранио земљу, а да ко други? Како ће држава да опстане без здравог сељака? Поломих се ја сваке ноћи на састанке и конференције. Добио сам жуљеве на длановима, пљешчући лудима. Колико су ме времена убје-ђивали, могао сам подићи још тридесет крава, десет бикова и добар пар коња. Толико сам изгубио слушајући празну причу...

Питали га дгје му је Вранац:

Појели га другови. Имамо незгодну државу, која ће убрзо почети и нас да једе.

Други сељаци се жале:

Присиљавају нас милицијом да им дамо у откуп и задњу шаку жита. Како ћу живјети, ако ми одузму и вранце? Ех, мој роде, не ваља кад ти је држава непријатељ као окупатор, па ради шта јој се засијече у луду памет. Стари људи кажу како је тако било и под Турцима, али нису баш одузимали све, јер како би пет вјекова претрајали, а под овима не можемо ни десет година... Није овако никада било. Не свиће нам се од дажбина; пореза, откупа, приреза, зареза, не питај. Да ти се ум помрачи. Изађе сунце и дан је ведар и лијеп, а мени стално мрак пред очима. Но, хвала Свеви-шњем што ми даде сина, па сад морам боље да се увијем и мигољим, да њега подигнем, можда се једног дана сване. Ех, куку ти га овом народу, ако ово потраје пет вјекова као оно турско.

Може да се постави питање када је ситуација тако лоша, зашто народ чувен по хајдучком менталитету није устао на нове властодршце? Пре свега обичан свет: је био прилично далеко од стварних догађаја и ништа о њима није знао. Слушали су нову пропаганду, као што су у прошлости слушали звецкање оних сабаља и гледали да им главе не па-дну под њих. У новој науци, литератури и догми, нацио-налисти су били приказани као чудовишта, а на другој страни градила се фантастика нове класе, митологија у црвеној боји, која

неће живјети ни минута дуже од система који ју је тако насилно исфорсирао...

Има много одговора. Чак и Васко предлаже занимљив начин борбе против тога зла:

Ако су они већ тако покварени, лажови и месијанисти, ни ти Тома ниси наиван, већ се улагуј, варакај, прави се да си њихов. Боље је мало лукавости него да изгубиш вранце. Ти им се ниси замјерио за вријеме рата, као рецимо мој отац, зато се прави да ти се све свиђа и да си срећан. Имаш ручерде јаке, па аплаудирај. Ја ти кажем све од срца као што бих и оцу. Друго ништа не знам... Надмудруј се са лудима... Ех, да има гдје умних људи да нам скину јарам с врата, запјевали бисмо. Узели би коље у руке па потрчали на душмане да изгинемо. Дотужило је и зидовима. Али Васко ипак зна да то није право рјешење: Људи, грађани као Аранђел, ћутљиви су, своју бригу брину, неки миротворци, добричине, неће ни мрава да згазе, праштају свачије грешке, за мало су захвални, часни, али шта вриједи кад негдје владају безумници, профани полутани, угојени гусани који преко својих послушника и смлатина спроводе погубне идеје. Нација је улазила у посљедњи круг своје пропасти, хватајући се рукама за оне који су је водили на ланцу, мислећи да се спасила. Тако су чудотворци петокетки створили народ без вриједности и гурнули га у суноврат. Из тог понора и даље су дозивали своје омиљене вође и клицали им са љубављу умоболника. Ментални поремећај са осјећањем набијеђене величине, сломиће кола историје, када се томе нико не буде надао. Ти исти партијски патуљци држаће дизгине и маса ће им клицати, јер неће моћи ни у паду да се отријезне, јер, иначе, да није такве врсте сљепила, нашао би се прави пут напретка и развитака.

На крају романа, по одласку у свет, Васко нуди још једно објашњење:

Натоварили смо себи на врат утопију, коју су презрели они који су је измислили, али нашим примитивним бољше-вицима чини се као крај свијета. За све њих тамо, рас-премљене су постеле у подземљу и вријеме је одроду да се упокоји.

Бојић се често дотиче и проблема са Шиптарима, како их он зове, који су и онда (роман је писан 1977. године) представљали огромне проблеме: Албанској мањини ни ова власт није по вољи, њима је по вољи само она власт, која им осигурава преимућство над другим вјерским групама. Никада они нису прихватили грађанске дужности и погле-дали општу слику, јер их занима њихов узани сепаратис-тички циљ. Одлично их познајем, јер имам и пријатеља међу њима. Шта мислиш: како сам сачувао главу? Ако нема страног завојевача, они сваку администрацију гледају као туђу творевину. Васко гледа како из Албаније долазе емигранти који доносе идеје о стварању

Велике Албаније. Броз им помаже да заједничким напорима разоре остатке византијске културе. Испод тог задаха у ваздуху осјећа се политичка, интернационална завјера. А Арбанаси ћуте као заливени. Некуда кришом одлазе, тргују, купују жене, пет-шест, па чак и десет, а закон то забрањује, али ко њима улази у куће да их броји. Сваки има по двадесеторо дјеце, шта мислиш: шта ће бити кад то експлодира, нападају ти трошни зидови и свијет нахрупи да тражи нешто, што им се не може дати. Ахааа, а наше прдоње, сједе у буђавим фотељама и праве спискове кога прије да ликвидирају или пошаљу у логор. Властодршци се муче да исфабрикују братство и јединство на сваком пољу људске дјелатности. Не пита се гдје су ти људи били за вријеме рата и да могуће нису носили Мусолинијеве кошуље, али им сада требају као хероји. Једне производе у академике, друге у пјеснике, треће у докторе наука, да Бог велики сачува, шта нас снађе од те бриге за ново друштво?

Незаконит прилив Албанаца и трагичан одлазак Срба наставили су се под комунистичком управом, јер прежи-вјелима нису дозвољавали да се врате на своју земљу. Комунисти су имали идеју да на штету Срба створе Велику Албанију, а касније ће ту идеју да подупире Запад. Тако је дошло да један народ живи на својој светој земљи, као уклет. У сврху албанизације тог подручја даноноћно су долазили илегални досељеници и запосједали тај простор. Србе, које нису могли иселити на други начин, комунистичка власт се досјетила, да даје новац у неограниченој количини илегалним Албанцима, како би могли неком Срби-ну понудити троструку или петоструку цијену, само да им прода кућу или земљу.

А шта ће бити са велелепним храмовима, темељима српске културе? Држава је, пак, са своје стране смислила лијепу обману за све те храмове, истичући на њих бронзане таблице и стављајући их под своју заштиту као "историјско-културне споменике – музеје". Она је тим актом, преко својих министара вјере, онемогућила братство да се брине за своје богомоље, јер им је стриктно било забрањено да их спасавају од уништења, јер је држава била позвана да их рестаурира, а та држава је увијек била без новца и средстава и њена се камарила бринула да узме што више за себе и своје доушнике, тако да за храмове није имало средстава. Напросто је било немогуће замислити да ће прогонитеље свих вјера трошити своја биједна средства на очувању било које богомоље од те три вјере, помијешане као три сирове боје на платну. Муслимани су прошли као да није било

рата. Увијек пристану уз неку страну силу да их узме под свој скут и одатле дивљају као нека Божија војска.

У роману има кратких осврта и на неке друге проб-леме као, на пример, како је дошло до тога да комунисти преузму власт после толико отпора. Изгубио је краљ и влада, а није побиједио Дмитар и његово друштво. Они су само ускочили у празну кочију и узели дизгине, јер та уштављена господа са стомацима, као тај Топлица, није знала да води државу. Ко су били ти пучисти него изроди и манијаци. Зар се смјело тада пркосити Хитлеру. Куку нама од манитих људи... То су биле надмене и непаметне луде. Уображене, задрте, самовољне пуштахије, које су једино чврсто вјеровале у своју шупљу памет. Ни Енглези нису поштеђени погрде: Ето, имали смо код њих краља и владу, а у герили генерала, првог против нациста, па су нас издали да доведу на власт католичког каплара, јер им је био ми-лији...

Бојић третира хајку на стаљинисте и ватрене русофиле као заслужену казну: О том бестидном епилогу унутар комунистичке партије није вриједно ни речице написати, осим што треба рећи да су робијашнице биле једине установе у Југославији, које су пуном паром радиле. Све је друго било у дефициту... Због идеје за коју су се страствено, правим вјерским фанатизмом борили, сада су одлазили на робију. Присталице Стаљина, по свој прилици, били су слаби и јадни људи, кад су дозволили да се са њима тако поступа од једног свјетског агента и скоројевића, бравара, који је постао маршал и диктатор, уништавајући своје љу-де, који су и даље, наравно, они који су терорисали и хапси-ли, правили од њега митолошку особу. Није било јасно чега је све то била посљедица: примитивизма или кукавичлука његових присталица. Историја ће ипак да покаже да су комунисти били лицемјерни слабићи, јадници, тупави занесењаци, који су копали гроб читавом народу, а сами су прије времена падали у њега. Комунисти су мислили да имају најбоље идеје на свијету и жртвовали се због њих, а сада их те исте идеје воде у логор. Живот се мора градити далеко од идеја фанатика. То је све болест.

Биће оваквих књижевних дела све више и права исти-на о догађајима у другој половини 20. века испливаће на површину.

2.24. СЛОМЉЕНИ ПЕЧАТ

Поема, ауторово издање, Лос Анђелос 2005, латиница,
298 страница.

Поред тога што Вељко Бојић умије и хоће да пише лијепе књиге, он чини исто тако напор да његове књиге, и као физички предмети, буду на нивоу његовог високог схватања књиге-предмета. Свједочио сам већ доста пута када се окапао око величине слова, чинио је то десетак пута чак и *препирући* се са мном, јер смо у основи око овога питања имали подјељена мишљења. Упорно је инсистирао на највећим словима, наслова и имена аутора на књизи, највећим под условом да могу стати на корице књиге. Мислио сам да је то под утиском америчке рекламе и *ПОП* културе, које никад нисам прихватио. Бојић је посебно бирао тип слова, илустрације и фотографије. Једна од књига на којој је до краја остварио своја гледања на спољни изглед књиге је баш ова, *Сломљени печат*. На предњој корици, поред великог наслова и имена аутора, дата је панорама у измаглици, његов родни крај, дат је прелијепи цвијет *nicotiana*, уз њега снажни бик, а између њих се намеће један увјерљив напукли (сломљени) печат, а испод свега још и српски симбол, двоглави сури орао из времена Немањића, као *talisman*, на свим његовим књига-ма. Задњу корицу књиге украшава прекрасна Бојићева фотографија са црвеним жакетом и црногорским грбом на џепу, и његовим потписом испод фотографије. Позадина на обадвије корице је плавет, небеска или она изнад Бојићеве Сињавине, нисам сигуран колико, али знам да је ријеч плавет у својим дјелима употребио можда и свих хиљаду пута.

Књига *Сломљени печат* састоји се од пет поема: *Сломљени печат* (150 страница), *Струк дивљег дувана* (82 странице), *Шеста бјежанија* (37 страница), *Похвала једном вољу* (2 странице) и *Паде клетва на изрода* (6 страница).

Имам стално на дохвату руке све до сада објављене Бојићеве књиге, али ми је ова некако најближа, како због њеног садржаја и дизајна, још и више због посвете, најдуже посвете на књизи, коју ми је (и мојој супрузи) ико написао (ова посвета дата је у првом поглављу ове књиге под насловом 1.2.4. *Бојићеве посвете*).

Сломљени печат је роман у слободним стиховима, или је поезија, збирка поема, тешко је одредити, јер је дјело за поезију сувише распричано а за прозу сувише поетично. У њему се осликава живот човјека који се жени кћерком шефа подземља, у једном граду на истоку Америке, и завршава на робији невин, да би се касније доказала његова недужност, али он је тада већ био уништен човјек, његов дух и тијело уништени су и он оставља имовину свом унуку, који је такође постао бам, једном црнци и једној лијепој жени која му је често изјутра, идући у кан-целарију, удјељивала нешто новца да бар купи кафу. Није је заборавио, касније се као бивши пилот подигао малим авионом изнад океана и извршио самоубиство у широку пучину.

У дугачкој првој поеми, *Сломљени печат*, пјесник је неко ко стоји на високој згради у изградњи и гледа на људски мравињак скољен свакаквим страстима и несрећама. Ово је снажна и упечатљива слика раскорака између

богатства и моћи с једне стране и биједи и неправде с друге, гдје животи невиних падају као труло воће и остају да се гасе испод мостова, дрвећа, гдје се нико не брине за њих. Можда је ово најжешћа критика друштва које увијек попује о благостању, као прошлих, седамдесетих година када је поема настала, премда је објављена касније, али је писац био очевидац, радећи на небодерима и сретајући тај свијет доле на улицама куда се кретао. Његова лирика, ма колико била наративна, осликава карактере, осјећања и мисли које имају ти убогаљени људи, јер нису без духа, јер његов интелектуални суд не може изостати – то је више него жалопојка за једним унесрећеним бићем које је било снажан људски лик кад је било оно наше *бити или не бити*. Има ту још и много горих случајева, али пјесник прати неколико њих, као да прати сав град, јер сви они са-њају заједничке снове, размишљају и злопате се да прежи-ве дан као на неком острву међу робијашима. А један од њих, Арон, помало пјесничка душа, поткрада главног ју-нака, кад у сну шапуће своје снове и од тога прави баснословну поему. Из опште слике трагичности издвојен је суд једног човјека, који је много жешћи од оног који испољава пјесник. Величина овог пјевања је о упропашћеном свијету који на изглед и нема свог гласа, не маре ни што су уништени, али настоје да буду достојанствени и почесто се отмено изражавају, мање профано, што није за очекивати из тих трулина које задишу. Поема Сломљени печат завршава стиховима:

Пучино

*Гробнице умирућег човјека
Твоје дубине нису покриле ријечи
Које су у његовом писму имале изглед
бијелих крилатих седланика*

*Пегаза
Који ће увијек испод неба да лете
И траже човјека
Пјесника*

*Путника
Из неког далеког свијета
А под којим ће мостом да спава
пјесма на то ником не одговара*

*Тврђаво грађена у човјеку
Кад ти паднеш нема више ни човјека*

У *Струку дивљег дувана* дат је скрупулозан човјек, пре-тјерано радан и савјестан, од оних старијег кова, запослен у мртвачници, свој посао схвата као неки узвишени позив и њежно поступа са мртвацима, помало га та пасија одваја од живота, породице, жене и сина, које не види на претходни начин, јер он не ствара потомство, он сахрањује људе. Гдје год наиђе на лијепо парче земље пожели да се ту оснује гробље. За ревносан рад награђен је картом за пут око свијета, заправо двије, али нема коме другу удије-лити, јер супругу сматра кућном помоћницом и одлази сам на то необично путовање. Видио је земље, и зами-слите, свуда се распитивао за локалне

начине сахрана, и наравно, несвјесно се излагао неугодностима.

На длану твоје руке усликан пут у вјечност
украшен цвијетом *Nicotiane*
Узалуду си лупао тишине
И отварао плава њедра лагуни
Да пронађеш пророчицу
Која би ти открила смисао ситних слова
испод твог ниског чела

И ово је прикривена иронија и сатира испод необичне трагичности, јер човјек и живи трагичан живот и кад тога није свјестан. Њежне душе примјећују да има и одвише зла у свијету, али не могу одабрати ни гдје ће умријети.

Бојић снажну имажинацију стапа са овим свијетом и он никад не постаје тежак, неразумљив или сувишан. Чиње-ница је да он има и манире *motto* великих пјесника ове цивилизације и све више што пјева све се више уздиже на том небу. Њему као да нису потребна никаква правила, он пјеснички свијет осјећа као нераздвојни дио себе и тако га и излаже.

Слике његовог пјевања знају бити и драматичне и одвајају се преко земљиног шара, као и у стиховима који слиједе, гдје необични путник стално открива нешто ново:

У Јерусалиму су га засули сузавцима
И дуго је плакао ослоњен на зид плача
Стичући наклоност ходочасника
Којима је дијелио цјеновнике сахрана

И овдје Бојић показује своју снажну оргиналност и баца свјетло на опште слике, слично као у кратком роману *Црвени шал*, гдје опет има много поезије, али и тамо вјеш-то обухвата то стање и психологију људи. Он не спутава поезију и не доводи је под било каква ограничења, правила, кад има потребу да се широко и сликовито изрази, он је, како сам каже: *Као развигор у Црној Гори, који једним дахом оплоди хиљаде цвјетова.*

Помало комична сцена се догађа са урном умрлог из које је израстао цвијет *Nikosoјane*.

Да то њен крик не заталаса ваздух
љубавник се пита у мислима
И прилази јој ближе

Из амфоре на столу
Израсла стабљика дивљег дувана
Са цвијетом висока као покојник

Боже
Доспје да каже и руке подиже
За подмлађено се срце уплашила

Од љубавника тражи да је придржи

И тада се тјеше да је судбина дала необичном човјеку други живот, пун мириса, јер су га мириси увијек прого-нили. То би био тај (Бојићев) небески живот, јер су му земаљски одузели сурови људи.

Издајам стихове које схватам као пародију на поп кул-туру која на јефтин начин осваја свијет умјетности колико и фармерке свијет помодарства:

Треба умити повеље

На којима се говорило о пристојности

дирке од слоноваче

О њежности тонова

и страсних узбуђења

О слуху двоношца кад се прилагодио понизности

и поново сашао у јазбину

Да тражи своју рогату браћу

Мелодије коване у козметици апарата

изопаченост посустале памети

Крици

Поп поп поп

Смијала се смијала

и помало сама себи церила

Култура култура култура

Амбиси амбиси амбиси

Смијала се смијала

и помало сама себи церила

Затегнута жица провиђења

Фантастика у рижичњаку пуним трња

Оргијања

Дубоке тамне баре пуне заразних клица

Шесту бјежанију пјесник доживљава као да је срастао с њом, скицом како је зове, јер је и у стварном животу пре-живио са великим узбуђењем. Овдје је свака линија важна, упечатљива, особена да из опште слике избија траги-ко-мична основа бесмисла и лакрдије са било које стране да се погледа.

Љето

Припекло је у обзнаженој планини

пожар се увлачи у корјење

Стада оваца промичу

праћена облаком пурпурне прашине

Бикови се на пашњацима боре

у кртичњаке забадају рогове

Два се коња пред ергелом пропињу

Многобројним путевима

Ваља се све наше богатство

Далеко на истоку преко густих шума

Кркљанац
 Рат
Канонада ту нам је једина музика
Офанзива
 офанзива
 офанзива

Пјесник не заборавља своју улогу и активност поете ни кад приповиједа ратну грозницу која се одмотава пред његовим, још увијек дјечијим очима. (Био је тада чобанче од 12 година са стадом од 125 оваца), а рат трешти уз палнину, погнале се силе као зли вјетрови, хоће све да од-несу у амбис. На срећу, како каже, партизански отпор је блијед и то онда мање љути Швабе, јер несметано нап-редују у малим групама, једва по десетина, а радило се о око стотину хиљада војника. Поред окупаторских невоља и партизани им конфискују све волове и јалове краве, три-ста грла тјерају пред собом а за њима трчи и нариче сиро-тиња, и добијају одговор који личи само на њих: „Боље ми него Швабе.“

Шеста бјежанија завршава стиховима:

Планино огромна
 Сасвим гола
Остала си пуста
Сви смо напустили твоја њедра
Нигдје више пастира
Нигдје више стада
 Нигдје више целепа
Нигдје више ергела
Бјежаније славне бјежаније
Донијеле сте само обећања
 Катуни пусти
Не чује се лавез паса
Ни бика нијеједног нема
 да кртичњак разгрне
Огњишта затравила
Петољетке вјесници опште пропасти
 сваку радост раскопале
А планина пространа

У пјесми Похвала једном волу као да је дат дух читаве књиге, па и симбола на корицама).

ПОХВАЛА ЈЕДНОМ ВОЛУ

Имали смо једног бика
 чистокрвног сименталца Галоњу
Треба са поштовањем писати
 његово неокаљано име
Хиљаду килограма живе ваге

пун снаге и мирноће
Широк као поље засуто цвјетовима
висок као планина на Балкану
Сам у јарму као кућа на путу
балване је вукао да нас утрије
Бразде широке за собом је остављао
и амбаре пуне жита
За гладна уста испод убогих кривићара.

У поеми Паде клетва на изрода Бојић је нешто дру-гачији (приказан је само почетак поеме, каже да је крај изгубио). Огорчен падом Крајине, у знак протеста исписао се из Удружења књижевника. Имао је велик број прија-теља из Крајине, имао је велик број пријатеља и у Беог-раду одакле се овим поводом није чуо очекивани крик.

2.25. ТАМА У ДОМУ СВЕТОВИДА

Проза, ауторово издање, Лос Анђелос 2005, ћирилица, 436 страница.

Тама у дому Световида је књига састављена од пет прозних текстова, од којих је најмање један роман, са 250 страница. Наслови су: *Морачка Медеја* (250 страница), *Жана* (45 страница), *Наоми* (34 странице), *Слово о гријеху* (42 странице) и *Љубавници* (32 странице).

Морачка Медеја је сага о животу и нестајању једног краја који је покошен црвеном кугом, и којега неповратно нестаје. Бојић је написао више дјела на ову тему, а овај се чини ми се лакше чита од оних вишетомних. Више пута сам помислио како Бојић умије боље од многих нас запо-чети прозно дјело. И овдје то истичем:

Јечаји неба будили су зору гласовима свјетлосних пјет-лова који су од истока махали пурпурним крилима, а тама нијема и трома, мислила је да се још гнијезди у срцима људи, који бијаху свикли мучнини без знака новог почетка.

Прича *Жана* спада у класичне приче о љубави двоје људи различитих искустава и погледа на живот, која само на први поглед изгледају тако, јер је у њима и кад су били најудаљенији владала: упућеност, узајамност, присност и заљубљеност. Ник, лекар по професији, у сталној је побу-ни и жели побјећи од свијета који га окружује, није тешко претпоставити, ово помало подсјећа на ауторов реалан жи-вот. Прича се завршава тако да Ник и Жана, у сталној љубави *са одстојања*, умиру у исто вријеме на различитим мјестима, да би се примирили и сјединили у небеској ко-начници.

И прича *Наоми* говори о жени, љубавнику, моралу чо-вјека и средине којој припада, и завршава трагично као и претходна прича. Прича обилује дугачким дијалозима какви се могу ријетко гдје срести код других аутора, има и оригиналних ставова о љубави, којих код Бојића не може пресушити. А тек о љепотици, као и овдје:

Љепотица се изгуби на животном путу, ако није имала духовног вођу или бар љубавника који јој је добро мислио.

У прози *Тама у дому Световида*, узевши у цјелини, на-јвише се доимају ауторова оригинална схватања и дефи-ниције које преплављују све странице. Читајући подвла-чио сам на доста мјеста:

Човјек као идеја, убија другог човјека као другу идеју – то је у супротности са законима свемира.

Хришћанство, као уосталом и друге религије, одрекло је човјеку право да тражи самог себе, јер треба да

тражи богове

Обичним људима је увијек лакше да преживе него интелектуалцима

Кад електрична струја путује жицом, нема свијести да ће бити свијетло у твојој соби.

Завјеса на игри живота и смрти никада се не спушта.

Лаж се не може сакрити колико ни искрпљене гаће.

Она централна позорница великих мисли и идеја, никада се не види док неко вријеме не прође...

2.26. ВИЛИН ЛАЗ

Проза, ауторово издање, Лос Анђелос 2006, ћирилица, 461 страница.

Вилин лаз се састоји од пет приповједака: *Вилин лаз* (166 страница), *Окрвављено прољеће* (99), *Очекивање ријечи* (71), *Машо* (26) и *Црвени шал* (99).

Књига *Вилин лаз* је можда најбоља прилика да се про-говори и о садржајима неких Бојићевих књига, који неким читаоцима дјелују нелогично. Питање је зашто његове књиге пјесама по садржају дјелују као више књига, тако је и са драмама и посебно је тако са прозним књигама, када јединице немају много заједничког једна с другом. У по-четку је то била и моја запитаност, али дружећи се са аутором туце година, и мање или више учествовање у печатовању његових посљедњих двадесетак књига, схватио сам, да је он у улози издавача покушавао да направи јефтинију књигу, а књига је увијек јефтинија једна него двије, и то је одговор зашто Вељко Бојић није штампао педесетак умјесто тридесетак књига, колико их је објавио.

Вилин лаз: говори о времену иза Другог рата, о породици дјевојке Босиљке, коју је грађански рат свео на просјачки штап и пријети потпуним уништењем. Отац је побјегао из рата и као самотњак годинама се крије у подруму куће, специјалној земуници. А највише пати Босиљ-ка, љепотица без будућности.

Босиљка не размишља колико страхује. Њена је брига да нека њена грешка не избрише то вријеме трпљења, ослушкивања, зебње, јер то је побједа поноса, побједа немоћи над моћницима, побједа љубави над свим видовима мржње, заслијепљеним зулумћарима, бркочупцима, , јамарима, пржибабама, , и како их све нису у рату звали, јер јој је то потребно да издржи и буде неки тајни побједник, она и њен отац и многи други који се тако уклањају злу с пута, они су свједоци трајања, они чине почаст животу, моралу, добру, јер се у сузама гнушају сваког миштавила. Они и не виде колико су се заинтачили да издрже у свом стању, као да им животи нису угрожени.

Ова тужна прича завршава сретно, када се појавио емигрант из Аустралије и преокренуо Босиљкин живот.

Окрвављено прољеће је инвентура једног дјечачког живота (ауторовог), који су властодршци жигосали пе-чатом – домаћег издајника, јер потиче из непријатељске породице. Никад тај печат неће бити смакнут, као што с не може смакнути ни жигосани знак на бивољу Дивљег запада.

Трагични тренутци сустопице прате јунаке, као да излазе из снажне слике тог пејсажа, који је саставни дио њиховог живота, а ипак су у сукобу добро и зло, као два завађена свијета, који у хучној интонацији

рата не могу пронаћи хармонију. Тајна хтења тог свијета су много виша од моћи њиховог разума, да би у било чему могли пронаћи задовољство.

Очекивање ријечи је круна многих Бојићевих осврта на једно прошло вријеме када се у Васојевићима држало до ријечи колико и до главе на рамену. То је оно минуло вријеме када су старци сједили поред огњишта и чекали да им се врати ријеч изгнаних синова, који плаћају данак својој ријечи, свом карактеру, свом одгоју у правди сваке врсте. Сједе и присјећају се многих згода када се као ош-тра сабља потезала реченица: Ријеч назад паде глава!

У овој приповјетци има много племенских података, гдје су дати и породични пасови кроз неколика вјекова.

У *Очекивању ријечи* аутор је написао једну велику књигу, по мом суду најбољи роман са главним ликом – *ријеч*, гдје каже:

И ламент пјесника, тужбалица и бесједник, трагају за ријечима, а не за срећом. И писац је трагао за ријечима и кад је нашао сочне бјелутке, као прегршт љешника боје слоноваче, послао их је у свијет, као што се шаље војска у смрт, али његови непријатељи неће имати зуба ни сада, а ни касније, да поломе истинитост ових ријечи.

Машо је приповјетка у којој се приказује један особен лик горштака, Маша, који на све има своју причу, свој говор и своју ријеч. Држи се оне: Хвали губу да те не поједе за вечеру. *шо* је вјечити оптимист, какви су и сви Бојићеве позитивни ликови, а Јосип песимист, који у свему види страданију: И све што је у мом животу могло да пође на погрешан пут, није ни часа часило, одлазило је као манито. Машо се губи из села, и ноћ зачуца у нијемо стијење изнад празна села. Наравно, и у овој причи *црвени* су по злу путу, када се губила свака вјера у сјутра и када се говорило: Боље никада бити неће, а грђе нема куда

Црвени шал је дугачка прича, можда је пјесма у прози, можда је и роман, у сваком случају једна ори-гинална литература, у којој се налази све оно са чим располаже једна велика књижевна радионица. Ту сусрећемо од свега помало, од умности и лудила, љубави и баналности, страха и истрајности. Ни овдје Бојић није могао да се не дотиче своје ране, свог искуства и пос-ртања, и овдје напомиње колико је његов пут у зрелост био пут по трњу: Ако је неко имао амбиција, морао их је ускладити са партијском линијом, јер сви други мотиви, били би погубни.

Па ипак, ова прича је на неки начин збирка пјесама, али је и ода љубави: Љубав је као велики брод који треба да уплови у луку, али прије тога треба саградити луку.

Димитрије Јаничић написао је овај осврт о књизи *Ви-лин лаз*, фебруара 2008. године:

ИДЕАЛИЗОВАЊЕ ЗАВИЧАЈА

У Бојићевом опширном стваралачком опусу ево и књиге кратке (боље да кажем краће од уобичајене) прозе под насловом *Вилин Лаз*. Мало необично за Бојића, који, колико знам никако да се заустави на стотинак страна, навикао сам да читам његове књиге на 500 и више страна. Међутим, без обзира што су, можда, ове новеле (неке од њих по мом убеђењу романи) рестлови настали као узг-редни производ, јер се судбине јунака нису уклапале у неки од његових опширнијих романа, заслужују пуну пажњу. Стил им је уједначен, језик чист и бритац, судбине ликова доследно доведене до краја, а заплети делују ис-тинито. Књига мањег формата на 460 страна (код Бојића, изгледа, другачије не може) већим делом обрађује прве послератне године у планинском црногорском крају.

Вилин лаз је прва новела, која је изабрана за наслов књиге, у ствари је роман. Но, Бојић не сматра да роман може бити испод неколико стотина страна. Дакле, ова новела-роман прати судбину неколико личности из једног забаченог села на граници Србије и Црне Горе. Главна личност је девојка, Босиљка, која је своју младост, своју даровитост, радиност и своје време жртвовала за оца који је, не слажући се са *правилима* ратовања напустио своје другове, вратио се кући и сакрио од свих, док је рат био у пуном замаху, а по завршетку рата, када се нова власт немилосрдно обрачунавала са свима који нису били с њом, а поготово са онима који су имали име и углед, а били и *без длаке на језику*, па тиме представљали опасност, поготово за ситне душе које су се бориле за своје парче власти и моћи у хијерархији новог поретка, остао сакривен. То је могуће и дешавало се у оваквим крајевима *богу иза леђа*. Њен отац преживљава деценије у земуници, а она израста у лепотицу, без обзира на тешке услове жи-вота и одрастања. Сеоски учитељ и удбин шпијун заљу-бљује се у Босиљку, али га она презире. Ујак Мута, фило-зоф који глуми лудака, а има поштenu душу оштећену алкохолом, подстиче студента Миљана, који се свиђа Босиљки, док не сазна његове праве намере, ту се креће још низ узгредних ликова из села, посебно мали-нарка Роса, а онда долази исељеник из Аустралије, доктор Павле, који тражи животног сапутницу у старом крају, па му, разуме се, после драматичног сплета околности, избо-ром Босиљке *упада секира у мед*, као и тој сиротици која би, сакривена у том планинском селу остала да *плете седе*, без мужа и будућности. Бојић идеализује чистоту Босиљ-кине душе, њену невиност и непосредност, као што често идеализује и стари крај, који је, ипак, данас само лепа прошлост. Ново време продрло је у све поре живота, стру-ја и телевизија стигле су и у најзабаченија села, време се променило, а многим, попут Бојића остао је само жал за изгубљеним.

Окрвављено прољеће, друга новела у збирци је тешка и истинита слика првог послератног прољећа, прољећа об-рачуна, стабилизације нове власти, проповедања нове вере, повратка заробљеника и осветничких обрачуна. Уз гимназијске дане два дечака из *оних других* породица и су-кобе са

идеологијом и поретком, острашћено, али не црно-бело написана новела делује убедљиво.

Очекивање ријечи, по моме мишљењу, заслужује по-себну књигу. У њој има и приче, романесног, али је друкчија од осталих, садржи више историјске грађе, сувих чињеница, генеалогije, легенде и свакодневице тога краја у изумирању. Очекивање ријечи је термин специфичан за ове крајеве и ове услове. У овој причи у свијет одлазе браћа која су некога казнила за ружну, неприкладну реч, увреду. Ту опет постоје правила о враћању речи, извињењу. Ако нема извињења, казна може да буде само смрт. А смрт је изазивала друге смрти. Чекати освету, јер је још живела крвна освета, није имало смисла. Онда се бежало негде друго, одакле је ваљало послати реч. (Послати обавештење да је негде жив, да се зауставио, скућио, оже-нио, али без новог имена и презимена, без места где живи. Битно је да је жив.) Родитељи и пријатељи чекају ту реч. То је и прича о Бојићима, па и о аутору Вељку Петрову који посла своју реч из далеког света у књигама поезије. Ова прича садржи сјајан есеј о речи, али не као о алату писца, већ као о моралној категорији на којој се изграђивало чојство читавог једног народа. Зато она суштински заслужује да буде посебна књига.

Машио је приповетка о жалу за сјајним говорником које је речима брда померао, а кога на последњи пут нема ко да испрати. Разлози су различити, али прича оставља горак укус којим су друштвене промене извитопериле свакодневицу.

Црвени шал, последња прича у збирци носи сасвим другачију атмосферу од претходних, јунаке друге врсте и из другачијег поднебља, написана сјајним, поетским сти-лом, али јој у овој књизи није право мјесто.

Једно је сигурно, Бојић и овом књигом, посебно наслов-ном новелом, не оставља места равнодушности. Читалац са узбуђењем прати његове јунаке кроз колоплет једног кризног времена у коме глава не вреди много, али где ипак на површину избијају праве вредности. А Бојић то уме да исприча.

2.27. ОЦАКОВИЋИ

*роман у три тома, ауторово издање, Лос Анђелос 2006,
ћирилица, 1600страница.*

Кад год погледам Бојићеве књиге на окупу, које стоје поред мене у витрини, сваки пут се присјетим једног сас-танка у канцеларији Јосипа Јоле Мусе (генерални дирек-тор „Алумија“ у Мостару), и једног банкара Хакије, који се обраћао Браци Косовцу (предсједнику владе БиХ) док је посматрао сабрана Маркова дјела у огромној витрини испред себе: „Погледај Брацо, у Јоле метар и по Маркса!“ Једном приликом, посматрајући свих 27 Бојићевих књига једна уз другу присјетио сам се ове згодице, подигао се, дограбио мјерило и измјерио 68, 6 центиметара Бојића, да се изразим како би Хакија. Стајао сам поред овог ремек дјела питајући се како је само један човјек могао оволико написати, како је могао само један човјек лекторисати и кориговати оволики сопствени рукопис, како је могао све ово објавити. Иза ових књига остао је огроман труд, надљудска снага, која премашује чак и оцаковиће из којих је поникао, за мене је тај рад раван већ нашироко познатом црногорском јунаштву. Да ли ће ово икад и ико све про-читати?, питам се и смјешкам уз помисли да ће и за то требати храбрости ако не и јунаштва. Поред интелек-туалних напора, које се претпостављају саме по себи, Вељко Бојић није лако долазио ни до књиге као предмета. А тај предмет, физички изглед књиге, за Бојића је много важан, који пут сам мислио да прегони у томе и непо-требно исцрпљује, али он није попуштао и око сваке књиге отпочињао је мали рат. Колико се он само хрвао са собом како да уреди корице. За корице књиге Оцаковићи уложио је ипак највише труда, јер је слику осмислио и урадио специјално за њих. Мене је фасцинирала идеја да за корице нацрта човјека у народној црногорској ношњи, од кољена до врата, и то конкретног човјека којег је сус-рео само једном, и то прије седамдесет година.

Кад Вељку бијаше седам година, 1938. године, и кад се понадао и са усхићењем исчекивао јутро поласка у школу, на његову велику жалост саопштено му је да га у школу нису уписали, јер му до седмог рођендана недостаје која седмица. Сав несрећан, у јутру поласка дјеце у школу, чувајући стоку у једној ували, стајао је ослоњен на ограду и љубоморно испраћао вршњака по вршњака. И таман је био испратио и посљедње дијете и био предан тузи и сузи, кад се низ стрмен пут зачуо и домало појавио коњаник, ка-квог дјечак није видио прије. На поамном бјелцу у све-чаној ношњи, свитном капуту, сиједих опуштених бркова, објавио се крупан господан и некако строг човјек. Дјечак се чврсто приљубио уз ограду и опчињено чекао, а кад се коњаник приближио поздравио га је, скинуо капу, нак-лонио се и назвао Добро јутро. Отпоздравивши, дошљак је зауставио коња и упитао гласом пуним ауторитета:

„Чији си ти мали?”

„Петра Бојића...”

„Сва су дјеца отишла у школу, а шта ти чекаш?”

„Нисам дорастао за школу, мањка ми неколике сед-мице...”

„Ти чуваш ово стадо?!”

„Чувам!”

„Бићеш ти силан човјек кад у тим годинама можеш чу-вати овнове...”

Вељко је педест година касније дошао у посјед црно-бијеле фотографије овог горштака и направио слику у боји за насловну страну књиге Оцаковићи.

Са већином Бојићевих дјела живио сам још из времена настајања, а готово са свих двадесет задњих док су били у припремној фази за прелом. Дио тих текстова у рачунар унио је Димитрије Јаничић, с којим смо се обадвојица временом и спријатељили, и посебно сам се ја спријатељио са Димитријем, који ме је нашироко представљао као *ин-тернет пријатеља*, јер, заиста, годинама смо пријатељовали а да се у брк видјели нисмо. Да ништа више нисмо имали заједничког него рад на Бојићевом роману *Оцако-вићи* било би довољно за добро познанство. Роман у три тома, са преко 1.600 страница, које је Димитрије унио у рачунар а ја више пута унио Бојићеве велике дораде, уморио је сву триојицу, трајало је двије године, али Бојић је био упоран да избруси сваку реченицу и прорешета и просије сваку ријеч, и таман кад нас двојица одахнемо помисливши да је томе дошао крај, а оно Бојић се јавља телефоном и диктира нове исправке *које ми нису дале да докучим сан*, како би започињао разговор. И кад је 5. новембра 2007. Димитрије је послао посљедњи прелом текста за све три књиге *Оцаковића*, уз опаску да се пре-морио и да је то његово задње, опет се појавила Бојићева телефонска интервенција. Димитрије је примио и посту-пио и по њој, али је и прокоментарисао *интернет прија-тељу* (у међувремену сам се срео са Димитријем у Београду):

Мој добри Данило,

Бојић хоће да нас научи грчкој митологији. Најприје нам додели улогу Сизифа, па ми гурамо ову каменчину од Оца-ковића, и таман да је изгурамо на брдо, а он нам подметне Прокрустову постељу, па вели, није довољно висока продужите је, или је предугачка и скратите је, па ми поново гурај уз брдо...

Шалим се.

Ево ти Трећу књигу. Мислио сам да је безгрешна, након оволико рада на њој, али прегледајући је поново наишао сам опет на седам-осам словних грешака. Никад краја...

Прва књига, по којој и читав роман носи име, *Оцако-вићи*, одушевила је и Димитрија и мене, а мене и инспири-сала да напишем подужу критику на укупан роман, под насловом: *Епска сага Оцаковића у три тома*, која слиједи у цјелини:

ЕПСКА САГА ОЦАКОВИЋА У ТРИ ТОМА

Вељко П. Бојић: роман „Оцаковићи“, критика Данила Марића)

Пред нама је још један обиман рукопис прозног писца, пјесника, драмског писца и сликара Вељка П. Бојића, под називом *Оцаковићи*, који се састоји од три тома, сваки са по око 550 страница. Бојић је до сада објавио 27 књига: 10 књига пјесама (око 3.000 страница), 3 књиге приповједака (око 1.200 страница), 4 књиге драма (око 800 страница), и ово му је 10-и роман (укупно романа око 9.000 страница, укључујући и нови роман у два тома, *Тама сумрака*, који је у штампи). За књижевника који је у 28 књига објавио преко 14. 000 страница, (наравно, рачунато само за прва издања), може се рећи да је веома плодан и разноводан писац, и тврдити да је најплоднији српски писац.

Роман *Оцаковићи* је подијељен по књигама:

I – ОЦАКОВИЋИ

II – ЛИЦА И МАСКЕ

III – КРАЉЕВСТВО МУЗА

I – ОЦАКОВИЋИ, књига прва

Почетак књиге говори о Колашинској нахији из поло-вине деветнаестог вијека, која грца под турским зулумом, од којег се народ брани јунаштвом и моралом, као најубо-јитијим оружјем којим је једино и могао да се одбрани и преживи. Било је то доба када су људи били пуни врлина, а они о којима се пјевало у народним пјес-мама и препри-чавало у тмини оцаклија, били су за коју степеницу јунач-нији и моралнији, којих је било срамота са главом на рамену вратити се свом дому без ратне медаље, или за живот погазити ријеч, или у свом сиромаштву признати да је гладан. То су били људи јаки као одваљени од планине, мудраци, горштаци оштрих профила као да су исклесани за споменике грчких тргова. Такви су оцако-вићи.

Бојићева прича о шест генерација оцаковићима, из се-ла Брезов До, колашинског округа, који су четири пута мијењали презимена, започиње родоначелником Бећиром.

Бећир Веков се већ као млад човјек окитио јуначким подвизима и стекао славу неустрашивог, који је сабљом крчио свој и пут својих, а кад је једном био у искушењу танане човјечности поступио је као што би поступио хришћансјки испосник, заробљеном ненаоружаном Тур-чину, заплашеном мујезину, поклонио је живот. Ово дјело му је харамбаша замјерио и осудио га увредом и ријеч није повратио, па је Бећир на потезању оружја био бржи и одбранио се. Под пријетњом крвне освете Бећир је морао напустити своје огњиште и негдје живјети под новим пре-зименом, и тим поводом се нашао у планинском крајолику поред ријеке Таре, који је назвао Брезов До, гдје ће подићи дом, засновати породицу и подићи сина и будућег јунака, Вуксана.

Кад се за неког човјека говорило да је оцаковић, та ријеч се није потезала сједећи.

Бећирово име међу саплеменицима се стално извијало и замицало иза облака, јер је његово јунаштво у борби са Турцима било у сталном узлазу, а

понос и образ уз раме с њим.

Вељко Бојић се у дјетињству нагледао и наслушао оцаковића, био и остао опсједнут тим људским громада-ма: Лик оцаковића је камен са античког трга гдје су уклесане врлине. Он се не навија за вјетром, он га разбија посвећен правди. Колико су оцаковићи били народна савјест свог времена толико су живјели и са сјенима својих предака, јер оцаковићи нису скоројевићи: Част племена је било највише добро које су имали да чувају. Они нису били аристократија вазала, земљопосједника и новца, они су аристократи духа, карактера, крви и морала. Никакво добро није настало само по себи, па како би могли људски горостаси, којима је да носе недостижно име оцаковића: Само са тим пијететом са каквим су се оцаковићи односили према вриједностима из прошлости, могли су да изграде своје сјајне карактере. На том оцаку градио се лик човјека, као што неки вајар, далеко од очију свијета, ствара своје животно дјело, каже Бојић.

Кад је пет вијекова у камењару преживјело мало пле-ме, које се сваке године морало сабљом одбранили од де-сетероструко бројнијег и наоружанијег непријатеља, онда су ти племеници морали имати вриједности над ври-једностима простих људи, вриједности које књижевник Вељко Бојић, на високом литерарном нивоу, истражује и објашњава, при том је у сталном страху да писаном ри-јечју није достигао приче старица док их је слушао и гледао како погребљени сједе у задимљеним оцаклијама и бесједе о својим прецима. Писац као да понире у те оцакл-ијске таме и из њих бесједи:

И кад снијег поравна брда и долине и кад се не може из кривице изаћи на врата већ само на кров, кад суша стегне дрво и кам и земља пуца као кад кровови падају у огањ, а тврде куле се руше, оцаковић стоји непоколебљиво у свом унутарњем дворцу од вјечних врлина и ничим не показује да је угрожен или у опасности. Он је нашао свој сопствени морални лик и не смије се препастити. Он је више тако по природи саздан него што се у некој античкој академији образовао да такав буде. Он је саздан од племенских снова, од националне буре и жудње за јунацима, од вапаја сиротиње да се роде хероји као у давна времена да их избаве турског јарма и заштите. То је све изведено из општена-родне душе, на нијем и сањалачки начин, кроз вапај епског десетерца са звука струна гусала, са лелека снажних људи са лирског тона покајница, са звука звона и молитава, са шума лишћа и фијука сабље, са молитве својим светитељима. То је изњедрено из читавог племена као што поље изњедри цвијет који се уздиже над другима и сваког прољећа ће бити највиши и најљепши.

Фабула романа тече хронолошки, гдје се описују голема и конкретна јунаштва оцаковића: Бећира Векова, па Вуксана Бећирова, па Малина и Века

Вуксанова, па Бранка Векова, у малим и великим биткама против ос-вајача, увијек на свом огњишту и увијек против јачег: турске империје, аустроугарске царевине, фашистичке Италије и нацистичке Њемачке. Како је долазило ново вријеме и оцаковићка брда су заплјускивале нове идеје, и све је теже било носити племенски терет дједовских лико-ва, па су и оцаковићи бивали на све већим искушењима. Бојић је нарочито свједочио овој врсти изазова:

Он се није мучио да не науди себи, он је већ био тако искован да је био само у потрази за већим признањем и одличнијем истицањем. Истакнути јунаци тог времена гледали су на своју прошлост као што неко гледа на вечерње руменило и зна изглед сјутрашњег дана. На том небу није било никаквих пјега. Поред тога, ти нови људи били су образованији, а нису постали мекши долазећи до спознаје врлина, високо су их цијенили и уздизали, али без роман-тике, која се плела око имена њихових предака. Добијао се утисак да све раде рационално и проширују своју државу, насупрот ратовању њихових очева који су извојевали значајне и чувене битке, а онда су одлазили кућама.

У времена када свјетске жене, не само да нису имале право гласа, већ се нису смјеле ни чути живе, јер их је Европа палила по ломачама, жене оцаковића су биле њихов стуб и три угла дома, у којима су подизани на-раштаји, достојни сљедбеници и наследици оцаковића. У роману *Оцаковићи* Вељко Бојић овим женама упорно уцртава ореоле какве је гледао на иконама Морачког Манастира:

По природном току ствари, жени бијаше дужност да пренесе славу мужа и других предака, на потомство. У томе је била умјерена, смишљена, достојанствена, истичући уви-јек моралну страну и преимућство добра над злом. За сву духовну снагу, коју ће понијети са тог огњишта, мораће би-ти захвални њеној разумности, племенитости и пош-тењу. Све до посљедњих удисаја родоначелниковица Пет-ра је окупљала унучад и стално их покретала на поштење и памет. Рђа ће нам покрити огњиште, ако умовима не засвијетлите, говорила је.

Кад су наступала времена глади и сваке неимаштине, када су и оцаковићи исељавали у потрази за гостоприм-љивијом природом, мајке и баке су на поласцима савје-товали младост док је још била у животном узлету. Говориле су полугласом из стегнутих старачких груди: *Гдје год да budete, будите оцаковићи. Не плашите се рада, пла-шите се само срамоте. Чувајте добро образ и углед куће, јер се то са сто мука стекло. Чојство ће људи свуда препоз-нати и бићете награђени. Немојте нас заборавити.*

Након вјековне црногорске народне жеље дошло је до уједињења са Србијом, видици су се знатно ширили, али вребале су и опасности:

Почело је неоправдано и да расте повјерење у велики свијет. Изненада се обликовао нови лик човјека као да је до-несен из космичке баште, пун блиставе љепоте,

оваплотио се у тим шумама као нова стварност. Тара је и даље неумољиво ваљала своје воде: Историја је кројила и даље људске судбине као црно платно у које су се умотавале покајнице.

Бећир Веков је имао једног сина, Вуксана, који је јуначки бранио морачку светињу, и заједно са оцем узнесен у небески мит. Вуксан је имао синове: Малина, Сава, Јована и Века. Јован и Малин су отишли у Америку, Малин се вратио као добровољац и погинуо у Првом рату, на Кајмакчалану као поручник. Саво се негдје изгубио. Века је запало да настави лозу и јунаштво оцаковића, и са оцем ће се прославити у борби против аустроугарске царевине, гдје ће отац и син јуначки погинути један уз другог.

На нож, ко је Црногорац!

То је стара, вјековна команда јунака који су ту, тог дана, довршавали једно доба. Окончавала се историја какву су познавали и утолико је команда била природнија и његов глас у духу минулог времена, јер и Вуксан бијаше човјек прош-лости.

Иза силних пораза и побједа у Првом рату дошла су нова времена: Премда су до тада постојале двије краље-вине, независне и самосталне, Србија и Црна Гора, ипак је то био један народ, исто етничко поријекло, традиција, насљеђе, вјера, језик и култура, раздвојен катастрофалним историјским збивањима, омрзнут од Турака због храбре и непоколебљиве борбе, која их је коштала доминације на Балкану, омрзнут од Аустрије и Њемачке, као православни остатак Византије и њихово апостолско величанство из-лило је на њих сву своју сотонску мржњу. Нема више непријатеља, нема више потребе за јунацима оцаковићког типа, јер слобода блиста на сваком камену и сваком српском челу и оцаковићи морају да се окрећу другом смислу живота, и другим вриједностима, што није нимало лако. Бојић је свједочио и тој народној музи:

Ратничка природа тешко се навикава да тај смисао открије у копању земље, новим засадима, чишћењу луга и проширивању посједа, јер је све то мртво и пролазно, пона-вља се из дана у дан, а стара слава тамни, јунаци падају у заборав, само још на гуслама цвиле најоглашенија имена, а свако ко носи силај и гасер, има неку потајну жељицу да се уплете у струне и овјековјечи. Тешко је у том мирослопском времену кад нема општег замаха и прогреса, своју ратничку природу подредити простом животу, али глад нема очију тако ни јунаци немају избора, лаћају се алатки, злопате се, а негдје подсвјесно мисле да су издали сами себе.

У новонасталим околностима великих људи, какви су оцаковићи, је и бављење политиком, то је поље на којем они нису научили да се надгорњавају, и ту осјећају оне своје прве немоћи и своје отањивање:

Горштаку и ратнику зелени сто је његова планина, његова долина, његово бојно поље гдје се срцем и

мишицама на вису части рјешава судбина. Тако дубоко укоријењена ети-ка, кад није било никаквих закона, она је стајала прилично високо и мање-више у својим главним врлинама налазила одговоре за све проблеме. На том старом ткању почели су да пуцају шавови, не толико због унутарњих промјена у људима, јер су они тада стајали на врхунцу свог позива, колико од нових мјера, страних идеја, устројства, напосто од писане ријечи која више није била предање и њима је изгледала као нека јаловост која ће их опоганити.

Мада оцаковићи већ одавно сабљама не рјешавају своје судбине, не производе јунаке, њихове нарикаче, као и племенски митови мушкости, покушавају да их зауставе и овековјече у сталном памћењу: О синови моји соколови, што сте мајци рано нестанули, до оних нарицаљки које претрајавају и данас, нарочито насталих у вријеме грађанског рата у Црној Гори, којем Бојић посвећује велику пажњу:

Мој јаблане са сред горе,
Сине злато!
Не може те мајка стара,
Прекукала!
Ни до гробља однијети,
Дична главо!
Убише те безбожници,
Бог их клео!
И свијећу ми угасише,
Разбојници!
Младост дивну укидоше,
Куку мени!

А борба комуниста и националиста у Црној Гори спа-да међу најкрвавију жетву смрти, која је игдје забиљежена на планети. Убијао је брат брата, брат сестру, син оца... Било је то неко пасје вријеме са ужасима пасјег гробља, на које се Вељко Бојић враћа у десетак својих књижевних радова и исто толико сликарских остварења. Овдје посе-бно издвајам роман Орловска гнијезда и уље на платну, панораму Пасје гробље. Њега боли саплеменичка завада и о њој ће размишљати до краја живота, чудиће се: И тај војник што шлапа полубос за саонима зна да је у етички врт убачено сјеме раздора и задах мори. Тако је било загађено њихово биће крупном политиком, која је оставила небројене гробове по тим урвинама, и безнадно закључује: Умрли су видовити синови једног народа и више се не рађају.

И док су оцаковићи нестајали од туђинске или братске руке, њихове жене су претрајавале, јер није се смјело уга-сити огњиште оцаковића: Сваки живот има свој парадокс, па ни њихов није био тога лишен. Кад би се мјерио бол са којим су оне живјеле, и онај са којим су умирали јунаци, оне би их надмашиле и у животу и у смрти, али гдје је то друштво које је

поставило жену тамо гдје треба. И заиста, и земља је проплакала док је послушавала неувјерљив ход три у црно забрађене удовице у некад јуначном Бећировом дому, у који је и даље гост залазио са великим поштовањем у души: премда му тешко пада слика три жене у црном, забрађене до очију, дрхтавих гласова, сјетних, ожалашћених погледа, ископљелих лица без знака радости или смијешка на њима, па обори поглед, и гледа у огњиште.

Шта је наједном било са оним људима с којима су се вијековима поносиле црногорске главе, све од Ловћена до Брезовог Дола, питају се стари нараштаји уз подсмјих нових, који се окрећу неким другим вриједностима, у којима: Моћ новца потисла је старе ратнике у заборав. Капитал је смјењивао родовско уређење, како каже писац и објашњава: Трагедија оцаковића долази као ледени дах природе, лишена тврдичлука, себичности, људске глупости, подлости, сујете и подлаштва. Она долази из виших, небеских извора с којих су се напојили да послуже части и имену, раскошна и свечана и кад се окити најбољим главама, окрене нову страницу историје и поново тражи узорџе људске за своју епопеју, која се стишава у маузолејима.

Брезов До је престанком ратова, и нарочито ратном пљенидбом, постао тијесан и немоћан да прехрани чељад, и они се све више отискују трбухом за крухом. Тако су и два оцаковића стигли на ону страну океана, мајка не престаје да их сања и буновно дозива, да би, борећи се са смрћу задњим дахом поручивала унуку рођеном у Америци: Треба Стефан да види ово огњиште да му остане у души и да се не отуђи. Треба син да зна гдје му се родио отац, дјед и прадјед, јер живот је тајна, коју мој мали ум не може да види. Треба се ослонити на Бога, али мали пламичак са овог огњишта може и широки пут да освијетли.

Старе генерације су се непоправљиво огртале дјелима и моралом њихових великана из прошлости, који су их водили у смртоносну будућност: Једна генерација у поређењу са неком другом, увијек погрешно оцијени духовне способности, кураж и самопријегор, јер им неке ствари, које су к томе биле стравичне, изгледају романтичне, леген-дарне, а не какве су уистину биле. Ни у Брезовом Долу није могло у силу Бога, и Судбина оца, постаје судбина сина и унука и све тако једнако до свршетка, док кров не оде у дим и пламен, а поред кућишта не израста нова топола, као да је бол шикнуо из земље да под небом огласи неправду. Свјетска политика је запухивала и њихове торине: Рађао се неки други, огромни свијет, као нека аждаја која ће убрзо по-чети да гута људе.

И револуција је кидисала на унижен Бећиров Брезов До. Бојић мисли да то и није била револуција: Био је то прије романтичан него револуционаран тренутак, али сак-ривене силе, сањале су да промијене рухо и ток историје. Па ипак, била је то

револуција, била је то нова мисао, марксизам, комунизам, пролетеријат..., или – *црвени*, како сву ту ујдурму назива писац, и подсмјехује јој се. Али црвени себе узимају преозбиљно, од самог почетка, ништа им није свето што није уз њих – *црвено*, а најјефтинији су људски животи, свих оних који не слиједе ту њихову, неку *црвену мисао*, како каже Бојић и пише:

Било је ту смијешних и жалосних сцена, али неоспорно појавио се лик другог човјека, друга фантазија, надобудност и опијеност натприродном визијом земаљског раја, коју су проносили вјечити студенти са главама у бунилу, на грани-ци душевног делиријума. Како су им преци једном били неустрашиви и непобједиви ратници, тако су они сада ту енергију устремили ка будућем земаљском царству. Када се народ тако заошија на странпутицу, онда ни најумнија глава не може ту громаду да окрене на неку другу низбрдицу, спремну за рушење дома, живота, прошлости и насљеђа. Од те нове заразе, живот се бранио устаљеним навикама, сасвим пасивно, ослањајући се на искуство и мртве силе које су им лебдјеле пред очима у знаку славне прошлости.

Породица Вељка Бојића је веома страдала у Другом рату, пострадала је искључиво од саплеменика задојеним *црвеним идејама*, он је свједочио свим тим страдањима, и ево, на висок умјетнички начин нам о њима приповиједа. Он се и данас ишчуђава припростим сељацима који нису ни знали шта је пролетеријат да у његово име посију толико смрти. Аутор је давно око овога питања формирао своје мишљење, које није имао разлога да мијења деценијама, рано је оформио свој лични карактер и дневно по-нашање, о њему са жаром свједочи усмено и писмено: *Мали народи и мали људи све погазе кад помахнитају ухваћени у мрежу великих туђих идеја, јер та револуција није њихов изум.*

Фашисти и нацисти су унизили поносно српско племе које није имало вође, који се могао издигнути барем до врха Авале, и да види куда му ваља повести и извести своје стадо, и војска која је до ногу потукла и развалила двије империје, њихови потомци у униформи поклекли су у једној седмици: *У педесет села није погинуо један војник, а држава је ипак пропала, дрхтавом руком пише већ остарјели Васојевић. Разочарење је мљело на периферију скрајнуте оцаковиће и друге племиће. Није се лако суо-чити са падом с којим морају живјети и мријети: Наједном, вријеме је донијело за све њих један жалосни пораз да им буде животни сапутник. Окупација ће све затомити, љубав, ус-помене, угушити надање. Испод сваког опалог листа остаде недовршена исповијест, а тијела ће негдје друго да труну.*

Уз помен Васојевића, да подсетим да је Бојић у *Ви-лином Лазу* приказао лозу потомака војводе Васа и Стева палог на Косову и његовог сина Васа од којег воде поријекло сви Васојевићи, укључујући и Бојиће, који су старином од Мија, другог сина војводе Васа, па отуда и Вељков надимак, Војвода, којег сви из реда тако називају пред калифорнијским црквама кад се појави у раскошној црногорској народној ношњи.

Кроз читаву своју историју српски народ је мисти-фиковао руску силу и руско православно братство, на нож се скакало уз повике *За мајку Русију*, па иако им та Русија никад није била од нарочито мрсне руке, Срби никад нису губили вјеру у њу. Врхунац те паушалне вјере је идеја марксизма и комунизма, која је у српском народу, посебно у црногорском дијелу, схваћена као љубав према мајци Русији. Једино се тако може објаснити онолики фанатизам међу Србима, који су ту идеју стављали испред идеје ближњег свог, и који су на крилима те идеје пролили онолико недужне крви: *Када ће доћи прољеће у којем неће умријети ниједан цвијет?*, пита се писац и сугерише да на балкан-ским просторима: *Историја има ту само неколико стра-ница, које окреће стално окрвављеним прстима.*

Свјетска црвена идеја је увјерљиво побједила нацио-налну, племенску и хришћанску, катастрофално поразила и сасјекла вјековне врлине горштака, и наступила је најтежа окупација упамћена у историји, како је доживљава и описује писац Вељко Бојић.

Навикли смо да у прозним дјелима Вељка Бојића чес-то читамо и његову поезију, па ће читаоцу бити необично да пјесник и приповједач, који истовремено и пјева и при-повиједа, у првих пет-шест стотина страница ове прозе није зарецитовао чак ни једном китицом. Међутим, кад погледамо на крају књиге годину стварања 1972, онда схватамо да је рани Бојић био баш такав, пјесник дугачких поема са нарочитим темама, или још опширнији припов-једач, дакле – или-или.

Оцаковић је увијек на некој врлети и нема се куд но у висине. Ово је упорна Бојићева идеја којом је високо лите-рарним алаткама исклесао први том романа *Оцаковићи*, да би на крају и сам схватио да је ново вријеме донијело незаустављиву девалвацију тих људских громада, пред ко-јима и сам посустаје и резигнирано завршава ријечима:

Ноћ је пала преко повијести оцаковића и никада се више неће сванути јунаку у тим шумама, тежећи величанству који је једном носио у грудима.

II – ЛИЦА И МАСКЕ, књига друга

Најувјерљивији Бојићеви елементи умјетничких радова су, како сам то већ више пута истакао, поче-так романа, тако је и овдје, гдје су и почеци глава бо-љи дио романа, некако згуснутије штиво, такав је поче-так и прве главе друге књиге *Лица и маске*:

Дан је био врео. Црвена јара титрала је наспрам пурпурне шуме и кам као нар крчкао се у златним зубима црвене земље и вода је имала боју вина и жита су била разастрта као црвени балдахин на пријестолу испред црвеног папагаја са лентама и кумири око њега би-ли су у црвеним доламама ишарани као ускршња ја-ја и стада су била црвена и

звоно са предводника је уда-рало звуке Интернационале и краве су рикале из црве-них нутрина, пасући траву малинове боје, јер су се и сунце и мјесец и звијезде обукли у пурпурну спаваћицу и лижу образ усамљеног путника, који зна да све то није бајка, јер се црвена прашина диже на путу иза његових ципела и кад погледа у небо, види да је црвено и облаци ружичасти као блатњава ријека, посакривали се око хоризонта да не наруше хармонију тог бљеска са зас-таве што се вије над гробовима, развалинама, безумљу, које кричи из грмља, из јама, из урвина, из обневидјеле стварности коју носе на бајонетима слијепци, обучени у црвене тунике.

Није тешко погодити да писац у позадини ши-роког месијанистичког платна види црвену боју од које се грози, као што се саблажњавао и Саво Вуксанов Вековић, који је такву слику затекао у Бре-зовом Долу по повратку из заробљеништва, и кад је његово здравље било урушено до дна, и када је изгледао да је дошао да се преда на самилост род-бини: Изгледао им је као нека спора, блага добричина, која је своје Ја, заборавила на путељку покушавајући да се присјети, када се и гдје то догодило. Почео је да повезује слике и да се трезвеније изражава.

О четвртном Бећировом унуку, Саву, није се зна-ло ништа за вријеме рата, нити дуго по рату. Након што му је супруга са братом отишла у герилу, он је допао италијанског заробљеништва гдје је доживио тешке патње. Тамо га је пронашао братић, Јованов син Стивен, Стефан, Американац, и помогао му смје-стивши га у пристojнију неуропсихијатријску кли-нику, у којој су га лијечили од делиријума. Касније, кад је призравио, супруга првоборац и шурак гене-рал, за потребе својих црвених карактеристика, на превару су га довели у Југославију. Али он, патник, није ни знао гдје је, на све стране видео је ужасе у преливу црвене боје, боје крви. Повремено се осви-јести и препричава: Комунистички агенти претра-жују сваку рупу, само да нас што више силом врате. Био сам у једном логору и не иде ми се у други. Савезн-ички војници хапсе Србе, а хрватским фашистима из-дају пасоше да емигрирају у Јужну Америку.

А послијератних болесника Савиног стања било је на све стране: Они никада неће убиједити свијет да му нису опасни а још мање штетни, неће никада пред-ставити ваљано свој бол и пометњу у којој су живјели, ужасавајући се и пејзажа који плине у бојама као пљу-сак крви и све им потамни пред очима, а ратна му-зика трешти. Они су запели на уска врата прогреса, заглавили се са својим тешким бременима, па не могу ни тамо ни овамо. Нема ту ни помена од

љекова, терапија или било какве његе. Нико и не хаје да учини крај патњи и трпљењу начетих људи.

Саво је дефинитивно одбачен од новог друштва, одбачен је и од медицинских храмова и он није способан да живи, иако, повремено, ум зна да му се разгали. У тим сегментима његовог тешког живота, одлучује да себи прекине муке. На томе је истра-јавао након што га је, поред супруге, напустио и син Перко, али тај чин неће обавити било гдје, он мора скончати поред својих оцаковића, на гробљу у Бре-зовом Долу. Његове мисли су упорно на томе:

У паучини присјећања искрсну Брезин До, као тих, зелен залив према којем су хитали бродови са пучине. Била је то величанствена обала дјетињства коју је не-паметно напустио и од тада страда. Било му је јасно да се у некој одлуци да бјежи из завичаја, крила кривља или казна за све преживљено.

А у Брезовом Долу затиче ужасне трагове црвених урагана, гдје је мала утјеха била топлина којом је дочекан од удовица и убогаљених старца, када га је удба испитивала и премлаћивала у потрази за црвен-ом истином, а: Истина је остала испод окрвављеног снијега, као облутак у грудима, да се никада не отопи. Испитиван је умно поремећен човјек под оптужбом да је убачен у Југославију као капиталистички шпи-јун: Ти људи што забрекну од незнања имају тешку руку и њихови ударци дуго се осјећају. Робијаш и умоболник, који је тек повремено долазио свијести, тужан је свједок морала оцаковића, који је исклесан вјештом руком неког старог грчког умјетника, и он није могао преко ријечи, поштења и националне опередијелености, и морао је у прелеву црвене измаг-лице нестати: Кожа му бијаше помрскана, слабо хра-њен, најежен, подрхтавао је као прут над водом.

Оцаковићи се нису сналазили у новим времени-ма, нестајали су у дубоким увјерењима исправности својих поступака. Вељко Бојић се стално враћа на врлине тих људи и њихову дотадашњу непролазност, а који сада не знају како им се догодио суноврат:

Тај крај је био мистичан људима, а не својим шума-ма и камењем, мистичан патњом и снагом духа која је подносила. Надахнута неком непролазном вјером не само у моћ судбине и срећу, како је то изгледало на пов-ршини и код обичног разговора, већ једном, много ду-бљом и снажнијом психологијом, која је спајала љепоту чојства са узвишеним сликама трајања и непрола-зности. Човјек ту није пролазио ни када је умро све док се нису појавиле маске, кожни капути, баскијски бе-рети, борсалино шешири и академици са дипломама из хотела Лукс.

Извитоперен свијет у лица и маске, изопачен ка-рактерима, поражен и заошијан у неку ирационалну стварност, лишен духовности,

разумљен, не пише по-езију, он сања како шта да присвоји, дрпи или добије преко реда, у којима свакодневно чека на хљеб насушни. То је посебна психологија пада, не литера-туре, како би се на трен могло помислити, већ пад нације, историјски пад, суноврат у којем се само луде осјећају добро, побједнички. У већини овдје јунаци нису остали нормални, то је природна реакција на абнормалне услове, кад *бравар постаје цар*, кад се одстрањују и уништавају најбољи племенски људи, а тек како се односе према својим непријатељима. Ту је свака поетичност затрвена, тек животари у бли-једим стиховима режимских пришипетљи. Могу се они називати и ласкавим именима, али шта је ствар-ност иза њих што их је надживило. Шта је реалност оних силних људи што су у то вријеме прошли кроз затворе. Не смију ни уста отворити, а камо ли пјева-ти. Зар су они са Голог отока смјели казати гдје су били. Бојић и њих налази међу оцаковићима и њихо-вим ближњим. Силоване жене само роне сузе, а све јаде прећуткују.

Писац мора да је несрећан кад и из координата слободног западног човјека признаје да комунисти нису тако осамљени како би морали бити по својим дјелима: *По горама су се вијале црвене заставе, скандирале претече препорода, тражећи стада маса које ће ступити на позорницу са својим маскицама.* Писац се ишчуђава народу, његовом новом нараштају, који одбацује све врлине својих предака за љубав сумњивих страних парола: *Потомство, ментално деградирано страним идејама, без додира са својим колективним бићем није могло да постане ни добар паганин, још мање добар атеиста, ништа осим послушни дивљак који је, ипак, имао срп и чекић.* Тако закључује писац поражено и са жалом посматра заблудјелу браћу: *Вјековни љу-битељи слободе, прихватили су црвене маске као по-турчењаци фесове и диче се сопственом срамотом. Не носи тај више коротну капу него баскијски берет, јер му је син био у Шпанији и инстинктивно мрзи црну боју.* Проничући у узроке очитог суноврата некада престижне нације Вељко Бојић долази до спознаје којом мисли да све објашњава: *Тада се са разумом није могло ући ни у академију наука, или са вјером у Бога постати епископ. Језик маске био је неприкосновен и вјечан. Прво, сва лица за која се могло претпоставити да би могла имати грађанске храбрости да нешто исп-рављају, била су на вријеме ликвидирана.*

Бојић не штеди сваки пут ни оне са којима се поноси, покушава да савремено зло доведе у везу и са менталитетом, каже: *Кад ратничко племе престане да то буде, онда се с тим угаси све што их је чинило из-узетним људима. Из тих разлога су у прошлости неке племенске војводе кудиле мир и заговарале рат, јер у миру ратници се расквасе, почну да раде женске послове и не знају да рукују сабљама. И наставља: И заставе неког времена личе на*

испране крпе и плотови се таласају под њима у јуришу вјетра на разбоје, гдје дрхти невиност људска испод бјелине леда и снијега, а очи укочене лутају по плавом своду као по њеној хаљи-ни од свиле, пуне звјезданог праха. Празнично је вече и купама се пије вино и гласови су људи дрхтави и громки, само сужњи у свом мраку не хају ни за своје душе које пате, јер за њих је несрећа тек неко узвишено стање гдје се угодно осјећају.“

Аутор гледа пропадање свог народа и оптужује све оне који су могли да га спасу. За властодршце и диктатора, оличеног у бакарној боји, не налази ника-кве исприке, априори су криви за племенски стрмо-глав, јер: *Власт је крчма из које нико не излази три-језан*. Обрушава се и на потомке оцаковића који су издали своје корјене, прије свега на Перка Савова, љекара који преживљава на огризинама једног скрајнутог генерала: Једном је волио лијепу литеру-туру и много читао, док га нису увели у партију и ставили пред јасле сувопарности и глогових фраза, да жваће трице и кучине, пола вијека. Закржљао је у не-маштини истине и слободоумља и покушавао да про-бије кору маске и види неку другу духовност.

Аутор не штеди ни Цркву, ни елиту, ни краљеве Петра и Николу: Потресени шаљу најдубље крикове према почетку вијека, кад су два сенилна краља 1914, запечатали судбину српског народа, а бијаше то по-четак њене духовне ренесансе. И вијек се откотрља у нигдину и нација остаде у разрушеном дому, лишена свог величанственог храма да се више никада не окопијери.

Срби већ дуго немају достојних вођа, а у најновијем поретку зајахали су замлате и несојевићи, који не могу ни собом владати, не могу супругама и синовима а камо ли предводити један јуначки народ: Вулгарне маске не могу да створе модерни поредак. Траже се лица, а лица су махом под земљом или се вјешто укривају. Инте-лигенција жонглира, изводи бравуре, горопади се и сте-ње, сујетна, али малодушна у борби против социјалне биједе. Она је у скривалицама, ребусима и плићацима кованица гдје се сакупило мноштво умних, као стадо на појилу да захвати освећене водице и долије уз велику љубичицу. И тако трче водоноше од имитације до имитације, дајући другима савјете како да стварају умјетничка дјела.

Ето, у такву средину бануо је логораш и умо-болник Саво, који је једва држао душу у себи, и који је стекао само једног саговорника, рођака Душана, којега је придавила црвена прашина и који са великим напором дише. Грехота их је и погледати, а зло-чин оптужити да су народни непријатељи. Два срод-ника сједе један наспрам другог, као два оштећена зуба извађена из

лобаће далеког претка који им је био заједнички. Сваки има своју повијест и пут „кварења“, своју приповијест оштећења коју су немилосрдни људи учинили док их нису ишчупали из коријена, своју на-рочиту зубобољу која се ни у гробницама неће сми-рити. Повјерљиви су један према другом и ништа их више не дијели. То је њихова лобања из које су их архе-олози новог социјалног поретка ишчупали.

Дио Оцаковића је посебно посвећен страдањима наци-оналиста, које су издали савезници а помогли комунисте, прије свега Черчил. И док су националисти пред *црвеним* хрлили пријатељима на Запад, ови су их сачекивали и враћали у *црвене* торове, гдје су доживјели масовна стри-јељања. Док су колоне избјеглица крчиле пут преко Босне на највишем врху су прављени планови за њихову ликвидацију. Из ових стања потичу многи записи, дневници и мемоари, које је Вељко Бојић видио на десетине у емиграцији, и које препричава: *Поново пок-рет. Нема времена ни пола странице да запише. Свака генерација има своју корачницу и покушава да се озари њеним звуцима градећи себи универзум који се уклапа у општу небеску слику. И човјек са лицем наднесеним над амбис, гдје у бари воде види свој лик усликан као мјесец и на њему погубне знаке, мисли како је још да-леко до свршетка и маршује да се што више удаљи од очигледности и то му је химна побједе.*

И таман кад се читалац запита како је писац по-еме *Азбука Љубави* могао написати овако обиман рад а да у њему не разголити барем оне једне лијепе дуге женске ноге, не натоци чашу пјенушавог вина, не пу-сти да прхне бијела птица и, посебно, да се не огласи стиховима, кад пред њега искрсавају ријечи: *Кроз мрачне одаје испружио се кип ненадмашне љепоте јед-не бајне жене, које нема ни у музејима, само у машти поспана, безвољна човјека. И наставља препоз-натљивим разгаљивањем: Персида је била замамна и лудо је волио, јер му није била жена. Љубавница има увијек неку другу чаролију, сексепил, мађију коју жена изгуби у свакодневној присутности и помањкању ам-биције да буде нашминкана, расположена, изазовна, насмијана и наизглед врло заљубљена. И ево, након око седам стотина страница текста, коначно, пробудио се и запјевао стари пјесник:*

*Љубави,
Буди отворена као амфора пуна меда
Да ли је та старинска поезија
имала своје метеоре
Да нам кожа гори кад се сјетимо Хеладе
Или су се жишке гасиле
Тек што су са језика у амбис падале*

*А човјек у мраку непостојећег
Тражио једну једину љубав*

И још само једном се огласио стиховима

*Тијесно је било синоћ у мојој души
Кад се твоја усамљена слика на небу јавила
Диван спомен свих минулих састанака али и крик
Моје љубави која вјечну срећу ствара*

У другој књизи Оцаковића, која носи наслов *Лица и маске*, редају се лица која нас као пахуљице у ме-ћави засипају размишљањима иза границе разума, и одмах да кажем да мислим да им је дат непримјерено велик простор који оптерећује читаоца помјерајући га ка граници стрпљивости. Ово се односи, прије све-га, на све главне носиоце радње романа *Лица и маске*: доктора Перка, његовог оца Саву, ујака генерала и љубавницу Костанцу. У њиховим размишљањима има и недоследности и противурјечности, а како би другачије и могло бити са мислима поремећених, и није примједба на те мисли, ни њихово увођење у ра-дњу романа, јер они имају функцију, већ је примједба на обим и понављања којим се читалац засипа.

О овом питању, и о питању расплнутости, која је у овој, другој књизи, такође присутна, разговарао сам неколико пута са господином Бојићем. Он дозвољава да ове примједбе дијелом имају мјеста и вратио се рукопису уносећи нове елементе. (У овај осврт нису ушле те измјене, које су по свој прилици обимне).

Друга књига, *Лица и маске* замишљена је као свједо-чанство марксистичке идеологије и њене реализације кроз реал-социјализам, гдје су све вриједности једног народа згажене диктаторским чизмама и заметене црвеном пра-шином, а на површину, у некад угледне домове буржуја, засјели су: несвршени студенти, непродуктивни бравари и сеоски ђилкоши, убијајући све око себе што није мислило као и они, и који су тај свој систем тако и назвали – *диктатура пролетеријата*, преведено на прост језик – *страховлада фукаре*. Сав један народ је сврстан у лица и њихове маске, кроз које аутор види и тумачи националну пропаст, до које је дошло и којој више неће бити спаса. Дакле, аутор све око себе види очима лица и маски:

Маске су увијек сматране за револуционарне, а лица су била под стигмом контрареволуције. Маскама без партијске одлуке није одузимања умност, а лица су увијек била у притвору безумности. Кад су маске пра-виле проневијере, лица су одвођена на издржавање казне. Маска је била свијет макрокозма и више, а лице свијет микрокозма и још мање. Маске су биле моралне док не скрену с линије, а лица су увијек била неморална." Нас-тавља: „Маске су имале срп и чекић, а лица су за њих жњела и ковала. Маске су младе одлазиле у пензију, а лица су бјежала преко границе. Маске су

страховале од смрти, а лица су страховала од живота.

Лица и маске, друга књига романа *Оцакивићи*, за-вршава Перковим одласком у Америку, разметањем у Паризу и Костанциним самоубиством, које се није могло наслутити, па то убиство на крају ове књиге функционише на врло симболичан начин.

III – КРАЉЕВСТВО МУЗА, књига трећа

Вељко Бојић је у трећој књизи романа *Оцаковићи*, која носи наслов *Краљевство муза*, на једном калифор-нијском брду смјестио неки чудесан свијет, *оформљени култ*, како га назива аутор, коме је душу изаткала друга жена Јовановог сина Стефана, муза Калиопа. У првих око 150 страница књиге ређају се дијалози чланова култа, муза: Калиопе, Мелпомене, Клио, Ураније и Еутерпе, те миста: Грега, Волга, Стефана, Матеја, гдје се прориче и позива на законе из хороскопа: *ваге, јарца, близанаца, бика, дјевнице...* Идеолог култа, муза Калиопа је: *Инсистирала на чедности, јер је сврха свега била да се глорификује трагичност лијепих бића над несрећом свијета из којег су побјегли. Те су манифестације биле припреме за одлазак у вјечни живот. Пророчице, музе, богиње или мистресе, како их све назива аутор Бојић, су на стотине начина необичан свијет: Они су свој занос доживјели кроз ритуал миста и практикују га свестрано и предано потврђујући свакодневно своје опредјељење за вјечност.*

Читалац има муке да разумије то што чита, да повеже све те личности и њихове улоге и карактере: *И одиста, живот у Вили био је велика мистерија, која је упућивала на божанско поријекло својих чланова. Нису они ни покушавали да било шта схвате разумом, колико су се заносили да чулима осјете блаженство.*

Чланови култа су тражени и бирани из богатог свијета, дуго обрађивани, и на крају, уз више стотина хиљада долара учлањивани у култ:

Чланови, долазећи ту, потпуно би се растеретили живота, притиска, и покушали на други начин да мисле и говоре. Сваки члан култа требало је да буде храбар да умре, јер је то за његово лично добро. Без ропца и жалости, подносиле су се разне култне радње, ритуали жртве, јер све нису биле ни лаке, а могле су некима, док су још били при свијести, бити и понижавајуће. Међутим, али кад се очисте и прођу кроз шибу, онда су као болесни који су издржали тешке операције, весели и у част што су још живи, пију купама нектар. Сексуални нагони су јаки и могуће јачи код мушкараца него код дјевојака и жена, које се труде да остану дјевнице или бар непорочне. Трпљење се и код једних и других

надокнађује учешћем у обредима, вјеж-бама, нагомилавањем мноштва скупоцјених ствари, само да машту заокупе нечим другим, јер данима о томе говоре. Одабране дјевице немају никакве представе о похлепности мушкараца који се знају претварати, смождени либидом, али су приморани да се суздржавају како не би изазвали потрес и губитак чланства у том комадићу раја на земљи. Потајно, код многих чланова владао је страх да ће се огријешити у нечему и да ће бити жртвовани.

Пророчицу Калиопу, творца култа у Вили Кастелији, или Вили, како је аутор најчешће назива и описује десетинама пута: Без сумње, њен је живот био прожет божанском вољом, ништа мање него живот древних пророчица по грчким храмовима. Поред тога, њен необичан изглед: огромне очи, прав нос као код кипова, класичне усне и бујна коса над облим истуреним челом, солидна фигура, њене кретње, мисаоност, могла је у свако доба том комплексном сликом да подгрије и разјари мистичне мисли и необична осјећања у њеној близини, креирајући мит. Творац култа, муза Калиопа, мора бити дама из виококог друштва и богиња истовремено:

Њена особеност и њена драж као бића била је потпуна, продуховљена, оплемењена, прозрачна и душевна као нека божица из древних храмова. Њене моћи да прориче нису је учиниле уображеном и неподношљивом, није чак постала ни неприступачна, јер се вјешто приближила особама које су постале њени следбеници без поговора.

Карактер Калиопе, супруге једног од оцаковића, Стефана Јованова, је посебно Бојићево занимање, и на њега се често враћа: Калиопа је била независна памет, јака, морална и непоткупљива. Њена немарност према слави, новцу и смртним људима била је као свето уље на пламену митологије у процвату. Њена прорицања су говорила, а она је ћутала. Мистерије су јој биле познате и није правила грешке. У њеном понашању и Стефан је који пут открио необични и свештени начин поступања. Понашала се као да осјећа свети страх од истине – да божанство кроз њу врши своју вољу. Стефан никада није био ватрен или занесен у њен култ, колико је био радознао.

Филозофија култа помало измиче схватању: Духовне вриједности не може варварин да побиједи. Наша је узвишена филозофија: слушај, посматрај и побиједи. Наш циљ није мноштво различитости већ јединство истих снага, интуиција циљева, љубав и оваплоћење у бесмртност. Зароните што дубље у своја бића, осјећања, врлине и мане. Баците снопове свјетлости са ваших буктиња на тамне мрље у човјеку, друштву и природи. У роману су на необичан начин приказана окупљања у храму култа, у Вили: Они су наводно ту долазили на музичке вјежбе или

акробатске, купали се заједно у базену пошто падне мрак и разилазили по собама, њих укупно дванаест са посебним купатилима, џакузима и неколико сауна. Поред тога било је још соба у поткровљу, приземљу и свуда се могло преспавати или живјети како се коме свиђало.

Бојић, неуморни љубитељ красног пола, како га често назива, се и у дијелу романа: *Краљевство муза* понесе за женском љепотом, па повремено богиње види као женке, тако је гледао и једну од најљепших, музу историје Клио:

Крупних очију боје бијелог вина, јаким груди и ногу које се није трудила да покрива, као што спартански борац није покривао своје оружје. Те обле, глатке и дуге ноге биле су нај-боља копља на сексуалном бојном пољу, гдје је она одиграла неколико занимљивих побједа.

Кроз *Краљевство муза* аутор отвара питање које за-окупља човјечанство од његове свјесне појаве, а то је његов смисао: Човјек је, вољели ми то или не, психолошки оптерећен свемиром. Носи га над главом као кацигу пуну драгуља. Сада ћу да кажем, ако је све ово створено само од себе, без учешћа Бога, онда је човјек уистину велики. Он је најмоћнији у универзуму, онда је он Бог и тако се ми, не само наш круг, већ сви људи уназад, кад су људи, заправо, били богови. Тако је записано. Кад се читалац запита зашто писац романа *Оцаковић* све ово пише у овој књизи, управо као да се баш тада запитао и писац и даје одговор: *Опрости љубави, то ми је дошло кроз гене са оцака из Брезиног Дола. Тамо су људи били у своје вријеме као они код вас на Олимпу. Зато сам ја, кроз ту велику легенду, тако безумно заљубљен у тебе... Знаш већ, у мислима, те називам вилом.*

Тек у трећој књизи *Оцаковића* потпуно се одријешио пјесник Вељко Божић, кад пише и говори стихове кроз му-зу Еутерпу, која се оглашава са једне издигнуте платформе у дворцу Вила.

Моја визија сјутрашњег дана
од кристала и црног ћилибара
моја скулптура од златне соли
Моје топле кише од жеравице
моје перунике у зачељу столова
За којима никада није сјела пролазност
да вечера нашу будућност
Наш ритам
Музику
Наш видик поруменио од маштања
А зора се пресвукла испод јасике
плаво памћење океана
И допустила ми да уђем у врео дан

На другом мјесту ће Бојић, кроз усне прелијепе Еуте-рпе, рећи:

У огледалу на зиду
Усликао се млад мјесец
 златан лик пророчице
Између мене и вјечности
 њена непролазност
И такође моја непролазност
 јер сам дио њене свечаности
И да се та слика никада не избрише

Трећом књигом Оцаковића, Бојић отвара једно фи-лозофско питање, које се може упростити, да ли је хришћанство пресјекло људску мисао, унаказило је и заогрнуло мраком, сугеришући да би се оно, човјечанство, требало вратити на вријеме мисаоне озбиљности Старих Грка и одатле кренути, односно наставити њихове токове. Калиопа каже: Али прије свега, треба да пронађете задо-вољство у чињеници да се ми понашамо као богови прије појаве хришћанства." Тим потребама објашњава и потребу култа: „Ми смо отшкринули једна врата и наши нови ликови рађају се у сјени мудрости, кад смо сасвим успјешно савладали смисао људског постојања, и вјечних вриједности. Наш је напредак огроман.

Аутор у својој визији човјечанства нуди и ову мисао везану за хришћанство: Хришћанство је употребило хелен-ске вртове да у њих засади своје идеје, предати фанатизму, без трунке рационализма, уништили су један стални прогрес духовности и развитка мисли да би убрзо дух затворили у мрачне катакомбе, покрили се капуљачама и кукуљицама трагајући за вјештицама, спаљујући невинне и знамене. Кроз ријечи творца култа аутор је и крајње јасан: Моја дужност и мојих најближих свештеника у нашем храму била је да све вас изведемо из тамнице промашених идеја, застарјелих и догматских лутања у којима се нема ништа ново рећи. Двије хиљаде година, сваког дана иста литургија. Ово није импровизација храма већ истинско доживљавање, а сједињење са Богом. И наравно, и култ је религија: Ми смо на путу који прекорачује границу између живота и смрти.

У свему овоме један оцаковић, а аутор је одабрао да то буде Стефан, као да не сједи на зеленој грани, његова увјерења су колебљива: Сваки човјек тражи а не може да пронађе, зна да постоји и не може да одгонетне, сам себи постаје оно што жели да пронађе.

У првој половини књиге Краљевство муза оцаковићи се тек наслућују, спомиње се Стефан јер му је супруга муза Калиопа, којој не престаје да се диви. Међутим, поред Сандре, са којом има два сина, Малина и Јована, и Калиопе са којом има сина Огњена, Бојић уз Стефана уводи у роман и трећу жену, која неће бити у некој дужој функцији. Калиопа остаје његово

божанство од којег се тек повремено отријезни. О њој размишља, опчињен је:

То је тренутак кад јој се изнова диви. Калиопа, смјела, рјечита, лијепа као богиња, којој се смртан човјек мора дивити. На старински начин од бијелог камена извајана, смишљена и умјетнички свестрано обликована љепота и кад је боље загледа, потађајући у њене необичне очи, види лијепо да није била намијењена њему, а ни једном смртном човјеку, одлазећи му између руку као свјетлост.

Вељко Бојић зна бити и преопширан, Али, заиста, да зна лијепо да пише, то му нико не може оспорити, присјећам се ријечи књижевника Димитрија Јаничића, који је у рачунар унио овај рукопис. Ево примјера те разуђености и истинске умјетности: И сиромашак сађа да се оваплоти из биједе у птицу бијелог перја и снажних крила као албатрос када креће на далеки пут, и његова жудња да буде дуга и широка четири хиљаде миља за тридесет и два дана све до Midway Island, гдје би поново био само цвијет пјене што пада са поамног полицијског коња, на његово рошаво лице, а он се кези и корбач му цијепа лобању и хиљаде албатроса лети око главе, ситни и сјајни као звијезде које га њежно спуштају у прашину и тада му неко из сумрклице каже: Био си прах и враћаш се у прах и он се и даље смијеши, а ништа више не осјећа.

Оцаковићи су отањили у Брезовом Долу, али их има, претрајавају, петорица су у Америци: стари Јован, син му Стефан и његови синови Малин, Јован и Огњен, те Јовановановог брата унук, Веко Бранков. Сви они су неки нови свијет који нема ништа заједничко са прецима осим физичке наочитости и истрајности која им је дотекла ге-нима. Па ипак, зна да заискри у њиховим грудима и да их понесе знатижеља за крајем њихових корјена, по тој сили привлачења Стефан ће са своја два сина поћи у Брезов До да ожени Века. Сустрет са преживјелом старицом дирљив је. Потекла су многа присјећања и разљеви родбинских суза по ширини.

Оцаковићи ће се рађати или досељавати у Америку, у Калифорнију, окупљаће их богати Јован, и син му Стефан, биће их више преко океана него у старом крају, али сви они неће у роману *Оцаковићи* добити мјеста колико је добио један из оне старе плејаде, који је својим јунаштвом и моралом могао потегнути и претегнути све њих скупа на списатељским теразијама. Због тога је и трећа књига *Оца-ковића*, као и друга, остала у сјени прве, мада су и ове двије благо списатељског талента, гдје писца просто по-несу и расплину: богатство идеја, зачуђујући обим српских ријечи, умјетнички описи, филозофски искази, енциклопедија значења избивања, људи и историјских факати.

У *Краљевству* муза пјесник Бојић не посустаје у експонирању музе Еутерпе, и њене поетичности, коју окива пјесничким звијездама: Увјерила ме, њен је пјеснички дух, чедан одбљесак небеске свјетлости, повлађује јој.

Мистико

Нисам знао да си била у мени док си ударала перјем
у слабине крила тог коња из Хеладе

И кад си одлетјела

Ја сам био празан

Кладенац пресушио у васиони

и узалуд су душе долазиле

да се напију моје бистрине

јер сам ја већ тада зацијело био мртав

И наравно, кад већ кроз вјечност пјевају грчке музе, онда је и живот вјечан: Мој је живот стаза између двије алеје перуника. Јест и није, добро и зло, смрт и вјечни живот. Људи су путници који стижу, одлазе, рађају се као жеравица и гасе се као жишке на пљуску. Све је могуће. Хомер је слијеп пјевао. И ја сањам епопеје, ријечи од бијелог камена, ријечи од црвеног камена, ријечи од зеленог камена. То је читави стих, затим долазе дјевојке извајане од тог камења и шапућу ми хиљаде непознатих ствари. Из снова ме опсједа реалност јаве. Тада тачно знам шта која боја значи и зашто су ми тајне дате у том облику...

Та зора није имала мамузе од сребра

кад је обола дан према пролазности

Љубави

Чедности

Застала на путељку међу ирисима

ниси чула свршетак овог времена

Ударам у запечаћена врата хоплита

у плави довратак свемира

У сунчану кључаоницу тајанствених мисли

да те избавим млађану од ћутања

У Бојићевим описима, још једном понављам ову ми-сао, често смо у искушењу питајући се да ли читамо прозу, поезију, прозу у пјесми или пјесму у прози, јер је Вељко Бојић надахнут писац којег мисао понесе и биљежи је халапљиво не марећи да посегне за овим или оним умјетничким алатом. Баш у овој, трећој књизи, нижу се Бојићеве пјесме, које често имају сложенију улогу од просте поезије, и обично угуране у окриље музе Еутерпе, коју је одабрао да му изнесе потешко пјесничко бремене, јер је она, иначе, муза лирског пјесништва:

Кормилару брзотечне лаве

може ли се од те жераве

направити огрлица за мене

Ријечи у побуни

Музика

За виши стас макова у смирају
за бијели врат птице
лабуда
жене
љилана
Који је мој драги док ме љуби

Вељко Бојић је пун идеја задивљујуће разноликости, како по ширини тако и по дубини, оне се нарочито доживљавају у његовим сликама, међутим од тог осјећаја се не одмичемо ни у пјесмама и прози. И у Оцаковићима, нарочито у првој и трећој књизи је на тој равни, а кад их објашњава понекад не знамо да ли је то проза или је пјесма у прози, као овдје: Бјелуци око гробова, да нисте једном били моје сузе, моји зуби, моје кости, мој маузолеј у којем спавам вјечност док ходим по земљи, или кад исказује мисли и идеје Калиопиног духа и култа:

Духовни развој човјека је отворена долина у коју сваког дана улази нови вјетар. Дуж те долине је ријека, јабланови у реду, цвјетови, ликови усликани у води. Сви они слуте нове силе живота, нови флуид. Не може се живјети без осми-шљавања тог унутарњег пејзажа на којем је најједном видио прозор саткан од свјетлосних нити као на некој древној катедрали у димљеном стаклу и тај му се прозор отвара и кроз њега види као кроз неки отвор у тајанственом зиду, други простор и у њему огромни храм са свим уресима неба и земље. То је душа, мисли и смијеши се. То је тај најунутарњи дио њега самог, суштина бића са којим се мора поново упознавати. Био би његов највиши домет да прође кроз тај тек откривени прозор, и отвори врата на храму и види ликове на зидовима. И тада је срећан за ту визију и вјерује да је у милости Бога, па ма како он да се звао, Зевс, Христ или Дајбог.

Писцу је стало да у свакој ситуацији својим јунацима даје снагу кроз то своје богатство идеја, а нарочито у то уводи оцаковиће, сваки пут кад за то добије прилику. Због тога Бојићеви јунаци морају бити учени или од природе умни, да би могли изнијети све пишчеве мисли и идеје. Тако и Стефану, Американцу, који по природи свог посла није често у филозофским сферама, кад се нашао у селу својих предака проговара као грчи филозоф на тргу:

Стефану баш ту у том лугу, под смирујућим зрацима и дугим сјенама сурих брда, међу тим хладним и ожалошћеним лицима, постаје смијешно да вјерује у инкарнацију, пут душе, васкресење и поновни живот, како је Калиопа страсно говорила. Из обиља може да се лијепо полуди, али у тој суровости, човјек се чеше о голу стварност и она изгледа много друкчија. Људи ту морају бити маштовити да прођу боси преко трња, као што негдје пролазе преко жара и не опеку табане. У свему томе има нека вјештина, која приказује усуду

стварност на други начин.

Бојић схвата да љубав нужно претпоставља поезију, да јој је она насушна храна, и мало-мало па пропјева, јер он тако храни љубав:

Љубави
У мени се будиш пловна ријеко
Прољеће
Рајско цвијеће
Да се послије додира те љубави умре
и никада више у врт не сађе
А ви дружи богова реците
Зашто је та љубав морала бити тако жестока
ко бодежи хладни у крви и смрти

Вељко Бојић, чини ми се и овог пута, није оптерећен формом ни списатељским алатима док пише прозу, али чим се сучели са поезијом све му је значајно, мада је најоданији слободним стиховима надреалисте:

Водимо љубав уз дрво ја и она
плодови падају са грана
А друго се сјеме хвата за бијеле булке
Водимо љубав дивљачки
Наша кућа од усијаног ваздуха подрхтава
Док ја твоје снове сањам
Док ти моје снове сањаш

Писац се на хиљадама мјеста у својој прози огласио класичном пјесмом у прози, коју је издвојио италиком. Међутим, и више је мјеста која имају сличну форму, и ја бих и њу сврстао у неки облик пјесме у прози, као што се види из овог пасуса:

Између листића времена утиснути су цвјетови јагор-
чевине да смирају ублаже бол угаснућа, а друго је све
било као и прије потопа, осим што је пилетина на други
начин припремљена и нешто мало духовне пустоши ушло на
булеваре, као ноћна магла кроз коју су се чули урлици
бескућника.

*

У веома обимном роману *Оцаковићи* Вељко Бојић је себи поставио задатак да испрати шест генерација једног посебног соја људи из свог завичаја, Брезовог Дола, који су обдарени врлинама, али и које он не престаје да мистификује, и које на крају романа проглашава култом оцаковића.

Овај роман је епски спјев јунаштву и човјечности једног народа, али је и роман о супругама и мајкама које се могу мјерити и са богињама, али које се више неће рађати такве, ово је прелијеп ђердан жена: Венеса, Маргарета, Милена, Нели, Наташа, Сандра, Калиопа, Викторија, Ага-та, мајка Јевросима, Борица и Петра. Како се одмичемо од Бећирове Петре, родоначелниковице, тако се разводњава и оцаковски морал, јер америчка дјевојка и жена *не да себи зора*: Сваки разговор који је превазилазио распрскавање мјехура жвакаће гуме испред лица за њу је био *неразумљив*, како подсмјешљиво каже писац, подсмјешљиво али на жалост и вјерно.

У роману је изаткана посебна проза, не толико о важном оцаковићу Стефану, колико о његових чак пет супруга, (Емилија, Сандра, Калиопа, Агота, Викторија), јер брезодолска митологија до њихове појаве није познавала браколоме. А баш ове жене, њих три, ће родити Стефанову дјецу: Јована, Малина и Одриа, који ће имати: Стефана, Тару, Веру, Емилују, Волта и Риту, који ће, заједно са Бранковом унучади: Бранком, Радом и Милином наставити оцаковића лозу у Америци, јер је Савин син Перко, као и отац, завршио у психијатрији. Ови си-гурно је неће много личити на претке.

Роман *Оцаковићи* је и историја српског племена, по-најприје оног црногорског, васојевићевског, која се суно-враћује у Нови свјетски поредак, вртлог неправичности свјетске силе, *НАТО* бомбардовање, коју писац види као оваплоћење мрачног Средњег вијека:

Сумрак

Кроз зубе вјечности

Пролазе слике Пакла

Парада

Грла се распрскавају

Сватовци мртвих мрестилишта

Да ли је та зора намигивала паметним бомбама

Испод злочиначког кишобрана војног савеза

Који је разарао храмове мостове старинска гробља

или је то правда Новог Поретка

Писац је одабрао да управо злочинима *НАТО*-а разруши и јуначко огњиште оцаковића, којима ни Бог више није дао да се могу одбранити, као да ни Он, слава му и младост, није могао дићи руку пред налетом готово укупног арсенала који је планета окупила на једно мјесто и изригала на један мали народ:

Као што то и бива кад се ради зло, прва бомба погоди, чардак Бећира Векова и разнесе га у парампарчад, а друге двије погоде мост, убију двије

жене, дијете и једног старца. Додуше о томе није било извјештаја у слободној штампи.

Романописац Вељко Бојић, баш као и кад је пјесник, најудобније се осјећа док се мислима пресељава и живи у старој Грчкој, јер је увјерен да је човјечанство на некој раскрсници застранило одлазећи на погрешан пут, гдје бауља већ два миленија, и његово је да га врати на по-четак: *Модерни човјек не би знао да живи у античко доба, јер није рационалан, није ни побожан, није ни моралан, нема праве поетичности, нема реторике, нема храбрости Ахилеја ни снаге Херкула, филозофског знања о појмовима, једностран је и махнит са хиљадама података од којих не може саградити дом да му не прокишњава духовна биједа.*

Већина оцаковића је одсликано у њиховим људским оковима и, наравно, ратним приликама кад надмашују и сами себе, али у свакодневном животу строго се водило рачуна да једни друге не засјењују, или да неко преувеличава животну слику јунака а запоставља жену и њихове судбине, удовица и мученица, које на сваки начин својим честитим животима увеличавају славу и име породица. Безмало, сви учествују у епопеји на свој начин, служећи увијек моралним принципима, добру и милосрђу, гледајући на живот из свог угла, али несумњиво доприносе општој слици и породичном дрвету које снажно расте и надвисује околину и не посустаје ни пред муњама и громовима. Њима је увијек на памети борба добра против зла, њихова једина мотивација је припадност оца-ковићима. То породично дрво мора да расте, да се развија и доноси нове плодове, наде и побједе, и они од тога нису одустајали кроз низ генерација. Увијек је у питању оно:

Чије га је млијеко задојило?

Кроз живот и судбину оцаковића Вељко Бојић је при-казао и сав свој народ, војску, побједе и поразе, непри--јатеље па и саме владаре, и на оригиналан начин показао узроке пропасти нације, која се још тако не осјећа, али је стрмоглав на дјелу и више је није могуће вратити у нор-мално, побједоносно окриље сопствене историје.

Бојић умије позорницу препустити својим јунацима да се сами изразе писаном ријечју, што је код њега препо-знатљиво и у неким ранијим дјелима, ово има особит ефект, нарочито на пољу тананих лирских секвенци које бљескају као иње или прах звијезда, како каже Бојић, што је свакако свјежина у обимном тексту. Аутор ово користи да искорачи у слободније списатељске просторе и донесе необичне слике и мисли, описујући често детаље, јер кад описује своје јунаке никад не жури да их заокружи, стално под утиском да има још понешто да каже. Ово понекад води у упитну ширину. Он је од оних писаца који воли да што више тога изрази ријечима својих ликова увјерен да прича тиме бива топлија, мисаонија и емоционалнија, а обично потичу из живота као и из врукта живе воде, како се на једном мјесту изразио аутор.

Роман *Оцаковићи* је панорама великог времена и личности из свјеживота: догађаја и тренутака, идеја и убјеђења, части и трагичних судбина, схватања живота и сопствене мисије, те улоге којом се прејазује пут злу и то-

чак историје окрене у правцу добра. Оцаковић је превасходно човјек, а онда јунак над јунацима, али је једнако тако поуздан чувар традиције и узор моралности. Оцаковићи су тешко проходна животна стаза и велика филозофска школа, и таквих ни на планети нема много. Само по себи, ови карактери чине литерарну вриједност, можда и више од бројних заплета и драматичних заокрета, али све у функцији да главну идеју уздигне на трон чојства. Писац је на овом плану посве јасан и истрајан.

Све велике драме спасавају се призвучима мелодрама, трагичних сукоба, гдје сви имају своју истину и вјерују само у њу, коју херојски акти морају подржати и из ње изњедрити расплет. Кад не би било тих неумољивих јунака улиједио би суноврат, јер су у она времена одлучивали више појединци него масе, техника и технологија.

Није необично да се у саги често појављују контуре и обриси класичних приповједача из доба успона великих, и обимних, романа. Три тома, као три литерарна замка, подигнути су и насељени увјерљивим и сјајним јунацима, љепотицама, скрушеним мајкама и успјешним пословним женама. Аутор у литературу, као вјеран свједок времена, преноси дах народа, града, социјални живот, културу и све остало што књигу чини добром литературом.

Писац је кроз ову епску приповијест провукао више времена, са идејом да се и сви нови плодови са знаменитог дрвета прилагоде свом времену, да упорно испливавају на површину, јер су им тај пут давно прокрчиле прадједовске сабље. Дух оцаковића као нека митолошка фабула даје боју и карактер приповијести и тамо гдје нема правих оцаковића, али има њихових вјерних сурогата, јер дух приповијести мора да се одржи на темељној идеји вјере у моралне принципе.

Вељко Бојић је *Оцаковићима* рекао много, често и преко очекивања од једног приповједача, који уплиће филозофске, лирске и социјалне теме у ткиво приче да би је армирао општим и вјечним законима.

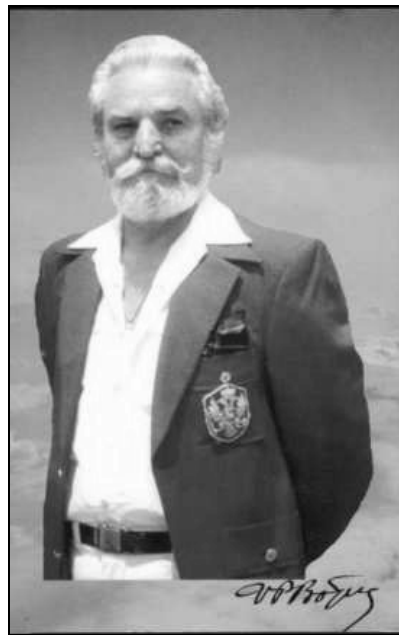
Занимљиво је и за мене, који сам прочитао свих 28 Бојићевих књига (неке само у рукопису), неке и по више пута, зашто је овај роман достигао оволики обужам, питајући се да ли је можда већ остарјели писац упао у замку хаотичности, коју би могла донијети његова снажна машта и широк поглед на свијет, али сам ишчитавајући то обиље све више схватао да сам упао у матицу једне вјешторуко разигране приповједачке ријеке која памти не само оно што се догађало у њеној матици и на обалама, него чак и у висинама изнад ње. И спаса читаоцу нема док се не доплови до приповедачког ушћа. Сви разуђени Бојићев текстови из задњих године почињу у колибама црно-горског крша, а завршава у солитерима неког америчког града. Наилазимо на вирове и плићаке, експресивни *modus operendi* у акцији док пролази кроз рељефно ткање као сплав дринским таласима, незаборавну епску ширину, као на пловним ријекама, пратећи многа лица и судбине у ратним окршајима и мирнодопском трајању. Ако неко жели видјети горштачку градину или дубраву, воћњак или породично дрво у њему, препоручујем му да се закачи за Бојићев сплав и спусти низ приповијест и мајсторске описе пејажа и природе. Овдје је наратор доживљен као путник пристигао из више земаља и времена, људских патњи, успјеха и крахова, мајсторских дијалога, политичких прилика и неприлика, и из њих ломова и судбина *ма-ски и лица*, гдје су скинути велови са историјских догађаја који су се дуго крили у тами заборавља или незнања.

У Краљевству муза афинитет љепотица према култу миста и вјеровању у натприродне моћи и бесмртност душе, слично је оним култовима из древне Грчке, па би се могло помислити да су копирани грчки писци, али овдје је у питању модерна опсједнутост прилично раширена по свијету, премда за њих сазнајемо путем контролисаних јавних медија само ако масовно трагично окончају животе. Стиче се утисак да је у овом роману у питању провјера и самопотврда писца у метафизичким питањима, *Бога, слободне воље и бесмртности душе*. Изабраници се овдје појављују, загријани, улажу огромна материјална средства у забаву и повратак у вјечност, али у бити, оно главно, филозофско питање остаје тек начето и за посвећене мисте: *Ко смо, од куда смо и куда идемо?*, како носи наслов једна од Бојићевих композиција, сликана још 1969. године.

Идеја Вељка Бојића која га је водила пишући обиман роман *Оцаковићи* може се гледати па и разумјети и из посљедње реченице:

Никад не пролазе охола и ташта времена, као ни идеје које су ликови у мозаику порушених империја, градова, поро-дица и храмова или вјесници неког будућег мита.

О Видовдану 2007
Charlotte, North Caroline

1993, Вељко Бојић

2.28. СУМРАК ТЕРОРА

роман у два тома, ауторско издање, Лос Анђелос 1995,
латиница, око 1100 страница.

Док ово пишем, април 2008, роман је пред објављивањем. Рукопис је писан на писаћој машини, а онда га је Димитрије Јаничић унио у рачунар. Аутор га је испринтао и извршио допуне и штампарске исправке, које сам ја унио у рачунар, онда је то Бојић поново испринтао и извршио нова допуњавања и исправке, које сам такође унио у рачунар и сада, роман се налази у штампарији.

У *Сумраку терора* говори се о судбини једног младог интелектуалца, професора књижевности и филозофије, радња почиње једне кишовите ноћи у приморском граду гдје се родио, кад су га послје преврата као сумњивог, са десетинама грађана, купили са улице и одвели у затвор, а једне друге кишовите ноћи, послје десет година вра-тили назад, кад почиње да одмотава његова судбина у *новим међуљудским друштвеним односима*. Андреј Пав-ловић, како се зове, сада већ једини потомак чувене куће помораца и имућних људи, оставио је код куће младу и лијепу жену, ожењени тек неколико мјесеци, Веру, мајку Олгу и ујака, капетана Мирка Папића, револуционара, често комична и нестална човјека, који због свог *широког срца* често страда, али више служи и користи другима него себи, а ближње воли несебичном љубављу, али им наноси штете више него ико други, јер је нерашчишћених појмова части и поштења, и нове науке у којој се не сналази, јер се каријера стицала преко куршума а онда треба живити по Брозовим писмима, *брозним*, како би их назвао књижев-ник Миладиновић.

Повратник робијаш сукобио се са новим и непознатим начином живота. Код куће је затекао младу и лијепу дјевојку, рођаку његове супруге, чији су родитељи нестали путем чистки, на Голем отоку, гдје је и он тешко робијао осам година. У тим страхотама определијелио се за живот по Хегеловој максими: *Онај лик који узима идеја кад се јавља као пролазна појава јесте људски лик*. У безсмислу хвата се за мисао коју продубљује, помажући се грчким филозофима, прије свих Платоном, све дубље понире у теорију коју сам гради, и тако се нада да ће се одупријети терору. По повратку нема никаквих личних докумената, ни уобичајених *карактеристика*, мора да доказује гдје је био, како се владао, да је доживио препород и превас-питавање, да се покајао за грешку и да му је све оп-роштено. Ништа лоше није починио и нема шта да призна, то је његова трагедија. Пориче гријех и лажно покајање, као да је паганин исмијава се свему око себе, и често дјелује као физичка наказа, са свим борама, ожиљцима и поломљеним зубима, али остаје досљедан себе, кост која не зарезује страх ни установе које високо егзистирају на лажима, и које се редовно испречују на путу његовој пра-вди. А он је стамен, јер: *Јаки карактери не мијењају идеје које их чине особеним личностима*, јер вјерују у себе.

Мајка се преобукла у црвену активисткињу, са караби-њерским гојзорицама, актен-ташном и радничким одије-лом, лудије по селима да активира здраву али заосталу сео-ску омладину. Некада модерна

дама поселачила се да што више пристаје новим идејама. Супруга Вера, економиста, притајила се уз једног директора, типа сумњивог морала и навика, дугогодишњег *фризера за даме*, који, тобоже заљу-бљеношћу уз *слободну жену* прикрива своје настраности.

Слиједи очекивана прича када Андреј покушава да се уклопи у систем и нешто ради, да би преживио, али како ће кад не може добити ни личну карту, без које се не може ни кретати по граду а камо ли запослити. Сва врата су му затворена осим оних највећих, на којим га дочекују раширених руку и подастиру папир, да потпише лажно свједочење којим се уништава један поштен и угледан човјек. Насртаји тог папира су га кршили, али није попустио, и на крају је опет, наравно, још једном завршио у затвору.

Андреј у затвору на један нов начин сусреће све лудости система и идеје на којој је настао и да би како тако опстао свјесно понире у оностраност, идеји по којој је он само *пролазна појава*, идеји која је узела његов лик. *Идеја се јавља као нужда у пораженем друштву да се одупре насиљу, па макар и не водиле директно слободи*. Мајка у међувремену усваја ону дјевојку, па Андреј има и сестру, и та ситуација отвара нове заплете романа, када њеном помоћу Андреј бива отпуштен из затвора, и када му се исплаћује накнада за лежање у затвори на правди.

Ово је нова ситуација када се полази од мисли да је Андреј ушао у вољу комитета, људи који пресуђују, када мисле да и он има високу власт, када се и његова мајка прекондирила, рухом и духом, и када се око ње групишу ласкавци да ушићаре. Сва родбина је на ногама, сви би у политику, свако хита по своје парче власти.

И опет се ствари мијењају, по оној мало горе мало доле, одржана је још једна сједница општинског комитета, када падају нове главе, које неповратно погађају и Олгу Павловић, која сломљена као сунцокрет у кошави, дограбљује пиштољ и упуцава се. Затичући сестру у крви, капетан Папић се *размрдава*, постаје она стара добричина, када је све његово и око њега урушено.

Радња романа се завршава породичном трагедијом, ка-да гине и капетан Папић, ту поред сестре, а све да би пода-ници власти исценирали породичну трагедију као убиство сестре и самоубиство.

3. **ВЕЉКО БОЛИЋ**
сликар

3.1. СЛИКАРСТВО ВЕЉКА БОЈИЋА

С почетка 1992. године, када су се обриси ужаса већ надмено надвијали над мостарску котлину, и када се моја брига за животе ближњих усијавала, за животе пријатеља и сваког живог створа, па и за невину природну раскош родног југа, када су ратна погибелъ и реалност прогонства још једном зајახивали на мој ужаснут ум, и када сам једном приликом на ову тему повео подужи разговор са мостарским умјетником, скулптором, Миливојем Бокићем, у његовом предивном атељеу у Кујунцилуку, сто-тињак метара од Старог моста, још једном сам се сусрео са опречностима људских погледа. У Бокићевом атељеу по-пио сам доста херцеговачке лозе и напричао стотине прича, у којима смо углавном бивали истомишљеници. У овом разговору све је текло како није никад прије. Ја сам рат видио као готову ствар а он био стално на истом: *Код нас не може бити рат*. Овом ставу сам се чудио тим више што је као дјечак у Другом рату пострадао и баш као и ја ту мору прошлости понио у живот. На крају разговора, кад смо остали на почетним схватањима око рата, рекао сам му да бих желио да ме схвати веома озбиљно, и додао да га на то обавезује наше двадесетогодишње пријатељство.

„Ако дође до рата ове твоје предивне фигуре биће раз-грабљене за који сат, првог дана рата. Својим унуцима не би могао ништа показати, не би ти, можда, ни вјеровали да си био умјетник. Због тога, молим те, посуди нечију ка-меру и сними све своје радове, буди поред сваког рада и у објектив реци коју о њима, и на тај начин остави своје умјетничке трагове.“

Није ме послушао.

Био је рат. Умјетничка дјела су у већини допала по-ганих руку. Умјетник је завршио у једном злогласном логору. И преживио. Срели смо се на улици, „Авенија“ у Мостару, осам године иза оног разговора, промандао је поред мене готово ме и очешао – није ме препознао. До-душе, није ми се ни надао. Потресен и изгубљен. Остарио! Потрчао сам и испријечио се пред њега. Обрадовао ми се и одмах пожалио да је потпуно: опљачкан, претучен, депортован... Није више знао ни набројати сва своја дјела, већину неће никад више ни видјети. Изненадио ме, нарочито, да се није сјетио кад сам му онда предлагао да сними своја дјела. Умјетникова општа изгубљеност, и посебно туга за изгубљеним дјелима, потресла ме.

Дружећи се годинама са Вељком Бојићем често смо разговарали и на тему српских умјетника осамљених по периферијама националних културних колонија, при том је он упорно износио своје страховање да је укупан његов труд завршио у националној празнини, и при том редовно показивао љутњу и осјећај неправде која му се чини. Како није створио потомство и отуда је показивао нервозу и оптуживао се, при том би додавао како неће имати ко ни баштинити његове радове. Док смо водили овакве раз-говоре сваки пут би ми пред очи искрсавале слике из разговора са скулптором Бокићем и наметале неку недо-зрелу везу са Бојићем. Вељко Бојић је врло заслужан Србин-Црногорац'Американац, увјерен сам, а завржиће у потпуној скрајнутости, националној културној аноним-ности, како и он очекује, и мислио да и сам за то сноси неки дио одговорности, и да је дужан да нешто предузме прије оних који би његове слике разасули без контроле и трага, а књижевна дјела, заиста неправедно неафирмисана, потопе у таму заборава. Из овога сам дошао на идеју да направим попис и систематизујем сва Бојићева дјела, без претензија

да правим студију о једном умјетнику, јер се нисам ни осјећао способним да се латим таквог задатка. Дакле, приступио сам попису у циљу заштите једног не-моћног умјетника, како би тај попис самом својом импозантношћу могао мотивисати неког будућег истори-чара умјетности, да обави озбиљније истраживање и вред-нује овог незаобилазног српског умјетника.

Дванаест година иза оног разговора са Бокићем, маја 2004. године, дошао сам са фото камером у стан Вељка Бојића у Ел Монте и са њим провео дан. Дошао сам с намјером да урадим оно што сам некад савјетовао да уради Бокић. Домаћин се сагласио са мојом идејом, али није био одушевљен. Наиме, наишао сам на сличну ситуацију као онда и код Бокића, мада је Бојић говорио да ће он то све урадити, али са професионалцима. Вјеровао сам му али и плашио да га вријеме може претећи, и остао сам упоран у свом плану, који сам њему образлагао само као резервну варијанту. Моја аматерска камера и невјеште руке снимиле су амбијент у којем живи аутор, све његове књиге уз ауторски коментар, све његове слике које су код њега уз заједничке коментаре, направио сам и један краћи филмски интервју о његовим погледима на свијет и умјетности у њему.

Кад сам до који дан филм донио и показао Бојићу опет ме је изненадио незадовољношћу, јер су га сметале двије техничке мањкавости на фотографијама слика: рефлексија свјетлости и неаутентичност боја. Ја сам и даље био задовољан, јер је мој основни циљ постигнут, направио сам инвентуру и сликовни запис његових слика. Моје на-мјере су биле и, са тим се касније сагласио и Бојић, да фотографије слика поставим на његову интернет страни-цу, коју сам креирао и годинама одржавао, али на којој су до тада биле само књиге. Тај посао сам и обавио, слике организовао у четири галерије и поставио их на интернет. Вртило се то на интернету пар мјесеци а онда је Бојић био изричит да дио са сликама уклоним са интернета, што сам већ тога дана и учинио. Његов разлог је био и даље да боје на сликама не одражавају вјерно његова дјела, и друго, што му је било важније, плашио се да га ко не покраде, плагијатом, а слике нису имале ауторску заштиту. Тада ми је Бојић, по не знам који пут, рекао да ће се озбиљније бавити фотографијама својих слика, неко му то од фото-графа већ ради, снима у студију, са циљем да направити књигу, професионални АЛБУМ. У међувремену ће ријеши-ти и питање ауторског права. На крају ће и мени дати те, квалитетне, фотографије да их поставим на интернет.

Четири године касније Бојић још није имао фотог-рафије како је желио, мада је на њима одиста радио како је и говорио, и ја сам се вратио својој почетној идеји да направим фотографску инветуру и кратки опис свих расположивих његових слика, још једном да нагласим, ис-кључиво са жељом да послужи неком будућем истражи-вачу.

Кад се има у виду да Вељко Бојић живи у једном дво-собном стану, у не нарочито доброј ерији у Лос Ангелосу, градићу Ел Монте, те да као старац живи сам, да га здравље видно издаје и да се повремено задржава и по болницама, није нереална помисао да су његова дјела, слике прије осталих, недовољно физички заштићена. Како ствари сада стоје, након Бојића, положај слика с тог ас-пекта биће чак и угрожен, мада он покушава да и томе нађе одговарајуће рјешење.

Имајући све то, и још понешто у виду, направио сам трећи дио ове књиге, *Вељко Бојић сликар*. И да кажем, да може бити да и нисам купио баш

сваку Бојићеву слику, (иако сам с њим једном усагласио свој списак), али ипак ово је коректно стање из године 2004, знам и да је на десетак од ових слика аутор извршио неке прераде и дораде, чак промијенио и нека имена, и насликао још коју нову слику.

Вељко Бојић, да кажем и то, ни овог часа није одуше-вљен да на овај начин, како радим у овој књизи, приказу-јем његове слике, при том се позива на његов будући *квалитетни* албум, који заиста приводи крају. Нема сумње да ће тај албум бити добар, вјероватно врло високог квалитета репродукције његових слика, али ја сам се одлучио да свој план доведем до краја из два разлога. У вријеме кад завршавам ову књигу, април 2008, тог албума ипак нема. И други разлог, чини ми се важан, албум како га ради Вељко врло је скуп и штампаће га у коју десетину примјерака, и реално је да ти примјерци неће доћи до будућих потенцијалних критичара, већ ће завршити код родбине и пријатеља. Уосталом, овај мој рад и није алтернатива његовом албуму, он му је допуна.

Сваки пут кад се нађем у стану Вељка Бојића прожи-вим неко вријеме као да сам се вратио у старокрајско дјетињство, па наставио живот уз ликове из градских: музеја, позоришта, газдинских кућа и кафана, јер је све око огромне Вељкове фотеле натопљено тим визијама, од: икона, гусала, црногорске ношње, старосавних књига, фотографија, сабља и цефердара, и наравно, умјетничких слика и породичних фотографија: мајке, сестре, дједа, оца и браће, сви у прелијепим ношњама дичних горштачких профила. И књиге, које испуњавају све равнине стана, одишу сликама које је аутор насликао или су његове фотографије.

Бојић је човјек широког образовања и још ширих инте-ресовања, и као такав, неисцрпно је врело видиковаца и идеја, које непотворено покушава пренијети у своје ки-чице и пера. Отуда су његове слике разуђене по више стилова и праваца, које тешко похватају и историчари ум-јетности, али оно што недвосмислено стоји је разнов-рсност идеја.

Док стојимо изнад Бојићевих платана помишљамо да није сваки пут важно колико је нека слика вриједна, и да ли стварно има тај свој унутрашњи свијет који је вреднује, колико је важно да нам даје утисак да је то насликао један пјесник и романописац са јаком маштом и дубоком интуицијом за вјечно и лијепо. Он је у овом свијету уса-мљен, али наслеђе никад није далеко од њега. Он је изг-радио један оригиналан стил и начин емитовања порука, а због политичког прогонства у младости често се враћа да искаже и политичко опредјељење, јер је увјерен да није на одмет сликару да каже како се осјећа и уз то наметљиво воњава али и неизбјежно платно.

Сликар Вељко Бојић је живио у хаотичним временима, али је како у писању тако и на платнима, покушавао да овјековјечи ону ненатрућену природу човјека са његовим врлинама и манама, како их је видио. А врхунац његовог човјека је старо црногорско јунаштво и морал оличен у оцаковићима. Његове фигуре нису осакаћене тиме што им је дата друга форма, оне су елегантним линијама само прољепшане преласком у свијет апстракције. У неком окри-љу класике његове фигуре нису лутке него жива бића са поруком, јер Бојић никада не напушта фигура-тивно сликарство, упркос потребе да неке форме прикаже и на апстрактан начин. Он није апстрактни сликар који је све упростио поливањем боја преко платна и замагљује стварност, јер ма

колико да су му фигуре у спиралној форми, оне имају оригиналну духовност и зраче тајни флуид. Он и кад слика чини се да пише епска дјела са много страница, јер мисли да му се није дало да тај роман напише па га је насликао или неку пјесму или неку драму, због тога је наративна страна и његових слика веома изражена.

Још као студент првих година студија, Бојић је скици-рао фигуру, касније објављену на насловној страници књиге *Орфеј у паклу*, у облику спирале са три лица која се губе у свемиру, да би тек много година касније, студирајући историју умјетности на колеџу у Лос Анђелосу, открио да је Да Винчи узео спиралу као симбол живота. *Био сам тада поносан на свој младалачки сан и посвуда сликам руке и ноге у облику спирале. Руке су као завртањ који буши тајне*, каже Бојић и додаје како на овој слици дама силази низ спиралне степенице, кад се посматра оком вјечности.

Бојић никад није прилазио платну са великим претензијама, прије је безазлен него наметљив, много се устручавао у походу на карусел да реализује велике идеје, којих је увијек имао, јер бескрајно уважава умјетност и плаши се да јој не науди својом љубављу за обликовањем, или каквим недостојним реквизитима. Уопште узевши, неке слике које налазимо по свјетским музејима он не би потписао и признао за своје, и не устручава се да то каже. Поред сваке његове надреалистичке слике, због тога, он се потрудио да наслика и нешто сасвим реално и препознатљиво.

Умјетник мора имати велику душу, умјетничко гесло је Вељка Бојића, и због тога не може да слика једну слику док их нема барем још пет-шест у глави, и тада га једна гура да почне другу, трећу и тако редом, враћајући се првој као да је рано одведен са неке пријатне сједелке и наставља да се забавља. Пријатељима се жали што му Бог није дао бољи слух, али колико је Црногорцу довољно за његове гусле он га толико има, али додаје да то није довољно за најапстрактнију умјетност – музику, и он осјећа помањкање на платнима тог милеа, али куда би другдје и окренуо када би све то имао, пита се и смјеши.

Са Бојићем је врло угодно ћаскати о било чему а нарочито о умјетности, јер његови коментари су оргинални и непоновљиви, он не воли умјетнике који су све скрклали на платно и ни динамитом се не могу разбити. *Кубисти су бетонирали а не сликали, па шта – ништа*, рећи ће умјетник. *Braque и Degas су најбољи. А Picasso је*, по Бојићевим сликарским визијама – *пролазан*. Кад је Бојић једном отишао на сликарску изложбу мртве природе у Лос Анђелосу, гдје је било изложено педесетак слика од више сликара, он је видио само грозне копије *Cezana*. Ни једним потезом кичице нису се одвајали од њега, зато су ту висили, а сви другачији сликари одбијени су од органи-затора изложбе, тврди Бојић и пита, коме је потребна та вулгарна имитација. *Читав Лас Вегас је имитација*, милијарде долара се троше на умножавање копија, без иједне оригиналне идеје, додаје Бојић и каже да су једино Грци били оригинални, због тога им се Бојић незајазљиво враћа.

Све што је Бојић ставио на платно само је један окрајак из његове бујне маште, која је згаснула над пустињским пијеском, јер није имао слободног времена ни финансијске равнотеже да многе слике реализује. Он показује

јасне склоности према монументалности, слика сна-жне фигуре, колосалне стубове античког доба, или само неки скромнији реквизит који има велико значење. При одвајању једног облика од другог Бојић се служи троуг-ловима, којима наглашава ствараоце његових дјела: *Бог, Свети Дух и Ја, преко четрдесет година дубоких увјерења, љубави и патње*, што на први мах може изгледати и препретенциозно, бизарно од скромног умјетника, али он то брани истинитошћу Божје воље коју не може створити један човјек, а све оно што је он створио, и у оним одаб-раним формама ријечи и слике, дјело је и за више од једног умјетника, и то је заиста чињеница.

Наиђу периоди у друштву који га изопачују, па и у умјетности кад није вриједно шта је вриједно већ шта ка-жу или прихватају за вриједно. „*Ово је моје*, рече човјек који је оградио први комад земље, и нађоше се ти људи који му повјероваше“ (Ж.Ж. Русо), и тако поче приватно власништво, каже Бојић, и тако је почела и нека сликарска школа разасипањем боја око себе и млађењем магарећег репа умоченог у боје по чистом канвасу. Но, то је далеко од племените замисли да се створи дјело које ће вјечно трајати. Наука би најрађе данас подигла споменик мајму-ну и рекла да је то наш прави предак. Ухватили су се за Африку као извор живота, а зар неки *Lusi* није могла да се роди и у Индији, пита се Бојић и додаје да је он Индо-Европска група и не жели да га унижавају манијаци.

Бојићева дјела, уосталом као и укупан његов ток живота, одишу маштом пјесника, због тога и доста слика носе наслове из књига његове поезије. Стварао их је упоредо, и само он зна колико је патио у временима која су по њега била немилосрдна. О томе ми је причао често:

Наносећи боје на платно, имао сам осјећај да се поново рађам као пјесник, јер је умјетност једна општа и заједничка сфера, гдје ја никада нисам постављао границе. Покушавао сам да размакнем хоризонте над пустињом у коју ме Бог по казни довео да скапам. Мило ми је да моја порука на непосредан начин стиже и до тебе. Моја радна соба и мој студио, били су дио једног новог универза, који је моја једина имовина.

Једном пригодом академок Матија Бећковић је прим-јетио колико Бојић познаје „изме“ у поезији и неоспорно је да их познаје и у сликарству. У књижевности зна да узноси Магични реализам над неким другим правцима, а у сликарству мисли да је надреалиста, али он мисли да је битно само оно како се умјетник осјећа. Он свакако није усамљени умјетник који мрзи деканденцију свога времена, која је који пут неподношљива са поп културом и шламом, јер он ни код других не воли слабости и муцања, али *данас човјек не смије ни мокрити уз грм, ако није политички коректно*, како се изразио у једном нашем разговору.

Вељко Бојић се служи умјетничком слободом да ожитвори идеју, а не да пркоси.

Кад се и овлаш баце погледи на серију Бојићевих сли-ка мотивисаних српском митологијом, а њих је на десетине, и међу којима се снагом доживљаја издвајају оне са косовским митом, препознају се рељефи горштачких лица, избразданих: сушама, глађу, свакаким трпњама и прије

свега незаобилазним јунаштвима, али увијек узвишеним моралом: светосављем, Косовом и чистоћом и бистроћом динарског брда. Ликови кнеза Лазара и војводе Милоша Обилића, на Бојићевим платнима, су ореоли народних светиља, народне маштовитости, епичности, вјеровања, саможртвовања, надања и – неуништивости. Овај велики Србин васојевићевог односа у себи њедри увијек набујалу матицу српске епске маште, којој повремено дозвољава да се распојаса и источи кроз сликарски ко-лорит, лирски запис, или богату црногорску народну ношњу, коју, који пут, обуче и као истински горштакчи витез бане међу своје земљаке пред једну од српских цркава у Лос Анђелосу: Аркедији, Алхамбри, Сан Мар-косу или Сан Габрилу, на који начин међу напаћени изгнанички амбијент унесе старокрајске ведрине и племе-нске увјерљивости, па и није чудо да га зову – Војвода Вељко.

Снажне боје на Бојићевим платнима, са епским моти-вима, већ на први поглед сугеришу и његову снажну физичку фигуру, увијек мокар кист и меку и рањиву горштакчу душу. У сликама ове орјентације код Бојића је све реално и као на валима морских плима и хрида у снажним и многоструким покретима.

У свим временским фазама Бојићевог сликарског ства-ралаштва, а било их је више, јер је Бојић склон прављењу пауза у умјетничком стваралаштву, еротика је тема која га није напуштала. Тек кад се овај стваралац упозна као пјесник, посебно кад се прочита његова књига *Азбука љубави*, тек онда се може у цијелости разумјети колоритна интерпретација тјелесне узбуђености, гдје се мимоходе еротика као унутрашња жеља и покуда и спајају и стапају у отопини љубавног гријеха, блуда, којему здушно и скупно хрлимо али му, истовремено, као истински хриш-ћани не дозвољавамо да се објелодани. Због тога су *омек-шале* усне тек у покрету *вруће* омаме, дате црвеним бојама, прикривене и запете дрхте у очекивању додира, *пусе*, пољупца, како је то Бојић назвао објашњавајући једну од тих својих слика.

Неподијелено је мишљење свих познаваоца Бојића грађанина, да је веома образован интелектуалац, што се лако уочава већ у првом додиру с њим или његовим умјет-ничким дјелима, у којима посебно мјесто заузимају три свијета: мудрост грчких филозофа, правичности из учења Исуса Христа и дух оцаковића, који, свако из својих пра-ваца, вуку нити ка вишим моралним начинима схватања и живљења. На десетинама његових слика ређају се универ-залне вриједности дате симболима, ознакама и појмовима, *Хомер*, *Делфијска пророчица*, *Крст*, *Храм*, *маслина*, *Свети Сава... Пасје гробље*.

Постанак и Смак свијета су непрестана ауторова ист-раживања, смрт га заокупља као дио живота, а настанак живота као непресушно врело инспирације, из чега је настало више визија датих на већим платнима, гдје до-минирају Космос и у њему ред и неред, обиље библијских мотива, Дарвин и риба са плаветнилом мора, као могућим изворима људског поријекла, у којима се појављује аутор, чак који пут и ликом, који се уображено представља као од Бога послатим послеником, умјетником, пјесником и сликаром, који је дошао у име виших сила преуреди и уреди мајку земљу. Због тога је Бојићева сликарска га-лерија вјечито станиште: немогућег и могуће реалног, јаве, сна и полусна, митског и епског, тјелесног и духовног, врло могућег у космичкој неухватљивости. Настале из ов-их визија, већина

Бојићевих слика смјештене су на рубо-вима апстрактности и реалности, али увијек обликоване на његов индивидуалан начин, оригиналан, и стога неповљив начин.

Жена, цвијет и бијела птица су симболи Бојићеве умјетности, прије свега сликарског и пјесничког израза, који су присутни у готово свим његовим бољим издањима, у којима ова три симбола мијењају мјеста и тиме појачавају ритам доживљаја. Често се у његовим сликама појављују троуглови, у већини по три на окупу, што је симбол већ реченог ауторовог става, оригиналног става о себи, кад је рекао да је његове слике створио: Бог, Свети Дух и он – Бојић. Објашњавајући једну своју слику каже: *Кад је Бог послао Сина на земљу, знао је да неће све ићи како треба, зато је створио мене као пјесника...*

Свако дуже Бојићево прозно дјело, многе пјесме, већи-на драма и слика, мотивисани су и третирају једну његову незацјелјену озљеду, понесену из дјетињства, која га није престала бољети ево чак ни у дубокој старости, и како старији боли и више, то је рана страдања више чланова његове уже породице од партизана и посебно комуниста. Антикомунизам је у њему заклијао у дјетињству, доз-ријевао током снажења тијела и ума, и потпуно се формирао са физичком зрелошћу. Био је то терет који га је пратио кроз сиромаштво и школовање, каснији рад и стваралаштво, што је у многоме одузимало и расипало његову енергију, али је истовремено било и инспирација за умјетничка дјела. Критичари су посебно из тога миљеа издвојили роман *Орловска гнијезда* и највеће Бојићево платно: *Пасје гробље*, у којима је аутор осликао све нијансе ко-мунистичке рушилачке орјентације, које су биле погубне по српске националисте окупљене око покрета Ђенерала Драже Михаиловића.

Ни једног стваралачког тренутка не смећући прош-лост, умјетник Бојић једнако тако својим сликама прати простор и вријеме, политичку свакодневицу и научна дос-тигнућа, револуције и ратове, политичке блефове и популарну културу, умјетност и пропадање цивилизације под називом глобализам, и отуда су читаве галерије лико-ва: Регана и Картера, Стаљина и Путина, Пољака Лех Ва-ленце и папе Павла Јована Другог... до дама из модних часописа, и све то прати ангажован америчко-српски умјетник, српским и прекоокеанским очима, гдје се у последње вријеме све снажније осјећа критички однос према свјетској политици *тексашанина*. У Бојићевој једној слици илустрованој тексашким биком и огромним стопалом који притиска и гњечи читав свијет склоњен у једну рупу поред лика најмоћнијег планетарног пред-сједника приказаног симболом тексашког шешира. Све ове слике показују непресушну ауторову снагу духа, осјећајности и умјетничке одговорности, као и сликарске зрелости, али и непоправљиве побуне против владалаца о којима никако да почне мислити добро.

Ако би тражили утицај који је био значајнији у Бојићевом сликарству неминовно би дошли до византиског и српског црквеног живописања, какви су пантократор, фреске из времена Немањића, до разних византијских през-битера. Због тога су његове боје доминантне, свјетлост изражена, ликови замишљени и контраст готово увијек изражен. Међутим, тематски гледано, поред епичног Бојића, код којег се ови утицаји виде чак и на савременим темама, он се не зауставља ни на једној теми, јер он је интелектуалац

планетарног опредјељења, њега изазивају све теме друштвеног и природног живота, и он их слика са једнаким жаром. Отуда код њега радови равноправно расподелају дневне проблеме из градских периферија, као и цивилизацијске из космичких недостижности.

Вељко Бојић је немиран умјетник, не зауставља се ни на једној идеји ни на једном стилу и ни на једном времену. Он има унутрашњег богатства и идеја за десет академских сликара, и неуморан је у илустровању тих идеја, које пројектује без застоја, без даха, стално неким од умјетничких изражаја: сликом, пјесмом, поемом, драмом, при-чом, есејом или романом, или оно што код њега особито волим – усменим казивањем. Он је видео много свијета и сусрео многе умјетнике, али сви они могу стати у његову унутрашњу визију свијета и да им опет не буде тијесно, и могло би се рећи да је он сликао управо свијет у себи, који је динамичан и драматичан, звјездан и приземан, гласан као црквена звона и обојен као ускршња јаја, али сваки пут је његова потка ненатруњена космичка идеја, јер идеја је оно што умјетника Бојића води кроз умјетнички, али и приватни живот.

Бојић се често враћа својим корјенима, а нису то кор-јени простог свијета, он схвата да су му корјени у старог-рчким мудрацима и филозофима, новозавјетним испосни-цима и, дакако, косовским и црногорским јунацима, пре-ђима подизаним на чојству, десници и тежини ријечи, он је потомак и војнички поражених српских националиста у Другом рату, поражених и у најновијем рату, јер их је издао Велики свијет, и због тога се темама и идејама често враћа тим и таквим корјенима, самобитности и умјетности Византије и средњевјековне Србије, којима даје огромну предност кад их пореди са модерним свијетом, прије свега оним којега симболизује Америка, њена политика, армија и поп култура, које приказује у својим пародијама.

СЛИКЕ ВЕЉКА БОЈИЋА

које су у његовом посједу

1. На дан, када сам снимио ове Бојићеве слике, направио сам и овај снимак с циљем да у позадини покажем атмосферу у Бојићевом апартману, гдје су сви зидови украшени умјетничким пред-метима или предметима из српског фолклора. На снимку аутор ове књиге, Данило Марић, у књижевној радионици Вељка Бојића.

2. Пророчица Питија, 1967. уље на шперплочи, 26/48 инча. Ово је прва слика коју је Вељко насликао 1967. године, када је почео да ради у Лос Анђелосу, Arterappt Studio. Овдје је приказана прочо-чица Питија, која прориче судбину људима са врата делфијског храма. (Поред слике је аутор Вељко Бојић из маја 2004.)

3. Spiral – The Flame of enternal life. Ово је трећа слика коју је урадио по реду. Тема је љубавна прича коју је скицирао као студент.

4. Life is Pianuts, 1967, уље на платну, 30/36 инча. Ово је по настанку четврта Бојићева слика, на којој су представљене три ере: Далека прошлост, прошлост и садашњост. Ова слика је била прихваћена на више изложби. Практично, приказано је Грчко доба, хришћанство (Христ држи крст на својим ногама) и сав-ремени паганизам. У дну слике су симболичних дванаест кики-рикија, који су у страху за опстанак, али Христ кае „Побједа је моја“.

5. Ко смо, одакле смо и куда идемо, 1967, уље на платну, 28/48 инча: Стара питања у филозофији ко смо, одакле смо и куда идемо, Бојића опсједају у више својих умјетничких дјела, и посебно на овој слици. Са лијеве стране је јабука, то јест Религија каже једна нас је јабука извела из раја, али у наставку је риба по којој научници тврде да смо изишли из мора, али по аутору живот је ипак једна синфонија (музички инструмент) која се окреће и довршава и поново одлазимо у непознато. И ова је слика била запажна на изложбама 1967. и 1968. године.

6. Побједа, 1967, уље на платну, 28/48 инча: На слици је представљена побједа, у позадини су боје српске заставе, а испред жена лежи на саркофагу у славу погинулих, а војник држи заставу.

7. Драма, 1967, уље на платну, 36/48 инча. Овдје је примјењен чисти надреалистички стил, који код Бојића није често доми-натан, а представља једну драму са централном фигуром, коју је аутор замислио и скицирао још као студент треће године у Загребу.

8. Три грације, 1968, уље на платну, 30/48 инча. Слика представља три грације у љубавној омаи, које посматра Венера

кад је била тинејџер.

9. Свемирска драма, 1968, уље на платну, 36/50 инча. У вријеме човјековог искорака са планете, Гагариновог лета, Бојић је дошао на идеју драме која се могуће догађа негдје у свемиру. Учесници су: земља, мјесец, сазвијежђе које се открива, и посебно ноге са ранама, које много говоре о нечему што још не познајемо. На овој слици су приказана и Бојићева карактеристична три троугла, који сим-болизују ствараоце ових слика: аутор Бојића, како је једном приликом рекао говорећи изнад ове слике:: *THESE PAINTINGS CREATED GOD, THE HOLY GHOST AND I, OVER 40 YEARS OF DEEP CONVICTIONS, LOVE AND SUFFERING.*

10. Пјесник, уље на платну, 30/40 инча. Бојић је над овом сликом објаснио њено значење: „Кад је Бог послао свога сина на земљу знао је да неће ићи све како треба, зато је створио мене као пјесника.“ Тај пјесник је је представљен са блиједим ликом у средишту.

11. Модерна у Црној Гори, 1980, уље на платну, 30/40 инча. Традиција и модернизам воде борбу на отвореној сцени.

12. Косовски мит, 1980, уље на платну, 30/40 инча. Овдје је приказ Косовске идеје која симболима лети и носи лик Милоша Обилића, виде се цар Лазар, Грачаница, Бошко Југовић, Стуб вјере о којем је говорио Стеван Високи...

13. Zimbabwe, 1980, уље на платну, 30/40 инча. Бојић прориче да ће црни једнога дана уморни од тортуре бијелих, устати да траже своју земљу и да ће бијели морати да бјеже, то осјећање будућности приказао је на овој слици, а накнадно каже да се то пророчанство испуња већ ових дана.

2004, Вељко Бојић

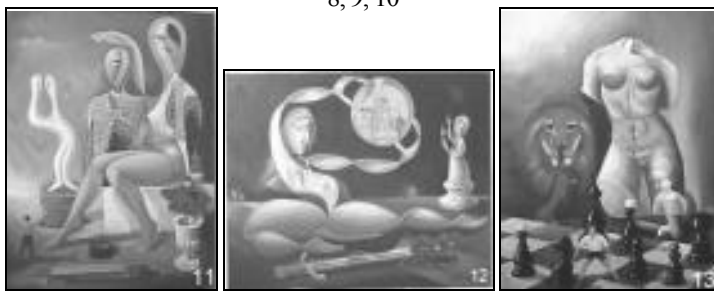
1, 2, 4

5, 6, 7

8, 9, 10

11, 12, 13

15. Доручак код Тифанија, 1982, уље на платну, 30/40 инча. Овдје је приказана једна пародија која је замишљена као да се догађа трпезарији код Тифанија. Слика је рађена као модернизам, суреализам и реализам, све скупљено заједно.

16. У осмијеху простора наћи израз чисте душе, 1982, уље на платну, 30/40 инча. Бојић у осмијеху природе покушава да пронађе осмјех дјевојачке чисте душе, како је написао у својој пјесми ???, а ево и представио и у сликарској интерпретацији.

17. Ренесанса на маршу, 1980, уље на платну, 30/40 инча. На слици аутор дочарава вријеме када је ренесанса узела маха и почела да мијења поглед на умјетност и на свијет и да обнавља стару Грчку, да покаже моћ њене љепоте и да је обесмрти.

18. Отмица балерине, 1980, уље на платну, 36/36 инча. Вријеме из почетка 1980-их обиљежено је прогонима умјетника, што је Божића мотивисало за слику бјекство балерине.

19. Символи моје поезије, 1975, уље на платну, 36/36 инча. Ово је најувјерљивија симболика Божићевог сликарског и пјесничког алата, у којој доминирају: жена, птица и цвијет, које стално мијењају мјеста и сама по себи творе стихове.

20. Љубавна драма, 1981, уље на платну, 30/40 инча. На овој слици Божић дочарава једну љубавну позоришну драму, која се трагично завршава по једну несрећну жену, а посматрачи у позоришту потпуно равнодушно гледају шта се на сцени збива.

21. Легенда о Марку Краљевићу, уље на платну, 30/40 инча. Ова слика је мотивисана легендом о Марку Краљевићу, на којој су, по очекивању, пратећи ликови: глава Мусе Кесеџије, мајка Јевросима, леђен, Тешан Подругивић (који као да је израстао из једног храста), као симбол Мрњанчевића – 4С, те вила Равојола која благонаклоно мотри Марка. Снага епске поезије, коју је аутор потенцирао овом сликом, нарочито је симболизова средиштем композиције, којом доминира епска муза.

22. Очекивање повратка морнара, уље на платну, 30/40 инча. Пучина мора, изазови непогода, и нарочито сирене из дубоких плавети, по дјевојачким домовима су творили особите љубавне приче, које су се усложњавале временом исчекивања повратка морнара. На овој слици је дата једна таква прича.

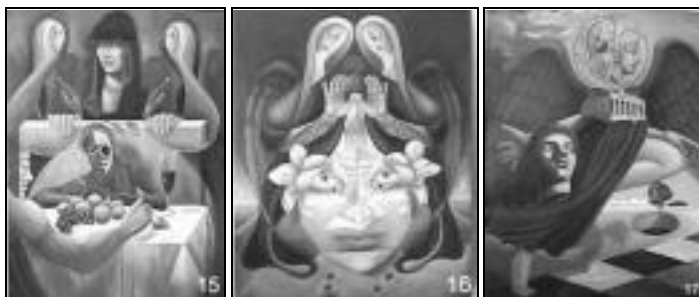
23. Бјекство са источних страна, уље на платну, 30/40 инча.

24. Сан Франциско, 1981, уље на платну, 30/40 инча. Сан Франциско је својим догађајима 1981. године закупао Божићеву знати-жељу, што га је мотивисало за ову слику.

25. Успомена на нестале у Вијетнамском рату, 1980, уље на

платну, 30/40 инча. У доба Вијетнамског рата било је много при-ча о мисији несталих у рату, и ова Бојићева слика је настала у то вријеме као неки трибјут онима који се нису вратили својим кућама.

26. Интермецо на фарми јагода, 1980, уље на платну, 30/40 инча. На овој слици је приказана једна динамичка атмосфера, као нека реална и суреална игра на сненој фарми.

15, 16, 17

18, 19, 20

21, 22, 23

24, 25, 26

27. Мит о вјери, 1980, уље на платну, 30/40 инча. Вјера је најдубље људско поимање које се кроз вријеме простире до безвремености, мит о вјери је допо и у наше вријеме, а на овој слици је ауторов покушај да апстракцију подреди миту вјере.

28. Империјални сан примабалерине, 1980, уље на платну, 30/40 инча. На слици је један салон њеног империјалног величанства у којем се догађају необичне сцене, те сцене види само једна жена – а други не виде.

29. Птица *Quetzal*, уље на платну, 30/40 инча. Један афрички пјесник је пјевао о птици кеца, која има чувено зелено перје, а Бојић је на овој слици престабио на посве другачији, суреалан, начин, да би та птица могла далеко да докучи.

30. Хладни рат, 1980, уље на платну, 30/40 инча. Ова слика је настала по инспирацији Хладног рата, када се предвиђало да ће човјечанство притиснути једна стопа затечене у рупи, из које се нигдје не може изићи. Слика се односи и на ратовена Балкану. На њој је посебно удјенут и лик аутора, Вељка Бојића, који са стрепњом очекује тај „судњи дан“.

32. Послије потопа свијет је био знатно гори, 1980, уље на платну, 30/40 инча. Ова Бојићева композиција представља догађаје послије потопа, како их види аутор, иза којег се ништа није догодило, све што је било прије потопа поновило се и након потопа.

33. Сусрет три миленија, 1975, уље на платну, 30/36 инча. Ова композиција осликава сусрет три миленија у окружењу египат-ских митова. Бијели човјек је дошао, у средишту слике, и руком отворио многе египатске тајне. Испод је модерно доба, које је представљена и помодном дјевојком коју сусрећемо у забавним часописима.

34. Поноћна љубомора, 1975, уље на платну, 30/40 инча. Прича о поноћној љубомори, као скица, настала је у Загребу у доба ауторових студентских дана, да би добила коначну композицијску форму у боји двадесетак година касније у Лос Анђелосу.

35. 444 дана, 1980, уље на платну, 24/36 инча. Ирнска револуција је у много чему била осебујна појава на свјетској политичкој сцени, она је заокупљала пажњу читавог свијета, како историчара тако и умјетника, па и Вељка Бојића, који је овом сликом исказао тадашње своје импресије. Ова револуција је по много чему била корак назад, што јасно сугеришу и Бојићеви ликови.

36. Љубавни сплет, уље на платну, 24/36 инча. Бојићева платна димензиолна спадају у веће слике, ова је, и група сљедећих слика одступа, она је мала слика димензија 24/36“,

и конкретно пред-ставља вишеслојни сплет љубави жедних дјевојака.

38. Революција, 1980, уље на платну, 24/36 инча. Пред нама је једна импресивна слика упитне револуције, која је својим доласком донијела и своју главу у руци, иа при том оставила безброј мртвих иза себе.

39. Imaculate conception, 1980, уље на платну, 24/36 инча. Овдје је приказан акваријум вјере у чистоту љубави, пресјек људске свијести кроз симболику, од жене са иконе до једне савремене жене.

40. Наш велики оче – Сунце и Мајко – Земљо, оставите ме на тренутак да попушим овај дуван, 1980, уље на платну, 24/36 инча., је мисао коју је Вељко Бојић исплео својим колоритом на овој слици.

27, 28, 29

30, 32, 33

34, 35, 36

38, 39, 40

41. Зашто сам изгубио главу, 1980, уље на платну, 24/36 инча. На овом платну доминира ауторов лик, лула, чаше, књиге, и наравно, незаобилазне љепотице, иза којих се намеће питање, и сугерише одговор, зашто је изгубио главу. Лик Бојића, жене, вино и књиге. И на крају наслућује се пут у Нирвану.

42. Spirit 1876, 1975, уље на платну, 24/36 инча. Овај сплет и клупко људских маски, уствари, симболисује вишерасно америчко друштво у националном настајању.

43. Женска љубомора, 1980, уље на платну, 24/36 инча. У часу љубоморе супруга пожеље да се глава мужа претвоти у сагморо кактус, како љубомора више никад не би могла. Аутор је у специфичној пустињи Аризоне сусрео један њему непознат лик жене, која у налету љубоморе моли Бога да јој мужа претвори у кактус, како више никога не би могао пољубити.

44. Љубавници, 1975, уље на платну, 24/36 инча. И ова композиција, која представља двоје заљубљених, је идејно настала и скицирана у Загребу, у вријеме студентских времена, а досликана двадесетак година касније у Лос Анђелосу.

46. Акт, 1980, уље на платну, 24/36 инча. Овај акт сугерише жену у заносу замишљене љубавне игре, којој недостаје све осим музике и сна.

47. Излазак и залазак сунца, 1980, уље на платну, 24/36 инча. Бојић је провео многа јутра и вечери на обалама Калифорније и доживио вишеслојна разигравања сунчеве свјетлости, а један од тих доживљаја је пренио на ово платно.

48. Повратак одбјеглог пољупца, 1966, уље на платну, 24/36 инча. Жена и птица у полету симболизују вишеструке љубавне чари, па и разочарења која остају у нади повратка изгубљеног пољупца, који је отпрхнуо са полетом сиве птице. Слика је била изложена у једној галерији у Пасадени, и украдена, па као и што сама сугерише повратак, до мјесец дана пронађена је од стране полиције и враћена аутору. И ова композиција је настала у студентским данима.

49. Пољубац, 1980, уље на платну, 24/36 инча. Ево Бојићеве незаобилазне интерпретације његовог односа према љубави, која сугерише kiss (пољубац), која је, скицирана док је умјетник био на одслужењу војног рока 1958, а касније је насликана у Лос Анђелосу.

51. Поглед из даљине, 1989, уље на платну, ??? Цм. Савремена цивилизација је на путу да потроши све земаљске ресурсе и чов-јечанство остави гладним, која би да је другачија цивилизација, миленијумима била богата људска оаза. Отуда је настао зачудан поглед из даљине, на овој композицији, која

је комбинација апстрактног и реалног.

52. Муза тројеручица и тројекрилица, 2003, уље на платну, 24/36 инча. Вељко Бојић је имао готово петнаестогодишњу паузу у сликању, а управо је ова слика настала иза те паузе. Поново су га закупили грчки мотиви са ликовима троручице и трокрилице са Зевсовим ликом из позадине.

54. Ахилеј и Одисеј пред Тројом, 1990, уље на платну, 24/36 инча. У походу на Троју, Грци гледају њену величанственост. На овој композицији на окупу су: Хомер у позадини, Ахилеј и Одисеј су у средишту је, Хелена тројанска и одсјај воде у Троји, и наравно, Тројански коњ.

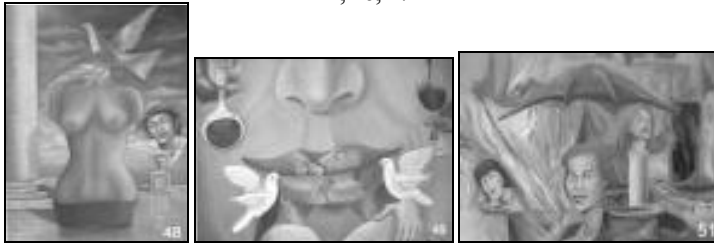
55. Мајка и дијете, 1998, уље на платну, 24/36 инча. Мајчина закупљеност дјететом је тема ове слике мањег формата, која је, такође, скицирана у студентско вријеме и реализована дваде-сетак година касније.

41, 42, 43

44, 46, 47

48, 49, 51

52, 54, 55

56. Христова врата, 1980, уље на платну, 24/30 инча. На овој композицији представљен је Исус Христ као дијете, који као да каже, ја сам врата уђите кроз ме, ја сам пут и истина, нико неће доћи к Оцу до кроз мене. Овдје је приказан и цјелокупан Христов живот, са рукама Понција Пилата, вјерницима, крстом и Христовом забринутошћу за будућност.

57. Близнакиња на плажи, 1980, уље на платну, 24/30 инча.

58. Пјесничка размишљања, 1970, уље на платну, ??? Цм. Пјесницима је дозвољено да стварају свијет по својим мјерилима и визијама, а на овом платну сликар Вељко Бојић, пјеснички занесењак, дочарава нека своја размишљања, која је понио још из средњешколских дана.

59. Фатаморгана, 1980, уље на платну, 18/24 инча. Пјесма у лету и илузији као што је и вода у пустињи, фатаморгана, је слика на овоме платну, која је само један угао од много шире композиције с којом аутор није био задовољан и коју је напустио.

61. Љубавна искушења, уље на платну, 24/36 инча. Ово је још једна љубавна композиција Вељка Бојића, са позадином студентске маште, која је опредмеђена неколике деценије касније.

62. Зов, уље на платну, 24/36 инча. И ова слика је само један угао од једне велике неуспјеле композиције.

63. Смирај снова, 1980, уље на платну, 12/16 инча. Такође један угао од веће и неуспјеле композиције, коју је аутор замислио и назвао као смирај снова.

64. Милош Обилић, уље на платну, 24/30 инча. Ово је визија косовског хероја милоша Обилића, која је осликана на овај начин више пута. Овдје Милош излази из свог оклопа да погуби цара Мурата. Цар Лазар и Богдан Југовић очекују тај његов подвиг над подвизима и гледају. Чин се збио под шатором већ на бојном пољу.

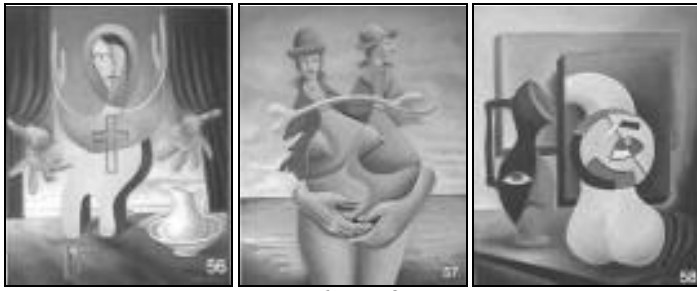
65. Кључеви Светог Петра, 2003, уље на платну, 24/36 инча. Аутор је, једне ноћи, сањао кључеве Светог Петра, који су били баш у овом облику, како их је осликао.

66 Ода podsumus, 1984, уље на платну, 36/50 инча. На овој композицији доминира ауторов лик старости 27 година, наравно и незаобилазна тражена жена, али и птица и цвијет, које допуњава пегаз. Вељко Бојић је пјевао: „Кад умрем доћи ће жена, долетјеће бијела птица и израсће цвијет, и Пегас ће да узлети.“ То су ријечи од пјесника који је много писао поезију, али се још тада није био нарочито огласио.

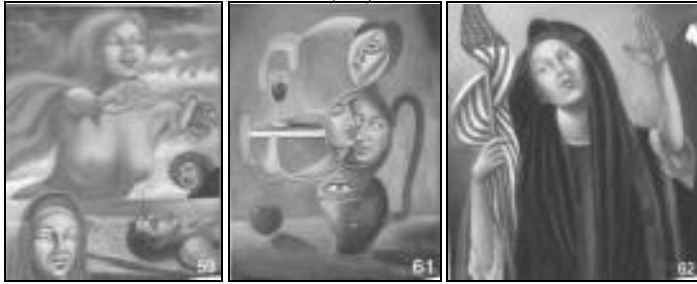
67. Корифеји солидарности, 1982, уље на платну, 36/50 инча. На композицији насталој 1982. године, а коју аутор Вељко Бојић пос-матра до 26 година, аутор је одушевљен Лех

Валенсом и његовим устанком против Јарузалеског и других, а које подупире папа и његова молитва, Реган и његове ракете и топови („Баш данас сахрањују Регана“, примјетио је Бојић док ми је говорио о овој слици док сам је ја фотографисао), ту је и незаобилазна пољска црква, придодато је и насиље кроз давање жене, кроз демонстрације. Наравно то је било тадашње одушевљење, данас је нешто друго, примјетио је аутор том приликом, маја 2004..

69. Трагични оптимист, 1980, уље на платну, 40/46 инча. На овој слици је представљено препричавање једне даме, драме трагичног оптимисте, који је неуморан у угођајима доживљаја из својих необузданих снова.

56, 57, 58

59, 61, 62

63, 64, 65

66, 67, 69

70. Црногорац свемогућој љепоти, 1980, уље на платну, 38/48 инча. Жена на овој композицији је можда најуспјешнија интерпретација заносне дјевојачке љепоте уклесана у камену којој Бојић стално сриче стихове и поклања покрете киста, а идеја композиције је она Бојићева: жена, цвијет птица, али се у овој визији претварају у једно, то би требала бити харфија (десно у врху), али харфија гута жива бића и аутор јој је умјесто главе у тијело удјенуо цвијет, да би јој тиме промијенио судбину.

71. Предсједнички кандидат J Carter, 1976, уље на платну, 36/48 инча. Кад се Џими Картер појавио на политичкој сцени рекао је да се кандидује за предсједника америке, нагласио је да је penats фармер (коштуњаво воће), и да повремено чита плејбој магацине. Аутор је таквог предсједничког кандидата осликао на овом платну, и при том прорекао: Улазећи у Бијелу кућу велики је пинат (кикирики), а кад буде излазио биће мали пинат.

73. Стварање, 1980, уље на платну, 36/48 инча. Стварање је могло да буде и путем електричне енергије или неке друге космичке енергије, да је само човјеку утакнута електрична жица у главу и он је проходао, а све остало на овој композицији је прича о рају, јабуци... Посебно је симболичан приказ човјека којему стално гори свијећа у плућима, јер њом одржава сталну везу са поријеклом, универзумом.

74. Бечки валцер, 1976, уље на платну, 36/48 инча. На овој композицији, која је скицирана у Загребу за студентских дана, препознајемо лик Вељка Бојића, који је у заносу љубавне предигре.

75. Буђење у новом свијету, 1972, уље на платну, 36/50 инча. На слици Излазак сунца у бијелом свијету приказано је шта се све дешава у бијелом свијету виђено очима емиграната: аутомобил, безбол, кока-кола... Мерлин Монро, пита од јабука, пјесма коју је аутор Бојић слушао сваки дан возећи се на посао, када је и стварао своје визије свијета.

76. Мојсије на Синају, 2003, уље на платну, 36/46 инча. Вељко је направио паузу у сликању између 1985 и 2003, а ово је прва слика након те паузе, над којом је снимљен и он, како је загладан у своје ново дјело. На композицији приказани су Стари и Нови завјет, Златно теле, град који се треба саградити на небу, и позади је купола Светосавског храма у Београду, а цијели свемирски систем стао је у једно око. Ударни елемент је – Мојсије прима запо-вјести.

77. Легенда о Адаму, 2003, уље на платну, 36/46 инча. На ком-позицији Легенда о Адаму су ликови Адама и Еве, који су израсли из ћупа од глине, иза њих је фигура Творца, види се одежа а даље њихови синови у погубљеној свађи и борби. Позади је креатор, а ту су и рајски цвијет и рајска птица те Геја, мајка земља, јабука...

78. Љубавници јесеље прошње сунца, 2003, уље на платну, 40/50 инча. Композиција Љубавници јесеље прошње сунца је настала по мотивима из ауторове збирке пјесама: „За крововима изнад звијезда“. Једна свијећа гори у води, из ње је све проистекло, израсле су фигуре, златна јабука, коњ је симбол снаге, један хришћански анђео доноси им напитака богу Посејдону, Медуза као дјевојчица – фантазија како се једном за ову слику изразио аутор.

79. Male Femel, 2003, уље на платну, 36/48 инча. У једној фигури приказани су човјек и жена и ово је једна од најуспјешнијих и најтипичнијих слика зрелог Бојића, којом је исказана снага вјере у заједнички живот, који је у рукама човјека, а он је настао еволуцијом по Дарвину, чија глава је приказана у лијевом доњем углу платна. Бојић се за ову слику служи и дужим називом: Male – Femel there religiones and Naturale Selection.

80. Дилеме једнога дјечака, 2003, уље на платну, 40/40 инча. У животу човјека је сваки правац живота упитан, нарочито на његовом почетку, када се опредјељује и одабира пут, куда крену-ти, да ли за Сократом или несрећницима који имају другачије побуде. Ово је пародија у којој се дјечак на крају опредјељује за лубеницу.

81. Краљица свих мојих јесени, 1980, уље на платну, 36/50 инча. На композицији: Краљица свих мојих јесени ређају се препозна-тљиви Бојићеви ликови, који наговјештавају планетарну јесен са Салваадором Далијем у средишту мисли.

82. Кућне биљке са империјалном маском, 2003, уље на платну, 40/50 инча. Слика симболике, одраз времена, урнисаног човјека и везаног, непокретног, притиснутог свим и свачим.

70, 71, 73

74, 75, 76

77, 78, 79

80, 81, 82

83. Обретење главе светог цара Лазара, 1979, уље на платну, 40/46 инча. Епски и митски сликар Бојић није одолио изазову врха над врховима митова, миту о Косову, и његова слика Обретење главе светог цара Лазара спада у највећа достигнућа код српског сликарства. Овако је ову композицију оцијенио и Свети синод српске православне цркве и одабрао је за службени постер, да се штампа у 10.000 копија под насловом: „Шест векова Косова“.

85. Отмица Европе, 2003, уље на платну, 36/48 инча. Отмица Европе је Бојићева композиција која је инспирисана и настала у вријеме неслагања Америке и Европе у погледу напада на Ирак. Приказани европски лидери су на периферији и у позадини, да би центар позорнице припао америчком предсједнику, који је симболично представљен тексашким шеширом и биком.

86. Три епохе, 2003 уље на платну, 36/48 инча. Три епохе је композиција која је настала из давнашње замисли Бојића да сликарским алатом представи три епохе: старо, класично и модерно доба.

87. Боје Мексика, 2003, уље на платну, 36/48 инча. Мотив који је интерпретиран на овој слици је давно прирастао уз Бојићево срце, од дана када је први пут био и видио Мексико, када је видио њихове боје и архитектуру и њихов однос, који је овом сликом успио да прикаже у једној суреалистичкој атмосфери

88. Паралелни универз, 2003, уље на платну, 38/48 инча. Ова композиција представља Грчко доба, хришћанство, слиједи апокалипса, те нови град који ће се саградити. Слика је објављена на Бојићевом роману „Аристобаха“ у Београду.

90. Данило Марић испред слике Пасје гробље, маја 2004, када је снимао документарни филм о умјетнику Вељку Бојићу.

91. Пасје гробље, 2004, уље на платну, 48/56 инча. Бојић се читавог живота опсједао једним злочинем, који носи у визији под називом Пасје гробље из Луга код Колашина, који ће описивати у више романа, а ево и једном веома великом композицијом. У средишту слике је пас објешен о вјешала, а вјешало је сачињено од бадњака, највећим симболом вјере у Христа, који су комунисти анатемисали, то су она времена када су у Црној Гори Бога сах-ранили у ископаном гробу. Бојић је дуго носио идеју за ову ком-позицију, стално је смањивао залогаје, јер није нашао сликарске снаге да искаже све оно што је композицијом желио представити. Мотив је догађај из једне зиме на обали Таре, у једном лугу, гдје се дешавала касапница невиног свијета. Централна фигура је човјек без главе, који у наручју држи дијете без главе, мајку и жену, глава дјетета је пала доле. Доле су ликови жртва које је аутор познавао, а посебно се присјећа угледног судије Светозара Лаза-ревића, који је ишао на

разговор са Мошом Пијадом и није се вратио. Седам их је у рату погинуло из јуначке куће Лазаревића. Поред жртава ту су: Стаљин, Пијаде и њихови целати, изнад којих лебди сјена манастира морачког. Распеће је изнад, које симболише наду, правду, вјеру и која ће једном, ипак, доћи и завладати.

94. I didn't have sexuelle relation with that women, 2000, уље на платну, 30/40 инча.

97. Резиденција, W. H. Stimsona из 1903, 1976, уље на платну, 24/30 инча. По по оригиналној фотографији из 1903. године, једне резиденције из Лос Анђелоса, Војић је одликао ову слику. (Објашњење као и за слику 94.)

98. Марксистички поглед на буржоаску путеност, 2005, уље на платну, 36/48 инча.

100. Џон Вејн, 1980, уље на платну, 24/36 инча.

83, 85, 86

87, 88, 90

91, 93, 94

97, 98, 100

102. Хајдук Вељко, 1979, уље на платну, 30/40 инча. (Хајдук Вељка, Карађорђа, Светог Сава и Његоша, Бојић је насликао у по десетак примјерака, које је радио по наруџби).

104. Одалиска, 1970, уље на платну, 24/36 инча. Идеја ове слике је Одалиска у огледалу Константина великог.

106. Петар Бојић, уље на платну, 24/36 инча. Ово је Вељков портрет оца Петра Бојића, рађено по фотографији из 1919, годину иза Петровог повратка из аустријског ропства.

107. Његош, 1969, уље на платну, 30/40 инча. Ово је Вељков портрет Петра Петровића Његоша, црногорског господара и владике, и свјетског пјесника.

108. Вељко Бојић 1, 1976. уље на платну, 8/11 инча. Ово је карикатура Вељка Бојића, сликара и писца, коју је урадио сликар Webb у Хоустону Тексас.

109. Свети Сава 2, уље на платну, 36/48 инча. Вељко Бојић је направио светитеља Саву у десетине интерпретација...

110. Вељко Бојић 2, 1980, уље на платну, 18/24 инча. Ово је аутопортрет Вељка Бојића који је пресликан са фотографије за пасош. Фотографија је настала неколико тренутака након што је примио вијест да му је брат Хјустон погинуо у саобраћајној несрећи, када је пожурио да се фотографише и извади пасош.

112. Вељко Бојић 3, маја 2004. године у „књижевној радионици“, у свом апартману у Ел Монтеу, Лос Анђелос у разговору са Данилом Марићем, у току разговора за документарни филм о Вељку.

СЛИКЕ ВЕЉКА БОЈИЋА

које нису у његовом посједу

113, Распеће, уље на платну. Ова Бојићева слика се користи као фреска у олтару, у најстаријој српској цркви у Америци, у Џек-сону, која је изграђена 1894. године.

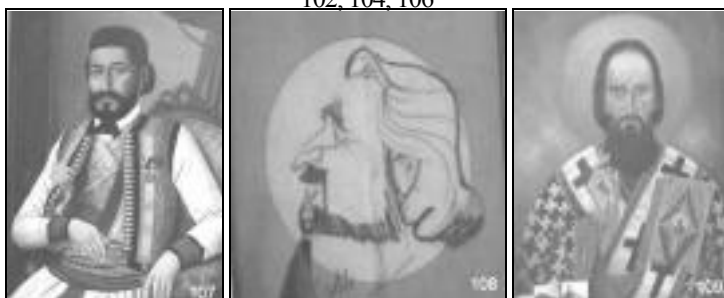
114, Џон Вејн, 1980, уље на платну, 24/36 инча. Власник ове слике је непознат.

115, Домаћински сто, 1973, уље на платну. Ова слика представља једну праву домаћу атмосферу, с лијепе јесени, када се сабере воће и увини. Власник ове слике је непознат.

116, Плодови, 1973, уље на платну, 24/36 инча. На овом платну је дочарано богатство плодне јесени са обиљем воћа. Власник ове слике је Р. Никчевић из Лос Анђелоса.

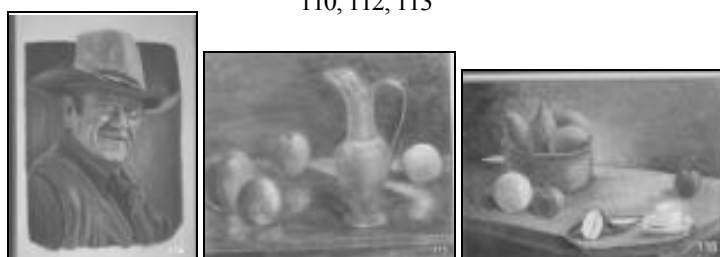
102, 104, 106

107, 108, 109

110, 112, 113

114, 115, 116

117, Јесења гозба, 1973 уље на платну, 24/36 инча, симболизује гозбу, коју ће чинити богати плодови, вино и свјетлост дома. Власник ове слике је Наташа Јовановић из Лос Анђелоса.

118, Карађорђе 1, уље на платну, 30/40 инча. Овдје је представљена једна слика од десетак портрета Ђорђа Петровића Карађорђа, које је направио Вељко Бојић. Власник ове слике је Драган Лукић.

119, Карађорђе 2, 1978, уље на платну, 30/40 инча. Овдје је представљена једна слика од десетак портрета Ђорђа Петровића Карађорђа које је направио Вељко Бојић. Власник ове слике је Драган Шивић, Бурбанк.

120, Карађорђе 6, 1979, уље на платну, 30/40 инча. Овдје је представљена једна слика од десетак портрета Ђорђа Петровића Карађорђа које је направио Вељко Бојић. Власник ове слике је прота Илија Дајковић из Аркедије, Калифорнија.

121, Бедеми, 1976, уље на платну, 24/36 инча. На овом платну је представљен класични европски град са утврдама и мостовима. Власник ове слике је непознат.

122, Хајдук Вељко, 1976, уље на платну, 30/40 инча. Ово једна од десетак портрета хајдук Вељка које је насликао Вељко Бојић. Власник ове слике је црква Светог Петра у Ескондидо.

123, Карађорђе 3, 1983, уље на платну, 30/40 инча. Овдје је представљена једна слика од десетак портрета Ђорђа Петровића Карађорђа које је направио Вељко Бојић. Власници ове слике су Ник и Ана из Лос Анђелоса.

124, Јутро, 1975, уље на платну, 24/36 инча. Пет цвјетова као да свједоче угодном и росном пролетном јутру. Власник ове слике је Тома Јекноћ из Чикага.

125, Немирно море, 1968, уље на платну, 24/36 инча. Ово је успјела слика природе у покрету, која се одликује колоритом и музиком зимских вала. Власник ове слике је непознат, али је забиљежено да је продата 1969. године.

126, Обиље, 1973, уље на платну, 24/36 инча. Ово је Бојићева слика обиља које нам само по себи нуди планета, само нам је потребно да се протегнемо и досегнемо то обиље. Власници ове слике су Мери и Џо Полтер из Лос Анђелоса.

127, Карађорђе 4, 1968, уље на платну, 30/40 инча. Овдје је представљена једна слика од десетак портрета Ђорђа Петровића Карађорђа које је направио Вељко Бојић. Власник ове слике је Урош Лукић из Орегона.

128, Карађорђе 5, 1970, уље на платну, 30/40 инча. Овдје је представљена једна слика од десетак портрета Ђорђа

Петровића Карађорђа које је направио Вељко Бојић. Власник је црква Светог Саве у Сан Габриел.

117, 118, 119

120, 121, 122

123, 124, 125

126, 127, 128

129, Руковет цвијећа, 1973, уље на платну, 24/36 инча. Власник ове слике је Зарубица из Лос Анђелоса.

130, Свети Сава 1, уље на платну, 24/36 инча. Овдје је представљена једна слика од десетак икона Светог Сава, које је нап-равио Вељко Бојић. Власник ове слике је Д. Божић из Лос Анђелоса.

131, Вазна цвијећа, уље на платну. На овој слици је Божићева пјесничка идеја дата у сликарској интерпретацији, пјесма о цви-јећу, вину и дозрелом воћу. Власник ове слике је непознат.

132, Предах, уље на платну. Као да ова Божићева слика сугерише умор, умјетник узима предах и његове умјетнине га послушно слиједе. Власник ове слике је непознат.

133, Распјеваност, уље на платну. Ово је једна од најведријих Божићевих слика, гдје је цвијету дато да музама говори изљев његове љубави и поезије. Власник ове слике је непознат.

134, Чекање пјесника, уље на платну. Све је на столу, природно изобиље хране, свијећа је запаљена и чаша вина наточена, једино се још очекује пјесник и гозба може отпочети. Власник ове слике је непознат.

135, Побуна, 1975, уље на платну. На овој слици као да је умјетник у некој великој побуни, тијесно је и његовом цвијећу. Власник ове слике је непознат.

136, Брат Драгутин, уље на платну, 24/36 инча. Вељко Бојић је на овом портрету овјековјечио лик свога старијег брата Драгу-тина. Власник ове слике је ауторов синовац Петар, Колашин.

137, Архангел Михаил 1, 1978, уље на платну, 18/24 инча. Ова фреска Арханђела Михаила је једна од успјешнијих Божићевих слика фресака. Власник ове слике је непознат.

138, Његош 1, 1981, уље на платну, 24/36 инча. Ово је једна од десетак портрета Владике Рада, Петра Петровића Његоша, које је урадио Вељко Бојић. Власник ове слике је непознат.

139, Тако је говорио Матија, 1990, уље на платну. 48/48 инча. Ово композиција представља пјесника и његов опус, дат је једном у камену, а други пут у боји карнације, гдје муза подиже ловоров вијенац према његовој глави. Уза зид се моле, а на зиду је фреска Св. Саве, а испред се моле вјерници. „Рече ми један чоје“, како би рекао Матија Бећковић, овдје му сликар дошаптава те пјесничке мисли. На другој страни је старац који види у дну дјечака и пита га: „Чији си ти мли“, ту сликар мисли на Матију кад каже да кад Ровчанин приступи Моравчанину то је као да брдо приђе брду, и та мисао је

овдје симболично приказана са два брда око манастира.

140, Свети Ђорђе 1, 1978, уље на платну, 18/24 инча. Класична икона светог Ђорђа на коњу убија аждају, а у позадини су двори, али на овој икони нема принцезе између њих. Власник ове слике је непознат.

1994, Вељко Бојић у црногорској ношњи

129, 130, 131

132, 133, 134

135, 136, 137

138, 139, 140

141, 142, 143

144

141, Свети Ђорђе 2, 1978, уље на платну, 18/24 инча. Класична икона светог Ђорђа, на коњу убија аждају, а у позадини су двори, али на овој икони нема принцезе између њих. Власник ове слике је Милан Ђокић из Лос Анђелоса.

142, Свети Ђорђе 3, уље на платну, 18/24 инча. Класична икона светог Ђорђа, на коњу убија аждају, а у позадини су двори и царица између њих, која покушава помоћи хришћанина Ђорђа. Власник ове слике је Саво Јокић из Лос Анђелоса.

143, Његош 2, уље на платну, 24/36 инча. Ово је једна од десетак портрета Владике Рада, Петра Петровића Његоша, које је урадио Вељко Бојић. Власник ове слике је Драган Јокић из Лос Анђе-лоса.

144, Архангел Михаил 2, 1979, уље на платну, 18/24 инча. Ова фреска Арханђела Михаила је једна од успјешнијих Бојићевих слика фресака. Власник ове слике остао ми је непознат.

КЊИГА О ПИСЦУ

Данило Марић, ВЕЉКО БОЈИЋ – прећутани умјетник

Написати књигу није лако. Написати књигу о писцу и теже је, кад се поред читалаца претпоставља и суд колеге писца, а како је тек тешко маписати књигу о пријатељу писцу, кад се од аутора очекује улога објективног судије, који стваралаштво пријатеља третира објективно и доку-ментовано, не узмичући од замерки и критика, не потпа-дајући под емоцију која сваког потегне да о пријатељу говори само добро, да га не би повредио, наћи у свему томе праву меру – то је тешко постићи и многи су се у сличним приликама спотакли.

Данило Марић је написао књигу о свом савременику, свом врлом пријатељу, књижевнику и сликару Вељку Бо-јићу. Направио је критички пресек његовог стваралаштва, испричао биографију, уврстио своје и туђе радове о Бојићу, написао искрене пријатељске речи и направио пресек књижевно-критичких радова о овом истинском ум-јетнику. Све је то уједначио, опремио, ставио међу корице и, ето, књига је пред нама.

Садржај књиге је тешко подијелити у строге цјелине, па ипак аутор је све подвео под три поглавља. У првом су дати подаци о аутору: биографија и библиографија, те поглавља чији наслови већ говоре о садржају: Бојић из близа, Бојић самоизгнаник, Бојић о које чему, Бојић о једном свом дјелу, Бојићеве посвете, те критике Д. Јаничића и М. Матарић, и на крају Бојић на енглеском и по разним часописима. У другом описано је свих 28 Бојићевих књига, хронолошки, гдје сусрећемо критике двадесетак књижев-них критичата, међу којима: Бећковића, Ћупића, Миха-иловића, Луковића... Трећи дио књиге говори о сликарству Вељка Бојића, гдје је Данило Марић себи поставио као главни задатак попис што више Бојићевих радова, којима се већ губе трагови, када ни Бојић више не зна побројати своја дјела и кад им је увелико почео губити трагове.

Вељко Бојић, сликар и књижевник, говорник и савременик, рођен је у Липову код Колашина, а већ пола века је у далеком Лос Анђелосу, где је постао аутор више стотина слика и тридесетак књига: прозе, поезије и драма, човек који неуморно још ствара, и Марић га је приказао свестрано, документовано и разнолико.

Није лако, чак и у овако обимну књигу, каква је ова са преко 430 страница, сабити широку и свестрану стваралач-ку личност какав је Вељко Бојић, интелектуалац рене-сансне образованости, неспорног талента, изузетне ширине, човек који сваком новом књигом приреди изненађење, па у тако широком стваралачком опусу постоје замке поред којих се лако изгубити и залутати, насрећу Марић је све њих избегао.

Иако сам прочитао само електронску верзију рукописа књиге ВЕЉКО БОЈИЋ – прећутани умјетник, закључујем да је Данило Марић успешно остварио своју намеру и написао добру књигу о једном снажном умјетнику, који је, заиста, неоправдано прећутан од савремене критике. Треба рећи да је ова књига због тога важно признање за Вељка Бојића, али и корисна за читаоце, поготово за оне које је уплашила Бојићева опширност, да могу на мањем простору лакшим путем прошетати кроз Бојићево стваралаштво. Књига је важна за младе читаоце из дијаспоре, који не знају добро српски језик, јер се у књизи појављују и неки текстови на енглеском језику, као и подаци о оном

што је и гдје написано о Бојићу на енглеском језику. Књига ВЕЉКО БОЈИЋ – прећутани умјетник има, и временом ће све више имати, важност за књижевне критичаре и истраживаче, јер су добили пресек шездесетогодишњег ствара-лаштва српског писца, познатог и цењеног у дијаспори и прећутаног у домовини, који ће кад-тад добити угледно место у српској и црногорској књижевности. Ова књига ће у садашњости највише побудити пажњу код пријатеља Вељка Бојића и поштовалаца његове уметности, јер очекују да кроз њу много свестраније сагледају широку стваралачку личност свога угледног пријатеља и писца.

Очекује се да ова књига привуче пажњу и у Бојићевој домовини, јер је толико цењен у дијаспори, а тако прећу-тан у домовини.

Господин Марић је у писању ове књиге успио да одржи праву меру, јер га са главног тока нису одвукла осећања пријатељства према јунаку књиге, и није га штеео од замерки и критика. У оцени уметника показао је објек-тивност и уздржаност, остављајући коначне судове неким, будућим генерацијама љубитеља и истраживача теорије књижевности.

Ова књига није биографски роман, а Марић у тој области има добра искуства, није ни књижевно-критичка студија, иако тога у њој има доста, није ни ликовна кри-тика, иако су дате оцене Бојићевог ликовног стваралаштва, није ни зборник радова, иако садржи радове и Бојића и више других аутора, ова књига има од свега тога понешто, а читалац ће спонтано, после њеног читања, увјерен сам, и сам рећи: Ево добре књиге о добром писцу! Свакако, ово нису коначни судови, о Бојићу ће се, сигуран сам, имати још много тога рећи. И када и он и ми одемо у сећање.

Лично, са пуним убеђењем издавачу и читаоцима препоручујем књигу Данила Марића, ВЕЉКО БОЈИЋ – прећутани умјетник, колико због успешно написане књиге толико и због убеђености у стваралачку вредност Вељка Бојића, чије књиге изузетно ценим.

А када се два добра састану, резултат не може бити лош.

Димитрије Јаничић
Београд, април 2008

Библиографија Данила Марића

1. **Čuvari zvijezda**, приче, Мостар 1983, група аутора
2. **Doktor lima**, приче, Мостар 1985
3. **Ni bos ni obuven**, приче, Мостар 1986
4. **Cüzam daği**, приче, Истанбул 1986, на турском језику
5. **Alipaşa**, роман, Истанбул 1987, на турском језику
6. **Vasa Kisa**, роман, Никшић 1989
7. **Yaşova**, роман, Истанбул 1990, на турском језику
8. **Mostarska treha**, приче, Лос Анђелес 1997
9. **Vule Yelich**, роман, Лос Анђелес 1997
10. **Рика ријеке Дрине**, приче, Трстеник 2000
11. **Сузополје**, роман, Београд 2000
12. **Alipaşa**, роман, Мостар 2001
13. **Палата изнад Бел Кањона**, роман, Београд 2004
14. **Лешинарке**, роман, Београд 2005
15. **Од јаблана до поплара**, роман, Београд 2006
16. **The Mystic Bes Man**, приче, Шарлот 2008, енгл. језик
17. **Misteriozni kum**, приче, Шарлот, 2008

Данило Марић

је рођен 26. августа Косору, Мостар, Босна и Херцеговина. Косор је сремостарској котлини — на свијету нај-богатијем Неретва, Радобоља, Посрт, Буна и Буница, у дјетињству знатно утицале на његове личности, па и опуса.

1938. године у и Херцего-
единишње село у
Бишћу по-љу,
ријека-ма:
Јасеница,
које су Данила
опчињавале, и
формирање
књижевног

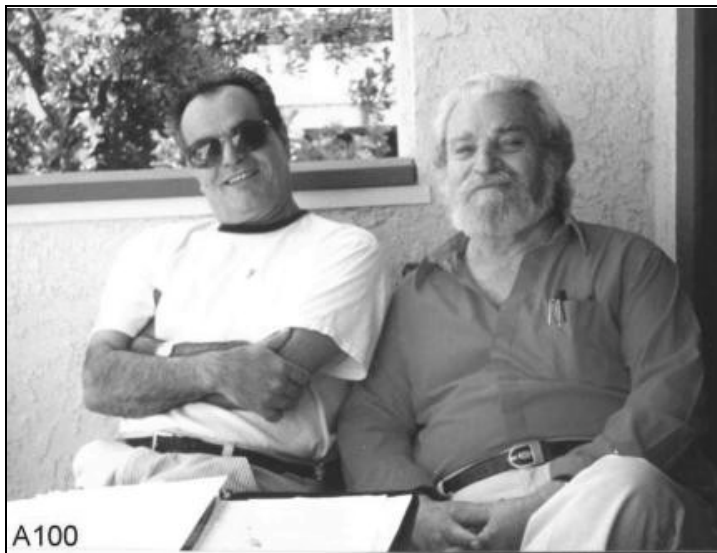
Данило Марић је машинац (дипломирани инжењер и магистар техничких наука), школовао се у Благају, Мос-тару, Трстенику и Сарајеву. До пензионисања радио је 40 година, (35 у Мостару и 5 у Лос Анђелосу.) Испред ратних страха из родног краја избјегао је 3. априла 1992. године, и након три године сељакања зауставио се у Лос Анђе-лосу, гдје живи преко 12 година.

Данило Марић је писац: 11 романа, око 120 приповје-дака, те пјесама, позоришних драма и стручних књига.

Ожењен је и има троје дјеце.

1979, Вељко Бојић

Данило Марић и Вељко Бојић 2001, Covina, California (Снимила Даница Марић)

На предњој корици је слика: **Обретење главе светог цара Лазара**, из 1979 гидине, уље на платну, 40/46 инча. рад Вељка Бојића.

На стражњој корици је фотографија Вељка Бојића из 1994. године, у црногорској ношњи коју је носио у повременим пригодама.

